

DISCI

PLINA

MILIA

A

Q

BIBLIOTECA DE LOYOLA
Sala ~~H~~ Estante ~~h~~ Plúteos

1561
Es de compositio de ...

BALTHAZA-
RIS AYALÆ, I. C. ET
EXERCITVS REGII APVD
BELGAS SVPREMI IVRIDICIꝯ

DE IVRE ET OFFICIIS BEL-
LICIS ET DISCIPLINA MILITARI,
LIBRI III.

*Non in multitudine exercitus victoria belli;
sed de calo fortitudo est. 1. Mach. 3.*

D V A C I,
Ex officina Ioannis Bogardi Typogr.
iurati, sub Bibliis aureis, anno
M. DC. LXXXII.

BALTHEAZAR
RISAYAL I. C. S.
R. X. R. O. C. I. T. V. S. R. E. G. I. S. A. P. U. D.
B. E. L. G. I. A. P. R. A. E. F. E. C. T. O.
D. I. V. I. R. E. T. O. R. I. S. O. F. F. I. C. I. I. S. B. E. L.
L. I. B. R. I. I. I. I.

De re publica
de re publica

D. V. A. L. E.
Er officio locum in re publica
in re publica
M. L. X. X. X. I. I.

SERENISSIMO PARMÆ ET PLACENTIÆ PRINCIPI,
ALEXANDRO FARNESIO,
Regis apud Belgas Præfecto, & Imperatori felicissimo, BALTHAZAR AYALA I. C. S.

I qui de republ. scripsere, Princeps serenissime, ad reipub. salutem & conservationem præcipue spectare censent, ut actiones nostras, iura, & leges, ad veterum mores, & instituta maiorum sapius reuocemus. reipub. enim, ut picturam egregiam, sed euanescentem vetustate, si eam coloribus iisdem, quibus fuerat, renouare neglexerimus, nec formam, nec extremalinea menta seruare: & ut in corporibus humanis, sic quoque in reipub.

EPISTOLA

repub. quotidie aggregatur aliquid, quod cura-
 tione indiget: & senescentibus legibus man-
 rescunt vitia, qua rempub. haud diu stare per-
 mittunt. unde Ennii ver sum, quo dixit,
 Morib⁹ antiquis res stat Romana, virisq;
 vel breuitate, vel veritate, tanquam ex oraculo
 effatum censet Cicero. Nam neque viri, in-
 quit, nisi ita morata ciuitas fuisset, neq; mores,
 nisi y viri praefuissent, aut fundare, aut tam
 diu tenere potuissent tantam, & tam iuste la-
 teq; imperantem rempub. Itaque & mos ipse
 patrius praestantes viros adhibebat, & vete-
 rum morem, ac morum instituta retinebant
 excellentes viri: quae ratione Romana re republ.
 & creuit, & stetit. Imperium enim, ut inquit
 Sallustius, his artibus facile retinetur, quibus
 initio partum est. verum, ubi pro labore, desi-
 dia, pro continentia, & equitate, libido, atque
 superbia inuasere, fortuna simul cum moribus
 immutatur, quod & Apollo oraculo suo signi-
 ficasse videtur, quo, consultus quando tandem
 malorum, & seditionum, quibus Graecia mi-
 fere affligebatur, finis esset, respondit, tum
 demum calamitatem Graeciae cessaturam, cum
 ipsius aram, quae apud Delios erat cubica, du-
 plo assent, quod Graeci facile arbitrati, cum al-
 teram tantam molem, quanta prior erat, adie-
 cissent, neque tamen malum leniri sentirent,
 & non

in suis de rep.
libris.

DEDICATORIA.

& non satis rite oraculo satisfactum ex eo-
 dem deo intelligerent, tandem edocti a Platone,
 & alius philosophis, cognouerunt non molem
 moliri, ex oraculo Apollinis equandam esse, sed
 Analogiam cum Analogia, & rationem cum
 ratione componendam. atque ita sapientium
 virorum prudentia, & consilio, ad veteru nor-
 mam, instituta quae maiorum rebus constitutis,
 omnibusq; suo loco repositis, malum mitescere,
 & pristina felicitas redire coepit. Hinc quoq;
 Horatius percipiens, quantum calamitatis in-
 uexisset contempta religio, ad Romanos scribit,
 his versibus:

Cammin. l. 3.
ode 6.

Delicta maiorum, immeritus lues,
 Romane, donec templa refeceris,
 Aedeisque labentis deorum, &
 Foeda nigro simulacra fumo.

& quae sequuntur, quibus ostendit, quantum
 degenerauerint Romani a suis maioribus, ob
 violatam religionem, & neglectum veterum
 morem. Et huius rei praeclarum exemplum no-
 bis exhibet Romana historia, ut dilucide propo-
 nit Linius, qui corruptis Romanorum moribus, lib. 3.
 neglecta deorum religione, & iure gentium vio-
 lato, urbem captam & panem deletam a Gallis
 refert: quae rursus Camilli virtute liberata,
 cultu diuino restituto, legibus institutisq; ma-
 iorum renocatis, de violatoribus iurisperituum
 supplicio

EPISTOLA

Supplicio sumpto, mirum in modum creuit, & tandem totius orbis imperium adepta est: ut merito dici possit, urbem Romanam multo ante perituram fuisse, nisi perisset: aut saltem nunquam ad tantum fastigium peruenturam. Cuius exemplo Sereniss. Princeps, speramus fore, ut tua praclara virtute, & mira in rebus gerendis dexteritate & prouidentia, veri Dei cultu restaurato, & Maiestate Regis, qua diuino & humano iure illi debetur, reparata, diuinarum humanarumq; rerum perturbatio in Belgium inuecta diuini numinis auxilio, sedari & tolli aliquando possit, & totum Belgium pristinae felicitati reddi. de quo dici potest, id quod sacrae litterae de Israelitis habent: Vbi cunq; ingressi sunt, sine arcu & sagitta, & absque scuto & gladio, Deus eorum pugnavit pro eis, & vicit: & non fuit, qui insultaret populo isti: nisi quando recessit a cultu Domini Dei sui. Quotiescunq; autem praeter ipsum Deum suum, aliterum coluerunt, dati sunt in praedam, & in gladium, & in opprobrium. Porro cum in civili & togata societate, leges constitutionesq; sapius renouari, & ad veterum instituta rescari expediat, (qua de causa etiam veteres illi Romani censores creauerunt, qui censendis civium moribus, qui facile negligentia corrumpuntur, antiquum decus, & morum integritatem re-

DEDICATORIA.

tem retinebant:) tum profectò omnium maximè in bello id fieri conuenit, eò quòd aspero & abscesso castigationis genere, disciplina militaris indiget. Quia, ut inquit Val. Max. vires armis constant, quae ubi semel a recto itinere descinerunt, oppressura sunt, nisi opprimantur. Et certè tantum in disciplina militari positum est, ut ea sola retenta vel neglecta, maxima clades illata vel accepta, plurimi exercitus casi vel seruati, amplissima denique imperia parta vel collapsa sint: ut in huius operis progressu latius ostendemus. Ceterum cum belli gloria longè maxima apud Romanos fuerit, qui suum conditorisq; sui parentem Martem ferebant, ad eamq; sola disciplina militaris (quod praecipuum decus & stabilimentum Romani imperij vocat Valer. Max.) peruenierint, eademq; labente paulatim magis ac magis praecipites iuerint, donec tandem vna cum virtute maiorum, & imperium & gloriam amitterent: operae precium me facturum existimaui, si per quos viros, quibus artibus, quo genere disciplinae, tantam in rebus bellicis gloriam meruerint (quatenus studia iuris & historiarum lectione consequi potui) proponerem. Ex quibus certè liquebit, eadem ingenia hominum, quae nunc sunt, & olim fuisse: eosdem quoque casus & euentus rerum, qui indies contingunt, & olim euenisse. vnde

EPISTOLA

non difficile erit ei, qui antiqua diligenter ex-
penderit, & perpenso iudicio examinaverit, e-
retroactis (quod proprie sapientis viri officium
est) presentia indicare, futura prospicere, &
ex veterum exemplis, propter casuum similitu-
dinem, conuenientia remedia malis adhibere:
quibus neglectus, in eundem lapidem sapius
impingimus. Neque enim, ut Aristides dice-
bat, in bello tam armis res magna geruntur,
quam prudentia & consilio. Itaque Xerxes,
cuius exercitū & terra, & mare vix capere po-
terat, vnius Themistoclis industria superatus
fuit. & Romanis, neque multitudo, neque vi-
res maiores, quam amplissimis regnis, & fero-
cissimis Barbaris fuerunt: sed principes eos fe-
cit seueritas institutorum, & ordo militiae.
Vnde Agamemnon non optabat, ut Aiakis
similes haberet decem; sed ut Nestoris & Vlis-
sis: quorum consilio & prudentia non dubita-
bat quin breui Troia peritura esset. & Sallu-
stius diu quidem magnum inter mortales cer-
tamen fuisse scribit, vine corporis, an virtute
animi, res magis militaris procederet: sed po-
stea periculo atque negotiis compertum esse, in
bello plurimum ingenium posse. Lucillum vero
scribit Cicero, cum esset Roma ad Mithrida-
ticum bellum profectus, rei militaris plane ru-
dis, legendis rebus gestis, industria & ingenio,
tantum

Acade quest.
lib. 2.

DEDICATORIA.

tantum imperatorem in omni genere belli ex-
stitisse, ut confessione & iudicio Mithridatis,
regis post Alexandrum maximi omnibus, quos
ipse legisset, ducibus praeferretur. Quare pru-
denter Alphonsus Aragonum rex, rogatus plus
ne armis, an libris deberet, respondit. Ex libris
arma, & armorū iura se dedicisse: aperte pro-
fessus, se doctrina omnia debere. Quo spectat
quod Iustinian. imperator ait, militarem rem
tam legibus in tuto collocatam esse, quam leges
armorum praesidio seruatas, & horum alterum
alterius auxilio semper egiisse. Nam si recte
iudicare volumus, non magis leges sine armis,
quam arma sine legibus & disciplina, rempub.
victique florentissimam villo modo tueri pos-
sunt. Quae cum ita sint, Sereniss. Princeps,
hunc qualemcunque laborem meum T. Cels.
non ingratum fore confido; munus certe exi-
guum, & splendori tuo indignum: sed ad prae-
sentem rerum statum, nisi fallor opportunum.
in quo recensendo, graues fortasse nim. am. &
seueros censors monitos velim, eius quod Q.
Fabius Max. Q. Fabio Max. filio consuli di-
cebat, aliter in medio ardore belli, aliter in pace
tranquilla arbitrandum esse. multa enim quae
in pacis orio vindex disciplina persequitur, in-
ter tustbas & gladios veniam merentur. T.
verò Cel. Sereniss. Princeps, hoc quicquid est
a s vel stu.

in l. 1. C. de
Iustin. cod.
consir.

PRÆFATIO

vel studij vel laboris, dedicaui: tum quòd mea interesse putarem, eam non ignorare quid agerem, & qua studia tractarem, dum a publicis functionibus vacarem: tum quòd militaria hæc nemini magis conuenire arbitrarer, quàm tibi tanto Imperatori, & disciplina militaris amantiſſimo. Cuius actiones Deus optimus maximus dirigat, eundemque nobis quàm diutiſſimè ſeruet incolumem. E caſtris ante Tornacum, pridie Kal. No- uemb. 1581.

PRÆFATIO DE IVRE
BELLII.

Vlchrè a Pyndaro pleriq; dictum exiſtimât, bellum tyrannum eſſe, & legem omnium reginam. nihil enim legibus, quæ diuinitus nobis datæ ſunt, tam contrarium, quàm vi agere; quod proprium eſt bel-luarum. & quemadmodum aquilæ vn-guis acumen, & leoni dentium aſperitas: ſic homini rationem (quam rectè I. C. animam legis eſſe voluerunt) datam eſſe: qua ſola contèdere & ſe tueri debet. Vnde quamuis rempub. ſine iuſticia geri non

DE IVRE BELLII.

non poſſe, nihilq; tam inimicum quàm iniuſticiam ciuitati, a Lælio (quem Cicero de repub. diſputantem contra Philum inducit) abūdè ſatis diſceptatum ſit: tamen bellum ſine iniuria geri nō poſſe, adhuc hodie multorū mentibus inſedit. tot enim mala, tam magna, tam horrèda, tam ſæua, ex bellis, etiam quæ iuſta dicuntur, & quidem neceſſariò oriri: vt qui illa omnia ad iuſticiæ normam redigere conetur, nihil aliud agat, quàm ſi cum ratione inſaniam. Etenim proſus inutilem eſſe iuſticiam: & id ius eſſe in bello, quod ei, qui plus poteſt, vile eſt: & pro iure vires eſſe: hoc potiffimum argumento probare nitebātur veteres, iniuſtum ſcilicet eſſe, & contra naturam, vt homines hominibus dominantibus ſeruiant: quod belli iure inductum fuit: quam tamen iniuſticiam niſi ſequatur imperioſa ciuitas, cuius magna eſt reſp. non eam poſſe prouinciis imperare. Sed certè tollenda eſt hæc opinio, ſunt enim & belli, ſicut & pacis iura: & in eos, qui equum pati non poſſunt, nec ratione cohiberi, vis haud iniuſta eſt. Iniquitas enim partis aduerſæ, vt inquit D. Auguſtinus, iuſta bella ingerit gerenda ſapièti, imo

*de ciuit. Des
lib. 19. cap. 7.*

PRÆFATIO

imo necessaria. Itaque David vir Deo acceptissimus, aliiq; viri sanctissimi, bella gesserunt, & Deus ipse præcepit Israëlitis, vt Amorrhæis, aliisque populis bella inferrent. Dolebit ergo sapiens, iusti belli sibi exstitisse necessitatem: suscipiet tamen, communi reipub. vtilitati consulens potius quàm priuatorum: ne cõtra præceptum illud Platonis, dum partem aliquam reipub. tueri vult, totum corpus deserat. Nec protinus iniustum censendum est, quòd iusto bello victi, in seruitutem olim redigerentur: imo id iustissimum esse, ex eo defendi potest, quòd reipub. conueniat, vt puniantur ij, qui iniustum bellum gerunt, sed & quod talibus hominibus sit vtilis seruitus, dici potest: quia scilicet improbis auferitur iniuriarũ licẽtia, & domiti se melius habituri sunt, quàm indomiti se habuerũt. quales Asiæ incolæ esse, Agesilaus dicere solet, bonos scilicet, si seruirẽt, malos, si libertate fruerentur. Quæ ratio vt firmaretur, Lælius apud Ciceronem de republ. disputans, subdidit veluti a natura sumptũ nobile exemplum, & dixit: Cur igitur deus homini, animus corpori imperat, ratio libidini, ceterisque vitiosis animi partibus, quod

e. nob. 23. q. 1

Biblioteca

Deut. 2.

Plut. in apop.

DE IVRE BELLII

quod D. Augustino mirè probatur. Sed & ex præcepto Dei Moyles, Madianitis prælio victis, prædam omnem tam hominum, quàm pecorũ inter suos diuisit, & Apostolus monet seruos, vt obediant dominis suis, & ex animo seruiant. Recta itaq; ratio natura sapiẽtibus insita, coërendam humanam improbitatem, bello, captiuitate, & seruitute suasit. de quo alio loco plura dicemus. Porro eadem ratio iusticiæ, quæ bellis gerendis normam præscribit, dat etiam suas leges militibus & exercitui, quibus disciplina militaris stabilitur: quæ semel polluta, vt Papyrij dictatoris verba apud Liviũ referam, & non miles ceturionis, non centurio tribuni, non tribunus legati, non legatus consulis, non magister equitum dictatoris pareat imperio: nõ edicta imperatoris obseruentur; sine comiteatuvagi milites, in pacato, in hostico errent, immemores sacramenti, licentia sola se vbi velint exauctorent: infrequentia deserantur signa: neque conueniatur ad edictum, nec discernatur interdiu, nocte, æquo, iniquo loco; iniussu imperatoris pugnent, & non signa, non ordines seruent, latrocinij modo cæca & fortuita, pro

de ciuit. Des lib. 19. cap. 7.

nu. 31.

ad Ephes. 6.

lib. 8.

PRÆFATIO DE IVRE BELLI.

pro solenni & sacra militia erit. Ut enim
in fidibus & cantu, ex distinctis sonis, &
dissimillarum vocum moderatione, con-
cors tamen concentus efficitur & con-
gruens: sic ex summis, & mediis, & infi-
mis interiectis ordinibus, moderatum
ratione & disciplina exercitum (quod de
ciuitate dicebat Scipio, quem Cicero de
republ. disputantem inducit) consensu
dissimillimorum concinere dicendum est.
& quæ harmonia a Musicis dicitur in cã-
tu, ea est in exercitu concordia, arctissi-
mum & optimum disciplinæ militaris vin-
culum: quæ certè sine iusticia esse non
potest: quæ ad quamcunque rem geren-
dam est necessaria: & cuius, ut ait Cicero,
tanta vis est, ut nec illi quidem, qui male-
ficio & scelere pascuntur, possint sine vlla
particula iusticiæ viuere. Et hæc quidem
dixisse sufficiat, ut huius operis rationem
redderemus, & iis satisfaceremus, qui iu-
ra belli (quibus reip. salus continetur)
tanquam naturæ & paci euangelicæ
contraria, damnare sunt
ausi.

LIBRI

LIBRI PRIMI CAPITA.

- DE ratione belli indicendi, aliisque caerimoniis belli-
cis, quæ antiquo iure feicali prodita fuere. Cap. 1.
De bello iusto, & iustis belli causis. Cap. 2.
De duello seu singulari certamine. Cap. 3.
De pignorationibus, quas vulgò represalias vocant. Cap. 4.
De bello captis, & iure postliminij. Cap. 5.
De fide hosti seruanda. Cap. 6.
De foederibus & induciis. Cap. 7.
De insidiis & fraude hostili. Cap. 8.
De iure legatorum. Cap. 9.

Libri secundæ capitã.

- DE officiis bellicis. Cap. 1.
De imperatore vel duce exercitus. Cap. 2.
Vnum non plures exercitui præfici debere, & cum pote-
state libera: eundemque continuum: nec eum quem
prius offenderis ignominiaue affeceris. Cap. 3.
Vtrum lenitate & beneuolentia, an verò seueritate & sa-
uitia plus proficiat imperator. Cap. 4.
Temporum rationem præcipue in bello habendam. Cap. 5.
Contentiosas & lentas de rebus bellicis deliberationes ad-
modum noxias esse, præsertim vbi factio magis quam
consulto opus est. Cap. 6.
Dum res adhuc sunt integræ, ne minimum quidem regi
vel reip. de maiestate sua concedendum esse: & errare
eos qui arrogantiam hostium; modestia & patientia
vinci posse existimant. Cap. 7.
An præstet bellum domi excipere, an verò in hostilem a-
grum inferre. Cap. 8.
An præstet initio prælij magno clamore & cõcitato cursu
in hostes pergere, an verò loco manere & hostium im-
petum excipere. Cap. 9.
Non esse consilij inuicem insensos ciuilibus dissentioni-
bus hostes sola discordia fretum inuadere. Cap. 10.
Necessitatem pugnandi magno studio imponendam esse
militibus & hostibus remittendam. Cap. 11.
In victoria potissimum de pace cogitandum. Cap. 12.
Deiustis hostibus, qua potissimum ratione perpetua pace
quieti obtineri possint. Cap. 13.

Libri

INDEX CAPITVM.

Libri tertij capita.

DE disciplina militari.	Cap. 1.
De officio legati, tribuni, & aliorum qui militibus præfunt.	Cap. 2.
De metatoribus, siue mensuris.	Cap. 3.
De militibus, & qui militare possunt.	Cap. 4.
De sacramento militari.	Cap. 5.
De missione.	Cap. 6.
De priuilegijs militum.	Cap. 7.
De iudicijs militaribus.	Cap. 8.
De poenis militum.	Cap. 9.
De contumacibus & ductum dicto non parentibus, eosque non protegentibus.	Cap. 10.
De emancipatis.	Cap. 11.
De desertoribus.	Cap. 12.
De transiugis & proditoribus.	Cap. 13.
De seditiosis.	Cap. 14.
De iis qui in acie loco cedunt aut victi se dedunt.	Cap. 15.
De iis qui arma alienant, vel amittunt.	Cap. 16.
De iis qui excubias deserunt, vel minus recte agunt.	Cap. 17.
De eo qui arcem, vel oppidum, cuius præsidio impositus est, amittit, vel hostibus dedit.	Cap. 18.
De furtis & alijs quibusdam delictis militaribus.	Cap. 19.
De præmijs militum.	Cap. 20.

Tres hi libri utiles sunt ad conseruandam hoc tempore calamitosa disciplinam militarem, nec habent aliquid quod fidei Catholicae contrarietur. Sic censeo 16. Nouemb. 1581.

Mathias Lambrecht sacre Theol.
Licent. & Regius in alma vniuersi.
Duacen. Catechismi professor.

DE IV-

DE IVRE ET OFFICIIS BELLICIS, ET DISCIPLINA MILITARI, LIBER PRIMVS.

DE RATIONE BELLI INDICENDI,
ALIISQUE CERIMONIIS BELLICIS,
quæ antiquo iure feicali prodita fuerunt.

- 1 *Ius feicale.*
- 2 *Collegium feicalium.*
- 3 *Officium feicalium.*
- 4 *Clarigatio.*
- 5 *Paterpatratus.*
- 6 *Tybarenorum fides.*
- 7 *Verba iuris feicalis.*
- 8 *Iniuſſu populi fædus iniri non poterat.*
- 9 *Sp. Postumus hostibus deditus.*
- 10 *Deditionis formula.*
- 11 *Mancinus Numantinis deditus.*

CAPVT PRIMVM.

ROMANOS belli, sicut & pacis iura perpenſo iudicio ſemper æſtimaffe, ex eorũ historiis licet cognoscere: ita vt mirum videri non debeat, tam felices eis ſemper contigiffe bellorũ exitus: quippe qui arma

A

nunquam

DE IVRE ET OFF. BELL.

nunquam nisi iustis de causis sumpse-
rint, vt refert Dionysius Halicarnass.^a
vsque adeò vt cum legati Campanorū
(quos Samnites aduerso prælio frege-
rant, & ad petendum Romæ auxilium
coëgerant) in senatum introducti, mul-
tis verbis docuissent, quàm utilis foret
Rom. rebus Cāpanæ societatis accessio,
petentes amicitiam in perpetuū, in præ-
sens auxilium: nihil tamen aliud impe-
trarunt à senatu, qui non temerè se bel-
lis alienis immiscere volebat, quàm vt
legati mitterentur ad Samnites, precatū
ne qua vis Campanis fieret. ad quæ prin-
ceps legationis à Cāpanis missus, quē-
admodum in mādatis acceperat, Quan-
doquidem, inquit, nostra tueri aduersus
vim atque iniuriam iusta vi non vultis,
vestra certè defendetis. itaq; populum
Campanum, vrbēque Capuam, agros,
diuina, humanaque omnia in vestram
P. C. populi que Rom. ditionem dedi-
mus. quicquid deinde patiemur dediti-
tij vestri passuri. Tum in senatu iam fi-
desagi visa, vt refert Liuius,^b deditos nō
prodi, bellumque aduersus Samnites
susceptū est, quod sine iusto titulo, Ro-
mani à Campanis in se nunquam ver-
tissent.

b lib. 7.

LIBER PRIMVS.

2

tissent. Similiter priusquam tertium &
vltimum bellum Punicū susciperetur,
diu multum que tāta res agitata est: atq;
inter M. Porcium Catonem, & Scipio-
nem Nasicam senatus principes (quorū
alter sapientissimus vir in ciuitate habe-
batur, alter optimus vir etiam à senatu
iudicatus erat) variis sententiis certatū.
Cato suadebat vt bellum indiceretur
Carthaginēsisibus, qui exercitum specie
contra Massanissam regem; re ipsa, cōtra
Romanos cōparatum in finibus habe-
bant, Nasica cōtradicente, ex cuius sen-
tentia legatos mitti Carthaginem pla-
cuit, qui specularentur quid agerent, ca-
stigato eorum senatu, quòd contra fœ-
dus exercitum, & nauales materias ha-
berent. Sed Gisgo Amilcaris filius, ho-
mo seditiosus, ita senatum bellum ad-
uersus Romanos suadendo concitauit,
vt legati fuga sibi consulere coacti sint.
cumque tunc Cato non diutius bel-
lum differendum censeret, Nasica non-
dum iustam sibi bellandi causam videri,
& nihil temerè faciendum dicebat. sed
Catonis sententia perucit, & cum Car-
thaginensibus, quòd contra fœdus na-
ues haberent, & extra fines exercitum
duxif-

A 2

eduxif-

DE IVRE ET OFF. BELL.

eduxissent, quodque Massanissæ socio
 arma intulissent, bellum gestum^a. Ac
 belli quidem æquitas, vt inquit Cice-
 ro^b, sanctissimè * feciali populi Roma-
 ni iure perscripta erat. ex quo intel-
 ligi potest, nullum bellum fuisse iu-
 stum, nisi quod aut rebus repetitis ge-
 reretur, aut denūciatum antè esset, aut
 indictum. quod ius Ancus Martius rex,
 ab antiqua gēte Æquicolis descripsit. a
 quo bellicæ cærimoniæ, vt non gererē-
 tur solūm, sed etiam indicerentur bella
 aliquo ritu, primūm Romanis, vti Li-
 uius^c testatur, sunt proditæ: licet alij hoc
 Numæ Pompilio tribuant, a quo septi-
 ma sacrarum legum parte, collegium
 fecialium * institutum fuisse asserunt^d.
 Officiū * verò fecialiū (cuius summa
 semper apud Romanos fuit auctoritas)
 in summa erat: dare operam ne Romani
 vlli foederatæ ciuitati, iniustum bellum
 inferrēt; & de bellis, foederibus, pacio-
 nibus, & iniuriis, sociis, aliisque confœ-
 deratis gētibus illatis cognoscere. quòd
 si qua prior, contra foederis cōditiones,
 aliquid commisisset, legatos mittere, &
 verbis primūm ius suum repetere, & res
 sibi dari clara voce postulare (quæ clari-
 gatio

Ius feciale

c lib. 1.

Fecialiū off.

d Dionysius
Halicar. an-
tiquit. Rom.
lib. 2.

LIBER PRIMVS.

3

4 gatio * dicta) his verbis: Iouem ego te-
 stem facio, si ego impiè iniusteque, illas
 res dedier populo Romano, mihi que
 exposco, tunc patriæ compotem nun-
 quam sinas esse. Quòd si dedignaretur
 facere postulata, renūciata prius socie-
 tate & amicitia (si qua fortè erat) post
 triginta demum dies, qui solēnes fuēre,
 bellum indicere, captaq;, & hostili mo-
 do deuastata, belli iure repetere. Fecia-
 libus certè prohibentibus, aut non pro-
 bantibus, neque consuli, neque senatui,
 neq; populo, arma in hostes sumere li-
 cebat. Maximus * verò erat inter fecia-
 les, quem Patrempatratum appellabāt.
 is autem erat, qui liberos haberet, viuo
 adhuc patre suo^a, què fecialis, verbena
 caput & frontem cingens, indicēdi bel-
 li, aut percutiendi foederis, principem
 faciebat. Cæterum sciendum est non
 fuisse necesse, ipsi regi, cum quo fortè
 belligerandum erat, bellum indici, sed
 satis erat, ad præsidium aliquod nunciare.
 vt feciales consulti, primūm cūm
 Philippo, & iterum cūm Antiocho bel-
 lum indicendum esset, decreuere. Bel-
 lo autem legitimè indicto, sublatis cō-
 mertis, militi arma capere, & copias
 cogere

Clarigatio
quid sit?

Patrempatraty

a Plat. in
quæst. Roma.

Bellu' cui indi-
candus?

que licent
bellis?

A 3

DE IVRE ET OFF. BELL.

cogere licebat, ad hostes ducere, excursions facere, prædas agere, fines populari, eosque ferro, ignique, devastare, frumenta succidere, ædificia incendere, atque omnia hostiliter agere. Tybarenos * tamé adeo iustos fuisse memoriæ proditum est, vt non prius cum hoste congrederentur, quàm diem, locum, & decretâdi horam, ex fide per feciales hosti denunciarent. quod & à veteribus illis Romanis, nōnunquam factum fuisse legimus. Formulam verò, & ritum belli indicēdi, antiquissimum refert Liuius ^a. Feciales itaque, si qui illatam cōtra fœdus iniuriâ querebantur, causam eorum cognoscebant, & cōperto crimine, fontes comprehensos læsis dedebant. iudicabant item de legatorum iniuriis, qui iure gentium sancti fuere: atque ita, si à quouis populo, aut natione violati forent, vt hi qui iura gentium temerè violassent, dederentur, per feciales cauebatur. idq; etiam iure nostro cautum est ^b. Dabant quoque operam feciales, vt seruantur cōditiones fœderis, pacem faciebant, & si parū legitimè facta videbatur, irritam reddebant. Non aliter tamen fœdera cum sociis, aut hostibus sancire,

^a Lib. 1. Et Gell. lib. 16. cap. 4. Et Dion. Halicarn. Ant. Roma. lib. 2.

^b In l. vlt. D. de legationib.

LIBER PRIMVS.

4

sancire, aut pactiones concipere poterant, quàm si cōsulis, aut prætoris auctoritate, intercedente S. C. iussuq; populi, permillum foret. denique si quid imperatores, vel duces contra iurifurâdi religionem peccassent, feciales cognoscebant, atque expiabant. Verba ^a autem iuris fecialis hæc erant: Belli, pacis, fœderum, indutiarum, oratorum, feciales iudices sunt ^a. Et quidem auctores fœderis, minus rite initi, per ipsos feciales hostibus dedebatur, vt hac ratione, populus religione solueretur. Iniussu ^a verò populi & citra Senatus auctoritatē, nihil sanciri poterat, quod populum teneret, & sine fecialibus, cærimoniaque alia solemnni, fœdus fieri non poterat. Vnde T. Veturius, & Sp. Postumius ^a conf. * quia, cum malè pugnatum apud Caudiū esset, legionibus Romanis sub iugum missis, pacem cum Samnitibus iniussu populi, senatusque fecerant, vnâ cum T. Numicio & Q. Æmilio Trib. pleb. quòd eorū quoq; auctoritate pax Caudina facta erat, dediti sunt hostibus, vt pax Samnitum repudiaretur. atque huius deditiois ipse Postumius, qui dedebatur, suator & auctor fuit ^b.

^a Cicer. lib. 2. de legib.

A 4

Cuius

DE IVRE ET OFF. BELL.

Cuius verba, ut refert Livius, hæc fuerunt: Dedamur per feciales, nudi vinctique, exoluamus religione populum, si qua obligauimus: ne quid diuini, humanive obstet, quo minus iustum piisque de integro incatur bellum. Deditiois vero per feciales factæ formula hæc fuit*: Quandoquidem hinc homines iniussu populi Romani, quiritum foedus ictum iri spopoderunt, atque ob eam rem noxam nocuerunt: ob eam rem, quò populus Romanus scelere impio sit solutus, hosce homines vobis dedo. Similiter multis annis post* C. Mancinus Numantinis, quibuscum iniussu populi & citra senatus auctoritatem foedus fecerat, deditus est b.

a Cicero of-
fic. lib. 3.
Flor. lib. 2.
cap. 18.

DE BELLO IVSTO ET IVSTIS
BELLI CAUSIS.

- 1 Conseruanda iura belli.
- 2 Duo genera decertandi.
- 3 Bella suscipienda, ut in pace vinatur.
- 4 Ex bellis etiam iustis multa mala oriri.
- 5 Bellum honestum turpi paci preferendum.
- 6 Iusta bella iure Gentium, Canonum, & diuino permessa.

7 In

LIBER PRIMVS.

5

- 7 In iusto bello requiritur auctoritas Principis.
- 8 Apud Romanos belli pacisque arbitrium penes populum fuit.
- 9 Quandoque iniussu principis bellum geri posse.
- 10 In pœnam rebellionis ipso iure inciditur.
- 11 Iusta belli causa.
- 12 Rebellio.
- 13 Iniuria facta principi, cœsetur facta Deo.
- 14 Aliud rebellis; aliud hostis.
- 15 Iura belli an conueniant rebellibus.
- 16 Ciuilis dissentio.
- 17 Lex Salonis.
- 18 In bello non semper tutum non alteri parti se adiungere.
- 19 Media via periculosa.
- 20 Principis auctoritas semper sequenda contra rebelles.
- 21 Nulla iusta causa rebellandi.
- 22 Quid respub. vel patria.
- 23 Rebellio gravissimum crimen.
- 24 Tyrannus occidi potest.
- 25 Legitimus princeps tyrannus dici non potest.
- 26 Lex Regia.
- 27 Pontifex ex causa potest regem regno priuare.

A 5

28 Bel-

DE IVRE ET OFF. BELL.

- 28. Bellum aduersus infideles an, & quatenus iustum.
- 29. Imperator non est totius mundi dominus.
- 30. Hæreticis iustum bellum infertur.
- 31. Militi non nocet iniusta belli causa.
- 32. Militi Christiano sub imperatore pagano permissum militare.
- 33. Quatenus regi infideli parendum.
- 34. Iustum bellum etiam sine iusta causa.
- 35. An utrimque bellum dici possit iustum.
- 36. Pecunia neruus belli.
- 37. Cuius impensis bellum geri debeat.
- 38. Traianus fiscum lieni comparabat.
- 39. Mos Gallorum.
- 40. Damnain bello accepta an resarciri debeant.

CAPVT SECVNDVM.

IN repub. bene constituta maximè cōseruanda* esse iura belli docet Cicer.^a I in quo & suscipiendo, & gerendo, & deponendo ius vt plurimum valet & fides^b. quò spectāt illa, quæ de iure feciali diximus. Nam cū sint duo* genera de² certandi, vt idem ait: vnum per disceptationem, alterum per vim: cumq; illud proprium sit hominis, hoc belluarum; confugiendum est ad posterius, si vti nō licet

^a offic. lib. 1.

^b Cicer. lib. 2 de legibus.

LIBER PRIMVS. 6

licet superiore. Quod etiā indicasse videntur poëtæ, cū Chironem centaurum (cuius superiorem partē hominis, inferiorem verò equi formā referre fingunt) Achillis pædagogum cōstitutum tradunt: vt ostenderent, bonum principem non solum prudentia & consilio, aliisque animi dotibus præditum, sed etiam viribus, & armis instructum esse debere. in eos enim qui æquum pati nō possunt, neq; ratione cohiberi, vis haud iniusta est. Sed vt Scipio dicere solet, imperator itidē vt medicus, ad malum curandum vltimo demum loco ferrum adhibere debet^a. Quare suscipienda* a Plu. in A. quidem bella sunt, ob eam causam vt sine iniuria in pace viuatur, & ita vt nihil aliud nisi pax quæsitā videatur^b. Quò b c. uol. 23. spectat memorabilis illa Martiani Cæsaris sententia: Donec liceret in pace viuere, nō debere principē arma sumere: 4 cū tot tantaque mala ex bellis*, etiam quæ iusta dicuntur, oriantur. quorum 5 malorum, vt exclamat D. Augustinus^c, c de ciuit. Des lib. 19. cap. 7 5 multas & multiplices clades, diras & 5 duras necessitates, si, vt dignū est, eloqui 5 velim, quanquam nequaquam sicut res 5 postulat, possim; quis erit prolixæ disputationis

^a Plus. in A. poph.

^b c. uol. 23. quest. 1.

^c de ciuit. Des lib. 19. cap. 7

DE IVRE ET OFF. BELL.

rationis modus? Sed sapiens, inquit, iusta bella gesturus est: quasi nō, si se hominem meminit, multo magis dolebit iustorum necessitates sibi exstitisse bellorum. quia nisi iusta essent, gerenda nō essent, ac per hoc sapienti nulla bella essent. iniquitas enim partis aduersæ iusta bella ingerit gerenda sapiēti, imo & necessaria, quæ iniquitas homini utique dolēda, quia hominum est, etsi nulla ex ea bellandi necessitas nasceretur. Hæc itaque mala tam magna, tam horrenda, tam sæua quisquis cum dolore considerat, miseriam necesse est fateatur. quisquis autem vel patitur ea sine animi dolore, vel cogitat, multo ubique miserius ideo se putat beatum, quia & humanū perdit sensum: hæc ille. Sunt enim, ut inquit Linius, quædā belli iura, quæ ut facere, ita pati fas est: ut sata exuri, dirui tecta, prædas hominum pecorumq; agi: quæ certè misera, licet non semper indigna, patienti sunt. Paci itaque, quæ nihil sit habitura insidiarū, aut turpitudinis, ut ait Cicero^a, semper erit cōsulendum. Ceterum, quāuis, ut idem ait^b, dulce sit nomen pacis, & ipsa res tum iucunda, tum salutaris, nam neq; priuatos focos,

neque

A. u. d. d. d.
a officio, lib. 1
b Philipp. 13

LIBER PRIMVS.

neque publicas leges, neque libertatis iura chara habere potest, quæ discordiæ, quem cædes ciuium, quem bellum publicum delectat: bellum tamen* honestū, ex Demosthenis sententia, turpi paci semper est præferendum. Et quidem 6 iusta* bella sunt iure gentium indicta a: & tum iure canonum^b: tum etiam iure diuino permessa^c. nā & Deus ipse præcepit Israelitis, ut Amorrhæis, aliisq; populis bellum inferrent^d. unde D. August.^e Noli, inquit, existimare neminem Deo placere, qui armis bellicis ministrat. nam Dauid Deo acceptissimus, & Centurio ille, cuius fides diuino testimonio extollitur, & alij sancti viri operam militiæ dederunt. Vt autem bellum 7 dicatur iustum, debet imprimis* auctoritate, & mandato summi principis, penes quem est belli pacisq; arbitrium, indici, & suscipi^f. Nam ad priuatum non spectat bellum mouere, cum ius suū in iudicio persequi possit & debeat. violat enim ius principis, qui sine iuris auctoritate, manu regia ius sibi dicit^g. Sed nec vlli, inscio, & inconsulto principe, quorumlibet armorum mouendorum copia tribuitur^h. Et lege Iulia maiestatis te-

a L. de hoc iure. ff. de iust. & iur.
b c. iustū. c. Dominus. 23. quæst. 2. Irmo. in c. olim. de restit. spol. c. c. nisi bella. c. noli. c. militare. 23. q. 1. c. notandum. 23. quæst. 2. d. Deuter. 2. c. epist. 1. ad Bonifac.
f c. quid cul-patur. 23. q. 1. D. Augustin. lib. 22. contra Faust. ca. 74. g l. existat. D. de eo quod met. caus. h l. vnic. C. vt amo. v. sus insc. priu-cip. sit interdicit. lib. 11.

DE IVRE ET OFF. BELL.

is tenetur, qui iniussu principis bellum gesserit, delectumve habuerit, aut exercitum comparauerit^a. Itaque Cato censēbat reuocandum exercitum, & Cæsarem hostibus dedendum, quod iniussu populi bellū in Gallia gereret^b. Apud Romanos^{*} enim penes populum, cuius 8 erat summum imperium, belli pacisque arbitriū fuit, vt ex multis Liuij locis satis constat. Itaque patres decreuere, inquit Liuius^c, vt tribuni militum de bello indicando Veiētibus, primo quoque die ad populum ferrent. item Prænestinis ex S. C. populi iussu, bellum indictū est^d: & ex auctoritate patrum populus Palæpolitānis bellum fieri iussit: item Vestinis^e, & Æquis^f. Vnde cū populus omne imperium in se, potestatemque, principi lege Regia cōtulerit^g, hoc belli, pacisque arbitrium est apud solum principem: quod ita penes ipsum residet, & maiestati principis cohæret, vt ab eo diuelli non possit^h. & hoc ius reges semper habuisse, indicat quoque historia sacraⁱ. Nonnunquam tamen^{*}, vtputa 9 ex magna & necessaria causa, & si princeps sit absens, sitque periculū in mora, etiam iniussu principis bellum geri poterit:

^a L. 3. D. ad legem Iul. Maieſt. ca.

^b Plutar. in Car. Vticen. & Iul. Cæsar

^c Liuius l. 4.

^d Liuius lib. 16.

^e Liuius lib. 18.

^f Liuius lib. 19.

^g l. 1. D. de constit. princ.

^h Latē Bodin. de republ. lib. 1. ca. vlt.

ⁱ Reg. l. c. 8.

LIBER PRIMVS.

8^a Argumento l. si alius. §. bellissime. in fine. D. quod vs aut clam. l. generali. C. de decurio. lib. 10. L. asit prator. §. si debitorem. D. quæ in fraud. credit. b L. vi vim. D. de iust. & iur. l. 1. quād. lic. vn. sin. iud. se ven. Clem. Paſtoralis. in fine. de re iud. c c. Dominus 23. q. 2. d Conf. 68. tomo 3. e l. 2. §. vlt. & l. sequ. D. de donatio. fe. nō in infere da 23. q. 3. g ex. qui sint rebell. h L. 3. §. vlt. D. ad l. Cornel. de ſca. L. pradoris. D. de remilitar. i L. transſigam. D. de acq. rer. don. k Gloss. ex. qui sunt rebell. & ibi Bart. & Cur. l. m. conf. 137

terit^a: præsertim ex causa defensionis, quæ iure naturæ cui libet conceditur^b. Quo casu non solum licebit propellere iniuriam, sed etiam vlcisci^c, & hostes sedibus suis pellere, si aliter ab iis tuti esse non possumus, neque enim dicēdus est quis moderamen inculpatæ tutelæ excedere, qui id facit, sine quo periculum euitare non potest: vt multis ostendit Marian. Socin.^d Nepos, qui existimat istud bellum dici iustum, etiā quoad effectum, & iuri belli locum esse (effectus enim ex causis colligitur^e.) ideoq; capta in hoc bello, fieri capientium: & hæc multo magis obtinere, si cū rebellibus res sit: quorum conatus non solum cui libet potest, sed etiam tenetur cohibere, nō exspectato iussu principis, si sit periculum in mora. Si enim is, qui non propellit à socio iniuriam, cū potest, tam est in vitio, quàm is qui facit^f: quid de iniuria, quæ principi fit, dicendum est? 10 præsertim^{*} cū ij, qui quid contra principis maiestatem, & reipub. quietem machinantur, ipso iure in pœnam rebellionis incidant^g, & quasi hostes occidi possint^h, vel captiui haberiⁱ: vnde multo magis bona eorum capientium fient^k. estque

DE IVRE ET OFF. BELL.

estque inter cetera, quæ in Romana historia inuenire licet, præclarum in hanc sententiam exemplum de L. Pinario, Ænnae in Sicilia præfecto præsidij: qui cum ciuium rebellionem, & defectionem ad Carthaginenses præsentiret, & liberum non esset legato ad Cõsulem Marcellum, quãuis haud procul esset, mittere, ex improviso magna cæde facta, ciues omnes oppressit. quo facinore Ænna retenta est, eiusque factum Marcellus non improbavit, & prædam Ænnensium militibus concessit. Itaque Cicero laudat factum Octauij Cæsaris, qui non expectato senatus decreto, bellum contra Antonium sua sponte suscepit. decernendi enim tempus, ut ille ait, nondum venerat; belli autem gerendi tempus si prætermisisset, videbat repub. oppressa, nihil decerni posse^b. & senatus quoque bellum priuato consilio à Cæsare susceptum, auctoritate publica comprobauit^c. Sic quoque Scipio Nasica maximam laudem meruit, qui priuata auctoritate, se omnibus bonis ducem præbens, Tib. Gracchum cum scelerata factione oppressit^d. Neesse est enim, ut inquit Cicero, in tanta perturbatione rerum, temporibus

a Livius lib. 34.

b Cic. Phil. 3.

c Cic. Phil. 5.

d Val. Max. lib. 3. cap. 2. Appian. de bell. ciuil. lib. 2.

LIBER PRIMVS.

9

bus potius parere, quam moribus. & ut idem ait, semper in pace, consuetudini; in bello, utilitati parendum est. in quam sententiam alio loco plura à nobis dicentur*. Præterea bellum non nisi ex iusta & necessaria causa gerendum est^a: & abesse debet omnis nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas, & dominandi libido^b. quò spectant illa quæ iure feziali apud Romanos fuere prodita. Neque solum peccat, qui ex iniusta causa bellum gerit: sed etiam opinione humana passim receptum est, eum fere semper succumbere. Nam, ut inquit Propertius, *Frangit, & attollit vires in milite causa.*

Qua nisi iusta subest, excutit arma pudor.

Iusta verò belli* causæ præcipuæ sunt hæ: Defensio proprii imperij, personarum, amicorum, sociorum, & rerum^c. ad defensionem enim ipsa lex naturalis etiam priuatis auctoritatē præstat^d. Iustum ergo bellum, ut C. Pontius Samnitium dux dicebat, quibus necessariū, & pia arma, quibus nulla nisi in armis spes relinquatur. Subest quoque iusta belli causa, cum geritur ad recuperandas res, quæ per vim & iniuste ab hostibus detinentur^e: vel ut iniuriæ, vel dani

* l. 2. cap. 50.

a c. nobis. 23.

q. 1.

b c. quid culpatur. 23. q. 8.

c c. iustum.

23. quest. 2.

c. fortitudo.

cum duob. se.

quen. 23. c. o.

lim. et ibi in.

no. de restit.

spol.

d l. ut vim.

D. de iust. &

ior. l. furem.

D. ad l. Cor.

nel. de sic. l.

itaque. D. ad

l. Aquil.

e c. iustum.

23. quest. 2.

D. Augustinus

quest. 10. si

per. lo. sue li. 2.

B illati

DE IVRE ET OFF. BELL.

illati auctores dedantur ad supplicium, si fortè non publico, sed priuato cõsilio iniuria illata fuerit^a. quod etiã iure fe- ciali cautum fuisse superius ostẽdimus. Itaque Dauid, mortuo Saule, bellum gessit cum Isboseth, filio Saulis, qui oc- cupare nitebatur regnum Israël, quod Dominus per Samuelem prophetã tra- diderat Dauidi^b. & Romulus Albanis bellũ intulit, quod dictator eorũ Clui- lius, nollet res raptas restituere, neque raptores tradere^c. Est præterea iusta bel- li causa, vindicta iniuriã iniquissimè il- lata^d. Sic legimus Dauidem regem in- tulisse bellum regi Ammonitarum, pro- pter derisos legatos suos^e. Et quidem ratione iniurię illatã, dicitur etiam bel- lum iustum, si quis prohibeatur transire per alicuius prouinciam. modò trástitus innoxius futurus sit : qui iure humanæ societatis patere debet^f. Itaque Israëlité bellũ intulerunt regibus Amorreorum, propter non concessum transitũ inno- xium, in terrã ipsa Deo permissam^g. Iustissimam^h deniq; belli causam habetⁱ princeps, qui armis persequitur rebel- les, & ab imperio deficientes^h. grauis e- nim iniuria infertur Deo, & principi, cum

a c. 1. de in- iur. n. 6. cap. Dominus. 23. quest. 2.

b Reg. 2. c. 2

c Dionys. Halic. lib. 3.

d c. Dominus 23. quest. 2. cap. dispar. 23. quest. 8. e Reg. 2. cap. 20. cũ duob. sequ.

f c. ult. 23. quest. 2.

g Nam. 2. h c. auctori- tate. 15. q. 6. cap. sire vos. 23. qu. 8. fac. l. amissione. §. qui defi- ciunt. D. de capis. minnt.

LIBER PRIMVS.

10

cũ eius imperio subditi resistunt, non est enim potestas, nisi a Deo : & qui re- sistit potestati, vt inquit Paulus^a, Dei ordinationi resistit : & iniuria^{*} facta principi, cõsetur facta Deo : qui Samue- li, a quo populus alium regem petebat, dixit : Non te abiecerunt, sed me, ne re- gnem super eos^b. Dauid autem bellum gessit cum Seba filio Bochri, qui popu- lum sollicitauit, vt a Dauide ad ipsum deficeret^c. Sed cũ rebellis^{*} proprie hostis dici non possit, (nam aliud est hostis, aliud rebellis^d) verius est, vt si cũ subditis rebellibus armis certetur, non tam dicamus esse bellum, quã execu- tionem iurisdictionis, & persecutionem rebellium^e. Vnde etiam non erit opus auctoritate summi principis, sed sufficet eius qui iurisdictione habet^f. Hinc iura belli^{*}, captiuitatis, & postliminij, quæ hostibus tantũ cõueniunt^g, non pos- se rebellibus cõuenire, consequens vide- tur : sicut nec piratis & latronibus (qui hostium numero non cõtinentur) con- ueniũt^h. quod ita intelligi debet, vt ipsi iure belli agere non possint : ideoq; do- minium rerũ captarum non acquirũt, quod hostibus tantũ tributum est^k. in

a ad Roman. cap. 13.

b Reg. 1. c. 8.

c Reg. 2. c. 20.

d c. qui sunt rebellis. l. ho- stes. D. de ca- ptis. l. hujus. D. de verbor. significat.

e immo. m. c. olim. 1. de re- stituti. spoliat. fac. l. qui re- stituere. D. de rei vendic.

f d. l. qui re- stitue. e.

g l. postlimi- nij, et de re- stit. D. de captis.

h D. l. ho. res. i. l. postlimi- nium. §. a pi- ratis. D. de captis. l. de latronib. D. de testam. l. ho. res.

k D. l. postli- minij.

Argumēto
 l. 3. §. 1. D.
 de donat. in
 ter vir. et ux.
 b Philipp. 5.
 e. epist. 6. lib.
 10.

DE IVRE ET OFF. BELL.

ipsos verò iure belli scire, multoque
 magis quam in hostes, licet: sunt enim
 odio digni maiore, & nō debet esse me-
 lioris cōditionis rebellis & latro, quam
 legitimus & iustus hostis^a. Quò specta-
 re videtur quod b Cicero sentit, non esse
 mittendos legatos ad Antonium, nec
 verbis rogandum, sed cogendum armis
 esse recedere ab obsidione Mutinæ, co-
 loniæ populi Rom. & oppugnatione
 Bruti imperatoris, consulis designati, &
 civis optimi. non enim cum Annibale
 rem esse hoste reipub. ad quem senatus
 olim legatos miserat, vt à Saguntō rece-
 deret, sed cum ciue. Neque interesse di-
 cebat, vtrum urbem Romanā Antonius
 oppugnaret, an coloniam populi Rom.
 præsidij causa collocatam. & alibi idem
 Cicero ad Plancum scribens^c dicit, cum
 Antonianis, à quibus Brutus Mutinæ
 obsidebatur, pacem fieri nō debere: vo-
 cans eos foedissimos latrones, qui aut
 armis positis pacē petere deberent: aut,
 si pugnantes eam postularent, victoria
 pacem, non pactione pariendam esse.
 Præterea cum à parte principis sint om-
 nia illa, quæ ad iustum bellum sunt ne-
 cessaria: nempe belli gerēdi ius, & iusta
 belli

LIBER PRIMVS. II

belli causa; à parte verò rebellium, neq;
 belli gerēdi ius, quod soli principi com-
 petit, vt superius ostēdimus, neque iusta
 belli causa: cum nulla sit causa rebellan-
 di, vt mox dicemus: sequitur bellum,
 quod cum rebellibus princeps gerit, iu-
 stissimum esse: ideoque iuri belli locum
 esse contra rebelles, qui tanquam hostes
 occidi possunt^a, vel capti serui haberi^b,
 vnde etiam multò magis bona eorum
 prædæ cedent^c. effectus enim ex causis
 colligitur^d. Quod ita verum puto, si
 auspiciis summi principis bellum gera-
 tur, alioqui verò, quamuis defensio cui-
 libet permittā sit, & quisque iurisdic-
 tionem suam exercere possit, tamen iura
 belli non aliter locum habebunt, quam
 si auctoritate, & nomine summi princi-
 pis bellum geratur^e, alias enim bellum
 dici non potest. Bellum verò quod re-
 belles gerunt, iniustissimum esse cōstat:
 ideoque iure belli agere non possunt, &
 capti ab ipsis non fiunt serui^f, nam ces-
 sante causa cessat effectus^g, & nemo ex
 dolo suo lucrari, aut aliis nocere de-
 bet^h. Non obstat quod Ulpianus respō-
 ditⁱ, in civilibus dissentionibus*, qui in
 alterutram partē discessissent, vice ho-
 stium

a l. 3. §. ult.
 D. ad l. Cor.
 de sic. l. pro-
 ditors, D. de
 re miluar.
 b l. transfo-
 gam. D. de
 acq. rei dom.
 c Gl. ff. &
 Part. ex. qui
 sunt rebe l.
 Curt. inn.
 conf. 137.
 d l. 2. §. ult.
 cum l. seq. D.
 de don.
 e Bart. in l.
 hostes. D. de
 captiu. Inno.
 in c. olim. 1.
 de restit. spol.
 in c. scot. Et
 infra de iure
 iur.
 f d. l. postli-
 minium. §. a
 piratis. D. de
 captiu. d. l. a
 latronibus.
 D. de restam.
 g c. cum ces-
 sante. de ap-
 pell. l. ad-
 gere. D. de
 iur. patro.
 h l. doct. C.
 de per. et com.
 rei vend.
 i in l. si quis
 ingenuum. §.
 in civilibus.
 D. de captiu.

DE IVRE ET OFF. BELL.

stium non esse: eorū scilicet, inter quos iura captiuitatis & postliminij vigent: ideoque captos hinc inde non fieri seruos, & quod cōstitutionibus regni Hispaniæ, in ciuilibus dissentionibus capta iubetur cum septuplo restitui^a. Nam hæc locum habent, cum ciues inter sese dissentiunt, & tumultuantur: non autē cum quid contra maiestatem imperij machinatur, & in exitium reipub. contendunt^b. tunc enim hostium numero haberi incipiunt^c. Itaque Vlpianus vsus est vocabulo partis. partes autem dicit Cicero^d, cum scissa in duas partes reipub. ciues inter se contendunt, quæ etiam factiones dicuntur à Cæsare^e. bellum verò, quod Antonius inferret reipub. non partiū certamen, sed defectionem à populo Romano vocari debere. Hinc quoque Cicero^f dissentit à Cæsare, qui propter legem Semproniam, quæ iniussu populi de capite ciuis Rom. iudicari vetebat, non cēsebat mortis pœnam irrogandam Cethego & Lentulo, catilinariæ coniurationis sociis, ad quæ docet Cicero legem Semproniam, quæ de ciuibus Romanis cōstituta est, ad eos, qui essent reipub. hostes, qui certē ciues esse

^a Reg. lib. 16 tit. 26. par. 2.

^b D. § in ciuibus.

^c L. anisio ne. §. qui deficiunt. D. de cap. minu. L. nihil interest.

^d L. postliminiū §. transfuge.

^e D. de captiuis. L. vi. D. ad l. l. maiest.

^f De bello Gallic. lib. 6.

^g In Catil. 4.

LIBER PRIMVS. 12

esse nullo modo possent, nō pertinere. Sic certē bello cum Latinis, Campanis, Fidenatibus, Hernicis, Æquis, Hetruscis, aliisque populi Romani sociis, quos subditos, non participes imperij, fuisse satis cōstat ex Liuiio^a, Appian.^b & Dionys.^c Hal. deficiētibus, & rebellātibus, legimus victos oīa hostilia passos fuisse, & capta prædę cessisse, atque captos in seruitutē redactos: imo multò durius cum iis actū fuisse, quàm cum aliis hostibus. censebant enim maximè ita rebellantes in officio posse contineri, si id actum esset, ne possent rebellare. quamdiu enim malis relinqueretur malefaciēdi facultas, ad fore & voluntatem. Atque ita Capua, quæ per deditionem populi Rom. facta fuerat^d, cum ad Pœnos defecisset, expugnata à Romanis, lxx. pondo auri, & argenti tria millia ex præda ad quaestores delata sunt; lxx. principes senatus interfecti: trecenti ferme nobiles Campani in carcerem conditi, variis casibus interierunt: multitudo alia Campanorum venundata: ager omnis & tecta publica populi Romani facta sunt^e. Similiter cum Fidenatibus, quæ erat colonia populi Romani, rebellantibus actum^f.

^a lib. 2. § 8
^b de bell. ciu. lib. 1.
^c lib. 3. § 4

^d Liuius lib. 7

^e Liuius lib. 35

^f Liuius lib. 4

DE IVRE ET OFF. BELL.

Anna quoque, in Sicilia, vt superius diximus, quæ præsidio Romanorum tenebatur, cum ad defectionem spectaret, cum magna cæde ciuium direpta fuit. eodem modo postquam Gallia in provinciam esset redacta, cum Gallis rebellibus actum fuisse passim inuenias apud Cæsarem. Porro in dissentionibus ¹⁷ ciuilibus non inutilis futura videtur lex Solonis: quæ, inter alias antiquissimas, Athenis axibus ligneis incisa erat: quæ cavit, vt qui exorta seditione populari, & scissa in duas partes ciuitate, neutri se adiunxisset, hic domo, patria, fortunisque careret, exul, extorrisque esset. Quod & Phauorinus philosophus inter fratres quoque, & amicos dissidentes fieri oportere censuit: vt vtriusque partis amici, si ad concordiam componendam parum auctoritatis habuerint, tum alter in alteram partem discedat, & hac ratione viam sibi ad vtriusque concordiam muniant. Equidem hanc legem hisce nostris temporibus vtilissimam fore censeo, ad hoc, vt exorta aliqua factione malorum, protinus omnes boni communibus viribus eos opprimant, neque se vnâ cum repub. opprimi patiatur; vt, pro dolor!

cum

b. Cell. lib. 2.
cap. 2.

LIBER PRIMVS.

13

cum magno reipubl. Christianæ detrimento, & huius Belgij euersione passim fieri videmus. dum enim boni nimia sua modestia, & patientia, malis conatibus seditiosorum ciuium concedendo, se pacem habituros confidunt, durissimum sibi seruitutis iugum iniiciunt: quod postea frustra excutere conantur. & fit, vt cum bonorum iacturam aut vitæ periculum pro repub. adire recusant, necessario cum republ. pereant. omne enim malum nascens, vt inquit Cic. facile opprimitur, inueteratum fit plerumque ¹⁸ robustius. Neque etiam ^{*}semper tutissimum erit, quod plerique arbitrantur, non interponere se bello. sed spectatore belli, fortunarumque alienarum, euentum sine vlllo discrimine rerum suarum operiri, quod legati Antiochi & Ætolorum, qui Romanos Græcia expellere conabantur, Achæis amicis Romanorum persuadere nitebantur, petentes vt saltem neutri parti se adiungerent. nam ad ea T. Quintius Proconsul, nihil tam alienum à rebus Achæorum esse ostendit: quippe, siue gratia, siue dignitate, præmium victoris futuros. Aristenus quoque prætor Achæorum, cum Romani

B 5

primum

a. Linus lib.
35.

DE IVRE ET OFF. BELL.

primū eorum amicitiam expeterent, & Philippus saltē ne armis interessent, postularēt, oratione ad suos habita ostendit, Romanos aut socios habendos, aut hostes; mediam * viam nullam esse a: 19 quæ, vt Pontius Samius dicebat, neque amicos parat, neque inimicos tollit. Itaque Portius Cato, summus vir, Pōpeio & Cæsare inter se contendentibus, quāuis a factionum auctoribus multis in rebus causa reipub. dissentiret, & neutrius mentem planē probaret; tamen bello exorto: non sibi quiescendum existimauit, sed eas partes secutus est, quæ plus æquitatis habere viderentur, Bruto etiā dehortante, cui prudenter respondet:

*Summum Brute nefas ciuilia bella fatemur,
Sed quo fata vocant, virtus secura sequetur.*

Et cetera, quæ carmine profequitur Lucanus^b. Sed hæc deliberatio, vtrius partes æquiores sint, in democratia vel aristocratia, scisso imperio, quod pluribus commune est, admitti potest; in monarchia verò, optimus & prudentissimus quisque, principis *, apud quem summa 20 imperij est, auctoritatem sequetur, cōtra seditiosos & turbulentos ciues, & subditos. postquam enim visum est reipub.

per

LIBER PRIMVS.

14

pervnum consuli^a: cui lege regia populus omne imperium in se, potestatemq; concessit^b, quique est communis omnium parens c: & cui diuina lege obedire iubemur^d: eum, non secus ac patriam, defendere & tueri quilibet debet. Et quidem, vt inquit Cicero, nulla iusta 21 * causa videri potest aduersus patriam arma capiendi. & Plato nefas esse duxit, vi vti contra patrem vel matrem, omnium verò maximè contra patriam. Nulla autem tanta impietas, nullum tantum scelus, quod sit parricidio vindicandum^e. Parricidā verò patriæ vocat Cicero Antonium; quòd reipub. bellum inferret: cuius certè salus præferri debet salutis 22 patris^f. Rempub. voco*: in quo sanctissimū nomen patriæ cōtineri dixit Cornificius^g; non solum ipsum, quod absurdum esset. nam omne solū viro forti patria est: sed vt Cicero interpretatur, coetum ciuium iuris consensu, & utilitatis communione sociatum. Quò spectat quod Césorinus apud Appianum^h legatis Carthaginiensium respōdit: ciuitatem Carthaginiensium, quam Romani promiserant liberam fore, non in muris & ædificiis consistere: quæ delere 23 vellent.

a l. 2. §. 190-
usumē. D. de
orig. sur.

b l. 1. D. de
constit. princ.
c Authen.

neq; vt quod
ex donat. in
fine.

d Paul. ad
Roma. 13.

e Quintil. de
cla. 286.

f L. minimè
D. de religio.
& sumptib.
funer. L. ve-
luti. D. de
iust. & sur.
g ad Heren.
lib. 4.

h In bello
pura.

a Livius l. 32

b lib. 2.

DE IVRE ET OPP. BELL.

vellent. Factionem verò optimatum, & seditionem, & conpirationem populi repub. dici non posse, idem Cicero asserit. iniustus enim populus, quem tyrannum vocat, non potest repub. constituere. Nam vt modò diximus, qui hostiliani animo aduersus repub. vel principem est animatus, cum natura sit ciuis, voluntate sit hostis, diciturq; perduellus^a: quo nomine hostes appellari solent^b. Et quidem hæc duo, princeps & respub. ita connexa sunt & copulata, vt illius hostis nemo esse possit, quin etiã sit huius, & e conuerso^c. Pro patria verò mori, & ei nos totos dedere, & in ea nostra omnia ponere, & quasi nos consecrare debemus, vt inquit Cicer.^d & vt idem ait, laudandus est, qui mortem optet pro repub. quiq; docet chariorẽ esse patriam nobis, quàm nosmet ipsos. Omnia itaque quæ agimus, non ad nostram vtilitatem & commodum, sed ad patriæ & principis salutem conferre debemus. quo nomine Demarathus Lacedæmonius, Aristides, Phorion & Themistocles Athenienses; Tarquinius Collatinus, Camillus & Rutilius Romani, maximam laudẽ meruerunt: qui omnes iniurias

^a in l. vlt. D. ad leg. 1. de maiest.
^b l. quos nos. D. de verbo. fig.
^c d. vltim.

^d de legibus lib. 2.

LIBER PRIMVS.

15

iniurias à patria illatas, æquissimo animo tulerunt, & nullam vindictam, quamuis nõ deesset facultas, moliti sunt. quin Themistocles, sumpto veneno, mori maluit, quàm Persarum regi, a quo magnis honoribus & præmiis erat affectus, operam suam ad bellum patriæ, licet ingrata, inferendum præstare. & Camillus, vir optimus, & de patria optimè meritus, in exilium actus, patriæ in extremo periculo, immemor iniuriæ, opem tulit, eamque hostibus expulsis, restaurauit.

23 Inobediencia* autem subditorum, & rebellio in principem, grauissimum crimẽ habetur, & hæresi comparatur^a; & inobediens dicitur infidelis^b. Quomodo enim, inquit D. Hieronymus, fidelis esse poterit, in substantia Dei, qui carnali Domino fidem adhibere non potuit^c. ideoque ob quantumuis graua onera a rege subditis imposita, non licet rebel-
lare. nam melius est omnia mala pati, quàm malo consentire^d. & quamuis onus a superiore impositum sit difficile, nihilominus tamen ferendum est, & pia deuotione tolerandum^e, propter bonum obedientiæ. generale enim pactum est societatis humanæ, obtemperare re-
gibus

23

^a c. sciendum 8. qu. 1. c. si papa. 40. dist. 38. dist.
^b c. nullus. 38. dist.
^c c. si apud. 23. quest. 3.

^d c. ita nec. 32. quest. 5. cap. Losbarius. 31. qu. 2.

^e c. in memoriam. 19. dist.

DE IVRE ET OFF. BELL.

gibus suis^a. Quare quamvis Roboam, filius & successor Salomonis, noller vel minimum Israëlitis, de iugo durissimo ipsis imposto per Salomonē, minuere: sed diceret, quod graui iugo, a patre imposto, grauius superadderet: ideoque decem tribus Israël scissæ a tribu Iudæ & Beniamin, relicto rege suo; Hieroboā fecissent regem^b, non tamen ex eo extra culpam fuerūt. nam indignatus est Dominus omni semini Israël, & demoliuit eos, & dedit eos in direptionem, donec abijceret eos a facie sua. quia scilicet ab unitate dissipati, alterum sibi regem constituisent^c. Similiter quamvis Nabuchodonosor rex esset infidelis, & plurima mala faceret^d, & statuam suam aureā adorari præciperet, & eos, qui non adorassent, mitti in fornacē ignis ardentis^e: tamen dixit ei Daniel: Tu rex regū es, & Dñs cæli regnum, & fortitudinē & imperiū dedit tibi^f. & Dominus per prophetam Hieremiā ait: Dedi omnes terras istas in manu Nabuchodonosor regis Babilonis, serui mei: insuper & bestias agri dedi illi, & seruient illi omnes gentes, & filio eius, & filio filij eius: donec veniat tempus terrę eius, & ipsius, & seruient

b 3. Reg. 12.

e 2. Pr. lib. 1
apost. 6. c. de
niquo. 7. qu. 1
d Hier. 39.

f Daniel, 3.

f Daniel, 2.

LIBER PRIMVS. 16

seruientei gētes multe, & reges magni^a. Et propheta Baruch: Orate, inquit, pro vita Nabuchodonosor regis, & pro vita Balthazaris filij eius, vt sint dies eorum sicut dies cæli super terrā^b. & Ezechiel propheta grauius inuchitur in Sedechiam regem Iudæ, accusans eius perfidiam, & rebellionem cōtra regem suum Nabuchodonosor^c. Sed & Dauid rex Hebræorū diuina auctoritate designatus, tamen Saulem (qui per legem diuinam regno erat priuatus) regnantem & illi infensum, semper est honore regio prosecutus; & cū posset eundē, in speluncam, in qua latebat, ingressum, solū paruo negotio obtruncare, noluit, negans se extēsurum manum in christum Domini^d. iussit quoque Dauid occidi illum, qui nūtriabat se occidisse Saulem, inquit: Quare non timuisti mittere manum tuam in christū Domini^e? Reges ergo & principes, si boni sunt, tanquam a Deo missi ad vindictam malorum, laudem verò bonorum, vt inquit Petrus^f, summa pietate coli debent; sin mali, patiēter tolerari. principum enim & regum peccata ferenda sunt, & ad Dei iudicium reijcienda, cui placet interdū popu-

a Hier. 27.

b Baruch. 8.

c 2. Para. 26

d Reg. 1. ca. 24. & 26.

e Reg. 2. c. 1

f Epist. 1. c. 2

populos, ob ipsorū peccata, iniquitatē principum affligi, nam, vt est in sacris literis^a, Deus regnare facit hominem hypocritā, propter peccata populi^b. nulla autem potestas nisi à Deo, vt Paulus testatur^c, qui nos principibus obedire iubet^d. & Petrus, etiam dyscolis dominis, nos parere vult^e. & idem docet honorādos esse reges: cū tamen tunc nullus adhuc rex Christi fidem accepisset, sed omnes essent infideles, & in Christianis persequendis crudelissimi (neque enim Neronis & Domitiani, & aliorum crudelitatem tot scriptorū literis celebratam, quisquam ignorat) iisdem tamen Christiani ex præcepto Dei obediebāt, quatenus nihil præciperetur, quod Deū offenderet: cui sciebant magis obediendum, quā hominibus^f. Ex his certè^g 24 liquet, quòd quamuis tyrānum, qui per vim & illegitimè principatum occupavit, si tyrannis aliter tolli non possit, occidere cuilibet licitum sit: & per legem Valeriam, sacrum esset cum bonis caput eius, qui consilia regni occupandi iniisset^h: illum tamen, qui iure successionis, electionisve princeps est, quamuis iniquè & crudeliter agat, priuato non licere

^a Iob cap. 14.

^b Alphon. de Cast. contra here. in verb. Potestas.

^c ad Rom. 13.

^d ad Tit. 3.

^e epist. I. c. 2.

^f Act. 1.

^g Act. 1.

^h No. P. Valerij. P. Dion. Hal. lib. 5.

licere occidere, neque populo eum reijcere, vel ab eo deficere^a. idque concilio Constantiensi^b decisum est: quo etiam hæretici declarantur contrariæ sententiæ assertores^c. legitimus^d enim princeps, quamuis crudelis & iniquus, tyrannus 25 dici non potest. cumque lege^e regia, imo ex ordinatione Dei, omne imperium & potestas principi in populū sit collata; illum iudicare populus non poterit. nō enim potest inferior iudicio superiorē ligare^d. Quò spectat quod propheta ait^e: Nunquid gloriabitur securis cōtra eum, qui secat in ea? aut exaltabitur ser- 26 ra cōtra eum, qui trahit eam? ex quibus luce clarius esse Nicolaus Papa rescripsit, non posse quemquam, qui minoris auctoritatis est, eum qui maioris potestatis est, iudiciis suis addicere, aut propriis definitionibus subiugare^f. Itaque rectè M. Aurelius Imperator populo magistratum, magistratui regem, regi verò Deum iudicem constitutum dixit. Et quidem si princeps, qui potestatem a Deo habet, indicta causa, neminem punire aut condēnare potest^g: qua auctoritate subditi, qui nullā potestatem acceperunt, principem, cuius in potestate

^a Felin. in cōcilio nobis. ex. de prescript. Brix.

^b in reperi. in verbo Tyrannus. Dominus.

^c Soto de iust. & iur. lib. 5. qu. 1. art. 8.

^d b. s. 15.

^e Alphon. de Cast. contra here. in verbo Tyrannus.

^f d. c. inferior. 21. dist. l. nō magistratus.

^g D. de recep. arb.

^h c. Esai. 10.

ⁱ in d. c. inferior.

^j Clemens. pastoralis de censib. & re iudic.

C & im-

DE IVRE ET OFF. BELL.

& imperio sunt, & cui obedire iubetur, suo arbitrio expellere, aut reijcere poterunt? cum ne tyrannus quidem, lege Solonis, indicta causa occidi posset: & cum iuri naturali repugnet, ut inferior habeat imperium in superiorem, & ut idem sit accusator & iudex. Grauibus ergo poenis coercetur, ex primo capite legis Iuliae, non solum qui principem occidit, sed etiam cuius opera, dolo malo, consilium occidendi in initum fuerit, vel quid contra maiestatem imperij machinatum. Sed & si quamcunque infamiam, quaecunque pericula, mortem denique, si res ita postulat, pro salute principis, & patriae subire, iura diuina, & humana cogunt, quae iusta rebellandi causa esse potest? Quemadmodum enim videmus in corpore humano, omnia membra capiti, tanquam parti nobiliori, obedire, qualiacunque tandem praecipiat, & pro eius salute nullum recusare periculum: sic quoque subditi, qui sunt membra reipublicae, salutem principis, qui reipublicae caput est, proprio commodo praeferre debent. & huius quoque sententiae assertores fuere, qui inter Hebraeos praecipui habiti sunt, Essei vocati, id est executores legis diuinae: qui

a l. i. D. ad l. iul. maiest. l. quisquis eod. tit.

LIBER PRIMVS. 18

nae: qui reges & principes, qualescunque tandem sint, subditis inuiolabiles esse debere, dixerunt, tanquam a Deo missos. Neque quemquam mouerit exemplum Tarquinij Superbi, qui regno pulsus est, propter sua scelera: tum quia non rex, sed verè tyrannus fuit: (non enim legitime, sed per vim, nefario scelere, occiso Tullio socero suo, regnum adeptus est.) tum etiam quia, ut I. C. ait, non quid Romana fiat, sed quid legitime fieri debeat, spectandum est. errant enim, ut inquit Cicero, qui quod exemplo fit, id etiam iure fieri putant. Et haec quidem ita procedunt, si summum imperium sit apud unum principem; sin verò sit apud populum, vel optimates, certè hoc casu sine dubio licebit cum tyrano iure agere, si tempora permittant, sin minus, licebit eum vi opprimere, & quauis ratione tyrannum è medio tollere. Itaque senatus priorè viam secutus est in Nerone tollendo: posteriorem in Maximino. Sciendum est enim Imperatores Romanos non habuisse summum imperium, quantum plerique id sibi tyrannicè usurpauerint. idque indicant haec Suetonij verba in Caligula; Parum abfuit, inquit, quin

a Dion. Hal. lib. 4. b L. sed licet. D. de off. pref.

c Appianus in proemio l. 1.

speciem principatus in regnum cōuerteret. non enim erant imperatores aliud quàm principes, imperium verò erat apud populum ^a. Reges verò imperio abutentes ^x poterit summus Pontifex, variis modis coërcere, & cōpellere vt administrarent iusticiam ^b, gerit enim vices Dei in terris, a quo vtrumque gladium accepit, spirituale & temporale, ad reipub. Christianæ quietem, & conseruationem ^c. Itaque Nicolaus Papa Lotharium reprehendit propter sua peccata ^d, & Gelazius Anastasio minabatur ^e. Innocentius eius nominis primus, Arcadium Imperatorem, eò quòd sanctum Ioannem Chrysofomū e sede sua pelli permiserat, excommunicauit. Sed & si Reip. Christianæ omnino conueniat, non solum coërcere poterit, sed etiam destituere. quemadmodum Deus (cuius vicarius est Pontifex) Saulem regno priuauit, & Dauidem in locū eius surrogauit ^f, sicque Zacharias Pontifex, Childericum eius nominis tertium Francorum regem destituit, & Francos iurandi religione exsoluit ^h. Innocentius quartus, Fredericum II. Imperatorem, propter sua scelera primum excommunicauit,

Bib. Bodin. de rep. lib. 1. c. 8.

b c. administratores. 23. q. 3.

c c. nonit. de iudic. c. vna sanctam. ex. de maio. et obed.

d in c. scelus. 2. quest. 1. e in c. alius. 15. quest. 6. f c. duo sunt. dist. 96.

g 1. Reg. 2. 6

h c. alius. 15. quest. 6.

nicauit, & cum nihil proficeret, indignū imperio iudicauit, & subditos a vinculo sacramenti liberauit ^a. & idem Innocentius, Lusitaniæ regi, propter suam negligentiam, fratrem ipsius Comitē Benoniensem, collegam dedit ^b. Hanc verò potestatem populo tribuere, vt nonnulli voluerunt ^c, non solum absurdum est, & iniquum, sed etiam ad reipub. euerfionem spectat, non enim rex, si aliquantum contra volūtatē populi imperat, protinus iniquus, & tyrannus dicendus est. nam ista ratione nulli sint reges. Ac Moyses ipse iustissimus, & sapiētissimus princeps, idem tyrannus iudicaretur: quòd omnia fere iuberet, ac prohiberet contra populi volūtatē. Sed nec monarchia, vel regia potestas dicenda est, cum arbitrio populi respub. gubernatur a rege: quoniam status reipub. pendet a populo. quo nihil stultius, nihil intemperantius, & cum in bonos exarserit, nihil furiosius. Multitudinis namque, vt recte Liuius, ea est natura, vt humiliter seruiat, aut superbè dominetur, & Xenophon, idem imperator bonus ac Philoſophus, popularem potentiam virtutibus inimicam esse testatur: nec aliter

a cap. ad A. postolica. de sent. et re iud. in 6.

b c. gradi. de supplend. negligent. praelat. lib. 6.

c Fer. Vazq. illust. quest. lib. 1. c. 5. nu. 10. Hotom. in Fræcogal. Cirard. de Bernard. in hist. Franc. 3.

DE IVRE ET OFF. BELL.

stabiliri posse, quàm bonis omnibus e-
iectis. quod Seneca paucis verbis com-
plexus est: Quis enim, inquit, placere
potest populo, cui placet virtus? Sic cer-
tè legimus, apud Athenienses & Roma-
nos, longè præstantissimos ciues, & de
repub. optimè meritos ostracismo, exi-
lio, morte, per inuidiam, iniuste a stulta
& ingrata plebecula multatos fuisse.
Præclare autem Anacharsis Scythæ, A-
theniensem repub. breui perituram
prædixit: quod sapientes in ea consul-
tarent, stulti verò iudicarent. videbat e-
nim senatum, reipub. cõsilia, quibus ni-
hil sanctius esse debet, à populo petere:
id est a stulto & insano. prudentiam. Ne-
que verò tam absurdum erat, quamuis
absurdissimum, omnes omnium opes,
quàm summum imperium inter ciues
equare: quòd, vt rectè Bodinus^a, opibus
quisque frui potest; imperadi verò pru-
dentia paucissimis est a natura tributa.
Et quidem si metuendus est tyrannus,
multò magis metuenda est tyrannorum
multitudo. Qui autem populare impe-
rium Ro. laudant, non satis illorum hi-
storias legisse videntur, neq; perpendisse
calamitates tot seditionum, secessionũ,
conten-

^a in method.
hist. cap. 6.

LIBER PRIMVS.

20

contentionum, & bellorum ciuiliũ,
quæ repub. toties afflixerunt. quorũ
omnium certè, cõmunio imperij, quod
ex æquo partiri difficile est, causa fuit.
sed de his pluribus agere instituti nostri
28 ratio non permittit. Vt ergo iustas^{*} belli
causas prosequamur, bellũ aduersus in-
fideles, ex eo solũ quòd infideles sunt,
ne quidem auctoritate imperatoris, vel
summi Pontificis, indici potest^a. infide-
litas enim nõ priuat infideles dominio
quod habent iure gentium. nam non fi-
delibus tantũ rerũ dominia, sed omni-
rationabili creaturæ data sunt. Domini
enim est terra, & plenitudo eius, orbis
terrarum, & vniuersi qui habitant in eo^b.
& Dominus solem suũ oriri fecit super
bonos & malos^c. Itaque quamuis Na-
buchodonosor esset infidelis, tamen do-
minus dedit illi regnum & imperiũ, vt
modo diximus. & hæc sententia plerisq;
probat, vt ostedit Couarruias^d. Sed
nec ex eo capite bellum dicitur iustum
cum infidelibus, quòd puta imperatori
29^{*} tanquam totius mundi domino parere
reculent, ex receptissima interpretũ sen-
tentia^e. nam communem hanc opinio-
nem falsam esse, & imperatorem nõ esse

^a l. Christi-
nis, C. de pa-
ga. & sac. ob-
temp. cor. c.
dispar. 23.
quest. 8.

^b Genes. c. 1.
^c Matt. 3. in
fin. & c. 6. in
prin.
^d in c. pecca-
tũ. de reg. iur.
in 6. 2. par.
relect. 6. 9.
^e in l. be. e. a
Lenon. C. de
quadr. præ-
script. in l. de-
precatio. D.
ad leg. Rhod.
de iact. in l.
cunctos popu-
los. C. de sum-
ma Trinit. &
fide Cath. in
l. hostis. D. de
captiui.

C 4

rotius

a Card. Alb.
 Belg. Alc.
 Chas. Domini
 q. Soto & Caius.
 b m. d. l. pec-
 catum. d. 9. 9
 c quest. il
 lusi. l. 1. c. 20
 d seg.
 d l. ult. D.
 de iuris. omni.
 ind. c. ult. de
 constitu. in 6
 l. 1. et toto tit.
 C. vbi de cri-
 min. agi o-
 por.

e cap. 5.

f l. 2. de iust.
 her. pui.
 g c. disp. 23
 q. 1. inno. c.
 DD in cap.
 quod super
 his de voto.
 Thom. 22. q.
 10. art. 8.

DE IVRE ET OFF. BELL.

totius mundi dominum, a viris doctissi-
 mis a pertè ostensum est a: quos refert &
 sequitur Couer. b & Ferd. Vazq. c Vnde
 ex hac causa non poterit imperator iu-
 stum bellū inferre infidelibus, qui eius
 imperio subditi non sunt. siquidem ne-
 mo punire potest eum, quem nō habet
 in sua potestate d. Nec itē ex auctoritate
 summi Pont. poterit dici, istud bellum
 iustum. nam is in infideles iurisdictionē
 non habet, nec temporalem, nec spiri-
 tualē: nisi quatenus ea necessaria est ad
 Christianā reipub. quietem & vtilitatē.
 & ad ecclesiam non pertinet, punire in-
 fideles, qui nunquā Christi fidem susce-
 perunt, secundū illud Pauli ad Corint. e
 Quid mihi de his qui foris sunt, iudica-
 re? Vbi Thomas dicit, prælatos ecclesiæ
 accepisse potestatem tantū in eos, qui
 se fidei Christianæ semel subiecerunt.
 vnde hæreticis *, qui a fide Christiana 30
 defecerūt, iustum bellum infertur. Qua
 de re pulchrè Alphon. a Cast. f Conten-
 ditur verò iusto bello eum infidelibus,
 ex causis, ex quibus cum aliis quibuscū-
 que bellum gerere licet g. tum etiam ex
 eo quod forte fidem Christianam blas-
 phemiis, prauisque persuasionibus im-
 pediant,

LIBER PRIMVS.

pediant, atque item legis euangelicæ li-
 beram prædicationem: quia fit iniuria
 Christianis, qui habent ius prædicandi
 euangelij, per vniuersum orbem. Et hæ
 quidem iustæ belli gerendi causæ, per-
 pēso iudicio principibus ac regibus (pe-
 nes quos est belli auctoritas atque con-
 siliū a) sunt æstimandæ: qui si forte hu-
 mana cupiditate bellum gerant *, non
 nocebit militibus, qui obedire debent
 principi. Itaq; inquit D. Augustinus b;
 Vir iustus, si forte sub rege homine etiā
 sacrilego militet, rectè potest illo iubete
 bellare, ciuicæ pacis ordinem seruās. cui
 quod iubetur, vel non esse contra Dei
 præceptum certum est, vel vtrum sit, cer-
 tum non est: vt fortasse reum regem fa-
 ciat iniquitas imperandi; innocentem
 autem militem ostendat ordo seruiēdi.
 Vnde & Christiano * militi etiam sub
 imperatore pagano militare permissum
 est. nam & Iulianum Cæsarem apostatā
 milites Christianos habuisse legimus:
 quibus cum diceret, Producite aciē pro
 reipub. defensione, obediebāt: cum au-
 tem diceret, producite aciē in Christia-
 nos, agnoscebant imperatorem cæli c, quos cum idē imperator donatiuo dato

a c. quid cul-
 patur. 23. q. 8

b lib. 22. cō-
 tra Faust.
 Man. c. 75. de
 c. quid culpa
 tur.

c c. Iulianus
 11. quest. 3o

ad sacrificia deorum gētilium pellicere tentasset, donatio imperatori reddito, christianismū liberrimē professos, cum martyrij desiderio, exauctoratos fuisse tradunt^a. Legimus quoque Marcū Aurelium Antoninum, Christianorū, qui sub ipso merebant, precibus (quibus sibi pluuiam, hostibus fulmina a Deo impetrarunt) bellum Marcomanicum, Sarmatis, Vandalis, Quadis deuictis, confecisse^b. Ex quibus docemur sub imperatore pagano, vel etiam hæretico, subditis licere militare, nisi liquidò constet bellum iniustum esse. nam Deo magis seruiendum, quàm hominibus^c. Quāuis enim etiam infideli regi^{*}, & iniquo parendū esse doceamur^d: tamen habet

^a Socr. l. 5. c. 17. Cassio. lib. 6. tripart. hist. c. 30. Niceph. lib. 10. cap. 23.

^b Paul. Oros. lib. 7. c. 15. Euseb. lib. 5. eccl. histor. c. 5. Niceph. l. 4. c. 12. c. Act. 1. cap. 17. 15. q. 6. & d. c. Insuper.

^d Pet. 1. c. 2.

^e Deis. 2.

Quò

Quò spectat quod Christus ait in euāgelio^a: Reddite quæ Cæsaris sunt, Cæsari; & quæ Dei, Deo. quod & Paulus Apostolus^b planissimè expressit, cum ait. Reddite omnib. debita, cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem. Ex superioribus quoque colligere licet, quòd quæ hætenus de iustis belli causis dicta sunt, magis ad æquum & bonum, & viri boni officium, quàm ad iuris effectus referri debent. cum enim summis tantum principibus, qui superiorem non habent, belli gerendi ius sit, de æquitate causæ disceptare non conuenit. hinc certo modo iustum^{*} poterit dici bellum, etsi non ex iusta causa geratur. iusti enim variæ sunt significationes: vt annotauit Budæus^c. neque semper æquitatem, & iusticiã designat, sed aliquando etiam plenitudinē quandam significat, quo sensu dicuntur iustæ nuptiæ^d, iustum matrimonium^e, iusta ætas^f, iusta persona litem instituendi^g, iustus filius^h, iusta libertasⁱ: eoque sensu iustum prælium dixit Lilius^k. similiter iustum bellum dicitur, quod publicè legitimeque geritur ab iis, qui bellige-

^a Matth. 22.

^b ad Rom. 13.

^c l. 3. D. pro socio.

^d iust. de

nupt. in prin.

in l. nuptia. l.

& nihil. D. de

ritu nuptiar.

e in l. Clau-

diss. D. de his

quib. ut in-

dig. l. 1. D.

unde vir &

uxo. Quintil.

l. 5. cap. 10.

f in l. 2. §. 1

D. de vaca-

tion. l. ait

Diuus. D. de

iure fisc.

g in l. in v-

num. §. 1. G.

qui d. r. tutor.

vel curat. pos.

h in l. 2. D.

de adopt.

i Cicer. in

Topic. l. 1. D.

si quis test.

lib l. genera-

liter. D. qui ed

a quib. ma-

nu.

k lib. 49.

randi

34

33

DE IVRE ET OFF. BELL.

randi ius habent. Iraque Vlpianus^a; Hostes, inquit, sunt, quibus publicè populus Roma. bellum decreuit, vel ipsi populo Roma. ceteri verò latrunculi, vel prædones appellantur. Et Pomponius^b: Hostes, dicit, sunt, qui nobis, aut quibus publicè nos bellū decreuimus: ceteri verò latrones, aut prædones sunt. Vnde hoc bello, licet non ex iusta causa geratur, iura belli, captiuitatis & postliminij, quæ hostibus cōueniunt, locū habebūt. quod ex eo satis probatur, quòd cum Romani nō nisi iustis ex causis bellum mouerent, quod iure feciali diligenter cautum erat^c; tamen hostes eorum, qui iustam belli causam habere non potuerunt, quæ vtrinque iusta esse non potest, capta hoc bello etiam iure Romanorum sibi acquirebant, & captos in seruitutem redigebant^d. idque verū est, etiam si liquidò constaret de iniquitate hostiū. quod Paulus I. C. satis indicat^e, cum ait: Naturali æquitate inductū esse, vt qui per iniuriam ab extraneis detinebatur, is vbi in fines suos rediisset, pristinum ius suū reciperet: iure scilicet postliminij. Ex quibus apparet, captum ab hostibus etiam ex iniusta causa bellum geren-

^a in l. hostes. D. de captiu.

^b l. hostes. D. de verb. sign.

L. 2.

^c Dion. Hal. lib. 2.

^d l. postliminij. D. de captiu. ^e d. l. postliminij. in prin.

LIBER PRIMVS.

gerentibus, fieri seruum. nam alioqui non esset opus fictionibus postliminij: sicut nec opus est, cum quis à latronibus captus fuit, cum non fuerit seruus^a. Sufficit itaque, quod ad effectus iuris, & vt iura belli locum habeant, attinet, bellum geri ab iis, qui hostium numero sunt definiti, & belligerandi ius habent^b. Quo sensu videtur defendi posse Alciati opinio^c, & Fulgosij^d: qui vtrinque iustum^e bellum esse posse asserunt, contra receptam interpretum sententiam; quæ si ad iustam belli causam referatur, æquissima est. cum enim hostes contrarij sibi sint, contraria iura necesse est habeant: & vna eademque belli causa hinc inde iusta esse nō potest. Ceterum cum pecuniam^f neruum belli esse plerique existiment (quò spectat illud T. Quintij Flamini, qui Philippomeni Achæorum prætori, multis equitibus, ac grauis armaturæ militibus instructo, pecuniæ autem inopi, illudens, manus cum dicebat habere & crura, sed ventre carere. nam & corporis eo habitu prætor erat^g.) quæri solet, cuius impensis^h bellum geri debeat, vtrum principis, an populi. Et quidem si Princeps reditus regales habeat

^a l. qui a latronibus. D. de testam. L. postliminij. ^b a piratis. l. hostes. D. de capti. & post. reuer.

^b Fulg. & Iaso. in l. ex hoc iure. D. de iust. & iur.

Petrus Anchoran. in regul. Peccati. col. 13. vers. Tertio quarto.

Arctinus in l. qui a latronibus. D. de testam.

Albericus de Rosa in l. cūstos populos. col. 6. C. de summ. Trin.

Abb. in c. si quis de iur. iur. ran. quos allegat et sequitur Natta cōsil. 284.

^c In 2. parad. c. vlt.

^d in d. l. ex hoc iure. ^e Plus. in aph.

audi

tibus, respondit, bellum finiri non potest^a, & huc facit, quod ex sententia Catonis, in republ. bene constituta debet esse domi industria, agrarium opulētum, tenues res priuatæ: qui corruptissimis moribus vitium contrarium posuit, publicè egestatem, priuatim opulentiam, vnde luxu & desidia ciuitas facile corrumpitur, vt ex Sallustio refert & probat D. August.^b Meminisse tamen debent principes, modestissimi illius responsi Tiberij Cæsaris, qui thesaurariis onerandas tributo prouincias dicentibus, respondit, boni pastoris esse, tōdere pecus, & non deglubere. Memorabilis quoque est Traiani^{*} sententia: qui correptus ab vxore Pōpeia Plotina, quod calumniis suorum procuratorum prouinciae diuexaretur, detestari cœpit improbas exactiones, & insigni vsus est similitudine, fiscum appellans lienem. sicut enim, crescente in corporibus nostris liene, artus reliqui tabescunt: ita turgente principis fisco, marcescunt cetera reipub. membra, & grauiter ægrotant^c. Ex superioribus deducitur, ciuem non teneri propriis sumptibus principem ad bellum sequi: sed stipēdium illi

^a Plot. in orat.
ta Demost.

^b de ciuit. Dea
lib. 5. cap. 12.

^c Sex. An.
Vic. in Iulio.

a prin-

DE IVRE ET OFF. BELL.

habeat a ciuibus assignatos, certè ipsius principis impensis bellum geri debere plerique existimant^a. quod maximam rationem habet. omnes enim omnino principatus, regna, imperia ob publicā ipsorum ciuium vtilitatem, non ob eorum qui reipub. præsumt commoda, inducta esse communi, frequentissimaque philosophorum, & legumlatorum sententia proditum est. Itaque Cicero^b: Omnino, inquit, qui reipubl. præsumt duo Platonis præcepta teneant. vnum, vt vtilitatem ciuiū sic tueantur, vt quicquid agant, ad eam referant oblitum commodorum suorum. alterum, vt totum corpus reipubl. curent, ne cum partem aliquam tuentur, reliquas deserant, vt enim tutela, sic procuratio reipub. ad vtilitatem eorum, qui commissi sunt, nō ad eorum quibus commissa est, gerenda est. Quam sententiam latè prosequitur Ferdinand. Vazq. "Si verò princeps idoneos redditus nō habet, totius regni impensis bellum geri debet^d. Neque hic certus tributi modus præscribi potest. nam vt Cleobulus belli dux, locis Atheniensium in bello cōtra Philippum certam tributi summam definiri postulanti-

tibus,

^a Angel. in l.
curer. per illu
text. C. de o-

per. public.
Iason. in l. di-
uortio. S. im-
pendia, & ibi
Zafius, D.

sol. matri.
Guil. de Cū-
no. Bald. &
Cyn. in l. ne-
minem. C. de
sacrof. eccl.
^b offic. lib. 1.

^c quest. il-
lud. cap. 1. et
sequ.

^d Bald. in l.
si aliqua. D.
de offic. pro-
conf. Boerius
in tract. de
cust. cla.

DE IVRE ET OFF. BELL.

a principe vel repub. constitui debere^a.
 Si tamen maxima vrgeat necessitas, vt-
 pote pro defensione regis, vel reipubl.
 omnes tenentur ad hoc bellum concurre-
 re, cuiuscunque sexus, vel conditionis
 sint, grauibusque poenis ex constitutio-
 nibus regni Hispaniæ afficiuntur, qui
 hoc bellum detrectauerint^b. Quò spe-
 ctat, quòd more Gallorum^{*}, initiū bel-
 lorum erat armatum conciliū indicere,
 quò lege communi omnes puberes ar-
 mati conuenire consueuerant: & qui
 ex his nouissimus conuenisset, in con-
 spectu multitudinis omnibus cruciati-
 bus affectus, necabatur^c. Vasallus quo-
 que feudatarius tenetur dominum suū
 in bello iusto, etiam propriis sumptibus
 iuuare^d. Sed an dāna^{*}, in quæ quis belli
 causa forte incidit, resarciri debeāt, que-
 ri potest. Et certè, si quis pro defensione
 reipub. sine stipendio ad bellum iuerit,
 videtur damnum illi ex hac causa illatū
 meritò repēdi debere^e. at militi qui sti-
 pendium meretur, non refunduntur
 damna bello accepta: nisi quòd ex con-
 stitutionibus regni Hispaniæ ex præda
 forte facta istiusmodi dāna resarciri so-
 leant^g. Et quidem ad iniustum bellum

voca-

LIBER PRIMVS:

24

vocatus, neque ad stipendia, neque ad
 damna resarcienda actionē habet. nam
 ex causā turpi nulla datur actio.^a

DE DVELLO SEV SINGVLARI
 CERTAMINE.

- 1 Duellum quare prohibitum.
- 2 Duellum ex causā se se fama illicitum.
- 3 Duelli vsus antiquissimus in Hispania.
- 4 Duellum fuit in vsu apud quosdam po-
pulos.
- 5 Consuetudo duelli non valet.
- 6 Consuetudo duelli aliena a Græcorum &
Romanor. institutis.
- 7 Duellum cum hoste licitum.
- 8 David singulari pugna prostravit Go-
liath.
- 9 Singulare certamen magni momenti in
bello.
- 10 Duello nonnunquam belli finis impositus.
- 11 De pugna Horatorum cum Curiatis.
- 12 Non esset tutum belli euentum duello re-
dimere.
- 13 De Metio Suffetio.

CAP. TERTIVM.

DVelli vsum vt detestabilem, & fa-
 bricante diabolo inductū, summa
 ratione sacri canones, & concilia patrū,

D

variis

a l. generali-
 ter, & l. seque-
 D. de verbo.
 oblig. l. si re-
 munerandi. §.
 rei turpis. D.
 mād. l. inno.
 in c. sicut, &
 infra de iura-
 iurand.

variis censuris & pœnis, tam in eos qui decertant, quàm eos, quorū auctoritate, & consilio, atque etiam præsentia istiusmodi certamina ineūtur, statutis exterminandum & abolendum esse censuerunt^a. quòd scilicet^{*} hoc genere certaminis ordo iudiciorum, & legū omnis auctoritas, quæ actiones constituit, quibus vniciūque ius suum in iudicio profequi licet, peruertatur: & iniquum sit, vt quis auctoritate propria sibi ius dicat^b. ideo enim latae sunt leges, & creati magistratus, vt licitū ab illicito discernant, & ius suum cuique tribuant^c. tum etiam quòd hac decertandi ratione ipsa iusticia violetur. nā quàm plurimi, quorum causa iure & æquitate optima erat, stolidissimi deorum Martis arbitrio pugnantes occubuerē^d. præterea quòd Deus tentari non debeat: quod fit, cum ad manifestationem veritatis, vt plerunque fit, duellum initur^e. denique cum homicidiū diuino & humano iure prohibeatur, duellum, per quod plerunque ad homicidium deuenitur, esse prohibitum etiam dicendum est. cum enim aliquid prohibetur, prohibitum etiam censetur omne id, per quod eò deuenitur.

a e monomachiam. 2. q. 4
c 1. et 10 tit.
de purg. vul.
c tit. de cler.
in duel. p. g. et
cōcil. Triden.
sess. 19.

b L. ex Stat.
D. quod met.
caus.
c l. 1. D. de
iust. & iur.

d c. significans.
de
purg. vul.

e d. c. monomachiam. c.
porro. de Cle.
in duel. pug.

2 tura. Sunt tamen^{*} qui existimēt, ex causa lesæ famæ hoc genus pugnae iniri posse: Quia, inquit, crudelis est, qui negligit famam suam^b, fama enim cōmodo præferenda est^c, & vitæ æquiparatur^d. sed eorum sententiam non probo. idcirco enim, vt inquit Imperator^e, iudiciorum vigor, iurisque publici tutela est in medio cōstituta, ne quisquam sibi ipsi permittere valeat vltionem. & non potest dici honoris sui prodigus, vel negligēs, qui suam, suorumue iniuriam auctoritate iudicis persequitur. Porro constat^{*} hoc genus pugnae, tam ad ostentationē virtutis, quàm ad cōtrouersias decidendas, antiquissimum fuisse, præsertim in Hispania. nam cum Scipio Carthaginē nouam, ad vota soluenda diis, munusq; gladiatorum, quod mortis causa patris, patriūque parauerat, rediisset, spectaculū, inquit Liuius^f, fuit non ex eo genere hominum, ex quo lanistis comparare mos est, seruorum delectu ac libertorū, qui venalem sanguinem habent: voluntaria omnis & gratuita opera pugnantium fuit. nam alij missi a regulis sunt, ad specimen insitæ genti virtutis ostentandum: alij, ipsi professi se pugnaturos in gratiam

a Argumento
l. oratio. D. de
spons.

b Bald. in c.
1. col. 5. de
pace tenend.
Cagn. Decius
Curt. sen.

c Curt. inu. &
aly, quos re-
fert Verrius.
Vazq. quest.
illust. ib. l. c.

49

c l. Iulianus,
D. si quis o-
mij. caus. test.
d. iusta cau-
sa. D. de ma-
nu. vind.
e in l. nullus.
C. de iude.

f lib. 8.

gratiam ducis : alios æmulatio ad certa-
 men, vt prouocarent, prouocatiq; haud
 abnuerent, traxit: quidã quas disceptan-
 do controuersias finire nequuerat, aut
 noluerant, pacti inter se, vt victorem res
 sequeretur, ferro decreuerunt. nec ob-
 scuri generis homines, sed clari, illustres
 que Corbis & Orsua patruales fratres,
 de principatu ciuitatis, quã lbẽ vocant,
 ambigentes, ferro se decertaturos pro-
 fessi sunt. Corbis maior etate erat. Orsue
 pater princeps proximẽ fuerat, a fratre
 maiore post mortẽ eius principatu ac-
 cepto. cum verbis Scipio disceptare vel-
 let, ac sedare iras, negatum id ambo di-
 cere communibus cognatis, nec alium
 deorum hominumue, quã Martem se
 iudicem habituros : robore maior ; mi-
 nor flore etatis, ferox. mortem in certa-
 mine, quã alter alterius imperio subij-
 ceretur, præoptantes. Cum ab tanta ra-
 bie dirimi nequirent, in signe spectaculũ
 exercitui præbuere, documentumque,
 quantũ cupiditas imperij malum inter
 mortales esset. Maior vsu armorum, &
 astu facile stolidas vires minoris supera-
 uit. hæc tenus Liuius. Et hæc quidem de-
 certandi ratio *, etiam posterioribus tẽ-
 poribus,

poribus, ad lites dirimendas, certis casi-
 bus, & legibus apud Hispanos (quãuis
 eandem iniquissimã scirent^a) permessa
 fuit^b. Apud Longobardos quoq;, mo-
 ribus receptum fuit, vt quoties coram
 iudice defectus quispiam esset, aliquid-
 que ad plenam intentionis fidem iudici
 faciendam deesset, duello certis casibus
 controuersia definiretur^c. Constituit &
 Fredericus Enobarbus imperator, vt a-
 liquando duello res decideretur^d. Neq;
 a Longobardorum legibus Gallorum
 consuetudo multũ dissidet, vt liquet
 ex eorum legibus, quas Salicas vocant.
 & exstat apud eos quoque hæc Philippi
 constitutio: Si quis occulti criminis, ca-
 pitalisque reus sit, atque ita de eo con-
 stet, vt quæstioni subijci possit, condem-
 nari non possit: is, arbitrato accusatoris,
 duello experiatur. cuius constitutionis
 meminit Ioann. Faber^e: eamque refert
 Guido Papæ^f: qui adducit quoque, &
 interpretatur aliam quandam constitu-
 tionem imperialem de modo duelli, &
 qua ratione iudici debeat g. Solet quoq;
 hæc consuetudo duelli admodum fre-
 quens esse in Italia, præsertim pro con-
 seruatione honoris^h. Vnde multi hanc

a Reg. lib. 8.
 tit. 14. par. 3.
 b Tit. 4. de
 las lides par.
 7.

c in ll. long.
 tit. qual. quis
 se defen. deb.
 et tit. de purg.
 rei, & tit. de
 hom. lib. hom.
 d c. 1. de pa-
 ceteren. §. si
 quis homine,
 & §. si miles.
 in v. sib. feud.
 e in §. per
 contrarium in-
 stit. de hered.
 que ab intest.
 f decis. 617.
 g Decis. 195
 h Deci. con-
 cil. 97. Curt.
 lxxi conc. 173
 Curt. sent. in
 repetitio. l.
 admonedi. D.
 de iur. iuran.
 Cagnol et a-
 lij quos refert
 Ferd. Vazq.
 quæst. illust.
 li. 1. cap. 40.

DE IVRE ET OFF. BELL.

rem anxie tractauerunt. vtpote quibus de causis duellum inire liceat: vter prouocatoris, vel prouocati vices sustineat: qui ad duellum admittantur: quando detrectari duellum possit: quando optionem, quem vulgo campionem vocant, dare concessum sit: de electione armorum & loci: de iuramento calumniae a pugnantibus praestando: & sic de ceteris controversiis, quae in hoc genere pugnae incidere solent. Non ignorauerunt tamen viri doctissimi hanc consuetudinem, quippe iuri contrariam, non valere: praesertim cum expressè iure canonico sit prohibita, cui standum est in utroque foro, cum agitur de peccato b. sed quia de facto seruari solet, perinde de huiusmodi corruptela disputauerunt, atque si valerent: quia quae facta fiunt, quandoque ad causam iuris trahuntur c. Et quidem consuetudo ista*, inter ciues, socios & com- 6 militones singulari pugnae controversias decidendi, non solum a Christianis institutis abhorret: sed etiam plurimum abfuit a veteri tum Graecorum, tum Romanorum disciplina; qui turpissimum censebant, belli socios, quos oportet ope mutua causam communem defendere, stulta,

a l. 2. C. que sit long. tem. consue. l. non dubium. C. de legibus. b c. nouis de iud. c. 1. & 2. de nouis oper. nunc.

c l. mulier. §. 1. D. de cond. iust. l. qui habebat. D. de manu. testa. Alexan. con. cil. 107. col. 6

LIBER PRIMVS. 27

stulta, vt saepe fit, ac perniciose ambitione, pugnare, aut velle suas priuatas controversias ferro potius dirimi, quam communibus legibus diiudicari. quod a ratione admodum alienum est. non secus quam si duo Philosophi, aut Iureconsulti inter se, vter doctior sit, gladiis decertent. Neque enim de omnibus iniusticiae generibus vllum turpius aut maius esse potest, quam vt imbecillis ac tenuis, accepta iniuria, sit infamia dignus, nisi cum aduersario, quatumcunque viribus praestet, armis decertauerit, ac vitam periculis obiecerit: praesertim cum natura sic comparatum sit, vt qui minimum rationis, plurimum roboris habeant, vt de Scythis refert Bodinus*. Qua certe ratione etiam fortissimi viri, si cum bel- 7 luis, quae robore praestant, conferantur, iure infames sint. prius itaque omnia experiri, quam armis decertare sapientem decet. Ceterum qui hoc genus* pugnae non causa vindictae, aut priuati odij, sed pro bono publico subeunt, extra culpam sunt: cum etiam laudem mereantur b. Itaque si quis iussu, vel saltem consensu ducis (cum alioqui extra ordinem pugnare non liceat) cum hoste publico, sin-

a in metho. hist. c. 5.

b l. 1. §. qui operas. D. de pu. st. Hiero. Cagnol. in l. favorabiliores. D. de reg. iur.

DE IVRE ET OFF. BELL.

gulari certamine congregiatur, non solum non peccat in leges, & statuta Pontificum, sed exemplo Torquati, Coru-
nij, Marcelli, Scipionis, Æmiliani & aliorum, maximam inde gloriam referre debet. eadem enim ratio quæ bellum iustum admittit: in quo pro patriæ, vel ecclesiæ defensione mori gloriosissimum est^a: hæc quoque certamina licita esse ostendit, nam cum hoste pugnare vtcunque in bello, nõ est tentare Deum, quod lex diuina vetat, nec hostem tollere, est homicidium patrare, naturæ lege prohibitum; sed officio fungi boni militis b. Vnde non minus^{*} licuit Dauidi Phili-
stæum Goliath singulari pugna proster-
nere, quàm si hoc idem conferto mul-
torum prælio fecisset^c. Et certè hæc pug-
næ^{*}, non parum sæpe ad totius belli e-
uentum faciunt. Itaque Liuius^d de pugna illa Torquati cum Gallo tractans: Tanti, inquit, ea dimicatio ad vniuersi
belli euentum momenti fuit, vt Gallo-
rum exercitus relictis trepidè castris, in
Tiburtem agrum, mox in Campaniam
trâsferit. Similiter bello sociali, cum in-
gens Gallus ex Gallicis auxiliis, quæ L.
Cluentius cum Sylla decertaturus af-
sumpse-

a c. omni li-
more. 23. q. 8.
c. omni. 23.
q. 5. Reg. hist.
lib. 3. tit. 25.
par. 2.

b c. miles. c.
homicidii. 23.
quest. 5.

c Reg. 1. c. 17.

d lib. 5.

LIBER PRIMVS. 28

sumpserat, procurrens, inuitasset ad sin-
gulare certamen, ex Romanis aliquem,
& eum paræ staturæ Numida confecis-
set: territi Galli confestim terga verte-
runt: iamque turbata acie, nec alij Clu-
etiani perstiterunt, sed Nolam perfuge-
runt trepidè^a. Committuntur^{*} quoque
nonnunquam istiusmodi certamina, a
summis principibus: vel ab vno, aut
pluribus hinc inde a principibus pari
numero electis, quorum euentus bello
finem imponat. quod olim à Tullo Ho-
stilio Romanorum rege, & Metio Suf-
fetio rege Albanorum factum fuisse le-
gimus. quum enim pari robore frequen-
tibus præliis vtrimque comminuerentur,
missio in compedium bello, vt inquit L.
Florus^b, Horatiis^{*}, Curiatisque, trige-
minis hinc atque inde fratribus, vtriuf-
que fata commissa sunt, solemnè prius
foedere inter vtrumque regem, & vtrū-
que populū percusso, & legibus dictis,
quibus victi victoribus dederentur^c.
Quod genus pugnæ non quidem illicitum esse censeo: nam & D. Thomas^d, ex-
æquans duellum iudicio sortis, illicitum
quidem esse dicit, si fiat ad probationem,
vel reuelationem rei occultæ: nõ autem

a Appian. de
bell. ciuili. l. 1.

b lib. 1. c. 3.

c Liuius 1. 1.

d 2. 2. quest.
95. art. 8.

DE IVRE ET OFF. BELL.

si fiat ad diuisionem rerum, vel contro-
uersæ definitionem: quale fuit certamē
Dauidis cum Philistæo, quod approba-
tum fuit Deo. quod equidem admitto
inter summos principes: vel eorum au-
toritate, qui belli gerendi ius habent,
vt scilicet bellorum calamitates vitētur.
Quo casu etiam a Romanis pōtificibus
nonnunquam duellum cōcessum fuisse
legimus. itaque Carolus Andegauen-
sis, & Petrus Tarraconensis, cū de Si-
cilia diu bellum gessissent, auctoritate
Martini pontif. singulari certamine cō-
trouersiam finire decreuerunt^a. Sed hāc
rationē controuersias decidendi* (cū 12
valdē temerarium sit, summam rerum
periculo vnus, aut alterius cōmittere)
non omnino tutam, neque etiam sem-
per bello finē imponere existimo, quod
euentus pugnæ trigeminorum satis o-
stendit, nam Metius Suffetius*, fortunā 13
& euentum totius belli, & virtutem sui
exercitus fortunæ aut virtuti Cuiatio-
rum committendo, regnum & libertatē
tam propriam, quàm suorum, pro qua
tuenda multis annis contenderant, mo-
mento amisit, & Romanis fortunæ arbi-
trio (cui temerè se subiecerant) victori-
bus,

^a Vide Prof-
sard, lib. 1.

LIBER PRIMVS.

29

bus, non omnino tuta victoria fuit. nam
quamuis Metius Suffetius victus, protin-
us se suaque omnia submitteret Ro-
manis: postea tamē in expeditione Ve-
ientana, expectata occasione, suæ teme-
ritatis poenitens, Romanum exercitum
prodere conatus est^a. Quare vbi de om-
nium salute & libertate, vel de tota pos-
sessione agitur, non nisi totis viribus cō-
tendendum est. alias enim non solū
victus temeritatem suam inculabit, sed
nec victor omnino securus erit. eius e-
nim animus, vt inquit Liuius, in perpe-
tuum vincitur, cui confessio expressa sit,
se neq; arte, neque casu, sed totis viribus
cominus collatis, iusto ac pio bello su-
peratum esse. Neque credi potest, vllum
populum aut hominem denique (vt se-
natus Romanorum in causa Priuernati-
um sensit) in ea conditione, cuius eum
poeniteat, diutius quàm necesse sit mā-
surum^b.

^a Liuius li. 1

^b Liuius li. 8.

DE PIGNERATIONIBVS, QVAS
REPRESALIAS VOCANT.

- 1 Pignerandi potestas antiquissima cōsue-
tudine permissa.
- 2 Pignerationes quomodo hodie permissæ.

3 Con-

DE IVRE ET OFF. BELL.

- 3 Consuetudo pignerandi an iure probata sit.
- 4 Nonnunquam ex causa etiam sine culpa quem puniri.
- 5 Etiam sine culpa potest quis affici pœna bonorum; non etiam pœna corporali.
- 6 Pignerationes ad offensionem personarum innocentium illicitæ.
- 7 D. Ambrosius Theodosium imper. increpuit.
- 8 Ex qua causa sit condita b. vindicari, C. de pœn.
- 9 In pignerationibus innocentes ex accidenti occidi possunt.
- 10 Pignerationes non alio modo licitæ quàm quo bellum.

CAP. QVARTVM.

Pignerandi potestatem*, quam Græci i Androlepsiam vocant, antiquissima consuetudine permissam fuisse constat. moris enim fuit antiquissimi, vt qui homicidium perpetrassent, si cùm in externam urbem profugissent, ad pœnam exposciti non dederentur iis, ad quos facinus admissum pertinebat, ipsis vt permitteretur pignerandi potestas. sic enim sancitum fuisse legimus: si quis violenta morte obierit, pro hoc gentilibus

& co-

LIBER PRIMVS. 30

& cognatis Androlepsia sunt, quoad iudicium cedis, pœnasque subierint, vel necis auctores dederint. androlepsia verò ad tres vsque, nec eo amplius esto. Quæ verba referuntur a Demosthene in oratione in Aristogitonem, qui istic defendit, causæ fortasse inseruiens, Androlepsiam lege esse permissam, non contra profugum suscipientes, sed contra eos demum, apud quos cædes facta fuisset. Iulius verò Pollux eam permissam fuisse scribit, etiam contra eos, qui homicidam profugum suscepissent, nec eum petentibus dedidissent, nec ad criminis pœnam, nec ad vindictam: nec ipsi iuste punirent: vt annotauit Budæus. Ad hunc sanè modum* pignerationes hæc, quas repesalias vocant, hodie permittuntur, vt si qua ex gente latrones, aut piratæ, vel quicumque alij homicidia, aliæue scelera perpetraverint, iniuriam damnumue intulerint: nec eam passi potuerint obtinere ab iis, quibus scelerum auctores subiiciuntur, vel qui eos susceperint, vt iidem dedantur, vel pœnas luant, tunc liceat vt pignerationibus. Sed vtrum hæc consuetudo* iure defendi possit, controuersum est: præsertim

a in l aut facta. S. euer. tui. D. de pœn.

a c. Indis. c. fertim ex eo, quod iniquum sit, & a iusticia alienū, ob alterius culpam & crimen innocenti pœnam infligi a. nam pœna sequitur criminis auctore b. Scriptum est, in fontem & iustum non occides c. & anima quæ peccauerit, ipsa morietur. filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filij. iusticia iusti super eum erit, & impietas impij super eum d. & non occidentur patres pro filiis, nec filij pro parentibus; sed vnusquisque pro peccato suo morietur e. Nihilominus tamen, quandoque ex causa *, etiam si culpa ab-
fit, quem puniri posse constat f. Quod spectat lex illa Exodi g: Si animal hominē occiderit, lapidibus obruatur. quod & lege Draconis, legislatoris Atheniēsis cautum fuit. Similiter pecus licet ratione careat, & a culpa immune sit, cū ipsa fœmina, quæ se ei commiscuit, suspendi iubetur h. ne tali flagitio contaminatum indignam refricet facti memoriā i. Præterea puer natus Dauidi ex illicito coitu, ob parentis crimen a Deo extinctus est k. & infantes Sodomæ absq; vlllo proprio peccato, simul cū adultis peccatoribus igne consumpti sunt l. vnde Deus

ipse

ipse ait: Ego sum Deus zelores, visitans iniquitatē patrū in filios, vsq; ad tertiam & quartā generationē a. Quæ quidē diuina iudicia quāuis hominibus imitari non liceat, nisi quatenus ex manifestis causis procedūt; ideoq; nulla lege *, quacunq; ex causa, quis debeat corporali pœna affici ob alterius crimen b: (quæ de causa etiā iniquē ab Arcadio & Honorio imp. c. dictum censet Couarruias d, ex imperatoria lenitate, & indulgentia se vitam concedere filiis eorum, qui crimen læsæ maiestatis commiserāt: eum nullo iure illis vitam adimere possent) tamen ex causis, & propter reipub. vtilitatem; quoq; magis homines a delictis compescantur, humana lex poterit pœna pecuniaria, publicatione bonorum, vel simili, punire etiā illos, qui non deliquerunt: & ita passim legibus & canonibus statutum est: præsertim in filiis & nepotibus eorum, qui crimen læsæ maiestatis diuinæ vel humanæ commiserunt: qui afficiuntur infamia, & plectuntur publicatione bonorum e. quod præclare legibus comparatum esse dicit Cicero f; vt charitas liberorum amiciores parentes redderet reipub. quam sen-

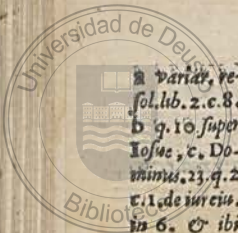
tentiam

a Exod. c. 20

b August. q. 8. super Iosue. Thom. Card. et alij relati a Conaruias. variar. resolut. lib. 2. c. 8. c in l. quisquis. C. ad l. lul. maiest. d variar. resolut. lib. 2. c. 8

e d. l. quisquis cum similib.

f in epist. ad Brutum.

a *varia, re-
sol. lib. 2. c. 8.
b 9. 10. super
Iofue, c. Do-
minus, 23. q. 2
c. 1. de iur. iur.
in 6. & ibi
Anch. Dom.
et Franc. Lac.
de Camb. &
Bart. in trac.
de reprefa.
Sal. in anthē.
omnino. C. de
act. & oblig.
Imo. in c. o-
lim. de rest. t.
spoliat. Iacob.
de Bellon. in
anth. vt non
fiant pign.
c. 102. Papon.
in arrest. li. 5.
tit. 3. no. 2.
d l. liber ho-
mo. D. ad l.
Aquil. c. con-
tingit. de sent.
excom. Gloss.
infig. in cap.
cum homo.
23. quaest. 5.
e Gloss. ele-
gans, in Rub.
C. de decret.
decu. lib. 10.
quā glossam*

tentiam ex D. Augustino & aliis, late
prosequitur & discutit Couarruias a.
Ex quibus, ni fallor, manifestum est *
pignerationes istas licitas quidē esse (vt
communi omnium consensu deducitur
ex D. Augustino b,) sed non quoad of-
fensionem personarum innocētium, &
qui nullam illati damni culpam contra-
xerunt; verū bonorum tantum c.

Quemadmodum enim quis solo con-
sensu se potest subijcere damno bono-
rum, non autem membrorum, vel corpo-
ris d: sic quoque lege vel statuto, cui
vnusquisque cōsentire præsūmitur, po-
test quis ex causa, licet sine culpa, affici
pœna pecuniaria, nō etiam corporali e.

Quare iustissimē D. Ambrosius * Theo-
dosium imperatorem increpuit, quod
milite quodam in tumultu occiso, iussit
populum, vt quisque obuius esset, cædi.
potuit enim imperator militis occiso-
res capite punire: iniquē verò, etiam ex
causa seditionis, innocentes occidi ius-
sit f. pro quo delicto culpam cum lacry-
mis professus imperator, publicam pœ-

nitentiam

passim sequuntur interpp. & commendat Bald. in l. vn. C. ne filius
pro pat. Alex. in l. sape, num. 10. D. de re iud. Ange. & las. in §.
actiones, no. 68. in sit. de actio.
f c. cum apud Thessalonic. 11. q. 3. D. Aug. de ciuit. Dei l. 5. c. 26.

nitentiam in totius conspectu ecclesie
8 egit: & lege cauit*, vt si princeps ex ira-
cūdia quem seuerius puniri iubeat: sen-
tentia ad triginta dies suspēdatur a. Ce-
9 terum quemadmodum in bello * non
licet ex professo innocētes occidere, fe-
minas scilicet, nec infantes: (licet tamē
ex accidenti, si puta oppidum machinis,
vel tormentis bellicis concutiat, cum
aliter bellum geri non possit.) sic quoq;
in hisce pignerationibus, quamuis in-
noxij offendi non possint, sed tantum
bona eorum capere liceat: permittit ta-
men conditio rei, vt ex accidenti occi-
dantur: siquidem aliter pignerationes
istæ exerceri non possunt. Sciendū verò
10 * pignerationes istas non alio modo esse
licitas, quā quo bellū iure diuino, na-
turali & ciuili licitum censetur. vnde
omnino requiritur auctoritas summi
Principis, qui belli indicēdi ius habet b.
a iudice autem concedi non possunt, &
inter ciues locum non habent c. quam-
uis olim apud Atheniēses priuato con-
silio androlepsiā exercere liceret: multa
tamen constituta non iure ea vtenti; vt
ex Polluce annotauit Bud d. Itaque &

a in l. vindi-
cari. C. de pec.
d. cap. Cum
apud Thessa-
lonicam.

b c. Dominus
nostre. 23.
quest. 2.
c. Anth. vñ
null. iud. lic. §.
quoniam, &
Au. he. vt nō
fia. pign.

d in l. aut fa-
cto. §. essen-
tus. D. de pec.

hodie iusta causa subesse debet. Nempe,
E quod

l. i. cum ve-
ro. §. subven-
tū. D. de fid.
commiss. lib.
l. i. §. hec
verba. D. ne
uis si at ei qui

DE IVRE ET OFF. BELL.

quod ille populus, contra quem pignerationes istæ conceduntur, vindicare neglexerit, quod a suis improbè factū est. alioqui verò, si iusta & vera causa desit, concessio pignerandi nullius erit momentia.

DE BELLO CAPTIS ET IVRE
POSTLIMINIUM.

- 1 In isto bello capta sunt capientium.
- 2 Alciati opinio reprobata, qui dicit omnia bella hodie esse civilia.
- 3 Differentia inter res mobiles & immobiles bello captas.
- 4 Præda omnis arbitrio ducis est, non militum.
- 5 Imperatores prædam nonnunquam in avararium inferre soliti.
- 6 Nonnunquam militibus dividere.
- 7 Præda pars debetur etiã iis, qui non fuerunt in prælio.
- 8 Præda militibus nonnunquam edici solet, & eorum arbitrio permitti.
- 9 Principi & duci debetur sua portio ex præda.
- 10 Romani partem prædæ diis vouere soliti.
- 11 Non nisi devictis hostibus & signodato, ad prædam discurrendum.

12 17

LIBER PRIMVS.

33

- 12 In diuisione prædæ fraudem committens puniendus.
- 13 Fugienti in bello non debetur pars prædæ.
- 14 Iubendi sunt milites prædam vendere, ne impedimentis grauentur.
- 15 Res sacra non cedunt prædæ.
- 16 Natura ne, an instituto hominum seruitus sit inducta.
- 17 Seruitus non tollit libertatem naturalem.
- 18 Nulla vis que facti est, seruitutem inducit, que iuris est.
- 19 Capti hodie inter Christianos non sunt serui, nisi militent infidelibus.
- 20 In bello captus, & ad suos reuersus pristinam libertatem recipit.
- 21 Nisi irauerit se rediturum ad hostes.
- 22 Transfuga non habet postliminium, nisi sit seruus.
- 23 Qui se hostibus dedunt, non habent ius postlimini, licet armis victi sint.
- 24 Controuersia inter veteres in causa Mancini.
- 25 In bello etiam mulieres capi possunt & pueri.
- 26 In isto bello captus, tenetur ad precium redemptionis, quod promissit.
- 27 Captiui cuius sint.

E 2

28 Pri

DE IVRE ET OFF. BELL.

- 28 *Privata auctoritate non licet captivum occidere.*
- 29 *Precium conventionis, de quo convenit, non debet augeri.*
- 30 *Qui pro captivo solvit premium redemptionis, qua remedia habeat.*
- 31 *Redemptio captivorum favorabilis.*
- 32 *Negligens redimere captivum.*
- 33 *Agri redeunt postliminio.*
- 34 *Qua praterea redeant postliminio.*
- 35 *Res semel ab hostibus captae, & ab iisdem recuperatae, an sint restituendae priori Domino.*
- 36 *Res quae sunt hostium, non sunt in commercio, nisi sint eius generis, qua postliminio redire possunt.*
- 37 *Prada quando sit facta hostium.*
- 38 *Capta a piratis non sunt eorum: ideoque recuperata, priori domino restituenda sunt.*
- 39 *Licet aliud constitutionibus regni Hispaniae statutum sit.*
- 40 *Res furtiva bello capta, an priori domino restitui debeat.*
- 41 *Res incorporales, an bello capi possint.*
- 42 *Quaestio inter Thebanos & Thessalos.*
- 43 *Universitas non perit, quamdiu unus superest.*

CAP.

LIBER PRIMVS.

CAP. QUINTVM.

Primum iusticiae munus est, ut inquit Cicero, ut ne cui quis noceat, nisi accessit iniuria. quae causa est etiam iusti belli fundamentum, ut superius late ostendimus. Quam Ciceronis sententiam quamvis refutet Lactantius; ut quae duorum verborum adiectione corrupta sit: non enim addi debuisse, nisi accessit iniuria: Socratem secutus: qui dicebat ultionem esse iniustam, eo quod malum inferre iniustum sit: summum tamen principem, qui non ex animi morbo, sed ex amore iusti, ut hostium improbitatem coerceret, & suos defendat, acceptam iniuriam bello vindicat, extra culpam esse omnino dicendum est. non enim est iniuria, ut inquit Seneca, pati quod prior feceris. Unde dominium eorum, quae iusto bello capimus, in nos transfertur: estque hic iustus modus acquirendi dominij. quod & Cicero indicat, cum ait: Sunt autem privata nulla natura; sed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua venerunt: aut victoria, ut qui bello potiti sunt; aut lege, aut pactione, conditione, sorte: idque iure gentium inductum est, & iure di-

a off. lib. 1.
b 7. c. 2.
c lib. 6. c. 18.
d 6. Item ea quae ab hostibus iustit. de rer. divis. e offic. lib. 1. f l. ex hoc iure. D. de iust. & iur. c. iur. riscentium. dist. 1.

E 3 uino,

a Reg. i. c. 30

b d. c. iuris
getium, & c.
vna militare

dis. 1. c. c.
dual. 23. q. 5

c. sius & m
fra de iure iur.

c d. §. non

ea que ab ho
stibus. l. si

quid bello. D.

de captis. l.

naturalem. §

ult. l. trans
fugam. D. de

acq. rer. dom.

d in l. hostes.

D. de verbor.

fig. if.

e l. in orbe.

D. de statu

hominum.

f c. ad men
sam. 11. q. 3.

g l. si quis in
genam. §. in

ciuilibus. D.

de captis.

h supra de

bello iusto.

cap. 2.

DE IVRE ET OFF. BELL.

uino^a, canonico^b, & ciuili comproba-
rum^c. Cuius iuris æquitas, non tam ad
satisfaciendum ei qui iniuriam accepit,
quàm ad coërcendam improbitatē eo-
rum, qui iniusta bella gerunt, spectare
videtur: vt ex D. Augustino in præfatio-
ne huius operis dictum est. Neque Al-
ciato^d assentior^d, qui bello inter Chri-
stianos capta, non fieri capientium, hoc
argumento probare conatur: quòd sci-
licet omnes, qui in orbe Romano erāt,
Antonini constitutione ciues Romani
effecti sint^e. vnde hodie omnes Chri-
stianos, populum Romanum esse, &
Christi lege fratres^f: ideoque quæ inter
eos mouentur bella, plus quàm ciuilia
esse: & per consequens, ius belli, quo ca-
pta fiunt capientium, inter Christianos,
locum non habere^g. Quod si verum ef-
set, nullum iustum bellū inter Christia-
nos esse posset. quod falsum esse, ex iis
quæ alio loco diximus^h, satis constat. vn-
de & capta hoc bello fiunt capientium.
nisi quòd antiquissima cōsuetudine in-
troducū est inter Christianos, vt capti
vtcunque iusto bello, libertatem non a-
mitterent. de quo mox dicemus. Neque
ciuile bellū dici potest, quod inter duos
summos

LIBER PRIMVS.

35

summos principes, aut populos liberos
geritur. non enim sunt ciues, qui non
iisdem imperiis, ac iussis tenentur^a. sed
etsi cum subditis, & ciuibus rebellibus
sit bellum, non protinus cessabunt iura
belli, quibus dominiū eorū, quæ ab ho-
stibus capimus, nobis acquirimus. nam
qui hostili animo contra imperij maie-
statem quid machinatur, ex ciue fit ho-
stis^b. Itaq; multis rationibus docet Ci-
cero, iustū esse bellū q; inferretur Anto-
nio, hosti reipub. iniustū verò quod ipse
Antonius gerebat: ideoq; iura belli, quæ
hostibus tantū conueniunt, ipsi non
conuenire^c. qua de re alibi latius tracta-
uimus^d: quæ huc referri possunt. Porrò
3 illud quidē verum^e est, dominium rerū
iusto bello captarū, in victorē trāsferri:
sed distinctione facta inter res mobiles,
& immobiles. immobilia enim, vtpote
agri, publicatur^e. quāuis olim nō semel
agros bello captos, militibus ob bene-
nauatā operā diuisos fuisse legimus^f. id-
que a Romulo institutū fuit^g. Alexāder
autē Seuerus agros captos ab hostibus,
limitaneis ducibus, ac militibus dona-
uit: ita vt eorū essent, si heredes quoque
militarēt, neq; ad priuatos trāsferrentur:

a Latè Bo-
din. in metho.
hīstor. cap. 6.

b l. nihil in-
tere est. l. post-
liminium. §.
transfuga. D.
de captis. l.
amissione. §.
qui deficiunt.
D. de capit.
minut.
c Philipp. 8.
d §. de bello
iusto cap. 2.

e l. si capti-
us. §. ex pul-
sis. D. de capt.
f l. in agris.
D. de acq. rer.
domin. l. item
si verberatū.
§. item si. D.
de rei vend.
g Dion. Ha-
lic. ant. Rom.
lib. 2.

E 4

atten-

DE IVRE ET OFF. BELL.

attentius illos militaturos existimans, si sua iura defenderent^a. Sed cum hi agri non militibus, sed principi acquirantur, solius principis arbitrio, quid de iis fieri placet, relinquetur. ex constitutionibus quoque regni Hispaniæ, non solum agrum, sed etiam naues bellicæ, bello fortè nauali captæ, regi acquiruntur^b. Quod verò ad reliquam prædam rerum mobilium attinet, nec ea quidem militibus acquiri solebat, & ne dux quidem vllum ius in eam habebat: sed quæstoris erat eam vendere, & pecuniam in ærarium referre. quod lege cautum fuisse tradit Dion. Halic.^c & hac potissimum de causa Marcium Coriolanum, quod præda ex Volscis militi diuisa, hanc legem violasset, a populo condemnatum fuisse. eoq; spectat, quod D. Ambrosius dicit, disciplinam militarè docere, vt regi seruentur omnia, ex èplo Abrahæ, qui cessit omnem prædam regi Sodomorum^d. Postea tamen apud Romanos, prædam omnem arbitrio ducis^e fuisse, certum est. 4 idque ex aliquot Liuij locis apertè satisfiquet. Itaque refert, cum Phocenses, portis apertis, pacti ne quid hostiliter paterentur, se Romanis dedidissent; & nihilominus

b Reg. l. 19.
tit. 26. par. 2

c lib. 7.

d cap. dicat.
23. quasi. 5.

e l. si quis pro
rid. p. me. C.
de donatio.

LIBER PRIMVS.

36

nihilominus milites ad diripiendam urbem discurrerent, L. Æmilium restitisse, & reuocasse milites, dicendo, captas, non deditas vrbes diripi: & in his tamen arbitrium esse imperatoris, non militum^a. a Liuius l. 37 & alibi idem Liuius dicit, Camillum Veios obsidentem, cum iam in manibus videret victoriam, urbem opulentissimam capi, tantumque prædæ fore, quantum non omnibus in vnum collatis ante bellis fuisset: ne quam inde aut militum iram, ex malignitate prædæ partitæ: aut inuidiam apud patres, ex prodiga largitione caperet: quid de præda fieri placeret, ad senatum reiecisse^b. Solent autem b Liuius l. 5. 5 imperatores^c nonnunquam prædam totam, vel partem eius in ærarium per quæstos referre^c. Itaque L. Furrius prætor de Gallis triumphans, trecenta viginti c Cicero. epist. 27. millia æris in ærarium tulit: argenti clxx. millia pondo^d. Ingentem quoque vim d Liuius l. 31. auri & argenti M. Heluius & Q. Minucius ex præda Hispaniensi in ærarium tulerunt: & T. Quintius Philippo deuictos: & longè maximam L. Æmilium Paulus, deuictos Perseo^e. & Camillo duce, f Liuius l. 34. f Liuius l. 45. fuis Faliscis, castris eorum captis, præda omnis ad quæstos redacta est, cum magna mi-

DE IVRE ET OFF. BELL.

gna militum ira : sed seueritate imperij
victi, eadem virtutem & oderant, & mi-
rabantur, vt inquit Liuius a. apud quem
passim inuenias plurimū auri & argenti
ex præda hostium in ærarium relatum
fuisse. Nonnunquam imperatores* ven-
dere prædam, & militibus diuidere so-
lent, donatis ante alios iis, quorū virtus
in bello maximè eniteret: habita quoq;
ratione dignitatis cuiusque, & ordinis,
Sic Iulius Cæsar in Gallia militibus, pro
labore & tolerãtia (qui brumalibus die-
bus, itineribus difficillimis, frigoribus
intolerandis, studiosissimè permanferãt
in labore) ducenos sestertios: centurio-
nibus duo millia nummū, prædæ no-
mine condonanda pollicitus est b. & ex
præda, quam L. Æmilius Paulus Perseo
victo fecerat, pediti in singulos centeni
dati: duplex centurioni, triplex equiti c.
M. Valerius Coruinus Samnitibus præ-
lio victis, & C. Iunius Bouiano capto,
prædam omnem militi dederunt d. & se-
natus prædam Epiri ciuitatum, quæ ad
Persea defecerant, exercitui dedit. Itaq;
signo ad diripiendas vrbes dato, tanta
præda fuit, inquit Liuius e, vt in equitè
cccc. denarij, peditibus duceni diuide-
rentur.

a A Hyr. de
bel. Gall. l. 8.

c Liuius l. 45

d Liuius l. 7.
c. 9.

e lib. 45.

LIBER PRIMVS.

37

rentur: & hæc prædæ diuisio, etiam iure
probata videtur a. Ex sacris quoq; literis
constat, Dominum præcepisse Moyfi, vt
ipse & Eleazar tollerēt vniuersam prædã,
factam ex Madianitis, quos Israëlitæ de-
uicerant, & ex æquo eam diuiderent in-
ter eos, qui pugnauerant: & vt quinqu-
agesima pars daretur Leuitis, qui excu-
babãt in tabernaculis Domini b. & Da-
uid, Amalæchitis prælio victis, collegit
omnem prædam; cumq; illi, qui in præ-
lio fuerant, peterent sibi tantum diuidi,
nec quicquam dari iis, qui cum illis non
7 fuerant: dixit Dauid*, æquam partem
habituros, qui descendissent in prælium,
& qui remansissent ad sarcinas. quod
deinceps pro lege seruatum fuit in Is-
rael c. idq; etiam constitutionibus re-
gni Hispaniæ decisum est d. Quò spectat,
quòd C. Fabius Ambustus tribunus mi-
litum, cum ad Auxur oppugnandum
accessisset, collegis suis, Cn. Corne-
lio Cossò, & Valerio Potito, cum par-
te exercitus ad deuastandos fines, vt
distinerent Volscos, profectis, capta
vrbe a præda militem continuit, do-
nec collegæ cum suis exercitibus veni-
rent: ab illis quoque captum Auxur
dicti-

a c. ius mili-
tare. dist. 1. l.
si quis pro re-
demptio. C. de
donatio. Bar-
to. in l. si quid
bello. D. de
captiui. Hisp.
reg. lib. 1. 17.
19. c. 20. tit.
26. par. 2.
b Num. 31.

c Reg. 1. c. 30

d Reg. 1. 25.
tit. 26. par. 2a

DE IVRE ET OFF. BELL.

dicatans esse, qui ceteros Volscos a presidio eius loci auertissent^a. Solent denique imperatores* ad excitandos militū animos, nonnunquam totam prædam militibus ante cōflictum edicere, & pati habere quod cuique fors belli dedisset. uti de præda Veiorum decreuit senatus, ex sententia P. Licinij, gratius id fore dicentis, lætiusque, quod quisque sua manu ex hoste captum, domum retulisset, quam si multiplex, alterius arbitrio acciperet: quamuis refragante App. Claudio, qui largitionem nouam, prodigam, inæqualem, inconsultam arguebat^b. & hæc quidem quoad illa, quæ in conflictu & prælio acquiruntur. alioqui verò res hostiles, quæ citra certamen ad quemcunque perueniunt, sunt eius qui prius possessionem nactus est^c. Ceterum etiã præda militibus concessa, principi* nihilominus sua portio debetur^d: quæ ex constitutionibus regni Hispa. est quinta pars prædæ^e: quandoque tertia^f: quandoque dimidia^g. duci quoque exercitus, ex iisdem constitutionibus, debetur septima pars prædæ, quandoque decima^h. Sed & si fortè bello nauali, rex suppeditet naues cum armamentis, & præbeat

^a Linius l. 4.

^b Linius l. 5.

^c L. transfig. D. de acq. rer. d. m. l. 1. in prin. D. de acq. n. poss. d. c. ius militare. dist. 1. e R. g. lib. 4. tit. 25. ar. 2. f Reg. l. 20. d. tit. g l. 19. tit. 25. p. 2. h Reg. l. 14. dist. tit.

anno-

LIBER PRIMVS.

38

annonam, & stipendia militibus ac nautis: ex iisdem constitutionibus, præda omnis, non ducis vel præfecti, sed regis, cui acquiritur, arbitrio est. nec quicquã milites vel nauæ ex ea accipient, nisi quid ex liberalitate sua rex illis concesserit^a. alias verò regi sua portione præstita, reliquum præfectus maris inter milites, ac nautas diuidere potest, ex quo septima pars præfecto maris debetur^b. Solent* præterea Romani, ut victoria potirentur, partem prædæ diis suis vouere. itaque Camillus, cum ad delendam urbem Veios pergeret, decimam partem prædæ Pythico Apollini vouit^c. Neque omittendum est disciplina militari* seuerissimè fuisse cautum, ut non nisi deuictis hostibus, castris eorū captis, arce vel oppido omnino in potestatem reductis, ad prædam discurrere liceret: & ne tum quidè; nisi ab imperatore signo dato, ut maximè ante conflictum prædã omnem militibus edixisset: ne scilicet auiditate prædæ, ut plerunque solet, hostis è manibus elabatur, aut prælium restaret: ut Samnitibus accidit: qui cum in noctem æquo Marte cum Romanis pugnassent, eadem auiditate prædæ, impetum

^a Reg. 29. d. tit.

^b Reg. l. 30. dist. tit.

^c Linius l. 5.

petum

DE IVRE ET OFF. BELL.

petum in impedimenta Romanorum
(quæ procul ab armatis sine præsidio,
sine munimento stabant) facientes,
a Marco Fabio magistro equitum, iuf-
su Cornelij Arinnæ dictatoris dissipati,
impeditique miserè cæsi sunt, &
a Liuius l. 3. victoriam Romanis tradiderunt^a. præ-
terea ita ferme euenit, vti App. Clau-
dius dicebat, vt segnior sit prædator,
vt quisque laboris periculi que præci-
pua petere partem solet. Itaque Veis
captis, quorum prædam senatus mi-
liti concesserat, non tamen nisi per-
missu Camilli dictatoris, ad prædam
b Liuius l. 5. discurrere licuit^b. sicut nec ad præ-
dam Epiri ciuitatum, quæ ad Persea
defecerant, a senatu exercitui datam,
c Liuius l. 45. nisi signo ad diripiendas vrbes dato^c.
Carthagine quoque noua expugnata,
arce demum dedita, signo dato, victo-
res ad prædam versi sunt^d. Atque ita
rectè constitutionibus regni Hispaniæ
fancitum est, vt si quis nondum de-
uictis hostibus prædæ incumbat, par-
tem prædæ amittat, & duplum eius
quod prædatus fuerit, præster, & in
deteriorem militiam detur. Et qui-
dem si prædantium culpa, hostes præ-
lium

LIBER PRIMVS.

39

lium restituerint, & vicerint, aut re-
gem occiderint, non secus quam si ip-
si id admisissent, puniuntur^a. Ille quo-
12 que qui in diuisione prædæ * fraudem
committit, pœna dupli, & amissio-
ne partis prædæ, iisdem constitutio-
nibus plectitur^b. Qui verò prædam
ab hostibus captam surripuit, lege pe-
culatus teneri, & in quadruplum dam-
nari Modestinus respondit^c. Sed nec
13 illis *, qui in acie fugerint, aut igna-
ui & secordes fuerint, debetur pars
prædæ. Bald. in l. si quis pro redempt. C.
de donat. l. omne delictum. §. qui prior. D. de
re milit. reg. Hisp. li. 1. c. 20. tit. 26. par. 2.
Itaque L. Quintius Cincinnatus dicta-
tor, cum Lucium Minucium Consul-
lem, & eius exercitum ab obsidione
Æquorum liberasset, castris hostium
captis, plenis omnium rerum, prædam
omnem suo tantum militi dedit, con-
sularem exercitum, ipsumque consu-
lem increpans: Carebis, inquit, parte
prædæ miles, ex eo hoste, cui prope
prædæ fuisti: & tu L. Minuci, donec
consularem animum habere incipias,
legatus his legionibus præeris^d. Sed
14 & cum nihil magis exercitum grauet *,
neque

a Reg. l. 2. §.
c. 19. tit. 26
par. 2.

b Reg. lib. 8.
tit. 28. par. 2.

c in l. pœn.
D. Ad l. Iul.
pecul.

d Liuius l. 3.

DE IVRE ET OFF. BELL.

neque corrumpat, quàm impedimen-
torum multitudo, disciplinæ militari
maximè conueniens erit, iubere milites
prædam omnem vendere, exemplo P.
Decij: qui expugnatis aliquot oppidis
in Samnio, prædam omnem milites quàm
primùm vendere coëgit, ne impedimē-
tis grauibus oneraret agmen^a. Sciendum
verò est res sacras* prædæ non cedere. 15
cùm enim nullius sint, hostiles, quæ solè
in præda sunt, dici non possunt. quod e-
nim diuini iuris est, vt inquit imperator,
nullius in bonis est^b, & hominum po-
testati non sunt subiecta, qui itaque hu-
iusmodi quid rapuerit, sacrilegij pœna,
ex lege Iulia, pro qualitate personæ, &
rei conditione punietur^c. Itaque Sci-
pio, diruta Carthagine, & præda militi
concessa, cùm multis præmiis & donis
afficeret milites; eorum qui fanum A-
pollinis spoliarent & violarent, rationem
non habuit^d. Sed an sacrilegium com-
mittat, qui rem priuatam in ædem sacrâ
depositam surripuit, olim cōtrouersum
fuit^e. Sed Antoninus & Seuerus actio-
nem furti, non sacrilegij dari rescripse-
runt^f. ideoque hanc rem prædæ cedere
dicendum est. Cicero tamen in suis le-
gibus,

^a Linius l. 11

^b §. nullius.
insist. de rer.
diuis. l. 1. D.
de rer. diuisio.

^c l. sacrilegij.
D. ad l. lul.
pecul.

^d Appian. in
bell. pun.

^e Quint. Inst.
orat. l. 7. c. 4.
Cicer. de in-
uen. lib. 2.
f l. Diuis. D.
ad l. lul. pec.

LIBER PRIMVS.

40

gibus^a, inter rem sacram, & sacro com-
mendatam non distinguit. quod & ca-
nones nostri sequuntur^b. Quod vt verum
sit inter ciues, hoc tamen nostro casu non
puto procedere: quia res sacro commē-
data, certè sacra dici non potest, quæ in
nullius bonis est^c. cùm itaq; sit res pri-
uati, & in alicuius bonis sit, & hostilis,
eam prædæ cedere existimo. vt enim res
prædæ sit, sufficit eam hostilem esse^d.
Porro quod dicimus iusto bello capta
fieri capientium: non solum in rebus, sed
etiam personis liberis, iure gentium &
ciuili receptum fuit: vt mancipia fierent
capientium, & ex personis res, quæ sunt
in dominio^e. vnde seruitus orta^f. Inter
16 Philosophos verò quæri solet*, natura
ne an instituto hominum, hæc persona-
rum diuisio, in liberos & seruos primùm
in mores perducta sit: & Aristoteles na-
turalem ait^g: Iureconsulti verò, contra
naturam seruitutem inductam, iure gē-
tium esse affirmant^h: iure enim naturali,
omnes homines ab initio liberos nasci,
& natura omnes æquales esse. quod e-
tiam Cicer. probat^k. Nihil enim vinum
vni tam simile, inquit, tam par, quàm in-
ter nosmetipsos sumus. Id tamen scrupu-
lo

^a lib. 2. de le-
gibus.

^b in c. quis-
quis. 17. q. 4.

^c d. §. nullius

^d l. naturalē.
in fine. l. trāf-
fugam. D. de
acq. rer. dom.

^e l. hostis. &
toto tit. D. de
captus.

^f l. ex hoc iu-
re. D. de iust.

^g iur. §. ius
autem gentiū.
insist. de iure
natur. cap. ius
gentiū. dist. 1.

^h c. 1. dist. 7.

ⁱ g in Polit. lib.
1. c. 1.

^j h §. seruitus.
insist. de iur.
person. §. ius
autem gentiū.

^k insist. de iur.
natur.

^l i l. quod atti-
net. D. de reg.
iur.

^m k de leg. lib. 1.

F pulo

DE IVRE ET OFF. BELL.

pulo non caret, cum iura naturalia sint immutabilia, & iure gentium tolli non possint a, iniustum quoque videtur, & a natura abhorrere, vt homines hominibus seruiant, quamuis id fieri reipub. fortasse expediat. quo potissimum argumento, veteres quidam olim defendere conati sunt, id quod vulgo ferebatur, rempublicam sine iniusticia stare, augeri que non posse: quorum disputationem suscipientem Philum inducit Cicer. b cui tamen optimè ibidem satisfecit Lælius, vt in præfatione huius operis diximus: vbi ostendimus, non esse iniustum, vt bello victi fiat serui, quibus adde, vt nodum huc dissoluamus, quod libertas sit quidem iuris naturalis, eò scilicet quod ante constitutionem iuris gentium, omnes liberi nascebantur c, & omnes homines pares, & æquales habebantur d: non autem, quod ius naturale ea de re aliquid præceperit, aut seruitutem prohibuerit e. Ius verò gentium, quod naturali ratione constitutum est f, bella & seruitutes induxit g. Recta enim ratio naturalis, qua nihil diuinius est, quaque præstamus belluis, hominum crescente malitia, coercendam humanam improbitatem

a §. sed naturalia, inst. de iure natur.

b in libris de repub.

c l. manumissiones. D. de inst. & iur.

d l. quod attinet. D. de reg. iur.

e Thom. 1. 2

qu. 94. art. 5.

Præp. in c. ius gentium. dist. 1

fl. 3. l. naturalem. l. adeo.

D. de acq. re. dem.

g §. ius autem gentium. inst. de iur. natur.

L. ex hoc iure. D. de inst. & iur.

inst. & iur.

inst. & iur.

inst. & iur.

inst. & iur.

inst. & iur.

inst. & iur.

LIBER PRIMVS.

41

bitatem bello, captiuitate, & seruitute suafit a. Similiter cum iure naturali, primo illo, & aureo, vt ethnici vocabant, sæculo, communia essent omnia, neque cuiusquam quicquam proprium: posterioribus tamè sæculis, quod communio rerum viciatæ naturæ non conueniret, ius gentium ex naturali ratione, dominia, eorūque distinctiones constituit b. Rerum itaque omnium communio, æqualitas hominum, & omnium vnà libertas, integrè olim naturæ, & primè reipub. Platonis magis, quàm ferreo sæculo conuenit: ideoque iure gentium non probantur. Quamuis itaq; seruitus iure naturali, quo iure omnes homines liberi erant, & pares, & æquales habebantur c, fuerit incognita: potuit tamè iure gentium constitui seruitus, vtque captiuo bello fierent serui: præsertim cum id reipub. conueniat, ad coercendos eos, qui iniusta bella gerūt. vnde eadem ratio, quæ bella permittit, etiam seruitutem constitui suafit. suntque in hanc sententiam præclara D. Augustini verba d, cum ait: Conditio seruitutis iure intelligitur imposita peccatori. nomen itaque istud culpa meruit, non natura. & deinde sub-

a c. Sexto die. 25. distinct.

b lex hoc iure. D. de inst. & iur.

c l. manumissiones. D. de inst. & iur. l. quod attinet. D. de reg. iur.

d de ciuit. Dei lib. 19. c. 15.

DE IVRE ET OFF. BELL.

dit: Nullus autem natura, in qua prius
Deus hominem condidit, seruus est ho-
minis, vel peccati: verum poenalis serui-
tus ex lege ordinatur: quæ naturalē or-
dinem conseruari iubet, perturbari ve-
tat. quia si contra illam legem non esset
factū, nihil esset poenali seruitute coer-
cendum. Itaque Apostolus seruos mo-
net subditos dominis suis esse debere, &
ex animo seruire^a. & propter peccatum,
Chanaan seruus pronūciatus est a Noe
patre, vt seruiret fratribus suis^b. Suadet
tamen idem Apostolus, vt Domini ali-
quid de iure suo remittant: & in quibus-
dam pares omnes esse dicit^c. Sciendum
autem est^{*}, hāc seruitutem personarum
tollere quidem libertatem; sed non illā
naturalem, quæ in faciendo consistit.
nā seruus, vt maximè dominus iubeat,
potest nolle adire hereditatem^d: sed il-
lam, quæ ad iuris effectus est comparata,
& iure gentium inuenta^e. Sed nec vlla
vis^{*}, quæ facti est, seruitutē inducit, quæ
iuris est. nam non nisi iusto bello capti,
fiunt serui: nō etiam capti a latronibus,
vel p̄donibus, & iis, qui iusti hostes nō
sunt^f. Et quidē inter Christianos^{*} lau-
dabili, & antiqua consuetudine intro-
ductum

a Ad Ephes. 6
ad Tim. 1. c. 6
ad Titum. c. 2
ad Colos. c. 3
b Genes. c. 9.
c Ad Gal. 3.
ad Ephes. cap.
vlt. ad Coloss.
cap. 4.
d l. cum pro-
ponas. C. de
hered. insti.
e l. manumif-
siones. D. de
iust. & iur.
§. ius autem
gentium. insti.
de iur. nat. l.
quidam. D. de
poen.
f l. postlimi-
nium. §. a pi-
ratis. l. hostes.
D. de captiu.
l. 1. in prin. D.
de leg. 3. l. qui
D. de resiam.
a latronibus.

LIBER PRIMVS.

42

ductum est, vt capti hinc inde, vtcunque
iusto bello, non fierent serui: sed liberi
seruarentur, donec soluant precium re-
demptionis, quod Græci λύτρον vocāt^a.
Romulus verò, vt ciuitatem suam auge-
ret, & ex parua magnam faceret, bello
captos necari, vel etiam venundari ve-
tuit: sed in partem agri hostilis colonos
Romanos misit, & multis populis deu-
ctis ius ciuitatis dedit^b. Si tamen qui
Christiani militent Saracenis, & infide-
libus contra Christianos, eisue auxiliū
quoquo modo præbeant, capti a Chri-
stianis fient serui: inciduntque in excō-
municationem ipso iure^c. nō enim iam
Christianorum, sed infidelium, quibus
se adiunxerunt, numero habendi sunt^d:
non tamen aliis, quàm Christianis vēdi
poterunt^e. at verò si bellum geratur cū
infidelibus, & paganis: certè hinc inde
capti, eius erunt conditionis, cuius se-
cundum ius ciuile capti ab hostibus. id-
que cōstitutionibus regni Hispaniæ de-
cisum videtur^f. atque ita locus erit legis
Corneliæ & postliminij fictionibus^g.
Quàm autem non conueniat, quamq;
periculosum sit reipublicæ, numerum
seruorum augeri, indicant tot bella ser-

a Boerius de-
cas. 178. Bald.
in l. hostes. D.
de captiu. Al-
ciat. in l. ho-
stes. D. de ver-
fig. reg. Hisp.
l. 1. tit. 29. p. 2
b Dion. Hal-
ant. Roma. l. 2
c c. ita quorū-
dam. c. ad li-
berandum. de
Iude. reg. Hisp.
l. 4. tit. 21. p.
4. Reg. lib. 9.
tit. 29. par. 2.
d Text. el. g.
in l. 3. §. vlt.
D. ad l. Corn.
de Sica. l. pro-
ditores. D. de
re mili. l. trāf-
sugam. D. de
acq. rer. dom.
c l. unica. C.
de Christ.
mand. d. reg.
l. 9.
f Reg. l. 2. tit.
21. par. 4. reg.
l. 1. tit. 29. p. 2
g Alciat. in l.
hostes. D. de
verb. signif.
Claud. Cant.
in §. Item ca.
insti. de rer.
diuis. Couar.
in c. peccatū.
de reg. iur. in
6. 2. par. elec.

F 3

uilia, §. 11.

uilia, coniurationesque seruorum, quæ
rempubl. Romanam aliquoties affixe-
runt, & in summum discrimen adduxe-
runt: vt latè ostendit Bodinus^a. Porrò
liberæ personæ* in bello captæ, & in ser- 20
uitutem redactæ, si ad suos reuertantur,
quocunque modo potestatem hostium
euaserint, pristinâ libertatem recipiūt^b.
quemadmodum fera animalia, desinunt
eius esse, qui cepit, vbi eius custodiam eu-
uaserint^c. Recuperant præterea ab hosti-
bus reuersi omne ius, quod captiuitate
amiserant: iure scilicet postliminij^d, nisi
tamē iurauerint* se redituros ad hostes, 21
vel non abituros. quo casu, ad suos re-
uersi non possunt dici rediisse postlimi-
nio. vt in causa Attilij Reguli, & illorū,
quos post Cannensem cladem iuratos
ad senatum misit Annibal, in castra redi-
turos, nisi de captiuis redimendis impe-
trassent, responsum est^e. non enim satis
est, corpore domum rediisse, nisi etiam
mēte, & animo sis reuersus. vnde & illi,
qui ea mente venit, vt ad hostes reuertat-
tur, non est postliminium^f. Transfuga
quoque* nullum habet postliminium. 22
nam, vt ait Paulus, qui malo consilio, &
proditoris animo patriâ relinquit, ho-
stium

^a de repub. l.
1. cap. 5.

^b l. nihil in-
terest. D. de
captiui.

^c §. fera au-
tē. inst. de rer.
diuis. l. natu-
ralem. D. de
acq. rer. dom.
d. l. postlimi-
nium. in prin.
D. de captiui.

^e in l. postli-
minij. §. vit.
D. de captiui.
reg. Hisp. in
lib. 9. tit. 29.
par. 2. Cicero
offic. lib. 3.
^f l. nihil in-
terest. D. de
captiui.

^g in l. postli-
minium. §.
transfuga. D.
de captiui.

stium numero est habendus: siue foemi-
na, siue masculus sit, siue filiusfamilias,
siue paterfamilias. Neque enim pater fi-
liumfamilias trās fugam postliminio re-
cipit. quia pater sic illum amisit, vt idem
Paulus ait, quemadmodū patria, & quia
disciplina castrorum antiquior fuit pa-
rentibus Romanis, quàm charitas libe-
rorum^a. Aliud tamen est in seruo trans-
fuga, in quo Dominus habet postlimi-
nium: ne scilicet contrarium ius nō tam
sit seruo iniuriosum, quàm domino dā-
nosum^b. Sciendum est autem omnibus
hominibus esse postliminium, cuiuscū-
que sexus, ætatis, vel conditionis sint^c.
Mililibus verò vt sit postliminium, do-
cere debent se bello captos fuisse^d. nam
23 illi* qui armis victi se hostibus dedunt,
carent postliminio^e. Etenim apud Ro-
manos ignominiosissimum habitū fuit,
non vi, sed per deditioem in potestate
hostium venire. Itaque senatus octo illa
millia Romanorum, qui non quidem in
acie capti fuerant, sed in castris relictī,
post cladem Cannensem se Annibali de-
diderant, potestate sibi facta, redimere
noluit: vt scilicet insitum esset Romanis
militibus, aut vincere, aut emori^f. qua

^a d. l. postli-
minij. §. fi-
lius.

^b d. l. trans-
fuga.

^c d. l. postli-
minium. in fi.

^d l. nō oēs. §.
a barbaris.
D. de re mili.
^e l. postlimi-
nio. D. de ca-
ptiu. reg. hisp.
lib. 9. tit. 29.
par. 2.

^f L. ius l. 32
Cicer. off. l. 3.

a 7. b. 3. c. 15

b in l. 1. C. de
re milit. l. 12.

c in l. 3. §. is
quis ad hostes.
in l. no omnes.
§. p. m. D. de
re milita.

d Cicer. de or
rat. lib. 1.

DE IVRE ET OFF. BELL.

de re alio loco latius dicendum erit^a. Sed militi bello capto, & postliminio reuerso, non deberi stipendia, & donatiua eius temporis; quo apud hostes fuit, Antonin^o Imp. rescripsit^b. si tamen expleto militie tempore, captus ab hostibus redeat, vt veteranum restituendum, & emerita recipere, Arrius Mænaner respōdit^c. Sed an ij, qui decreto senatus, vel iussu populi per faciales hostibus dediti essent, ad suos reuersi pristinum statum reciperent, inter Brutum & Scæuolam variè tractatum est. eoq̄ue spectat nobilis illa causa Mancini^{*}, de quo cum ob pacem²⁴ minus legitimè cum Numantinis facta, ex S. C. hostibus deditus esset: eumq̄ue illi non accepissent: an ciuis Romanus maneret, quæsitum est: quibusdam existimantibus non manere. quare P. Rutilius, M. filius. trib. pleb. eum de senatu, in quem domum reuersus introire non dubitarat, iussit educi: quod eum ciuem esse negaret. quia memoria sic esset proditum, què pater suus, aut populus vendidisset, aut pater patratus dedidisset, ei nullum esse postliminiū^d. Neq; referre videtur, quod hostes eū non receperint. nā ciuis esse definit, quem ciuitas reputauit,

LIBER PRIMVS.

44

diavit, licet ab hostibus nō sit acceptus^a. nō secus quàm is, cui aqua & igni interdicitū est, vel hostis declaratus, vel in insulā deportatus est^b. cui sententiæ Modestinus accedere videtur^c, qui respondit, hostibus deditū, & reuersum, nisi esset a suis receptus, ciuē non esse. sed Mācinus, licet non fuerit acceptus ab hostibus, eū ciuem mānisse aliis visum fuit. quod etiā Ciceroni probatur^d: deditū enim dici nō posse, qui non sit acceptus. nam neq; donationē, neq; deditiōem sine acceptiōe intelligi^e. Pōponius tamē de Mācino legem postea latam fuisse, vt esset ciuis Romanus, scribit^f. vnde videtur adhuc locus esse responso Modestini, etiam in eo, quem hostes non acceperūt, vt scilicet reuersus, non aliter sit ciuis, quàm si a suis receptus sit. nam alioqui quid erat opus legem ferre de Mācino?

25 Porrò in bello nō solum viri^{*}, sed etiam mulieres capi possunt. sic legimus vxorem Darij, cum matre, totaq̄ue familia, captam ab Alexandro: Sophonisbam vxorem Syphacis, a Masanissa: Cleopatram ab Augusto. maximam tamen clementiæ famā sibi conciliauit Scipio per totam Hispaniam, quod capta Cartha-

F 5 gine,

a Argumento
l. 1. §. si vir. l.
quod meo. §. si
a furioso. D. de
acqu. poss.
b Lamissiona.
§. 1. D. de cap.
minut. inst. de
cap. dimmut.
in prius.
c in l. 4. D. de
captiu.

d in Topic. et
pro A. Caccina
na in fin.

e l. absent. D.
de donat. l. nec
ambigi. C. de
donat. fact. l.
si me in va
cuam. D. de
acqu. poss. §.
f in l. ult. D.
de legation.

g l. 1. l. sed si
fime. l. preses.
cum l. sequ. l.
commercio. C.
de post. reuers.
l. non ut a pa
tre. l. mulier.
D. de captiu.

DE IVRE ET OFF. BELL.

gine, Allucio Celtiberorum principi, sponfam suam eximia forma, quā captivam habebat, intactam gratis restituit^a. Sed nec pueri in bello tuti sunt, & capi possunt^b. licet Camillus, laudabili exemplo, nobilissimos Faliscorum pueros, quos ludimagister ipsorum in castra Camilli per astū perduxerat, non accepit: sed proditorem nudum, manibus post tergum religatis, cædendū, ac reducendum Faliscis pueris tradidit, inquiring: Nobis, quæ pacto fit humano, cum Faliscis societas non est: quam ingeneravit natura, est, eritque. sunt & belli, sicut & pacis iura: arma habemus, non aduersus eam ætatem, cui etiā captis vrbibus, particitur: sed aduersus armatos. qua beneficentia prouocati Falisci se spōte Romanis dederunt^c. Certè sæuire in foeminas, vel pueros, admodum foedū semper habitum fuit: quos sexus ipse, & ætas, periculis bellorum, & sæuitiæ victorum eximit. itaq; lege diuina præcipitur quidem Israëlitis, vt hostes resistentes, & pacem nolentes omnes occidant: sed vt parcāt mulieribus, & paruulis: quos tamen prædæ cedere voluit, & in seruitutē redigi^d. Canones verò iubēt parci pres-

biteris,

^a Livius l. 26

^b l. lex Cornelia. D. de vulg. & p. pill. l. pater in prin. l. quod si filius. D. de captiu.

^c Livius l. 5.

^d Deut. c. 20.

LIBER PRIMVS.

45

biteris, monachis, cōuersis, peregrinis, mercatoribus, & rusticis^a. sed hoc contrario vsu abrogatum esse dicit Panormitanus^b. non tamen credo abrogatū, quoad ecclesiasticos: in quos manuū iniectio est interdicta, sub graui anathematis poena^c. nisi fortè se ingerāt rebus bellicis. quia priuilegium amittit, qui eo abutitur^d. Est quoque notatu dignum, quòd inter duos populos bello exorto, qui ex hostibus apud vtrumque populū fuerint, capi possint: licet in pace venerint: nam & olim serui efficiebantur^e.

26 Iusto autem bello captus^{*}, qui pro sua redemptione moderatū precium promisit, non eximitur ab obligatione, ex eo fortè, quòd vi, metuue dicat se id precium promississe. nam edictū prætoris, quo per metum gesta rescinduntur, ad eum metum, qui iure licito alicui inferitur, non pertinet^f. Præterea hinc nō tam metus inferitur, vt precium promittatur, quàm timor mortis iustè imminētis ista promissione aufertur: præsertim cum precium redemptionis, in locum seruitutis successerit^g. Quod autē ad acquisitionem captiuorum attinet^{*}, idē quòd de reliqua præda rerum mobilium, quæ est du-

^a c. 2. de tres. & pa.

^b in d. c. 2.

^c cap. si quis suadente diabolo. 17. q. 4. d. c. vbi. 74. dist. cap. quia frustra. de v. fur.

^e l. in bello. §. 1. D. de captiu.

^f Text. elegans in l. si mulier. in princ. D. quod metus caus.

^g Panormit. in c. Abbas. col. 3. in c. cū dilectis. de his que vi. Felinus in c. cium inter. nu. 20. de except. Domin. in c. ad eius verò. col. ult. dist. 5.

Syluester, in ver. metus. q. 6.

Fort. in l. conuentionum. D. de pac. factu. l. Nam & Seruus. D. de neg. gest.

DE IVRE ET OFF. BELL.

est ducis arbitrio, dicendum est: & ita olim obtinuisse testatur Dionys. Halic. a hodie verò plerunque captiui, vt & cetera mobilia, conceduntur capientibus; nisi fortè precium excedat summã decem millium coronatorum; vtputa si captus sit Dux, Comes, Baro, vel alius magni nominis: quo casu ex antiqua consuetudine Hispaniã, Galliã & Angliã, est principis b. non tamen illi redimendi facultas adimitur, quæ etiam duci hostium capto cõcedi debet, si in eo pacis perturbatio non timetur c. nam, vt inquit D. Augustinus d, sicut bellanti, & resistenti violentia redditur, ita victoriis capto misericordia iã debetur. quare bene maiores nostri hoc comparaerunt, inquit Cicero e, vt neminem regem, quæ armis cepissent, vita priuarent. quia quam nobis facultatẽ fortuna dedisset, iniquum erat in eorum supplicio consumere, quos eadem fortuna paulo ante in amplissimo statu collocarat. ei verò, a quo periculum restauradi belli esse posset, non est parcendum: quæ esset iniusta misericordia, vt inquit D. Ambrosius f. Quò spectat, quòd Ferrandus Diaconus, de officio pij & Christiani ducis, ad Rhégi-

b Bar. et Bal. in l. nam & Seruus. D. de neg. gest. 102. de Ana. in c. significauit. in 1. not. de iud. Boerius decis. 178. His. reg. l. 5. & 8. tit. 26. par. 2. c. noli. in fi. 23. q. 1. d in d. c. noli. e ad Heren. l. 4.

f offic. l. 1. c. est iniusta. 23. quest. 4.

LIBER PRIMVS.

46

Rheginum ducem scribens, inter septẽ regulas innocentiaẽ, quas duci militum præscribit, refert: Noli esse nimiũ iustus. Fuit itaque apud Romanos obseruatũ, vt triumphãs cũ triũphali põpa de foro in capitolium descenderet, captiuos insignes, qui semina discordiarum, & belli auctores fuissent, in custodiam detrudi iuberet, & exacta pompa neci daret a. 28 Alioqui verò priuata auctoritate * nemi captiuum occidere licet, nec etiam durius tractare: cùm nec olim quidem licuerit, cùm fieret serui. ius enim ciuile dominico imperio modum adhibes, ita demum necis potestatem domino tribuit in seruum, si in facinore deprehendat: in quo repertum liberum occidere ius sit b. alias seruum dominus occidere nõ potest, cui leuis tantum coërcitio permissa est c: & ex rescripto Diui Pij, seruis cõtra nimiam seuitiam, & intolerabilem iniuriam dominorum prouisum est d. cui conuenit constitutio regni Hispaniã, quoad bello captos inter Christianos hinc inde: non etiam inter eos, qui diuersæ religionis dogmata sequuntur e. 29 Ceterum si captiuus * semel de precio redemptionis conuenit cum eo, cuius capti-

a Alex. ab Alex. genial. dier. l. 6. c. 6.

b l. marito. D. ad leg. lulia. de uul. l. quid ergo si maior. §. si heres D. de leg. 1. c. l. vnc. C. de emẽd. seru. d l. 2. D. de hic quis vel a. l. e. in. sunt.

e Reg. l. 1. tit. 29. par. 2.

La Guido pa.
p. 9, 113. Pa.
pon. in arr. st.
lib. 5. tit. 6. in
prin.
h. in 2. postli.
minum. §. si
is qui. D. de
captiv.
c. l. nā. Et Se.
rius. D. de
neg. gest.
d. pertext. e.
leg. in l. si id
quod. D. de
donat. inter
vir & vxor.
Covarr. in l.
4. decret. de
spō. 2. par. c.
3. §. 4. nu. 14.
e. l. 2. l. liber
captivus. C. de
postliminio.
reversis. l. se.
natus. §. vlt.
D. de leg. 1. l.
qui testamē.
to. §. 1. D. de
testam. l. qui
status. D. de
ve milit.
f. l. quod &
lex. §. si quis.
D. de libe. ho.
mi. exhib.
iūctā l. liber
captivus. C. de
postli. revers.
g. d. l. 2. C. de
postli. revers.
h. l. is qui. C.
dist. 117.

DE IVRE ET OFF. BELL.

captivus est, non poterit postea ad du-
riorem conditionē astringi, ex eo fortè,
quòd is a quo detinetur, intellexit cap-
tium esse alicuius nominis, & diuitē:
neque valebit posterior conventio, sed
fiet reductio ad priorem^a. Quò spectat
quod Paulus respondit, si quis captū ab
hostibus emat, & pluris alij ius pigno-
ris, quod in redemptū habet, cesserit: nō
eam quantitatem, sed priorem redēptus
debet^b. Qui autem pro capto^{*} ab hosti-
bus, ut liber fieret, precium redēptionis
vel soluit, vel promisit, nō solum habet
actionem negotiorum gestorū^c: siue
iustus siue iniustus sit hostis, qui capti-
uum cepit^d: sed habet quoque redem-
ptor ius pignoris in redemptum, donec
soluat^e: & edicto de libero homine ex-
hibendo non astringitur, neque redem-
ptus pristinum statū recipit, donec pre-
cium redemptionis soluerit, vel obtule-
rit^f. non erit tamē servus, nec olim erat,
cum servitus passim in vfu esset^g: & fa-
uore ingenuitatis, poterit successione
iura vendicare, ut ex successione possit
precium pro se datum solvere^h: & filius
ei succedet, etiam si, antequam se luat,
moriatur. imo morte, quasi iure pigno-
ris si-

LIBER PRIMVS.

47

ris finito, ab ipso redemptore liberatur
redemptus: ita vt neque heres eius te-
neatur ad precium redemptionis, neq;
fideiussor^a. Sed etsi ea quæ ex pignori-
bus nascuntur, pignoris vinculo obligari
dicamus^b: imperatores tamen nolue-
runt eos, qui post redemptionē nascun-
tur, pignoris vinculo obligari^c. & hæc
quidem in liberis ab hostibus captis, &
commercio redemptis locum habet: at
serui ab hostibus capti, & precio redem-
pti, fiunt redimentis serui: sed oblato ei
precio, quod dedit, postliminio rediisse,
aut recepti esse creduntur^d. Porro re-
demptio captiuorum^{*} est tam fauorabi-
lis, vt datum in hanc causam, quantum-
cunque sit, repeti non possit, nec insi-
nuatione opus habeat^e. & quamuis in-
certæ personæ, ne miles quidem quic-
quam relinquere possit^f: imperatores
tamen pietatis causa, & militum infor-
tuniis moti, relictum in redemptionem
captiuorum, non obstāte incertitudine
personarum, valere voluerunt^g: etiam si
quis totum patrimonium relinquat^h.
Pietatis quoque causa redēpto captiuo,
vt pote si mater filium redemerit, de re-
petitione precij tractare non conuenit:

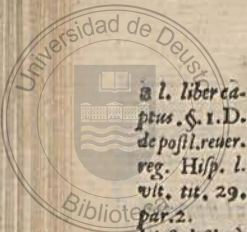
fed

a l. si patere-
demptio. D. de
captiv. l. 1. §.
si filius. D. de
suis & legit.
b l. grege. D.
de pignori-
c in l. preses
provincia. C.
de postli. reuer.

d l. in bello.
§. si quis ser-
uum. D. de
captiv.

e l. si quis pro
redemptione.
C. de donatio.
f §. leg. ar. au-
tē. in §. de leg.

g l. nulli. C.
de epis. et cler.
h l. si quis ad
declinandum.
C. de epis. &
cleric.

DE IVRE ET OFF. BELL.

l. liber captus. §. 1. D. de postl. reuer. reg. Hisp. l. ult. tit. 29. par. 2. bl. f. d. s. i. n. d. C. de postl. reuer. s.

c. Authent. si captiu. C. de ep. s. & cler. reg. Hisp. l. 3. tit. 29. par. 2. d. in Topic. e. facit tex. in sit. de his qui sui vel alie. su. sint. in princ. c. l. ult. §. ult. D. deleg. 3. c. sibi Bar. f. in l. si captiuus. §. expulsi. D. de captiu. in l. si uger. D. quib. mod. usus. a. mitt. l. in t. t. in prin. D. de rer. dimiso. g. c. prima a. ctione. cum glos. ibid. q. 3. l. contra maiores. C. de in. off. se. s. am. c.

sed præsumitur donatio^a. & redimens puellam luxuriæ causa, vel illam prostituens, perdit precium, & puella impune ab eo fugere potest^b. Negligens verò redimere^{*} captiuum, non solum exheredari potest, si sit ex liberis: sed etiam lege, proximis agnatis, vel heredibus institutis, qui in redemptione captiui negligentes fuere, denegatur successio: quæ applicatur ecclesiæ, expendenda in redemptionem captiuorum^c. Diximus captis ab hostibus, tam liberis, quam seruis, & tam masculis, quam fæminis, esse postliminium. videamus nunc reliqua, quæ postliminio redeunt: quibus cognitis, intelligemus, quæ sunt ea, quæ postliminio carent. contrariorum enim negantium, ut inquit Cicero^d, ea vis est, atque natura, ut altero posito, vel cognito, alterum statim submoueat, vel cognoscatur^e. Postliminio itaque redeunt quoque agri^{*}, eorumque usufructus. 33 vnde expulsis hostibus ex agris, quos ceperat, dominia eorum ad priores dominos redire, & usufructum iure postliminij restitui, Paulus respondit^f. quod verum puto, nullo quantumvis longi temporis lapsu obstante^g. Itaque Sagun-

LIBER PRIMVS. 48

Saguntum oppidum, quod iam octauum annum in potestate hostium fuerat, tandem receptum, cultoribus antiquis, quos vis reliquerat belli, restitutum fuit^a. & quidem ex constitutionibus regni Hisp. imperia, regna, comitatus, aliaque dominia maiora, ab hostibus recuperata, postliminio redeunt, & ne ex eo quidem tempore, quo recuperata sunt, usufructi possunt. quoad alia verò dominia minora, si quatuor annis dominus siluerit, ex quo recepta sunt, erit locus præscriptioni, nisi dominus sit minor^b. iisdemque constitutionibus cautum est, ut si quis ex subditis arcem, licet propriam, sua culpa amiserit: quamuis sua opera eandem receperit, regi tamen petenti eam tradere debet^c. Denique^{*} nauibus longis, & onerariis, postliminium esse Marcellus respondit. qui equum quoque, & equam freni patientem, postliminio recipi voluit, quod sine culpa equitis proripere se potuerunt^d. & idem quoque testatur Cicero, cum ait: Postliminio redeunt hæc, homo, nauis, mulus, elitellarius, equus, e qua quæ frena recipere solet. non autem idem iuris est in armis, quæ postliminio non redeunt, quod non sine flagitio amittantur.

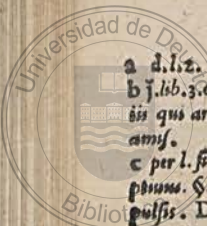
l. i. l. i. 2. a

b. reg. Hisp. l. 10. tit. 29. par. 2.

c. reg. Hisp. l. 32. tit. 28. par. 2.

d. l. 2. D. de captiu. c. in Topic.

G tur

a d. l. 2.

b j. lib. 3. c. de
iis qui arm.
amis.

c per l. si ca-
ptiuus. §. ex-
pulsis. D. de
captiu.

d Argum. l. si
quid bello. D.
de capti. Ang.
Salic. l. 1.

Mart. laud. &
alij, quos re-
fert Comar. in
c. peccati de

reg. iur. in c.
2. relect. §. II
& Argu. l. ab
hostib. 2. C. de

postl. reuers. l.
in bello. §. si
quis seruus. D.
de capti. Fraco.

Ripa. in l. 1.
D. de acq. pos.
Comar. dicto
loco, & alij
ab eo citati.

f Argu. l. ab
hostib. 2. C. de
postl. reuers. l.
ad quod apud
hostes. D. de

l. 1. et l. P. P. P.
D. de acq. rev.
do. Ioã. Andr.
Alex. P. P. P.

& alij quos
refert Comar.
in d. c. peccati
g m. l. si quid
bello. D. de

captiu.
h in l. ult. D. de captiu.

DE IVRE ET OFF. BELL.

tura. de quo alio loco plura dicemus b.

Ex superioribus (ni fallor) manet expedita illa quæstio, quæ variè admodum torsit fere omnes interpp. vtrum scilicet *res semel ab hostibus captæ, & ab iisdem 35

recuperatæ, prioribus dominis sint restituendæ, nec ne. quod alij aiunt, alij negant, alij temerè fecant, & subsecant,

& neque sibi, neque aliis satisfaciunt. sunt enim qui distinguunt inter res mobiles

& immobiles, & has restitui semper c; illas nunquam existimant d. alij, quoad res

immobiles, distinguunt rursus, sint ne virtute bellica recuperatæ, quas non re-

stitui volunt: an verò commercio redemptæ, quas oblato redemptionis precio,

restituendas priori domino censent e. alij denique sine vlla distinctione, tam

mobiles omnes, quam immobiles res, receptas, priori Domino omnino restituendas esse dicunt f. idque contra eui-

dens responsum Labeonis g, qui ait: Si quid bello captum est, in præda est, nec postliminio redit. & alibi h; ita demum ab hostibus capta, & a nostris recuperata, postliminio redire respondit, si sint eius generis, quæ postliminio redire possunt. quam

quam

LIBER PRIMVS.

49

quam distinctione etiã Marcellus probata. Neque vident id quod impp. re-

scripserunt b, seruos ab hostibus recuperatos, dominis suis restitui debere: ideo esse, quod non solum in liberis personis,

sed etiam in seruis sit postliminium c. Quare etiam quod Octauenus respon-

dit d, id quod apud hostes est, legari posse, & postliminiũ esse: de eo haud dubiè intelligi debet, quod eius generis est, vt postliminio redire possit, secundum distinctionem Labeonis e. His adde, quod

36 quamuis res, quæ sunt hostium*, non sint in commercio f: tamen eas res, quas ho-

stes ceperunt, si sint eius generis, quæ postliminium habent, vendi, legari, & quocumque modo alienari posse g. Quod spectat, quod apud Liuium legimus h:

quod cum Annibal ad quartũ lapidem Romam accessisset, & rãti venditum esse agrum audisset, in quo castra habebat,

quanti ante aduentum eius valebat: ira percitus, vocato præcone, tabernas argentarias, quæ in foro Romano erant, vendi iussit. & certè agri quidem veditio

valuit, propter spẽ postliminij i: non verò tabernarum, quæ nunquam fuerant hostium, nec erat in iis postliminium k.

quamuis res, quæ sunt hostium*, non sint in commercio f: tamen eas res, quas ho-

a in l. 2. D. de captiu.
b in d. l. ab hostibus. 2.

c l. postl. §. vit. l. in bello. §. si quis seruus. l. vit. D. de captiu.

d in d. l. id quod apud hostes. D. de l. 1.

e in d. l. vit. f l. liber homo. 1. D. de verb. oblig.

g l. ite Labeo. §. vit. cum l. seq. D. fam. her. & d. l. id quod apud hostes.

h lib. 25.

i d. l. item Labeo.

k d. l. liber homo.

G 2

Neque

DE IVRE ET OFF. BELL.

Neque mouet, quod ex L. Pomponius D. de acq. rer. dom. adducitur, vbi cum pastori meo lupi porcos eriperet, & hos vicina villæ colonus robustis canibus consecutus, lupis extorsisset: porcos coloni non esse, responsum est; sed meos manere, quamdiu a quouis recuperari possent: secus ac si feram bestiã vicinus hac ratione mihi abstulisset. quæ si potestatem nostram euaserit, & ab alio capiatur, ipsius sit. non inquam id mouet: nam ibi, disertis verbis I. C. ait, porcos, aliaque animalia mansueta, quæ a lupo nobis eripiuntur, nostra manere, quam diu recipi possunt, quæ erepta sunt: quemadmodum & ea, quæ naufragia amittimus: vnde etiã furti agi posse dicit. aliud autẽ est in iis, quæ ab hostibus nobis auferuntur, quorum dominium statim in hostes transire constat^b. vnde potius dicendum est, quod, quemadmodum feræ bestiæ, vbi custodiam nostram euaserint, dominium amittimus, & eedem a quouis postea captæ occupantis fiunt^c: sic quoque capta ab hostibus, quorum dominium statim amittimus, eius fieri, qui recepit, nec priori domino restituenda esse: nisi sint eius generis, quæ postliminio

a §. Auferri, insit. de rer. diuis.

b l. si quid bello. l. hostes. D. de captiu.

c d. l. Pomponius. & §. ferre autem. insit. de rer. diuis.

LIBER PRIMVS.

minio redeunt^a. ex quibus etiã corrui eorum sententia, qui sine distinctione omnes res mobiles, eorum fieri, qui eas hostibus eripuerunt, existimant: & eorũ quoque, qui inter res bellica virtute receptas, & commercio redemptas distinguendum putauerunt. Sit ergo ita constitutum, vt quæ res postliminiũ habent, eæ recuperatæ ad priorem dominum, & in pristinum statũ redeant, siue mobiles sint, siue immobiles^b: siue etiam virtute bellica, siue commercio, siue quocunq; alio modo recuperentur^c. nisi quod earum, quæ commercio sunt redemptæ, precium restituatur^d. quæ verò postliminio carent, prædæ cedunt^e. Illud tamen sciendum est, prædam^{*} tum demum fieri hostium, vt primũ intra præsidia delata est^f. vnde si recuperetur, antequã intra præsidia hostiũ sit delata, omnino priori domino restitui debet: quia nondum facta fuit hostium, neque defuit esse eius, cuius fuit^g. Et quidẽ si ij, per quos præda fuit recepta, fraudulenter passi sint, eam prius ab hostibus auferri, & intra præsidia eorũ perferri, & eam persequi neglexerint: non tantum tenebuntur ad restitutionem priori domino faciendam,

a l. vlt. D. de captiu.

b l. 2. & 4. l. si captiuus. §. expulsus. l. vlt. D. de captiu. l. ab hostib. 2. C. de postl. reuers.

c per text. elegan. in l. 4. et l. nihil inter est. D. de captiu. §. si ab hostibus. insit. quib. mod. impat. po. solui. & d. l. ab hostibus.

d l. in bello. §. si quis seruus. D. de capt. l. liber captiuus. C. de postl. reuers.

e l. si quid bello. l. vlt. D. de captiu.

f l. postliminiũ. in princ. l. postliminiũ. §. postliminiũ. D. de captiu. g d. l. postliminiũ. in princ.

DE IVRE ET OFF. BELL.

eius quod receperunt: sed etiam eius, quod seruare potuerunt, & eorum culpa amissum, domino præstandum erit, vt constitutionibus regni Hispaniæ optimè cautum est^a: & facit text. in L. Iulianus^b. Porro huic distinctioni, sitne res ab hostibus capta, & per nostros recepta, eius generis, quæ postliminium habent: & sitne semel in præsidia hostium delata, nec ne, non subiacent res captæ a piratis^c, vel latronibus, & iis qui iusti hostes non sunt. nam capta ab iis, nunquã in dominium eorum trãseunt. quare recepta, sine distinctione omnino priori domino, qui dominio eorum nunquam excidit, sunt restituenda^d. hinc mirum, cur constitutio^e regni Hispaniæ hanc distinctionem: fueritne præda recepta, semel intra præsidia hostiũ delata, nec ne, probauerit, in his rebus, non solum quæ ab hostibus, sed etiam quæ a piratis nobis ablata sunt^e: cum certè, si bonum & æquum inspiciamus, dominium rerum captarum, nulla lege, neque diuina, neque humana, a veris dominis, in eum qui iustus hostis non est, transire possit, vnde recuperatas huiusmodi res omnino dominis restituendas esse, ipsa ratio,

^a Reg. l. 26.
^b 31. tit. 6.
par. 2. Reg. l.
33. tit. 9. p. 5.
^c §. ult. D. de
rei vend.

^c l. hostes. l.
latrones. l.
postliminiũ.
§. a piratis.
D. de captiuis.
l. qui a latro
nibus. D. de
restitam.
^d l. latrones.
D. de captiuis.

^e Reg. l. 31.
tit. 29 par. 2.
abs. tit. 26.
Et hinc disponit

LIBER PRIMVS.

51

ratio, & æquitas suadet. nisi fortè propter vtilitatẽ publicam, quo milites sint alacriores ad persequendos latrones & piratas, aliud statui conueniat, præsertim cum bono publico, etiam cum damno priuatorũ, consuli possit^a. Quò spectat, quod Tacitus ait, omne magnum exemplum, habere aliquid ex iniquo, quod contra singulos vtilitate publica rependitur. alioqui certè istud satis durum videtur. Romani autem, nõ solum, si cum latronibus & piratis, sed etiam si cum iusto hoste res esset, sæpe ea, quæ in præda fortè facta inueniebantur fuisse sociorũ, vel ciuium, iubebant illis restitui. itaque Volscis ad deditiõnem cõpulsis, castrisque eorum captis, prædæ pars, sua cognoscentibus Latinis, atque Hernicis sociis populi Romani, reddita sunt^b. & Sutrinis, sociis populi Romani, vrbs eorum, quam per pactionẽ Hetruscis dederat, quò diutius obsidionem ferre non possent, eodem die Camillo duce recepta, inuiolata, integraque ab omni clade belli, ante noctem reddita est^c. Sic quoque Scipio capta Carthagine, quæ repleta erat statuis, donariisque Græcicis & Sicilia aduectis, edixit, vt e singulis vr-

^a l. Lucius.
D. de euict. l.
item si verba
raturum. §. 1.
D. de re vend.
c. licet. de rego
iur. tit. 6.

^b Livius l. 4.

^c Livius l. 6.

DE IVRE ET OFF. BELL.

lis urbibus venirent, qui sua dinoscere
& auferret. Sed istud certe ex benignitate
imperatoris, in cuius arbitrio omnem
praedam esse docuimus, pendet. Verum,
vtrum res furto a latronibus, & illegiti-
mis hostibus erepta, quae postea in po-
testatem eorum, qui hostium numero
continentur peruenierit, a ciuibus com-
mercio, vel virtute bellica redempta fue-
rit, vtrum, in qua, haec res, priori domino
restitui debeat, merito dubites. Et qui-
dem Iauolenus^b, seruum surreptum,
quamuis postea in manus hostium ve-
nerit, ab emptore vsucapi non posse, re-
spondit, quia scilicet verum esset, eum
surreptum esse, neque quod hostium fuis-
set, aut postliminio rediisset, ei rei impe-
dimento esse, quod in seruo admitto,
propter ius postliminij: sed in aliis rebus
que postliminio carent, id sequi non au-
sim. quia certum est, hanc rem factam
hostium, atque ita dominum eius do-
minio excidisse. quid enim refert an do-
mino, an vero furi res fuerit erepta, mo-
do iusto bello? Nam quod dicimus, vitium
furti, quod rei cohaeret, non purgari, nisi
res in domini potestate reuertatur:
(quod lege Atinia sancitum fuit^c) inter
ciues,

a Plut. in an-
poph.

in l. 1. de
latro-
nes. D. de ca-
ptiu.

b in l. 1. de
latro-
nes. D. de ca-
ptiu.

c l. 4. § quod
autem D. de
vsucapio.

LIBER PRIMVS. 53

ciues, non etiam inter hostes locum ha-
bere existimo. vt enim res bello capta
nostra fiat, sufficit rem hostilem esse. &
hac sententia mihi videtur iuri consen-
tanea: tamen non impedio, quo minus
vnusquisque vtatur suo iudicio. nihilo-
minus si placet, hanc rem furtiuam ma-
nere, illud certe aequissimum puto, vt no-
aliter cum his possessoribus agi possit,
quam si ipse fur, vel haeres soluendo no-
sunt^b. Et haecenus quidem de rebus
corporalibus, & personis tam liberis,
quam seruis bello captis, dictum est. sed
quasi potest, vtrum etiam res incorpo-
rales bello capi possint, & in victorem
transferri: & si possint, vtrum sint post-
liminij, nec ne. Quod spectat lis illa, quae
fuit inter Thebanos & Thessalos: de
qua Quinillian^c mentionem facit. cum
enim Thebas euertisset Alexander, in-
uenit tabulas, quibus centum talenta
mutuo Thessalis dedisset Thebanos con-
tinebatur. has donauit Thessalis, quod
eorum vsus esset comilitio. postea resti-
tuta Cassandro, conueniunt Thebani
Thessalos, lis omnis ex eo, quod Alexan-
der eas Thessalis donasse dicitur, pendet.
& certe non videretur potuisse Alexan-
drum

a l. naturalis
in fine. l. trans-
fugam. D. de
acq. rer. dom.

b Argumentum
l. 4. § antep.
D. de pecul.

c lib. 5. c. 103

DE IVRE ET OFF. BELL.

drum obligationem istam Theffalis donandi animo remittere, cum sit iuris, & ita personæ cohæreat, vt ab ea diuelli nõ possit^a. præterea ex eo, quòd ius, quod incorporale est, manu apprehendi non possit: id verò tãtùm fieri victoris, quod ipse ceperit^b. imo nõ diutius esse victoris, quàm quamdiu possidet: cum eodem iure, quo ipse cepit, ab eo auferri possit^c. & aliam quoque esse conditionem heredis constat; aliam victoris: quia ad illũ ius^d, ad hunc res transit^e. tum etiam ius publici crediti transire in victorem non potuisse, ex eo defendi potest, quòd id quod populus credidit, ab omnibus debeat, & quamdiu quilibet superfuerit, sit is totius summæ creditor: imo idem populus dicendus sit, & eadem ciuitas: etiam si nemo ex iis, qui tempore contractus erãt, superfit, sed alij successerint: vt disertè Alphenus respondit^f. etenim populi ius, non est situm in personis, sed in vniuersitate; quæ vniuersitas * æquè 43 representatur per successores, vt per eos, qui sunt hodie. eoq; sensu dicitur, quòd vniuersitas non moritur, nec definit, quamdiu vel vnus superest^g. Denique ad propositam facti speciem, dici potest, non

^a l. 3. & ibi Accurt. D. pro socio. l. quod debetur. D. de peculso.
^b l. si quid bello. D. de captiu. §. ut ea que ab hostibus. in fit. de rer. diuis.
^c l. si quid bello. D. de captiu.
^d l. hereditas. D. de petitio. hered.
^e d. l. si quid bello.

^f in l. proponatur. D. de iud. adde l. quod in reru. §. vlt. & l. si grege. D. de legat. x.

^g l. scus. §. vlt. D. quod cuius vn. nom.

LIBER PRIMVS.

53

non in tabulis fuisse ius, cum scriptura non sit de substantia contractus, sed adhibeatur tãtùm ad probationem^a. vnde tabularum apprehensione, & donatione, nullum ius fuisse acquisitum Alexandro, neque Thebanis ademptum. Ceterum his non obstantibus, in proposita facti specie, verius videtur, ius publici crediti in tabulis comprehensum, in Alexandrum transisse, atq; ita potuisse Alexandrum, obligationem illam, qua Theffali Thebanis tenebantur, Theffalis remittere. quod donatione tabularum fecisse censetur. cum enim iure belli, victi in victoris potestatem & dominiũ transeant, & possit victor iis, quemadmodũ velit, imperare; non solum res corporales iis adimere potest, sed etiam ea, quæ sunt iuris, & leges pro arbitrio dare, & priores tollere. vbi enim omnia ei, qui armis plus potest, vt ait Liuius, dedita sunt: quæ ex iis habere victor, quibus multari eos velit, ipsius ius, atque arbitrium est. sed & cum obligatio sit in creditoris dominio^b; protinus ius crediti, quod victi habebãt, in victoris dominium, vna cum victis trãsit. nam qui in aliena potestate est, nõ potest quicquam habere in sua^c.

^a l. contrahitur. D. de pignorib. l. cum re. C. de tras. l. iure. D. de fide instruo.

^b l. 1. §. id quod. D. ad l. Falc. l. sed ut si damnũ. §. 1. D. de pecul. Accurt. in l. 2. C. de here. vel act. vend. c. l. qui in seruitute. D. de reg. iur.

Vnde

DE IVRE ET OFF. BELL.

Vnde profectò videtur dominiũ illius obligationis, qua Theſſali Thebanis tenebantur, in Alexandrum tranſiſſe. qui cum eandem donandi animo Theſſalis remiſerit: (nam tabulis donatis cęſetur id, quod in tabulis cõtinetur, donatum eſſe^a: & creditor cautionem creditori reddens, paciſci de non petendo intelligitur^b) Theſſalos ab obligatione liberos eſſe conſequens eſt. niſi dicamus, Thebanos reſtitutione Caſſandri, iure poſtliminij ius crediti recuperaffe. nam omnia, quę ſunt iuris, poſtquam quis poſtliminio redit, perinde habentur, ac ſi nunquam in poteſtate hoſtium fuiſſent^c. itaque dicemus, ciuitatem iure poſtliminij reſtitutam eãdem, eiufdemque iuris, & ſtatus fingi, quo antea fuerat: vt de agrorum captorum, & liberatorum proprietate diximus^d, & eorundem uſufructu^e, qui iuris eſt^f, quo etiam modo poſtliminium fingitur in locis ſacris & religioſis^g. Si tamen in propoſita hypotheſi, fortẽ Theſſali Alexandro victori, in quem ius crediti tranſiſſe diximus, ſoluiffent: non exiſtimo Thebanos per reſtitutionem Caſſandri, iure poſtliminij, ius crediti ſemel exſtinctum, recuper-

a l. 1. c. de donat.

b l. 2. D. de pact. l. morbis causa. §. Titia. D. de mort. cauſ. donat.

c l. in bello. §. codicilli. ver. Cetera. D. de captiui.

d l. ſi captiui. §. expulſis. D. de capt. e l. ſi ager. D. quę ad uſuſ. amit. §. in ſ. de reb. corp. & incorp. g l. cion loca. D. de relig. et ſump. ſunt.

LIBER PRIMVS.

54

peraturos fuiſſe: vt in ſimili ferẽ facti ſpecie, iudicatum fuiſſe tradit Ioan. Paponius^a. ſolutio enim debite facta fuit, quę obligationem tollit funditus ipſo iure^b, & naturaliter, vt ait Iuriſconſultus^c. naturale eſt enim vnumquodque diſſolui, ita vt colligatum eſt^d. Ius autẽ poſtliminij non reſtituit ea, quę facta, & naturaliter legitime ſublata ſunt^e. non habent namque ea, quę ſunt iuris, imperium in ea, quę ſunt facti^f. Quò ſpectat, quod quãuis ſeruus ne naturaliter quidem obligetur^g: tamẽ ſi quis pro ſeruo, qui mutuũ accepit, ſoluat, vel ipſe ſeruus manuſſus, ſolutũ repeti non poteſt^h: quia ſcilicet factum facta repedit. eſt enim apta & commoda proportio, & analogia facti cum facta, non æquẽ iuris cum factaⁱ: ſed iuris cum iure maximẽ^k. vnde ſi acceptilatione, pacto de non petendo, chirographi redditione, quę longẽ minus cautionis habent, quã ſolutio^l, liberatio contigerit, cum nullum factum interuenerit, ius crediti ad Thebanos, iure poſtliminij redire, dicẽdum videtur. neque enim his modis æquẽ tollitur obligatio, vt ſolutione, quę obligationem tollit funditus ipſo iure m.

neque

mod. toll. oblig. l. ſed et ſi lege. §. certis. D. de petit. hered.

a in Arefl. l. §. tit. 6.
b l. ſed et ſi lege. §. certis. D. de petit. hered. e in l. per. D. de ſolus. Accurt. in l. ſolutionem. D. de ſolutio.
d l. militam naturale. D. de reg. iur. e l. in bello. §. facti. D. de captiui.
f l. ſi vnus. §. pactus ne peteret. D. de pact. l. iura ſanguinis. D. de reg. iur. l. cũ proponas. C. de her. iuſta. g l. nec ſeruus. D. de pecul. l. in perſonã. D. de reg. iur.
h l. naturaliter. l. ſi id quod. D. de cõ dict. l. ude. i §. ſi ten per acceptilationem. inſt. quib. mo. tol. oblig. k l. omnia. D. de reg. iur. l. d. §. uẽ et §. praterea. inſt. de except. C. l. pecunia. C. de ſolut.
m inſt. quib.

DE IVRE ET OFF. BELL.

neque etiam militat eadem æquitas, & bona fides. quæ non patitur, vt idem bis soluatur^a. Et quidẽ, si hæc tabulæ, de quibus agimus, ab alio quopiã quàm summo principe, qualis fuit Alexáder, captę fuissent: equidem existimo nullum ius illi acquiri potuisse, per ea quæ in contrariam sententiam adduximus: atque ita non esse opus postliminij fictione: ne quidẽ si sint tabulæ priuati alicuius crediti. nisi fortẽ creditor eius, qui tabulas habet, captiuus sit: qui olim fiebat seruus, qui nihil suum habere poterat: sed omnia cum ipsa persona in dominium transferebátur^b. Verùm cum hodie inter Christianos capti, non fiant serui, aliud dicendum videtur. cum enim persona non transeat in dominium capientis: ne quidem ius, quod personæ ita cohæret, vt ab ea diuelli non possit^c, transire dicendum est.

b l. acquiri-
tur. §. igitur.
D. de acq. rer.
dom.

c l. 3. Et ibi
Accurt. D. pro
socio.

DE FIDE HOSTI SERVANDA.

- 1 Fidem Romani maximè coluerunt.
- 2 Fides hosti data, siue publicè, siue priuatim, seruanda.
- 3 Edictum quod mezus causa, non pertinet ad fidem hosti datam.

4 Nulla

LIBER PRIMVS.

55

- 4 Nulla latebra, aut calumnia quærenda periurio.
- 5 Obsides dati, an liberent a fide præstita.
- 6 Iniuſto hosti an sit seruanda fides.
- 7 Iura belli non conueniunt iniuſtis hostibus.
- 8 Conuentiones per tyrannidem, aut rebellionem expressæ, non seruanda.
- 9 Princeps ea, quæ sunt iuris regij, alienare non potest.
- 10 Summum imperium in quibus præcipuè versetur.
- 11 Minimè firmæ sunt conuentiones, quæ sunt cum subditis rebellibus.
- 12 Rebelleſ & latrones armis, non pactione subigendi.
- 13 Hostibus non semper fides seruanda.
- 14 Iuramentum de re illicita non est seruandum.
- 15 Fides a priuato in præiudicium reipubl. data, non est seruanda.
- 16 Præstat non dare fidem de re illicita, quàm datam fallere.
- 17 Hosti fidẽ fallenti non est seruanda fides.
- 18 Indutia an maneat hoste eas violante.
- 19 Indutia etiam longi temporis esse possunt.
- 20 Fidem frangenti, fidem seruandam non esse, quomodo intelligendum.

21 Perſi-

DE IVRE ET OFF. BELL.

21 *Perfidiam perfidia vlcisci non licet.*

22 *Pactum dolo malo initum, an seruandum.*

CAP. SEXTVM.

Fide nullam rem apud mortales maiorem, aut sanctiorem veteres semper existimauerunt, eamque Romani in capitolio, vicinam Ioui opt. max. esse voluerunt: qua semel data, nihil firmitus fuit. Itaque Aulus Gellius^a, omnibus quidem populum Romanum virtutum generibus colendis, exercendisque, ad tantam amplitudinem peruenisse scribit: sed omnium maxime, atque precipue fidem coluisse, sanctamque habuisse, tam publice quam priuatim. cuius rei cum permulta essent argumeta, & testimonia, tum illud perquam memorabile, quod inter eos, & Perseam pactis induitiis, cum ludi Circenses celebrarentur, ingressi hostium duces curuli certamine contenderint, & victores coronati sint. Sed & consules clarissimos viros, populus Roma confirmandae fidei publice gratia, hostibus dedit, vt de Postumio & Mancino alibi diximus^b. vnde Ptolemaeus Aegypti rex, agnita Romanorum fide, populum Roman, infanti filio, cui regnum

^a in *off. Attico*
lib. 20. cap. 1.

^b *3. cap. 1.*

LIBER PRIMVS.

56

regnum debebatur, tutorem testamento reliquit. & certe, vt Vlpianus ait, graue est fidem fallere^a: & nihil fidei humanae tam congruum est, quam seruare, quae placuerunt^b. Porro nullum, vt inquit Cicero^c, vinculum ad astringendam fidem iureiurando maiores arctius esse voluerunt. id indicant leges in xij. tabulis: indicant sacra: indicant foedera, quibus etiam cum hoste deuincitur fides. & quidem Romani, cum belli, pacisque iura religiosissime semper coluerint, tum certe, si temporibus adducti, hosti quid promississent, in eo ipso fidem sanctissime seruabant. Itaque praclare Sex. Pompeius, magni Pompeij filius, (coenantibus apud eum in nauis ad Puteolos Antonio & Octauius, cum quibus tunc societatem inierat) Menodoro Pompeianae classis praefecto, per internuncium significanti tempus adesse, quo parentis, & fratris iniurias vlcisci posset, & occasione arrepta, paternum sibi asserere imperium: se enim curaturum, ne quisquam e nauibus euaderet: respondit: Vtinam Menodorus hoc absque me posset perficere. nam illi periurium conuenire, non Pompeio^d.
Sunt autem qui existiment, hosti quidem publice

^a in *l. 1. D.*
de cojt. pecu.

^b in *l. 1. D. de*

pact.

^c *offic. lib. 3.*

^d *Appian. de*
bell. ciuili. l. 54.

H

publicè fidem datam seruandam esse, nõ
etiam eam, quæ a priuato sit præstita.
quorũ sententia nullis solidis argumen-
tis fulcitur, estque contra veterum exẽ-
pla, institutaque maiorum, & grauissi-
morũ Philosophorum sententiã. quam
elegãter profequitur Cicero^b, & Gell.
itaque quando cum iusto, legitimoque
hoste res geritur, non existimo debere
conditiones, pactiones bellicas & hosti-
les, perturbari periurio, etiam a priuatis
initas^d. nam graue est fidem fallere^e. &
sunt quædam officia, vt inquit Cicero^f,
etiam aduersus eos seruanda, a quibus
iniuriam acceperis. estque præclarum
in hanc rem M. Attilij Reguli facinus,
qui primo bello punico captus a Pœ-
nis, cum de captiuis commutandis Ro-
mam missus esset, iurassetque se reditu-
rum: primũ vt venit, captiuos reddendos
in senatu non censuit; deinde cum
retineretur a propinquis & amicis, ad
supplicium redire maluit, quàm fidem
hosti datam fallere^g. quod multis laudi-
bus effert D. Augustinus^h. Iacobus ve-
rò iratus fuit Simeoni & Leui filiis suis,
quia violauerant pactum cum Sychimi-
tis initumⁱ: ideoque moriens maledixit

illis.

a Barr. et alij
in l. comestio-
num. D. de
pact. Zar. m.
apolog. cõtra
Eckium, &
de Iude. qv. 3

b offic. lib. 3.
c lib. 7. c. 18
lib. 20. cap. 1

d per text. in
c. mol. 23. q. 2
l. postimmi.
S. vlt. D. de
capti. Fortun.
& Duareus
in l. cõuentio-
num. D. de
pact. Decius
in l. ea est na-
tura. D. de
reg. iur. Cõnatf
in 4. li. decre.
2. par. c. 3. S.
4.

e l. 1. D. de
const. pecum.
f offic. lib. 3.
g Cicero off.
lib. 3. Val.
Max. l. 1. c. 1.
h de ciuit. Dei
lib. 1. cap. 18.

i Genes. 34.

illis^a. Neque recipienda est eorum sen-
tentia, qui existimarunt, quod per vim
hostium esset actum, ratum esse non de-
bere. viro enim forti, vt inquit Cicero,
vis adhiberi nequit: & fides, vt inquit
Seneca^b, sanctissimum humani pectoris
bonum, nulla necessitate ad fallendum
cogitur, nullo corrumpitur præmio. vnde
Cicero: Nulla res tanta, inquit, existat,
vt possit mihi maiorem vim adhibere
metus, quàm fides. Edictum^c quoque
prætorium, quo per metum gesta, in in-
tegrum restituantur, ad eum metum,
qui iure licito, vtpote iusto bello infer-
tur, non pertinet^c: neque ad promissa
hostibus facta, sed ciuibus. Et quidem
tanti olim fuit iusurandum, vt M. Pom-
ponius Tribu. pleb. cum diem dixisset
L. Manilio A. filio (quòd paucos sibi
dies ad dictaturam gerendam addidisset,
& criminaretur, quòd Titũ filium, qui
Torquatus postea est appellatus, ab ho-
minibus relegasset, & ruri habitare ius-
sisset) ab adolescente filio, qui intelli-
gat negotium exhiberi patri, remotis
arbitris, stricto gladio iusurandum dare
coactus, se patrem missum esse facturũ:
quamuis nullo iure cogi posset: tamen

a Genes. 48.

b Epiſt. 89.

c text. eleg. in
l. si mulier. in
prim. D. de co
quod met.
caus. Panor. in
c. Abbas. col.
3. in c. cum
directus. de
his que vi.
me. caus. Fe-
linus in cap.
cum inter. no.
20 de except.
Dom. in d. c.
ad oras vero.
col. vlt. dist. 5
Syluest. in
vrsi. metus.
q. 6.

H 2

a causa

DE IVRE ET OFF. BELL.

a causa destiterit, Manliumque missum fecerit^a. Itaque pulchrè Ferrandus diaconus, ad Reginum ducem, de officio pij & veri Christiani ducis militum scribens, censet hostem, ut cunque antiquum, & reip. infestum, non esse falsa iuratione fallendum: etiam si vita eius impediatur, mors pro fit paci. humanis enim diuina semper sunt præponenda, & ut Petrus apostolorum princeps dicebat, Deo magis seruiendum est, quam hominibus^b.

^b Actor. 1.

Quare cum quibuscumque bella suscepta sunt, ut idem Ferrandus ait, aut nulla fide data, bello aut pace facta, inuiolata fide iurifurandi resp. seruanda vel adiuuanda est. quid enim proderit eum vincere, quem diabolus vicit, ut victoriæ spe

^c Psalm. 14.

falsum iuraret? Propterea Psalmista^c, dum canit: Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? respondet sibi ipsi ex persona Dei, talibus verbis: Qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua, nec fecit proximo suo malum, & opprobrium non accepit aduersus proximum. qui iurat proximo suo & non decipit. ille autem, ut idem Diaconus ait, iurat proximo suo, & non decipit, qui quod-

LIBER PRIMVS. 58

quodcunque iurat lingua, implet opere. neque existimet quis, hostem, cui iurat, non debere proximum deputari. propter hoc enim iuratur, ut proximus deputetur: & per foedus pacis, ex hoste fit amicus. Maximum itaque nefas est, falsum iurare, & si alius consideres, maximum inutile, & damnosum imperatori, vel duci exercitus. nam præcipuum disciplinæ militaris vinculum est, sacramenti religio: quæ si, exemplo ducis, leuis æstimari incipiat, tam apud hostes, quam apud milites, omnia misceri, perturbarique necesse est. neque etiam imperator fide data ab hoste tutus erit, neque suos fidos habebit. Quidquid proinde, iuramento intercedente, adhibita inuocatione nominis Dei confirmatur (sive inimico gratia, sive reo venia, sive militibus, re bene gesta, præmia promittantur) nullius utilitatis consideratione, nullius periculi formidine, debet fieri irritum: sed fixus, & immutabilis sit sermo, cuius fidei testis sit adhibitus Deus. Ca-

4 uendum præterea, ne latebra quærat per iurium, & calumnia quadam, & nimis callida, & malitiosa iuris interpretatione, iurifurandi fidem violemus. ut ille,

H 3 qui,

b Val. Max.
lib. 7. cap. 3.

c Cicer. off.
lib. 3. Luitus
lib. 22.
d de bello pu-
ni.

DE IVRE ET OFF. BELL.
qui, cum triginta dierum pactæ essent
indutiæ, noctu populabatur agros^a. vt
Q. Fabius Labeo, quem nonnulli tra-
dunt, cum Antiocho prælio victo, ex
foedere dimidiam partem nauium acci-
pere deberet, omnes medias secuisse, vt
regem tota classe priuaret^b. & vt vnus
ex decem, quos, post Cannensem cladē,
iuratos ad senatum misit Annibal, in ca-
stra redituros, nisi de redimēdis captiuis
impetrassent: qui, cum paulò post quàm
egressus erat e castris, rediisset: Romæ
mansit. reditu enim in castra liberatum
se esse iureiurando interpretabatur: nō
rectè. fraus enim distringit, vt inquit
Cicero, non dissoluit periurium. itaque
decreuit senatus, vt ille veterator, & cal-
lidus, vincus ad Annibalem deducere-
tur^c. & huc referri posse videtur respō-
sum Censorini, si Appiano credimus^d:
qui legatis Carthaginiensium (qui que-
rebantur, quòd contra fidem ipsis datā,
obsidibus traditis, atq; omnibus armis,
adhuc Carthaginem delere vellent) re-
spondit, per Carthaginem, quam liberā
fore promiserant Romani, Carthagi-
nienses intelligi, non urbem & solum.
Neque verum^e est id quod nonnulli ar-
bitrantur,

bitrantur, obsidibus datis, quempiā a fi-
de data liberari. qua ratione Bodinus^a, a *de repub. l.*
Franciscum Gallorum regem religione^{1, cap. 8.}
foederis Madriciani, filiis obsidibus da-
tis, solutum fuisse contendit: exemplo
pacis Caudinæ, quam ideo irritam factā
asserit, quòd obsides dati essent: idque
contra fidem historiarum. nam ipse Postu-
mus cons. pacis auctor, sententiam ro-
gatus, ideo dixit populum Romanum
sponsione, quam ipse cum Samnitibus
fecerat, non teneri, quòd iniussu populi
facta esset: sic enim ait: Neque ego infi-
ciaseo, P. C. tam sponsiones, quàm fce-
dera sancta esse, apud eos homines, a-
pud quos iuxta diuinas religiones, fides
humana colitur: sed iniussu populi, ne-
go quicquam sanciri posse, quod popu-
lum teneat. se tamen seu turpi, seu ne-
cessaria sponsione astrictum affirmauit.
ideoque quòd populus religione libera-
retur, & pax Samnitum repudiaretur, vt
ipse cum reliquis pacis auctoribus de-
deretur, suator & auctor fuit. cum equi-
tes d. c. obsides dati essent, qui capite
luerent, si pacto non staretur^b. obsides^b *Liuius l. 9.*
enim, quemadmodum fidei iussores, & *Cicero off. l. 3.*
pignora, principali obligationi accedunt,
H 4 quò

quò diligentius cautum sit aduersario^a, & tantum abest vt principalem obligationem tollant, vt sine ea consistere nequeant^b. non enim magis possibile est, accessorium sine principali esse, quam accidens sine subiecto, in quo est^c. De-
buit itaque Franciscus, si non publica, quoad ea fortè, in quibus populi & ordinum consensus requirebatur, saltem sua liberata fide, potius in carcerem redire, quam fidem datam fallere: exèplo Postumi, Mancini, Reguli, & aliorum, eoque magis, quòd princeps, cui populus omne imperium in se, potestatemque concessit^d, rectè de negotiis ad remp. spectantibus paciscatur, siue pacem, siue quamcunque conuentionem cum hostibus faciat^e. Rectius itaque Ioanes Gal-
lorū rex, in prælio ab Anglis captus, & fide de reuertendo data dimissus, si minus pacta implerentur: cum omnia præstare non posset, quæ conuenerant, ad hostè redire maluit, quam fidem violare, cum tamen & ipse filium obsidem dedisset^f. Et hæc quidem, quæ de fide hosti seruanda diximus, inuiolabiliter tenenda sunt, si cum iusto & legitimo hoste res geratur, sin verò quis metu fortè compulsus,
ab eo

^a institut. de fideiuss. in pr. l. i. §. verbi.

^b i. fideiuss. res obligari. in prin. D. d. si deuss. l. is qui promittit. D. de pigno. Alciat. de sing. cert. c. 44.

^c l. cum principalis. D. de reg. iur. l. i. D. com. prad.

^d l. i. D. de consit. princ.

^e l. conuentionum. D. de pact.

^f Bodinus de rep. lib. 1. c. 8.

6 ab eo qui iustus hostis* non est, fidem de precio redemptionis soluendo, vel similibus dederit, eum non astringi, vt fidem seruet, dicendum est^a. ideoque si prædonibus, vt inquit Cicero^b, pactum pro capite precium nõ attuleris, nulla fraus erit: ne si iuratus quidem id nõ feceris. pirata enim non est ex perduellium numero definitus, sed communis hostis omnium: cum hoc nec fides esse debet, nec iusiurandum commune. & hinc est, quòd latrones, & prædones hostium vocabulo non contineri dicat I. C. Vnde
7 iura belli*, captiuitatis, & postliminij, quæ hostibus tantum conueniunt^d, nõ possunt latronibus conuenire^e. atque ideo capti a piratis, & latronibus, omnino liberi permanent^f. Cum itaque iure belli agere, sibi que acquirere iis tantum permissum sit, qui iusti sunt hostes: nullo iure ij qui non sunt hostium numero definiti, quibus iura belli nõ sunt concessa, de his, quæ iustis tantum hostibus acquiruntur, pacisci, aut ad paciscendum metum inferre poterunt^h. quare edicto prætoris, quo per metum gesta rescinduntur, locus eritⁱ. imo ipso iure non tenebit, quicquid ex hac causa actū

^a per text. in c. peruenit. c. sicus. et infra. de iureiur. c. sollicitè, de rest. spoliat. b off. lib. 3. c. in l. hostes.

^b D. de captiu. in l. hostes. D. de verb. signi. d in l. postliminium. in prin. D. de captiu.

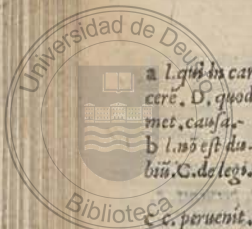
^c d. l. hostes. f l. postliminium. §. piratis. D. de capt.

^d l. qui a latronibus. D. de restam. l. i. D. de leg. 3.

^e g d. l. hostes, et d. §. a piratis. c. similib.

^f h per text. e. leg. in c. sicut & infra. et c. peruenit. i. de iureiur. c. Abbas de his que vi met. cau.

^g i d. c. Abbas. l. i. D. quod met. cau. l. i. c. eod.

a l. qui in carcere. D. quod met. caus. f. b. l. nō est dubiū. C. de legi.

c. peruenit. l. c. verum de iureiur. d. d. c. peruenit. Et d. c. si eus. Et infra de iureiur.

e l. si pignore. l. si prado. D. de pig. actio. l. i. §. si prado. l. bona fides. D. de positi. l. ita ut si fur. D. de commodat. l. non a iudice. D. de iudic. f. l. bona fides §. incurrit. D. de positi.

g d. l. hostes. h. e. qui sint rebell. i l. ita. Follo. D. de fure.

vel promissum fuerit^a: neque iuramento stabilietur: quia quod nullum est, confirmari nō potest^b. & nullum vinculum continere dicitur, iuramentum atroci, & nefanda coactione extortum^c. poterit tamē ad maiorem cautionem absolutio peri, quę facile concedi debet^d. Non obstat his quę diximus, quod leges prædoni actionem pignoratitiam depositi, & commodati, tribuant^e. id enim verum est, si cum alio contrahat, quàm qui læsus est. quamuis enim prædo sit, respectu eius cui rem abstulit: tamen prædo non est, respectu eius, cum quo contraxit. quoniam bona fides in contractibus æstimanda est, inter eos tantum, qui contraxerunt, nihil extrinsecus assumpto^f. Porrò quod de latronibus, & prædonibus diximus, idem & de rebellibus dicendum est: qui iusti hostes dici nō possunt^g. nam aliud est hostis, aliud rebellis^h. & iniquum est, ut quis ex improbitate sua lucrum sentiatⁱ. quamuis verū sit, generali nomine, ex usu loquendi, hostes vocari omnes, contra quos arma feruntur. His consequens est, conventiones illas^{*}, quę per tyrannidem extorquentur, seruādas non esse. neque enim

consensum

consensu (qui in omnibus contractibus requiritur^a.) factum videtur, quod per vim exprimitur. ideoque ex hac causa gestum, nullius erit momenti^b. Itaque tyrannorum leges, non esse leges docet Cicero^c: neque legem Valeriam, quam L. Valerius Flaccus interrex a senatu proditus, destituta consulibus ciuitate, Carbone & Mario interfectis, armis Syllæ oppressa repub. tulit, ut Sylla perpetuus dictator reipubl. constituendæ causa crearetur: & quęcunque is, aut tanquam consul, aut tanquam proconsul gessisset, rata essent. quam omnium legū iniquissimam, dissimillimamque legis esse, idem Cicero ostendit^d. Idem prorsus de illis conuentionibus, quas iniustus populus, quem etiam tyrannum vocat Cicero, per rebellionem a principe suo extorquet, dicendum erit. & quidem si a plerisque dubitatum est, an princeps ex contractu cum subditis obligetur^e: quid de conuentionibus publicis dicendum est, quas subditi per rebellionē, & summam perfidiam extorquēt? etenim cum rebellēs eo ipso, quod in principem insurgunt, fidem violēt, frustra sibi seruari fidem postulant. de quo mox dicemus.

tum

a l. 2. 3. D. de obli. Et actio.

b d. l. qui in carcere. D. de eo quod met. caus. l. si per impressionē. C. de his que vi met. caus. c. cōuenior 23 que 7. 8. c de legib. l. i

d in orat. 3. contra Rullū. e Bayto. in l. prohibere. §. planē. D. quod vi. Bal. in c. 1. de nat. feis. in c. 1. e. de probatio. in l. vlt. C. de tras. panor. in c. nonit. de iudic. Specul. in tit de instr. e. dit. §. nūc. videndum. Ancher. consil. 2. Felinus in c. 1 de probatio. nis. Et alijs quos refert Baldus de rep. lib. 1. cap. 9.

DE IVRE ET OFF. BELL.

tum etiam, quod foedus ratum, quam fidem sanctam apud eos fore sperandum est, qui diuini, humanique iuris violatores, per summum nefas & perfidiam, patriam proderere non sunt reueriti? aut quomodo per Deum iurabunt, cuius ordinationi ipsi resistunt? aut quæ conditio pacis esse potest, in qua ei, cum quo pacem facias, nihil concedi potest? Sed & cum iniusti sint hostes, iure belli agere non possunt, ut modo ostendimus. nulla enim, ut inquit Cicero, iusta causa videri potest aduersus patriam arma capiendi: & per consequens, aduersus principem: qui est communis omnium parens: b: quique potestatem, quam habet, a Deo accepit c. Præterea cum populus de rebus ad remp. spectantibus, ne quidem cum extraneis pacisci possit, quod soli principi concessum est d: cui tota respublica commissa est e, & penes quem est belli, pacisque arbitrium f: multo minus principem ad iniquas condiciones adigere poterit. princeps enim, cuius est leges dare populo, non accipere g, cum legibus solutus sit h, nullis legibus astringi potest a suis subditis. nemo enim, ut ait Vlpianus, sibi ipsi imperare potest, & coacti

a Cicero. Phil.
lpp. 12.

b Anth. neq;
vir, quod ex
donat. in fin.
c Paulus ad
Roman. c. 13

d l. conuentio-
nis. D. de pac.
e l. 1. D. de
constit. princip.
f c. quid cul-
patur. 23. q. 1
c. Dominus.
23. quest. 2.
g l. 1. D. de
constit. princ.
h l. princeps.
D. de legibus.

LIBER PRIMVS.

62

a Lille à quod
S. tempesti-
uū. D. ad S. C.
Treb. l. pen.
D. de arbit.
b l. a Titio.
§ §. nulla. D.
de verb. oblig.
c l. resp. C. quod
ex cau. maro.
d Bald. in au-
then. hoc am-
plius. C. de fi-
dei comis. latē
Ioa. Papon. in
arrest. lib. 5.
tit. 10.
e l. doce an-
cillam. C. de
res vend.
f instit. quib.
alien. licet, in
prin.
g l. puto. §.
fratre. D. de
legat. 2. l. oēs
fundi. C. de
fundi patrim.
lib. 11. l. 2. C.
de apparit.
procos. legat.
lib. 12. l. 2. C.
de fund. limit.
lib. 12.
h l. cum ser-
uus. al. apud
Iulianum. §.
constat. D. de
leg. 1. l. vlt. D.
in in pos. leg.
i d. l. oēs fundi.
et d. l. 2. et de-
cidit Andr. I.
ser. Luc. per

& coacti, & cogentis officio fungi a. & nulla obligatio consistere potest, quæ a voluntate promittentis statum capit b. eoque spectat, quod Canonistæ passim tradunt, Pontificem nunquam sibi manus ligare. & hæc quidem multo magis obtinebunt, si princeps ex hoc contractu sit læsus: qui ut minor restituitur c. & omnium maximè, si maiestati principis quid detrahatur. summi enim princeps*, quemadmodum nullam regni partem alienare possunt d: (cuius sunt tantum usufructuarij, vel dñi: sed non secus, quam maritus est dñs dotis, quæ alienare non potest f.) sic nec quidquam ex iis, quæ maiestati eorū coherent, & sunt iuris regij. itaq; de facto alienata, ad ius pristinum reuocari debet, & successores ex hoc contractu non obligantur g. omnia enim illa, quæ sunt iuris regij, non sunt in commercio, sed coronæ annexa, ita ut ab ea separari non possint h: neq; per ipsum principem alienari, etiam ex certa sententia, vel motu proprio i. eoque spectat, quod Caius respondit, ea quæ sunt iuris diuini, vel publici, nullius in bonis esse k. neque etiam

hic
Ioa. probat Ompha & alij, quos allegat & sequitur Carolus Mo-
lineus in consuetud. Parisien. tit. 1. gloss. 5. nu. 23. Bart. Ias. Cyn. &
alij, quos citat Bodin. de rep. l. 1. c. 10. h in l. 1. D. de rer. diuis.

berare, nullius esse momenti. quia scilicet hoc dependet a maiestate principis: cui soli hoc licet^a. & Baldus^b dicit, non posse vllō tēpore præscribi iuri appellandi ad summū principē^c. porrò summū imperiū^d, vt rectè annotauit Bodinus^d, præcipuè versatur in summis magistratibus creandis, & officio cuiusq; definiendo, in legibus iubēdis, aut abrogādis, in bello indicendo, ac finiendo, in extrema prouocatione ab omnibus magistratibus, & in potestate vitæ ac necis. neque enim si iudices supplicia de sceleratis sumunt, propterea necis ac vitæ ius habēt: cū legibus obstricti teneātur: nec merētes morte liberare possint: quod summi imperij est: vbi clementia cōtra leges locū habet. Itaque, exactis regibus, quidam dolebant mutatum reipub. statum, dicentes regem hominē esse, a quo impetres vbi ius, vbi iniuria opus sit: esse gratiæ locum, & beneficio: & irasci, & ignoscere posse: leges verò, rem surdam, & inexorabilem esse: nihil laxamenti, nihil veniæ habere^e. & Cicero veniam pro Ligario precatu a Cæsare, Apud iudices, inquit, nunquam egi hoc modo: Ignoscite, iudices, errauit, lapsus est;

^a l. i. in fine. D. de quest. l. ante damnatum, in fin. l. relegati. l. ad bestias. D. de pœn. b in authent. quas successiones. m. 1. 4. versic. ex his apparet. C. de sacro. eccle. c text. in c. venientes. de iureiu. d in method. histor. cap. 6.

^e Linn. lib. 2

DE IVRE ET OFF. BELL.

hic quicquam operabitur iuramentum. prohibitio enim alienationis, quæ est in rei conditione, facit, vt sit illicitum iuramentum postea præstitum^a. & quidem si illa, quæ sunt reipub. vel regni, neque alienari, neque longi temporis præscriptione acquiri possunt^b: quomodo illa, quæ sunt regiæ maiestati in signum supremæ potestatis reseruata, illi auferri poterunt, cū nec sponte se abdicando princeps imperiū amittat^c? & si pactū, quo maritus paciscitur, ne conueniatur in id quod facere potest, sed in solidum: seruari oportere negat Vlpianus, tanquam contra bonos mores sit: quippe contra receptam reuerentiam, quæ maritis exhibenda est^d: quid de pacto, quo maiestas principi diuino & humano iure debita lēditur, dicendum est? in quam sententiam multa a multis dicta sunt^e. & hinc est, quòd si quis priuatus vtatur titulis, vel insigniis regiis, capite plectatur, publicatis bonis^f. & olim per legem Valeriam sacrum esset cum bonis caput eius, qui regni occupandi consilia iniissetg. Hinc quoque dicit Bodinus^h, priuilegium concessum a principe, vt liceat condemnatum restituere, aut a pœna liberare,

^a c. of saper. de reb. eccl. nō alien. c. m. tel lecto. de iure iur.

^b d. l. omnes fundi. C. de fund. patr. l. 11. & d. l. 2. C. de fund. limit. l. 12. cum similib.

^c l. legatus Cæsaris. D. de off. presid.

^d l. alia. §. 1. D. solut. mat.

^e Bald. in c. 1. nu. 3. quæ sunt reg. Fel. in c. cum nō liceat. in c. ad auditiā. de præscript. Anto. Butr. in c. per venerabilem. qui sint filij legit. Abbas in d. c. cum nō liceat: quos refert et sequitur Zoānet. de Rom. Imper.

^f l. sacri affatus. C. de diuers. rescript. l. 2. C. vt nemo priuatus tit. præd.

^g Dion. Hal. ant. Rom. l. 5.

^h derep. l. 1.

ⁱ vlt.

DE IVRE ET OFF. BELL.

est; non putavit, si vnquam posthac. ad
parentem sic agi solet: apud iudices,
Non fecit, non cogitavit: falsi testes, fal-
sum crimen. Sunt itaque hæc, quæ dixi-
mus, principis propria: quæ etiam po-
pulus Romanus, apud quem summum
imperium fuit, cum pleraq; alia senatui
committeret, sibi reservavit. vt multis
locis ostendit Dion. Halic^a. præsertim
quòd ad magistratus creandi, leges ferē-
di, & bellum pacemque decernendi po-
testatem attinet. prouocationem verò,
& vitæ necisue potestatem, populo per
legem Valeriam tributam fuisse cõstat^b.
& hæc quidem, iureconsultorum opi-
nionem, ita maiestati principis cohærent,
vt cum aliis communicari non possint.
& superioribus addunt, pignerandi cõ-
cessionem, vectigalium ac tributorum,
nummiq; percutiendi potestatem, &
alia nonnulla. ex quibus tamē quædam,
etiam iis, qui nō sunt summi principes,
tributa videmus^c. & de his omnibus la-
tè Ioan. Pap^d. Porrò Bodinus, propter
ea^{*}, quæ hætenus dicta sunt, dicit nullas
conventiones minus firmas esse, & plus
cautionis opus habere, quam quas fa-
ciunt subditi rebelles cum suo principe.

ideo-

^a ant. Rom.
lib. 2. 4. & 6.

^b Dion. Hal.
ant. Rom. l. 5.
Liuus lib. 2.
Val. Max. l. 4.
cap. 1. Plut. in
vita P. Valer.
Publicolæ.

^c Guido Papa
quæst. 498.
^d in arrest.
lib. 5. tit. 1. cū
aliquot sequē-
tib. Bodin. de
rep. lib. 1. c. 7. lib.

LIBER PRIMVS.

64

ideoque suadet rebellibus, ne ipsi con-
trahant: sed alius princeps extraneus, & *No.*
vicinus, pro eis. at ego suaferim, vt re-
deuntes in viam, humiliter veniam orā-
tes, pœnitentia potius clemētiam prin-
cipis demereantur: quàm iniustis & ini-
quis pactis animum irritent, nihil enim
magis pungit principem, quàm pacisci
cum suis subditis rebellibus, iisdemque
fidem seruare. itaque Philippum, vt re-
fert Liuius^a, vna res maximè angebat: ^a lib. 39.
quòd cum leges a Romanis victo impo-
nerentur, sæuendi ius in Macedones,
qui in bello a se defecerant, ademptum
erat. Cùm ergo conuentiones illæ non
subsistunt, per quas maiestas principis
imminuitur: quid de iis dicendum, per
quas Diuina Maiestas læditur (cui per
homines nullo contractu, longa quan-
tumuis longi temporis præscriptione,
derogari potest) in aperto est. itaq; The-
mistocles ad Athenienses, & Cato ad Ro-
manos dicebant, homines nihil quic-
quam eorum, quæ Diuine Maiestati de-
berentur, vsucapere posse: neque priua-
tos quicquam eorū, quæ essent reipub.^b
ideoque Caius, ea quæ sunt diuini, vel
publici iuris, nullius in bonis esse re-

I spondit.

^b Plut. in
Themist. &
Cato Vicer.

DE IVRE ET OFF. BELL.

spondit^a. & huc spectat locus ille nobi-
lis Ambrosij^b: ubi de Valentiniano im-
peratore loquitur: Conuenior, inquit, a
comitibus & tribunis, vt Basilicæ fieret
matura traditio, dicentibus, imperatorē
suo iure vti, eò quòd in potestate eius
essent omnia. respondi, si a me peteret,
quod meum esset, id est, fundum meum,
argentum meum, ius huiusmodi meum
non refragaturum: quanquam omnia,
quæ mea sunt, essent pauperum: verum
ea quæ diuina, imperatoris potestati nō
esse subiecta. Ceterum, quamuis conuē-
tiones cum latronibus, & rebellibus, ra-
tas non esse docuerimus, tamen prin-
ceps, quantum potest, ab iis abstinere
debet: tum quòd maiestati principis nō
cōueniat, tum quòd quæuis mala potius
toleranda sunt, quàm malo consentien-
dum^c. turpissimum^{*} autem iudicauere¹²
Romani, de bello, pace, vel indutiis cum
piratis, latronibus, vel rebellibus pacifi-
ci: itaque eos nunquam cum iis, qui im-
perio Romano subiecti rebellarent, fœ-
dere, aut pactione rem composuisse, le-
gimus: quin potius non quieuerunt, ante-
quam expugnando, aut in deditionem
accipiendo, omnes subigerēt, vt Latinis,

Campanis,

LIBER PRIMVS.

65

Campanis, aliisque rebellantibus factū
fuisse legimus. ideoque Cicero^a suade-
bat Planco, ne pacem componeret inter
D. Brutum & Antonium, vocans Anto-
nianos, fœdissimos latrones: qui aut ar-
mis positis pacem petere debent: aut si
pugnantes eam postulant, victoria pax,
non pactione parieda est. & idem dicit^b,
ignorare iura belli, & exempla maiorū:
& quid populi Romani maiestas, quid
senatus seueritas postularer, qui legatos
ad Antonium mittendos censerent. non
enim verbis rogandum, sed armis cogē-
dum esse. & idem vocat hoc bellum in-
expiabile, negans ideo paci locum esse^c.
Itaque bello sociali, cum socij populi Ro-
mani sperantes, se non fore amplius sub-
ditos, sed imperij participes, bellum pa-
rarent, & legatos Romā mitterent que-
stum, se nō admitti ad ius ciuitatis, cum
tamen ipsorum opera, & auxilio, longē
lateque imperium extēdissent Romani:
ad hæc senatus seuerè respōdit, se, donec
respuissent, non audituros legationes
eorum^d. Hinc quoque cum Tacfarinas
nobilis latro, eò arrogantia venisset, vt
legatos ad Tiberium mitteret, sedēque
vtrò sibi atq; exercitui suo postularer,

I 2

aut

^a in l. i. D. de
ver. diuis.
^b epist. 35.
^c citane, 32
quest. 5.

^a epist. 6. lib. 10.

^b Philipp. 3a

^c Philip. 12a

^d Appian. de
bel. civil. lib. 4

DE IVRE ET OFF. BELL.

aut bellū inexprabile minitaretur. Non
alias magis, inquit Tacitus^a, sua, populi
que contumelia, Rom. indoluisse Cæsa-
rem ferunt, quā quod desertor, & præ-
do, hostium more ageret. ne Spartaco
quidem, post cōsularium exercituū cla-
des, multū Italiā vrenti, quanquam
Sertorij & Mithridatis ingētibus bellis
labaret resp. datum, vt pacto in fidē ac-
ciperetur: nedum pulcherrimo populi
Romani flagitio, latro Tacfarinas, pace
& concessione redimeretur. hæc ille. iis
tamen, qui se, citra pactionem, fidei im-
peratorum dederent, parci solet. itaque
Fabius Max. Æmilianus, Conobæ latro-
num duci, qui se ei dedit, pepercit^b. &
Augustus Crocolæ, insigni latroni in
Hispania, cum magno in eius caput
proposito præmio, sese sponte offerret,
veniam dedit, & præmium exigenti, nu-
merari iussit. ne scilicet, si cum supplicio
affecisset, videretur voluisse frustrari
promisso præmio, vel decepisse fiducia
iuris publici^c. Porrò non solum si cum
rebellibus, vel latronibus*, & iis qui ho-
stium numero non sunt definiti, res sit:
sed & si cū hostibus, & iis qui iusto bello
nobiscum contendunt agatur, non sem-
per si-

^b Appian. de
bell. Hisp.

^c Dion. l. 56.

LIBER PRIMVS.

66

per fidem seruare cōuenit: & inprimis,
si quis iurauerit, humana forte infirmi-
tate^a lapsus, se facturum id, quod Deum,
per quem iurauit, possit offendere, non
faciet, quod iurauit. nam iuramentum
non debet esse vinculum iniquitatis^a:
& in malis promissis fidem seruari non
expedit^b, neque obligatur quisquam ex
iuramento contra bonos mores præsti-
to^c. sed & qui rem illicitam facit, quia
iurauit, accumulatur peccata peccatis^d. Est
itaque contra officium nonnunquam, vt
inquit D. Ambrosius^e, fidem seruare.
quod & Cicero sensit^f, & Seneca in
Hercule Oetæo, cum ait:

*Præstare fateor posse me tacitam fidem,
Si scelere careat: interim scelus est fides.*

Nam, vt inquit D. Augustinus, si ad pec-
catum admittendum fides exhibeatur,
mirū est, si fides appellatur^g. vnde longè
iustius fecit Dauid, quod non stetit iu-
ramento, de perdendo Nabal, quā He-
rodes, qui propter iusiurandum, occidit
virum sanctissimum^h. Meritò quoque
Ciceroⁱ Agamemnonis factum repre-
hēdit: qui cum deuouisset Dianæ, quod
in suo regno pulcherrimum natum es-
set, Iphigeniam immolauit. promissum

I 3

enim,

^a c. inter ce-
tera. 22. q. 4.

^b c. in malis,
de reg. iur.

^c c. nō est ob-
ligatorium, de
reg. iur.

^d c. duo ma-
la. 13. c. mu-
lier. 22. q. 4.

^e off. lib. 1.
^f off. lib. 3.

^g c. si ad pec-
catū. 22. q. 4.

^h c. est etiā.
ca. quod Da-
uid. c. iurauit.
22. q. 4.
ⁱ off. lib. 3.

uiros, vt tyrannidem deponerent: non debere eos mouere, in quibus, si quas forte pactiones arcanas inter se fecissent, fideque dedissent, sponsores facientes deos: docens has conventiones seruatas impiasse, vt aduersum ciues & patriam, solutas vero, pias fore. quod dii non gaudent, se adhiberi ad rem turpem & iniustam. Qua de causa etiam Vlpianus respondit, maleficij & rerum inhonestarum nullam societatem esse. Itaque non seruare fidem quandoque iustum esse docet Cicero, veluti non reddere depositum furioso, vel hosti patrie. omnia enim quae agimus, referri debent ad fundamenta iustitiae: primum, vt ne cui noceatur: deinde, vt communi vtilitati seruiatur. vnde etiam iurisiurandi remeritatem reprehendunt poetae in Phaetontis fabula, & fatius fuisse docent, iurisdum violasse, quam iuueni imperito solis habenas, totius mundi malo, permisisse. & huc facit, quod Paulus ait, si pactum conuentum a re priuata remotum sit, non esse seruandum: & Vlpianus, quod generaliter, quoties pactum a iure communi remotum est, seruari non debet, etiam iuratum, nam maior est auctoritas

DE IVRE ET OFF. BELL.

enim, vt idem ait, potius non faciendum, quam tam tetrum facinus admittendum fuit. qua ratione etiam facinus Gedeonis non probatur superiori simile, qui vt votum solueret, Iephte filiam immolauit. Illicitae itaque rei iurandum seruari non debet, & poena periurij, si qua est, in eum conuertenda est, qui exegit: idque verum est, etsi tantum agatur de peccato veniali. His consequens est, quod fides data a priuato*, in praedictum reipublicae vel ecclesiae, non sit seruanda. quod verum est, si principaliter de eius praedictio agatur. quia propinqua causa inspicere debet non remota. Itaque Themistocles in exilium missus, cum ad Xerxem se contulisset, ei que promississet se Atheniensibus bellum illaturum, & a rege moneretur vt promissa seruet: quamuis graui iniuria affectus a ciuibus, & humanissime exceptus a rege: tamen honestius sibi vitae finem imponere ratus, quam patriae bellum inferre, epoto veneno, mortem sibi consciuit. suntque praecleara in hanc rem C. Claudij verba, dum hortatur App. Claudium, & reliquos decem uiros,

d l. iurisdictionum. & ibi DD. de pact. c. quamuis. de pact. in 6.
e l. si mulier. D. de reb. amot. f Plut. in Themisto.

a Authent. de es. C. de nupt. facit l. reprehendenda. C. de institut. & substitut.
b Gloss. in c. si aliquid. 22. q. 4. Felix. v. e. si vero. de iureiu. Roland. a Val. con. 98. nu. 18. Alc. ad l. pacta que contra. C. de pact. nu. 52.
c l. iurisdictionum. §. si paciscar. §. generaliter. l. ius publicum. D. de pact. l. vlt. D. de his que satis. cogant. Gloss. et ad. in l. conuentionum. D. de pactis in c. licet mulier de iureiu. in 6. Bart. in l. vlt. C. quando lic. sine iud. Alc. li. de sing. cer. s. 4. tex. c. si cut nostris. de iureiu. in c. 1. de iureiu. in 6. reg. Hisp. l. vlt. si. 28. p. 2

a Dion. Hal. ant. Roma. lib. 11.

b in l. quod autem. l. nec pretermittenda. D. pro soc. c. off. lib. 1.

c de l. b.

d Ouidius metam. 2.

e in l. si vnus. §. pacta. D. de pact. f in l. iurisdictionum. §. generaliter. D. de pact.

a l. si quis in-
guitus. §.
vlt. D. de le-
gat. 1. l. ad-
gere. §. vlt.
D. de iure pa-
tro. l. non du-
bium. C. de le-
gib.
b c. constitu-
tio. & ibi Fe-
lus. de res. et.
c. venens. de
iur. iur.

e Bodinus de
rep. lib. 1. c. 8.

d in l. vlt. D.
de admnic.

e in l. adigere.
§. vlt. D. de
iur. patro.

f l. 2. C. de
iud. vind. fol.
l. sed et si hoc.
§. vlt. cum l.
sequa. l. mulieri
C. liti. D. de
quod. et demes.

iuris, quam iuramenti. itaque iusuran-
dum contra vim legum, & auctoritatem
iuris, nullius est momenti^a. & hinc est,
quod in quolibet iuramento, censetur
excepta superioris auctoritas, quoad ea
quæ ad superioris potestatem spectant:
cui per iusurandum derogari non po-
test^b. nō enim potest quis pacisci de iis,
quæ non sunt sui arbitrij, qua ratione
Gonsalvus, prorex Neapoli, comitem
Valentinum, quem in suam fidem acce-
perat, postea, ex mandato regis Ferdinā-
di, sine vlla perfidiæ nota, in carcerem
coniecit^c. hinc quoque ei, qui iuravit, se
ordini non interfuturum, gratiam se iu-
risurandi facere, imperatores Scuerus
& Antonius rescripserunt^d. imo si ius-
urandum sit contra remp. ipso iure re-
missum censetur: ex eo quod Paulus ait,
lege Julia remitti iusurandum, de non
contrahendis nuptiis^e. fuit enim apud
Romanos conditio, vel promissio, de
non contrahendis nuptiis tam odiosa,
vt a testamētis, aliisque actibus omnino
remoueretur, & pro non adiecta habe-
retur^f. Licebit itaque priuata fide con-
tempta, publicæ securitatis curā gerere.
apud sapientes enim, inquit Cornelius

Taci-

Tacitus, casta habentur, quæ neque dari,
neque accipi salua rep. possunt. in quam
sententiam exstant egregia verba Postu-
mij, quibus ostendit populum Roma,
non teneri sponsione, quam cum Sam-
nitibus fecerat, contranitentibus L. Li-
uio, & Q. Melio Trib. pleb. qui & ipsi
auctores pacis Caudinæ fuerant: & ne
hostibus dederentur, persuadere cona-
bantur, populum Rom. religione astri-
16 ctum esse^a. Ceterum longè tutius^{*}, &
laudabilius erit, vt quis non permittat se
vllius periculi metu ad fidem dādā de
re illicita impelli, quā datam fallere.
nam iurans se facturum rem illicitā, ipso
facto est periurus^b: & quoduis malum
potius tolerandum est, quā malo con-
sentiendum^c. quo nomine constantiam
Pōtij Cæsariani militis, meritò laudes:
qui pro Cæsaris partibus excubās, a Sci-
pionis præsidio interceptus, cū vno mo-
do salus ei daretur, si se futurū, Cn. Pōpei
militē affirmasset: ita respōdere nō dubi-
tauit, Tibi quidē, Scipio, gratias ago: sed
mihi vti ista cōditione vitæ, nō est opus.
Pari fiducia C. Meuius cēturio Augusti,
cū Antoniano bello sepenūerò excellē-
tes pugnās edidisset, in prouisis hostiū in

a Liniul. 9a

b c. sicut na-
stris. de iure-
iur. gloss. in c.
1. de iur. iur.
in 6.
c. c. ita ne. 23.
quast. 5.

I 5

fidiis

DE IVRE ET OFF. BELLE.

fidij circumuentus, & ad Antonium Alexandriam perductus, interrogatusque quidnam de eo statui deberet: Iube me, inquit, iugulari: quia nec salutis beneficio, nec mortis supplicio adduci possum, vt Cæsaris miles esse desinā, & tuus esse incipiam. sed quo constātius vitam contempserit, eò facilius impetrauit.

Antonius enim virtuti eius incolunitatē concessit^a. & ne singulos referam, vniuersa Saguntus, Hispaniæ ciuitas opulēta, magnum, licet triste, fidei erga Romanos monumentum: cum post continuam obsidionem, se diutius ab Annibale tueri non posset, neque Romani opem ferrent, spretis conditionibus pacis minus honestis, se suaque omnia in rogam coniecit potius, quam a Romanis, cum quibus foedus inierat, deficeret^b.

Denique hosti fidem fallenti^c, fides seruanda non est, etiam iurata^c: & tam publicæ conuentionis, quam priuatae^d: secundum illud:

*Fallere fallentem, fraudemq̄, repellere fraude,
Exemploq̄, licet ludere quemq̄, suo.*

Generalis enim lex est, omniū conuentionum, vt nemo illis stare teneatur, nisi ex aduerso, quæ conuenerunt, præstentur.

^a Val. Max.

lib. 3. cap. 8.

^b Linius lib.

21. Val. Max.

lib. 6. cap. 6.

^c Florus lib.

2. cap. 6.

^c c. peruenit.

2. c. sicut &

infra. de iure

iur. l. qui fidē.

D. de trans. l.

Iulianus. §.

offerri. D. de

act. empt. l. si

instituta. D.

de iust. testa.

^d cum propo-

mas. 2. C. de

pacē. l. cum

proponas. l. si

diuersa. C. de

trans.

^d per text. e-

leg. in c. sicut

& infra. §.

vt. de iureiu.

gloss. in l. qui

fidem. D. de

pacē.

LIBER PRIMVS.

69

tur^a. nam frustra quis fidem ab eo præstari postulat, cui fidem datam seruare reculat^b. atque dolo facit, qui id iuris in aduersarium valere postulat, quod in se non admittit: contra quem edicto prætoris cautum est, vt quod quisque iuris in alium statuit, ipse eo vtatur, neque dicendus est quis ex hac causa fidē violare: sed potius ex noua, eademque iustissima causa, nempe ruptæ fidei, iure belli agere cum hostibus, diuini, humanique iuris contemptoribus. qua de causa Romani, cum Sabinis, Latinis, Priuernatibus, Volscis, Hernicis, Apulis, Samnitibus, Hetruscis, Equis, Carthaginensibus, aliisque quamplurimis, ruptis foederibus bella gessere: & senatus prædam Epiri ciuitatum, quæ rupto foedere ad Persea defecerant, muris earū dirutis, exercitui dedit. iuramentum enim non extenditur ad ea, quæ postea accidunt: & noua causa superueniente, potest quis non implere, quod iurauit^d. Quò spectat, quod Cicero^e docet: Tempore nonnūquam commutari officium; ita vt non seruare fidem, quandoque iustum sit: veluti non reddere gladium depositum furioso, vel hosti patriæ. & in omni quoque iura-

^a d. l. cōtra
proponas. 2.
C. de pacē.
^b c. frustra.
de reg. iur. l.
cum pater. §.
liberis. D. de
leg. 2.

^c Linius lib.
35.

^d cap. ad no-
stram. 2. cap.
quemadmo-
dū. c. clericus.
de iureiur. c.
cum inter. P.
de re. l. 1.

^e sed viden-
dum est. D. de
success. edit.
l. cum Aquil-
liana. l. qui cū
tutoribus. D.
de trans. l. tres
fratres. D. de
pacē. l. si de
certa. C. de
trans.
^e offic. lib. 1.

mento

a o. peruenit.
z. c. quemad-
modu. c. sicut
et infra. §.
ult. de iur. iur.
van. l. quero.
§. inter. D.
loca.
b l. cum pro-
ponas. C. de
non san.
c c. constitu-
tus. de pen.
d l. aut facta.
§. 1. et ibi
Bar. de pen.
e l. nam et si
sub cōditione.
D. de iniust.
rup. irrit. fac.
refta. l. cum
pater. §. li-
bertus. D. de
leg. 2.
f Dion. Hal.
ant. Ro. lib. 3.
g l. ciuitas. C.
de pact. inter
empt. et vend.
l. cum propo-
nas. C. de pac.
l. et elegiter.
D. de dolo.
h l. si conue-
nerit. D. pro
focio.
i in l. si insti-
tuta. in princ.
D. de inoff.
testa.

DE IVRE ET OFF. BELL.

mento intelligitur hæc conditio, si mihi seruata fides fuerit^a: vel nisi per aduersarium steterit, quo minus pacta seruentur^b. nam cum hoc fit, censetur interuenire tacita pacti remissio^c: & is qui prior contrauenit, solus fidem fregisse censetur^d: ita vt sequentis factū ad violationem referri nequeat^e. Quò spectat contentio illa Romulicū Cluilio Albanorum dictatore, vter scilicet prior cōditionibus fœderis non stetisset; cum enim solum fœderis violati reum esse^f. vnde priorem quoque belli causam manere dicendū est. nam si in eo fides violetur, cuius contemplatione contractus initus est, corrui conuentio, & omnia in pristinum statū redeunt^g. Itaque Vlpianus ait, non teneri actione pro socio, qui ideo societati renunciavit, quia conditio quædam, qua societas erat coita, ei non præstatur^h. & idem integram dicit manere in officiosi testamenti causam, si fides ab herede transactioni non præstaturⁱ. reciprocatio enim obligationis, vtrinque vinculum iniicit, & ita quidem, vt alter ex sua parte non teneatur, si ex aduerso, illi quod conuenit, non præstatur. idque verum est, siue conuentioni

pœna

LIBER PRIMVS.

pœna sit adiecta, siue non: neque pœna debetur^a: & etiam si necessaria causa impeditus aduersarius, fidem non seruet^b, quamuis enim impedimentum a mora seu pœna excuset^c: ad producendam tamen actionē satis momenti non habet^d. idem erit, si vel in minima re fidem seruare neglexerit^e. nisi tamen tam leuis momenti res sit, vt nō sit verisimile, eius vtrinque magnā rationem habitā fuisset. In tantum quoque ex parte sua, quifque ad fidei datæ obseruationē tenetur, vt etiam si ipsa promissionis causa cessaret, nihilominus duret hæc obligatio^g. Quod si non constet, vter prior fidem datam violauerit, mutua compensatiōe vterque a pœna contractus absoluendus est^h. solet enim dici, inter paria delicta compensationi locum esseⁱ. vnde receptum est, licere litigatori malitiā aduersarij sui, malitia repellere^k: & cornicum oculos, quod aiunt, configere. quod intelligendum est, dum tamen bonam causam habeat^l, & fraude non vtatur, quæ in criminis notam trāseat: quale est falsum stellionatus, & id genus simile^m. Et hæc quidem plerisque probantur in pacto pacis vel fœderis, non etiam indutiarum,

a d. l. quæro.
§. inter. D.
locat.
b Alciat. ad
l. cum propo-
nas. no. 13.
c de pact.
c l. si vehem-
da. §. idē iu-
ris. D. ad l.
Rhodiam.
d l. si vno. §.
item cum quis
dā. D. locati.
e Alexad. ad
l. penult. C. de
his quibus vt
indig. Corn.
cōcil. 246. lib.
3. Alc. concil.
167. Bald. ad
l. pacta con-
uenta. D. de
contr. empt.
Tyrac. lib. de
iud. in reb.
exig. ferend.
f l. 1. §. pro-
inde. D. de a-
dil. edict.
g l. vit. §. vlt.
D. de rescind.
vend.
h c. constitu-
tus. de pen.
i l. viro. D.
solut. mati.
k gloss. in c.
cupietes. vers.
malignantiō.
de elect. in 6.
l c. Dominus.
23. q. 23.
m But. in c.

3. de reg. iur. Alciat. in l. cum proponas. C. de transact.

a Vinc. Ioan.

Andr. Ant. de

Butr. Card.

Angel. Cass.

Felm. lasf. Al

ciat. Caud. &

duo Socyni,

quos allegat

Patrin. Bel. de

re milit. par. 5

tit. 3. et Myn-

sin. cont. 4.

obser. 7. &

Dec. 3. concil.

21.

b l. postlimi-

niū. §. mē-

tia. D. de ca-

ptiu. Gell. lib.

1. cap. 25.

c l. obligatio-

nem ferē. §.

placet. D. de

act. & oblig.

l. qui Romā.

§. Callime-

chia. D. de

verbor. oblig.

d c. nouit. de

iud. c. ille no-

uit. c. vlt. de

tres. & pact.

e l. dolum. C.

de per. et com.

rei vend. l. nō

fraudentur. §.

nemo. D. de

regul. iur. l. 3.

§. 1. D. de do-

nat. inter vir.

& vxor.

l. in l. quarto.

§. inter. D. lo-

cati.

DE IVRE ET OFF. BELL.

rum^a, quas inuiolabiliter seruandas esse, 18
etiam hoste fidem earum fallente, cen-
sent^a. quorum sententiam vt sanio-
rem, & æquiorē, amplexos fuisse camera im-
perialis assessores, refert Mynsingerus,
& addit rationem diuersitatis, qua etiā
ceteri innituntur: quod scilicet finito
indutiarum tempore, quis se vlscisci pos-
sit. quæ certè ratio neque satis idonea,
præsertim in bello: (vbi, vt inquit Li-
uius, si in occasionis momēto, cuius præ-
teruolat oportunitas, cunctatus paululū
fueris, nequicquam mox omissum que-
raris) neque etiam iure probata videtur.
cū enim inter pacem & indutias, hoc
tantum intersit, quod illa perpetua sit,
hæ verò ad tempus^b: & tempus obliga-
tionem neque augeat, neque minuat^c:
quemadmodum pax alterutro fidē fal-
lente corrui; ita & indutias dissolui cō-
sequens videtur: cū vtrouique eadem
subsistat ratio: nempe ruptę fidei; & nemo
ex suo dolo, vel delicto lucrari, aut aliis
nocere debeat^e. est que in hanc rem, nisi
fallor, elegans responsum Pauli^f: qui,
cū proponeretur inter locatorē fundi
& conductorē conuenisse, ne intra tem-
poralocationis conductor expelleretur,
adiecta

LIBER PRIMVS.

adiecta poena, nihilominus tamen, si cō-
ductor biennij continui pensionem nō
solueret, sine metu poenæ eum expelli
posse respondit, etiam si nihil de solutio-
ne pensionum in stipulatione poenali
expressum esset. quibus certè argumētis
moueor, vt potius inclinem in sententiā
eorum, qui existimauerunt idem iuris
esse in iudiciis, quod in pace vel fœde-
re^a. præsertim cū indutiæ^a etiam longi
temporis esse possint^b. legimus enim
Veientibus a Romulo in centum, & a
Seruio Tullio in xl. & in totidem annos
L. Furio, & C. Manlio consull. indutias
datas fuisse^c. & cum populo Cæriti, in
cētum annos indutias factas fuisse pro-
ditū est^d. Volsiniensibus verò bello fef-
sis, in viginti annos indutiæ datæ sunt^e.
Tarquinienses, metu compulsi, a Decio
cons. in xl. annos indutias petiere^f. Æ-
qui octo annorum indutias impetrauerunt^g.
Hetrurię capita, Volsinij, Perugia,
& Aretium, cū pacem peterent, indu-
tias in xl. annos obtinuerunt^h. vnde le-
gimus quoque violationē indutiarum
equē vt fœderis, Romanis, qui iura belli
religiosissimè semper conseruarūt, cau-
sam belli fuisse. atque ita cum Samniti-
bus,

a Pan. Imō

Alex. Decius;

Alciat. Bell.

Cor. quos ci-

tat Mynsin-

gerus. cont. 4.

obser. 7. Petr.

Bell. de re mi-

lit. par. 5. tit.

3.

b Gell. lib. 1.

cap. 25.

c Linnus li. 1.

& 2.

d Linnus l. 7.

e Linnus l. 5.

f Linnus l. 9.

g Linnus l. 4.

h Linnus l. 11

DE IVRE ET OFF. BELL.

bus, quibus biennij indutiæ datæ fuere, 18
eodem anno ruptis indutiis, bellatum
est^a. & contra Hetruscos, qui pacem fœ-
dusque a Romanis petentes, indutias in
triginta annos impetrauerāt, paulo post
indutiarum fide violata rebellantes, fe-
liciter res gesta est: & eodē anno, inquit
Liuius^b, cum reliquis Hetruscorum ad
Perusiam, quæ & ipsa indutiarum fidem
ruperat, Fabius cons. nec dubia, nec dif-
ficili victoria dimicauit, & ipsum oppi-
dum (nam ad mœnia victor accessit) ce-
pisset, ni legati dedētes urbem exissent.
& idem Liuius alio loco^c refert, Hetrus-
cis (quod cum pax negata, & indutiæ
biennij datæ essent, ac aduersus indutias
pararent bellum) a Romanis bellum il-
latum fuisse. his accedit, quod maior so-
let esse religio fœderis, vbi precatōne
res transigebatur, quàm indutiarum, al-
teriúsue sponsionis: ideoque iniussu po-
puli, nec sine fecialibus, cærimoniaque
alia solemnī fœdus fieri non poterat^d.
indutias verò, aliasque sponsiones, sine
fecialibus, aliisque solemnitatibus, sæpe
a belli ducibus, iniussu populi factas
fuisse legimus: vt proximo capite latius
ostendimus. atqui nihil quicquam sa-
crofan-

^a Liuius l. 9.

^b lib. 9.

^c lib. 11.

^d Liuius l. 9.

LIBER PRIMVS.

72

cro sanctum esse potuit, inquit Cicero,
nisi quod plebs populúsque sanxisset, &
quod aut genere ipso, aut obtestatione
legis, aut poenæ, cum caput eius, qui cō-
trā facit consecratur, sacratum esset^a.
cum itaque fœdus, quod sanctius est,
altero fallente rumpatur, multò magis
indutię. Non tamen improbandi sunt ij,
qui indutiarum tempore, quāuis iniuriā
prouocati, ab omni vindictā abstinēt;
maximè si de leui, & exigui tēporis præ-
iudicio agatur, vt omne violatæ fidei de-
decus, sit penes hostem: sed id vsu & cō-
suetudine potius receptum, quàm iure
probatum asserit Alexand^b. cui conue-
nire videtur, quod Scipio (quamuis non
modò indutiarū fides rupta esset a Car-
thaginensibus, sed etiam ius gentiū in
legatis suis violatum) tamē se nihil, nec
instituti populi Romani, nec suis mo-
ribus indignum facturum dicens: lega-
tos hostium, qui eodem tempore Roma
ad eum venerant, inuiolatos dimisit^c.
quo nomine Scipio maximam laudem
meruit: licet, si verè iudicare volumus,
nullo non iure legatis Carthaginensiu
parcere debuit, vt maximè duplici scele-
re, vt refert Liuius, omnino ruptę essent
indutiæ.

^a in orat. pro
l. Corn. Bal.

^b ad l. cum
proponas. C.
de pact.

^c Liuius l. 38

K

indutiæ. ea enim de causa Scipioni ad bellum redire, quod fecit, sine vlla perfidia nota licuit: non autem hostium legatos lædere, qui citra vllam pacis, vel indutiarum cõventionem, etiam in ipso ardore belli sunt inuiolabiles, & sancti iure gētium^a. neque refert, quod hostes prius indutias fregerint, & legatos hostium violauerint. nam, quod diximus fidem frangenti^{*} non esse fidem seruandam, ad vnam, eandemque conuentionem referendū est, cuius fides rupta est: & ad ea quæ vna, eademque sponsione comprehensa sunt^b: & in promissionibus, quarum altera alterius causa facta est^c. connexorum enim vnum idemque est iudiciū^d. secus verò est in separatis^e. vnde si quis in vnam legē committit, alterius legis beneficio non exiuit: & heres in primis tabulis institutus, & in secundis substitutus: potest repudiata hereditate ex primis tabulis, adire ex secundis hereditatem^f. Quare in bello^{*}, etiam si cum perfido, & fœdifrago hoste res sit, & qui semel, iterum, & sæpius fidē fefellit, vicissim fidem fallere non licet: nisi per hostem stet, quo minus cõuentorum fides seruetur: vt superius ostendimus;

^a l. vlt. D. de legationib.

^b Alexander ad l. cum proponas. C. de pact. l. si duo, et ibi Accurt. D. de dolo.

^c Alciat. ad l. cum proponas. nu. 31.

^d r. trās lato, de constitut.

^e l. cum fundum. D. de vi et vi armat. § l. filius. D. de vulg. et pupil.

20

21

cimus: alioqui verò perfidiam perfidia vlciisci semper turpissimum fuit. quo nomine Lucullus malè audiuit, qui Lusitanos, ruptis fœderibus bella gerentes, contra iurisiurandi fidem, dolo circumuentos, per summā immanitatem omnes trucidauit; barbaros imitatus, nulla Romanæ dignitatis ratione habitata^a. & Ser. Galba a Libone trib. pleb. pro rostris accusatus fuit, quòd Lusitanorū magnam manum ruptis pactis rebellatium, interposita fide, prætor in Hispania interemisset^b. Denique pactum quoque fœderis, pacis, vel indutiarum, dolo malo initum, nullius erit momēti. pacta enim conuenta dolo malo irrita, non tuetur prætor^c: & dolus dans causam contractui bonæ fidei, facit contractum ipso iure nullum^d. quod ita verum est, vt tamē in arbitrio eius permittatur, qui deceptus est, velit nec ne pactis stari: alter verò qui dolum admisit, audiendus non est^e. nemo enim ex dolo suo lucrari, aut aliis nocere debet^f: & propter malā fidem alterius contrahentium, potest cõtractus pendere ex arbitrio alterius. Legimus tamen in sacris litteris, quòd Iolue, licet dolo circūuentus a Gabao-

^a Appian. de bell. Hiss.

^b Val. Max. lib. 8. c. 11.

^c l. inisgeritū. §. prætor. §. dolo malo.

^d de pactis.

^e l. et eleganter. D. de dolo.

^f in cause, 2. §. 1. D. de minor.

^g l. trās factio.

^h C. de trās. act. l. 2. D. ad s. C. Vell.

ⁱ l. dolum. C. de per. et com. rei vend. l. §. creditoribus.

^j C. de seru. pigno. da. man.

^k l. qui officij. l. donū. D. de cond. empt.

^l l. talians. §. per contractū.

^m D. de actio. empt. l. creditor.

ⁿ §. Lucius. D. mandat.

K 2

nitis,

DE IVRE ET OFF. BELL.

nitis, & deprehensa eorum fraude (quòd cum finitimi essent, & e terra, quæ a Domino Israëlitis promissa erat, aduenas se, & è longinqua terra esse, commentiti essent, vt pacem ab Israëlitis impetrarent) tamen pacem, quam dederat, reuocandã non esse censuit: ne dum alienam perfidiam redargueret, suam solueret^a. sed, vt inquit D. Ambros.^b Veterẽ ibi de dolo, non iuris peritorum formulam, sed patriarcharum sententiã, scriptura diuina expressit: quæ non ad politicam necessitatem, sed ad plenitudinem perfectionis Christianæ pertinet. sed & Iosue quoq; quamuis Gabaonitas liberaret de manu filiorũ Israël, ne occiderentur, maledixit tamen eis, propter fraudẽ ipsorum, decreuitque vt inferuissent cuncti populo^c.

^a Iosue c. 9.
^c innocens. 2. 30
quest. 4.
^b offic. lib. 3.

^e Iosue cap. 9.

DE FOEDERIBVS ET IN-
DVTIIS.

- 1 Tria fœderum genera.
- 2 Maiestatem comiter conseruare, in fœderibus addi solitũ, quam vim habeat.
- 3 Romani nunquam cum hoste armato fœdus facere soliti.
- 4 Quid inter fœdus & spõsionem intersit.
- 5 Dux belli pacem cum hoste, iniussu principis facere non potest.

6 An

LIBER PRIMVS.

74

- 6 Andux belli, sicut pacem, & indutias facere prohibeatur.
- 7 Princeps vtrum vtilitatis publica causa potest priuatis quid detrahere.
- 8 Princeps astrictus legibus natura.
- 9 Reges quatenus sint domini omnium.
- 10 An princeps teneatur ex fœdere icto cum principe, cui successit.

CAPVT SEPTIMVM.

Qvod ad fœdera, quibus hosti fidem obstringimus, attinet, sciendum est y tria^a fuisse olim fœderũ genera, quibus integrè pacisceretur amicitias ciuitates, regesque: vt disertè Menippus Antiochi legatus, Romam de pace missus, T. Quintio cõs. differuit^a. vnum, cum bello victis dicerentur leges. vbi enim omnia ei, qui armis plus posset, dedita essent; quæ ex iis habere victor, quibus multari eos vellet, ipsius ius atque arbitriũ erat. & tale fœdus fuit, quod Æneas, deserta Troia, pacem deprecanti, ab Achæis, qui eum insequabantur, datum fuit: his cõditionibus, vt Æneas & socij, cum suis rebus quas in fuga exportauerant, intra certũ tempus agro Troiano excederent, castellis in potestatem Achæorum

^a Livius l. 4.

K 3

chæorum

^a Dion. Hal.
antiqu. Rom.
lib. 1.

^b Dion. Hal.
antiqu. Rom.
lib. 9.

^c lib. 9.

^d Livius l. 43

^e Livius l. 48

DE IVRE ET OFF. BELL.
chaorum traditis^a: & quod Romani cū
Æquis fecerunt, his legibus: Æquorum
populi, saluis suis agris, Romanorū sub-
diti sunt: Romanis nihil mittūto, præ-
ter auxilia, quoties accita fuerint, ea que
sumptu proprio^b. Tale etiā foedus fuit,
quod Apuli a Romanis impetrarunt.
non enim æquo foedere, vt inquit Li-
uius^c: sed vt in ditione populi Romani
essent, conuenit. eiusdem quoque ge-
neris est foedus, quo Philippus ex om-
nibus Græcię ciuitatibus præsidia dedu-
cere iussus est, naues & elephantes tra-
dere, mille talentū populo Rom. dare,
extra Macedonię fines bellum, iniussu
Senatus gerere prohibitus^d. & quo An-
tiochus, cū omnis Asia cis Taurum
montē Romanis cessit, naues ornamen-
taque tradidit, duodecim millia talenta
attica in duodecim annos pēnsionibus æ-
quis, Romanis dedit^e. Alterum foederū
genus fuit, cū pares bello, æquo foede-
re in pace atque amicitia venirēt, quale
inter Romulum & Tatium Sabinorum
regem ictum fuisse legimus. cū enim
iam tertio, æquo Marte, sed maxima v-
trinque accepta clade, acie certassent, in-
tercedentibus Romanorū vxoribus, Sa-
bini

bini generis (propter quas bellū exor-
tum erat,) foedere, quā prælio bello fi-
nem imponere potius habuerunt: con-
uenitq; vt Romulus & Tatius pari po-
testate honoreque in vrbe regnarent, &
vt Sabinis ius ciuitatis Romanę dare-
tur^a. Solet autem in hoc foedere de ca-
ptiuis reddendis, vrbibus tradendis, &
similibus æquis conditionibus trāsigi^b.
itaque inter Octauium Cæsarem, Anto-
nium, & Pompeium conuenit, vt pace
terra marique reddita, negotiatores li-
berè commeari omni loco possent: Pō-
peius ex omnibus Italię locis præsidia
deduceret: seruos fugitiuos, nō amplius
admitteret: Sardinia, Sicilia, Corsicaq;
& ceteris, quas tunc habebat, insulis im-
peraret, & præterea Peloponnesum ac-
ciperet: Cæsar & Antonius reliqua pos-
siderent^c. & huius generis quoque esse
videtur foedus, quo Ætolis pax data fuit
a Romanis, his conditionibus: Impe-
rium, maiestatemque P. R. gens Ætolo-
rum conseruato, sine dolo malo: hostes
eosdem habeto, quos P. R. armaque in
eos fertō, belluinque pariter gerito^d.
quamuis enim æquum foedus istud dici
non potest, tamen verum est, non tan-

^a Dion. Hal.
ant. Rom. l. 2.

^b l. in bello. in
prim. l. si cap-
tius. D. de
captiu.

^c Appian. de
bell. ciuil. li. 5.

^d Livius l. 48

quam victis leges dictas, neque quicquam
ademptum, sed suis legibus liberos reli-
ctos^a. Tertium porrò foederum genus
fuit, cum qui hostes nunquam fuerāt, ad
amicitiam sociali foedere inter se iungē-
dam coibant: ij neque dicere, neque ac-
cipere leges solent: (id enim victoris &
victi erat,) sed certis cōditionibus vtrin-
que amicitiam & societatem inibant:
quale fuit foedus, quod Latinus cum
Ænea fecit, Troianis in agri partem ad-
missis, pactus, vt essent illi in bello, quod
cum Rutilo parabant, socij: vt que vtriq;
alteros pro viribus inuicem iuarent^b.
& huc referri potest foedus, quo cum
Latinis, Postumio Cominio & Sp. Cas-
sio conf. instaurata est amicitia. quam-
uis enim constet eos antea fuisse subdi-
tos Rom. imperio, ex Dion. Hal^c. tamē
propter fidelem operam, quā Romanis
nauauerant, postea sociali foedere iuncti
sunt, his verbis: Romanis & Latinorum
populis omnibus mutua pax esto, dum
cælum & terra stationem eandem obti-
nent: & neutri alteris bellum inferant,
aut aliunde hostes inducāt: nec bellum
inferentibus, iter tutū præbeant, & bello
infestatis, opē ferant totis viribus: præ-
damque

^b Dion. Hal.
antiqu. Rom.
lib. 1.

^c lib. 3. & 4.

damque & spolia ex æquo diuidant. Sed
iidem Latini postea sæpius rebellantes,
tandem a Camillo perdomiti sunt, & in
potestatem populi Romani redacti. Hu-
ius verò foederis genus dici quoque po-
test, cum prouincia, vel ciuitas aliqua
tutelæ & protectioni alicuius principis
extranei se subijcit, aut regno vel rei-
publ. certis legibus accedit^a. nā vt Pro-
culus respondit^b, liber populus est: siue
æquo foedere in amicitia venit, siue foe-
dere comprehensum est, vt is populus al-
terius populi maiestatem* comiter con-
seruaret. hoc enim adiicitur, vt intelli-
gatur alterum populum superiorē esse,
non vt intelligatur alterū non esse libe-
rum, & ita quoque hanc clausulam, ma-
iestatem comiter conseruare, in foederi-
bus adiici solitā interpretatur Cicero^c.
& hoc quidem tertium foederum genus
duplex dici potest. aut enim initur causa
defensionis tantum; aut defensionis &
offensionis, vt dicunt: id est, tam ad ar-
cendum, quā inferendum bellum. id-
que vel contra quoscunque, vt foederati
eosdem inimicos, amicosque habeant;
vel cum quorundam exceptione. His
addi possunt illa foedera, quæ tantum

^a l. nō dubito.
DD. in l. si
conuenerit. §.
si nuda. D. de
pig. act. Frac.
Ripa cōcil. 55
Socin. Nepos,
conci. 6. p. 1.
^b in d. l. non
dubito.

^c in orat. pro
Cor. Balbo.

DE IVRE ET OFF. BELL.

commercij causa ineuntur, vt liberè mercatores vltro citroque commeari possint, quæ etiã cum hostibus esse possunt. fuit tamen Romanis constitutũ, vt nunquam cum hoste armato conditionem foederis acciperent: neq; cum aliquibus pacato imperio vti solent, nisi omnia diuina & humana tradidissent, & præsidium accepissent, aut denique societate aut foedere alstricti essent. semper enim populus Romanus diligenter cauit, ne videretur hostiũ metu imperata facere. a. itaque Sp. Cassius cons. legatis Hernicorum pacem petentibus respondit, prius illis facienda, quæ victos & subiugatos deceret, atque ita demum petendam amicitiam b. & T. Largius cons. Fidenatibus indutias petentibus, respondit, deponenda esse arma, portasque aperendas, atque tum demum impetraturos colloquium: alioquin nec pacem, nec indutias, nec quicquam humanum, moderatumque sperandũ eis a populo Roma. c. Sic quoque cum Pyrrhus, Albino cons. cum magna cæde fugato, magnis copiis aucto suo exercitu, admirans virtutem Romanorum, quod nullam mentionem pacis facerent, prior, licet victor, pacem peteret

a Dion. Hal. lib. 8.

b Dion. Hal. ant. Ro. lib. 8

c Dion. Hal. antiq. Ro. l. 5

LIBER PRIMVS.

77

peteret æquissimis conditionibus, liberationem captiuorum, & auxilium ad subigendam Italiã populo Romano offerens: pro his nihil aliud, quàm Tarentinis securitatem, sibi amicitiam postulans: ex sententia App. Claudij Cæci viri amplissimi, responsum est, vti Pyrrhus Italia excederet, tumque si e re sua videretur, de amicitia ac societate verba faceret: quoad verò in armis esset, populũ Romanum aduersus eum belligeraturum, etiam si mille Albinos pugna superasset a. Similiter Ætolis pacem petentibus, M. Fuluius cons. respondit, Ætolos, nisi inermes, de pace agentes non auditurum se: arma illis prius equosque omnes tradendos esse: deinde mille talentum argenti P. R. dandũ b. Verminæ quoque Syphacis filij legatis, per quos petebat, vt rex sociusque, & amicus a fenatu appellaretur, responsum est, pacem illi prius petendam a populo Rom. esse, quàm vt rex, sociusque, & amicus appellaretur c. Porro non semper foedere, sed etiam per sponsonem nonnunquam hæ conuentiones fieri solent. quid autem inter hæc duo interstit*, indicant hæc T. Liuij verba d: Consules profecti ad Pontium

a Plut. in vita Pyrrh. Val. Max. lib. 8. c. 13. Cic. de senect.

b Linius l. 48

c Linius l. 51

d lib. 7.

DE IVRE ET OFF. BELL.

tium in colloquium, cum de foedere vi-
ctor agitaret, negarunt iniussu populi
foedus fieri posse, nec sine feacialibus, ca-
rimoniaque alia solemnni, itaque, non ut
vulgò creditur, Claudiusq; scribit, foere
dere pax Caudina, sed per sponsonem
facta est. quid enim sponsonibus in foere
dere opus esset, aut obsidibus: vbi preca-
tione res transigitur? per quem populũ
fit, quo minus legibus dictis stetur, ut
eum ita Iupiter feriat, quemadmodum a
feacialibus porcus feriat. sponsonere
consules, praefecti, legati, quaestores,
tribuni militum, nominaque omnium,
qui sponsonerunt, exstant: vbi si foedere
res acta esset, praeterquam duorum fe-
cialium non exstarent: & propter neces-
sariam foederis dilationem, obsides etiã
dec. equites imperati, qui capite luerent,
si pactus non staretur. Ceterum sicut
summi principis est arma mouere, bellũ
gerere, exercitum cogere, & delectum
habere^a: sic e contrario foedera, & indu-
tias pacisci cum hoste, summi quoque
imperij est: vt superiore capite ostendi-
mus. itaque a ducibus belli*, citra prin-
cipis, aut populi consensum, cuius no-
mine & auspiciis bellum geritur, pax
consti-

a l. 3. D. ad l.
Iul. mai. dixi
supra de iusto
bello.

LIBER PRIMVS.

78

constitui non potest. quod olim iure fe-
ciali, & postea lege Iulia de prouinciis,
& lege Cornelia Maiestatis fuit cautũ^a.
iniussu enim populi, aut citra senatus
auctoritatem (cuius potestas omnis in
principem est collata^b) nihil sanciri po-
terat, quod populum teneret. Et qui-
dem, si in ciuilibus ac forensibus nego-
tiis, procurator, qui vel generali mado
ad actionẽ constituitur, transgendi de-
cidendi que negotij facultatem non ha-
bet^d: consequens est, eum qui bellige-
randi causa exercitui praepositus est, pa-
cem cum hostibus faciẽdo, muneris sui
fines excedere. quod in re militari maxi-
mẽ vitiosum semper habitum fuit^e. quã
quidem ob causam, pacem Caudinam a
T. Veturio, & Sp. Postumio, cum Sam-
nitibus factam, & foedus a C. Mancino,
cum Numantinis ictum, senatus ratum
non habuit: sicut nec Camillus dictator
pactionem illam, qua inter Sulpitium
quondam tribunum militum, & Bren-
num Gallorum regulum conuenerat, vt
Galli, acceptis mille pondo auri a Ro-
manis, obsidionem relinquerent, negas
eam pactionem ratam esse, quã postquã
ipse dictator creatus esset, iniussu suo ab
inferio-

a Cic. in Piso.

b l. 1. D. de
confit. princ.
c Cic. pro
Cor. Balb.

d l. mandato
general. l.
procurator
totorum. D.
de procurato.

e l. 3. §. in
bello. D. de re
milit.

inferioris iuris magistratu facta esset^a:
penes dictatorē enim summa potestas e-
rat^b. & Sallustius, inter Aulū exercitus
Romani ducē, & Iugurthā Numidarum
regem facta: Senatus, inquit, uti par erat,
decrevit, suo, atq; populi iniussu, nullū
potuisse fœdus fieri. Ex quibus constat,
nemini licere, iniussu principis, citra cri-
mē læsæ maiestatis cū hoste pacisci: cū
hoc sit summi principis^c, qua potissimū
ratione, Ludovicū, ducē Aurelianēsem,
iure cæsum fuisse existimat Bodinus^d:
quodd scilicet iniussu regis Galliæ fœdus
iniisset cum duce Lancastrri, quare etiam
Duareno, quem alij sequuntur^e, assen-
tiri non possum: qui hanc sententiam
veram esse putat, in eo, cui ducendi tan-
tū exercitus, regendique cura cōmissa
est: nō autem in eo, cui plena liberaque
rerum omniū potestas est concessa: quē
etiam ius pacem cum hoste faciendi ha-
bere vult^f, quod non admitto. Nam ea
quæ sunt iuris publici, & regij, separatā
habēt a iure priuato causam^g, & cū pri-
uatis cōmunicari non possunt: ut supe-
riore capite docuimus, vnde, quantum-
cunq; plena, & libera duci rerum omniū
potestas sit permessa, pacis tamē faciendę,
& cum

^a l. conuentionum. D. de pact.
^d de rep. lib. 7

^e in d. l. conuentionum.

^f argumento l. procurator cui generaliter, D. de procuratorib. et l. 2. C. de offic. eius qui vice ali. et ibi Bar. & in l. 1. §. his quibus. D. de leg. 3. l. 1. §. 1. D. de iust. & iur. l. conuentionum. D. de pac. Palchre Co. van. lib. 5. c. 1

& cum hoste facultatē non intelligi cō-
cessam arbitror. nā ea, quæ sunt iuris re-
gij, nō veniūt sub quibuscunq; generali-
bus verbis: sed demū si specialiter, & ex-
pressē concedantur^a. & quidē hoc casu,
imperatorī vel duci sancierendę pacis po-
testate expressē cōcessa: q̄ sit extra ordi-
nem: nec mandatum egredi poterit, nec
alteri mādare: quia non habet eam iure
magistratus & imperij, sed nudam legis
actionem: ideoq; nihil pro suo imperio
agit, ut inquit Iulianus^b, sed pro eo, cu-
ius mandatum accepit. nam ut iam sape
diximus, ius belli & pacis apud summū
principem residet, & in alium transferri
non potest. sicque nimirū consules Ro-
mani, penes quos erat summa auctori-
tas, exercitu accepto, belli quidē gerēdi
potestatem habuerunt: utq; pro suo ar-
bitrio lacefferent, aut inuaderent hostē,
ac militarem disciplinam sua voluntate
regerēt, bellum autē indicere, aut finire,
nisi ex senatus auctoritate, & iussu po-
puli non potuerūt. itaq; inquit Liuius^c,
decrevit senatus, iubentē populo, ut P.
Scipio, ex decē legatorum sentētia, pa-
cem cū populo Carthaginiēsi, quibus le-
gibus ei videretur, faceret: & T. Quintio
liberum

^a text. elegas in cap. quod translationē, de off. legat. & in l. 1. & ibi DD. D. de off. eius cui manda. est iuris. & in c. vni. quæ sint Reg. vbi in consuetud. Parisien. tit. 2. §. 1. gloss. 5. facit tex. in l. ne procuratores, D. de iur. fis. b in l. etsi prætor, D. de off. eius cui mād. est iuris dic.

c lib. 40.

liberum arbitriū pacis ac belli cum Phi-
 lippo permissum est ^a. itē Hetruscis pax
 data est, ijs legibus, quæ L. Emilio cons.
 viderentur, optimæ: & Aquis, lex arbi-
 trio Q. Fabij consulis ^b. idque sæpius a
 Romanis factum fuisse legimus: sciebāt
 enim, neminem imperatore verius æsti-
 mare posse, qua mente pax peteretur, &
 quo statu res essent. Enimverò de indu-
 tiis* idē quod de pace, plerisque respon-
 dendum placuit ^c: licet contrarium sen-
 serit Bartol. nam & hic a præscripto mā-
 dati, sicut in superiore casu, receditur:
 quandoquidē in civilibus negotiis, pro-
 curatori tempus ad soluendum dare, nō
 minus quàm transigere cum aduersario
 interdictum sit ^d. quod equidē admitto,
 si de longi tēporis indutiis agatur, quæ
 non tam cessationem pugnæ cōcedere,
 quàm bello finem imponere videntur:
 quod summi imperij est. ideoque istius-
 modi indutias nunquam a consulibus,
 aliisque Romanorū imperatoribus, sed
 a senatu, populoque Romano concessas
 fuisse legimus. itaq; Samnites victi, pro
 foedere, quod petebant, biennij indutias
 impetrarunt ^e. Similiter Veientibus,
 Volturniensibus, Aquis, aliisque quam-
 plurimis,

^a Livius l. 42

^b Dion, Hal. antiq. Rom. lib. 9.

^c ad l. consuetudinum. D. de pact.

^d l. qui Roma. S. Callimachus. D. de verbor. oblig. Duarenus in d. l. consuetudinum.

^e Livius l. 9.

plurimis, in annos aliquot a senatu, &
 populo indutię datę sunt. illas verò in-
 dutias, quæ in breue, & in præsens tēpus
 fiunt, ne hostes inuicem se laceffant, (de
 quibus Paulus loquitur ^b) cum bello fi-
 nem non imponant (nam bellū manet;
 pugna cessat ^c) duces cum hoste facere
 posse, existimo: præsertim si temporis
 ratio, vel aliqua necessitas, vel utilitas id
 fieri suadet. imperio enim duci delato,
 pro suo arbitrio laceffere, & inuadere
 hostem potest, & omnia ea, quæ ad bel-
 lum spectant administrare. solent itaque
 Romani duces, hostibus pacem postu-
 lantibus, propria auctoritate indutias
 concedere: dum Romam legati ad pacē
 petendam mitterentur. Itaque Scipio
 Carthaginensibus in tres menses indu-
 tias cōcessit: vt interim per legatos Ro-
 mæ de pace agerent ^d. Libo quoque, &
 Bibulus Pompeianarum partium, qui
 cum classe erāt ad Oricum, cum summis
 angustiis rerum necessariarum preme-
 rentur, & velle se de maximis rebus cum
 Cæsare loqui dicerent, vt de composi-
 tione acturi viderētur: interim indutias
 à M. Acilio & Statio Murco, legatis Cæ-
 saris (quorum alter oppidi muris, alter

^a Livius l. 23 4. 7. 9. & 10.

^b in l. postillimum. D. de captis.

^c Gellius l. 1. cap. 25.

^d Livius l. 48

DE IVRE ET OFF. BELL.

præfidiis terrestribus præerat) impetra-
runt. magnum enim, quod adferebant,
videbatur, & Cæsarem id summè sciebāt
cuperea. Leges quoque pacis ipsi duces
dicere solent: quæ si acciperentur ab ho-
stibus, indutias concedebant, dum de
pace legatis suis Romā missis, in senatu
agerent. vt Scipio cum Carthaginien-
sibus secundò fecit ^b: eodemque auctore,
L. Scipio frater, Antiocho deuicto con-
ditiones pacis tulit, permisitque vt lega-
tos de pace Romā mitteret ^c. & T. Quin-
tius Nabidi, lacedæmoniorum tyranno,
sex mensium indutias dedit, vt interim
cōditiones pacis, quas illi præscriperat,
a senatu confirmarentur ^d, & idē Quin-
tius, Philippo indutiis in duos menses
datis, vt de conditionibus pacis, de qui-
bus inter ipsos actum erat, Romam le-
gatos mitteret, permisit ^e. soletque senatus
plerunque, consilio ducis, pacem ab ho-
stibus petitam, dare vel negare; vt modò
diximus. alij verò populi non tantam fa-
cultatem suis ducibus concesserunt. Le-
gimus itaque, cum inter Agidem lace-
dæmoniorum regem, & Trasybulū, Al-
ciphronemque Argiuorum duces pacte
essent quattuor mēsiū indutiæ, factum
fuisse,

^b Livius l. 40

^c Livius l. 47

^d Livius l. 44

^e Livius l. 42

LIBER PRIMVS.

81

fuisse, auctore Alcibiade, vt eas Argiui
ratas non haberent, & Lacedæmonios
quoque eas irritas fecisse: quos eam ob
causam adeo in regem suum indignatos
fuisse scribit Thucydides, vt lege lata,
duodecim consiliarios ei adhibuerint,
sine quorum consilio, neque indutias,
neque quodcūque foedus cum hostibus
ferire posset. régēs autem Lacedæmo-
niorum, nullum imperium habuisse, ne-
que fuisse sui arbitrij, satis constat ^a. Sed
cum princeps, cui populus omne imperi-
um in se potestatemque concessit ^b, de
negotiis ad remp. spectantibus, rectè at-
que vtiliter paciscatur, siue pacem, siue
aliud quodcunque foedus cum hostibus
faciat ^c: quærūt iuris interpretes, an pa-
cem cum hostibus faciēdo, priuatorum
damna * & iniurias, ob causam belli ac-
ceptas, possit remittere, vel etiam bona
ciuium hostibus concedere ^d. & quidem
quod ad res bello captas attinet, dubiū
nō est. cum etiam sine vlla principis pa-
ctione, iure belli, factæ sint hostium: idē
que dicendum est de aliis damnis, & in-
iuriis iure belli illatis. quod ad alia verò,
quæ non sunt hostibus acquisita, vel ab
iniustis hostibus ablata: si aliter cōmuni

^a Dion. Hal.
lib. 2. Bodin.
in meth. hist.
cap. 6.
^b l. 1. D. de
const. princip.

^c l. connectio-
num. D. de
pact.

^d in d. l. con-
uentionum. Et
in l. bene a
Zenone. C. de
quadr. præ-
script. Ferdin.
Vazq. illust.
quest. lib. 1.
cap. 4.

a Authent. q. res. C. com. de leg. l. actione. §. Labeo. D. pro socio. L. vnic. §. penul. C. de caduc. tollen. in epist. lib. 7.

e Val. Max. lib. 4. cap. 1. d Philipp. 1.

e lib. 10. epist. Plinij.

DE IVRE ET OFF. BELL.

omnium saluti consuli non possit, etiam illa ciuibus adimi, & hostibus concedi poterunt. communis enim utilitas singulorum commodo præferri debet^a. & ut ait Plinius^b, oportet priuatis utilitatibus publicas, mortalibus æternas anteferre. Quò spectat quod Tacitus ait: Omne magnum exemplum habere ali- quid ex iniquo, quod contra singulos utilitate publica rependitur. Itaque Tra- sybulus, cum ciuitatè Atheniensem tri- ginta tyrannorum sequitia liberasset, ple- biscitum interposuit, ne qua præterita- rum rerum mentio fieret: quæ malorum obliuio, à *μνηστια* ab ipsis vocitata, con- cussum & labentem ciuitatis statum, in- pristinum habitum reuocauit^c. quod & Cicero aliquando Romæ, publicæ quieti consulere volens, sequendū esse censuit^d. Sed hoc tum maximè necessarium esse constat, cum occupata per iniuriã bona, lōgo temporis spatio possessa sunt: quæ si a possessoribus auferantur, restituan- tur quæ dominis, multa concuti, pertur- bari que sit necesse. ut in specie non absi- mili, cōsultusa Plinio Traianus imper. prudentissimè rescripsit^e. alioqui certè nisi ex maxima necessitate, & pro magno

immamo

c. I

reipubl.

LIBER PRIMVS. 82

reipubl. bono non licet principi bona ciuium ipsis adimere: quod iuri naturali & diuino repugnat^a. Etenim quamuis princeps^b legibus solutus sit^b: lege tamè naturæ, ut Pyndarus dicebat, omnes re- ges, & omnes principes tenentur: & ut maximè larga sit principis potestas, ta- men ad ea quæ iniusta sunt, non extendi- tur. eoq; spectat, quod Plinius ad Traia- num scribit^c: Ut, inquit, felicitatis est, posse quantum velis, sic magnitudinis, velle quātum possis. vnde rescripta prin- cipum ita intelligi debet, ut sine incom- modo alterius procedant^d. & non valēt illa rescripta, quæ ius alterius tollunt^e. Quæ ratione donatio ducatus Mediola- nensis ab imperatore Maximiliano, Lu- douico XII. Gallorum regi facta, causa belli fuit, propter ius quod Sfortiæ in eundem ducatum prætendebant: quod imperator non intelligitur voluisse do- nare, nec potuit^f. quamuis enim reges dicantur domini omnium^g, hoc quoad maiestaté, & imperium debet intelligi, non quoad proprietatem & possessio- nem, quæ est singulorum^h. quod elegā- ter Seneca expressit^h, cum ait: Ad reges potestas omnium pertinet; ad singulos

a l. nam hoc iure. D. de cond. indeb. l. si priuatus. D. qui et a quib. b l. princeps. D. de legibus.

c in Pauegr.

d l. 2. §. si quis a prince. D. ne quid in loc. publ. l. rescripta. C. de precib. imp. offe. e l. 2. C. de precib. imp. offer.

f refert Bo- din. de rep. l. 1. cap. 9. g l. in rem a- cho. D. de rei vend. & toto tit. D. de acq. rer. dum. h lib. 7. c. 4. et 5. de benef.

solioq

L 3

proprie

DE IVRE ET OFF. BELL.

proprietas: & paulo post; Omnia rex imperio possidet, singuli dominio: omnia sunt in imperio Cæsaris, in patrimonio propria. Quare Aratum Sicyonium iure laudatum fuisse refert Cicero^a: qui cum oppresso Niocle tyranno patriam liberasset: quæ quinquaginta annis a tyrannis tenebatur, & plurimos exules restituisset, quorum bona alij possederant, & tam longo spatio multa hereditatibus, multa emptionibus, multa dotibus detineri, atque sine iniuria neque possessoribus adimi, neq; his non satisfieri, quorum illa fuerant videret: grandi pecunia a rege Ptolomæo iuatus, adhibuit sibi in consilium quindecim principes, cum quibus causas cognovit, & eorum qui aliena detinebant, & eorum qui sua amiserant: perfecitque æstimandis possessionibus, vt persuaderet aliis, vt pecuniã accipere mallent & possessoribus cederent, aliis vt comodius putarent, numerari sibi quod tanti esset, quàm suum recuperare. itaq; perfectum est, vt omnes constituta concordia, sine querela decederent. Similiter Brutus & Cassius, post necem Cæsaris (quãdo quidem acta eius rata haberet rep. visum erat) veteribus posses-

LIBER PRIMVS.

83

possessoribus, quibus Sylla & Cæsar bellis ciuilibus agros ademerat, saltem precium ex publica pecunia numerari debere censebant: quo & illis satisfactum, & aliis securior esset possessio^a. Porro queritur an mortuo principe^b, cum quo foedus ictu est, maneat foedus cum principe qui successit. & quidem, quamuis quoad alios contractus, distinguendum videatur: successerit ne tanquam heres, qui ex facto defuncti tenetur^b; an verò ex statuto, vel per electionem, qui factu defuncti non præstat: personalis enim obligatio nõ manet ad successorem, nisi hereditariu: etiam si quis expressè promiserit pro se, & successoribus suis^d. tamen quoad foedera, aliasque conuentiones publicas, quæ non nomine proprio, sed reip. ineuntur (quæ æquè repræsentatur per successores, vt per eos qui sunt hodie^e) principem omnino ex contractu defuncti teneri dicendum est, & foederatos foedere astrictos manere^f. Non itaq; fuit legitima causa rebellandi Veientibus, & Fidenatibus, regnante Tullo Hostilio, neque Latinis, regnate Tarquinio Prisco, qui post Anci obitu se religione foederis solutos existimabãt: neque He-

L 4

truscis,

^a Appian. de bell. ciuili. l. 2.

^b l. c. i. a matre. C. de reu. vendic.

^c l. ult. §. vii. D. de contra. empt. l. 1. §. si heres D. ad S. C. Treb. l. vii. C. de her. act. d. stipulatio.

^d ista. D. de verb. oblig. c. l. proponatur. D. de iud.

^e c. 1. de probat. c. ibi

^f DD. c. quia iuxta. 16. q. 2. Lason & alij in l. 1. col. 3.

^g D. de constit. princ. not. in c. v. ne pre. vices suas.

truscis, qui defuncto Tarquinio Prisco, cuius imperio se submiserant, nolebant amplius stare conditionibus foederis. & iure Romani Perseo bellum intulerunt, qui legatis ipsorum, foedus cum Philippo patre ictum, ad se nihil pertinere respondit. Si tamen per istiusmodi foedus enormiter sit laesa, successorum non teneri plerisque visum est. quod admitto, si hac conventionem quid ex iis, quae regiae coronae sunt annexa, sit alienatum, citra populi vel ordinum consensum, qui ad hoc requiritur: vel si maiestas principis sit imminuta, quod in praedictum defuncti fieri non potuit. & ne ab initio quidem istiusmodi conventiones ullo modo subsistere potuerunt. Ex his constat, omnium firmissima esse illa foedera, quae inter utrumque regem, & utrumque populum hinc inde ineuntur. quod spectat quod Hernici, legatis Romanorum ex postulantibus de iniuriis & atrocitatibus, responderunt, sibi nunquam foedus intercessisse cum Rom. populo: quod antequam rege ictum esset Tarquinio, iam finitum existimare, morte ipsius & exilio. Itaque Eduardo eius nominis quarto regi Angliae, regno pulso, cum ex foedere auxilium

a Dion. Hal. ant. Rom. l. 3.

c. 4.

b Linius l. 42

c Cyn. & DD. in l. di.

gna vox. c.

de const. prin.

cip. Bald. in c.

1. de nat. feud.

d c. 1. de rer.

permutat. c.

non licet. 1.

32. qu. 1. late.

Ioan. Papon.

in Arrest. lib. 5.

tit. 10.

e c. iniquitat.

de elect.

f dicit. 5. c. 6.

g Dion. Hal. lib. 8.

xilium regis Galliae imploraret, responsum fuit, antiquo foedere utrumque regem, & utrumque populum utrumque obstrictos esse: atque ita pulso Eduardo, foedus manere cum populo, & rege qui regnabat. Latini vero, cum Tarquinio in exilium acti Romanis bellum inferrent, utrisque auxilia negauerunt, quod religione vetarentur, tam contra Tarquinos, quam contra Romanos bellum gerere: quandoquidem ex aequo utrisque foedere iuncti essent.

a referet Bodin. de rep. l. 1. c. 7.

b Dion. Hal. lib. 5.

DE INSIDIIS ET FRAUDE

HOSTILI.

- 1 Ex insidiis pugnare licet.
- 2 Bonus dolus quis.
- 3 Stratagemata imperatori laudem parant.
- 4 Romani veteres omnes fraudes aspernati sunt.
- 5 Veteres nonnunquam sola opinione syncera fidei plus profecere, quam armis.

CAP. OCTAVVM.

Cum quis bellum susceperit, inquit D. Augustinus, verum aperire pugnatur, an ex insidiis, ad iustitiam nihil attinet: & bonum dolum (quod proso-

c in c. Dominus noster. 23. quest. 2.

tertiam accipiebant veteres) dicit esse Vlpianus, cum quis aduersus hostem, latronemue quid machinatur, itaque optimus imperator Lyfander dicebat, vbi leonina pellis deficeret, vulpinam esse affluendam, & poetæ finxerunt, Herculem Nemeæi leonis pellem pro armis habuisse, & sagittas tinctas felle & sanguine Hydræ Lernææ, quo indicant bonum imperatorem calliditatem simul cum fortitudine coniungere debere: eoque spectat illud Virgilianum:

Dolus an virtus, quis in hoste requirat.

Quæ sententia vera est, quatenus fides non violetur, neque enim Dionysio tyranno similes esse debemus, qui dicebat pueros talis, viros iureiurando fallendos esse: aut Persas imitari, quibus fides dictis factisque nulla erat, nisi quatenus expediret. alioqui verò & Iosue hostibus suis, ipso auctore Deo, insidias struxisse legitur, & Pittaci Mitylenei (qui vnus ex septem sapientibus fuit) stratagema laudatur, qui cum Phrynone Atheniensem duce certaturus, cui in casside piscis imaginicula erat, rete in stadium detulit, & exclamans se piscem petere, eum reti inuoluit, sicque se extricare nescientem,

a in l. 1. §. non fuit. Dolo.

b Plus. in A. poph.

c c. nol. 23. q. 1.

d Plus. de for. vel virt.

e Iust. l. 12.

f Iosue 8.

tem, confecit. Rectè itaque Agefilaus dicebat, impium quidem esse fidem datam violare, hostes autem decipere, non iustum modò esse, sed suaue etiam, & lucrosam. Cambyfes verò a Cyro apud Xenophontem interrogatus, qua potissimum ratione vincendum esset, respondit, si victoria cupitur, quacunque arte capiendi sunt hostes, occultis insidiis, dolo, fraudeque fallendi, & furto & rapinis exhauriendi. sic oportunum aliquando mendacium imperatoris, victoriam dedit: vt illud Valerij Leuini, qui exclamauit Pyrrhum a se interemptum esse, cum militis cuiusdam cede gladium cruentum haberet: quo factum est, vt Epirote consternati, in castra quam primò pauidi ac flentes se reciperent. Similiter T. Quintius cons. cum Volscis pugnas, gradum referentibus suis, salubri mendacio fugere hostes a cornu altero clamitans, concitauit aciem & impetu facto, dum se putat vincere, vicere. Quæ quidem stratagemata maximam imperatori laudem & gloriam dare solent. Hac autem cauendi & fallendi arte, Philippus Macedo insignis habitus fuit: gaudebat etenim longè magis, decepto per dolum hoste,

a Plus. in A. poph.

b Linius l. 2.

hoste; quam aperto Marte superato: ut
qui diceret, victoriam per dolum & cal-
liditatem sine suorum clade semper esse;
illam autem, quæ collatis signis fieret,
nunquam sine cruore. Poeni quoque,
inter quos Annibal clarus existit, &
Græci plurimum hisce calliditatis & fal-
lendi artibus gloriati sunt. quod impro-
bandum non esset, nisi etiam fidem tam
facile violassent. at veteres illi Romani
omnes has fraudes & fallacias aspernati
sunt, & non nisi vera virtute, & aperta vi,
Romanisque artibus, ut illi dicebāt, vin-
cere voluerunt. sed posterioribus tem-
poribus Romani, spreta hæc maiorum
suorum sententia, fallendi, decipiendiq;
artibus sibi, rei que publicæ consulere
potius habuerunt. itaque Q. Martius, &
A. Attilius, qui legati ad Persen Mace-
donum regem missi erant, reuersi, nulla
re magis in senatu gloriati sunt, quam
decepto per indutias, & spe pacis hostes
adeo enim apparatus belli fuisse in-
structum, ipsis nulla parata re, ut omnia
oportuna loca præoccupari ante ab eo
potuerint, quam exercitus in Græciam
traijceretur: spatio autem indutiarum
sumpto, veterum illum nihilo paratio-

rem: Romanos omnibus instructiores
rebus cœpturos bellum. hæc, ut refert
Liuius, uti summa ratione acta, magna
pars senatus approbabat. veteres autem,
quibus hæc noua minus placebant sa-
pientia moris antiqui memores, nega-
bant se in ea legatione romanas agnos-
cere artes: non per insidias, & nocturna
prælia, nec simulatam fugam, impro-
fosque in incautum hostem reditus, nec
ut actu magis quam vera virtute gloria-
rentur, bella maiores gessisse: indicere
prius, quam gerere solitos bella: denun-
ciare etiam: interdum locum finire, in
quo dimicaturi essent. eadem fide indi-
catum Pyrrho medicum vitæ eius insi-
diantem: eadem Faliscis vinctum tradi-
tum proditorem filiorum regis. hæc Ro-
mana esse, non versutiarum Punicarum,
neque calliditatis Græcæ, apud quos fal-
lere hostem, quam vi superare, gloriosius
fuit. interdum in præsens tempus plus
profici dolo, quam virtute, sed eius de-
mum animum in perpetuum vinci, cui
confessio expressa esset, se neque arte,
neque casu, sed collatis cominus viribus,
iusto ac pio bello esse superatos. Hæc, ut
inquit Liuius, seniores, quorum sententia
accepta

accepta non fuit. Legimus tamē veteres illos*, nonnūquam sola opinione huius veræ virtutis, & synceræ fidei, plus profecisse, quàm inuictis Romanorum armis. idque in primis probatur exemplo Camilli: nam cū Faliscos obsideret, qui alioqui diuturnus videbatur futurus labor, tradēdo ludimagistrum, principum Faliscorum pueros prodentem, quod se non nisi Romanis artibus, virtute, opere, armis, velle vincere diceret: ita fides Romana, vt refert Livi^a, & iusticia imperatoris, in foro & curia apud Faliscos celebrata fuit, vt consensu omnium, legati ad Camillum in castra, atque inde permissu Camilli Romā ad senatum, qui dederent Faliscos, profecti sint: qui in senatum introducti, inter cetera, hæc verba protulisse traduntur. Euentu huius belli, duo salutaria exempla humano generi prodita sunt: Vos fidem in bello, quàm præsentem victoriā maluistis; nos fide prouocati, victoriā vltro detulimus. Sic quoque Fabritius pari virtutis specie, Pyrrhum, qui armis superari non poterat, vicit, prodens illi medicum vitæ eius insidiantem: cumq; ei Pyrrhus captiuos gratis redderet, nō accepit

a lib. 5.

accepit ea cōditione, sed totidem captiuos reddidit, ne mercedem beneficij accipere videretur, non gratia aliqua in Pyrrhum collati, sed ne putarentur Romani dolo interficere quenquam, tanquā aperto Marte vincere non valentes. idque eius factum a senatu laudatū fuit, qui magnum dedecus & flagitium iudicabant, qui cum laudis certamen fuisset, eum non virtute, sed scelere superatū^a, cui simile est, quod Dauid cum Saule bellum gerens, cum potuisset illū semel, & iterum ex improviso nullo negotio e medio tollere, noluit, & iurauit, nisi fortē in prælio descendens Saul periret, aut dominus illum percuteret, se non extensurum manum in christum Domini^b. Porro Q. Seruilio Cæpioni vitio datum fuit, quod Viriatum per fraudem & insidias & domesticos percussores sustulisset, quare dicebatur non tam victoriam meruisse, quàm emisse^c. Fabius tamen Maximus summus imperator habitus fuit, quod non quidem dolo ageret, sed facillè celaret, taceret, dissimularet, insidiaretur, præriperet hostium consilia^d.

a Plut. in A²
poph. Cicero
off. lib. 3.

b Reg. 1. c. 26

c Val. Max.
lib. 9. cap. 7.
L. Flor. lib. 2.
c. 17.

d Cicer. offic.
lib. 1.

DE IVRE ET OFF. BELL.
DE IVRE LEGATORVM.

- 1 Legati inuiolabiles: non a hostibus capi solent.
- 2 Legatum hostium pulsans dedi hostibus solet.
- 3 Legati legationis munus excedere non possunt.
- 4 Ius legatorum hostibus tantum conuenit.
- 5 Rebellis, etiam si munere legationis fungatur, non est inuiolabilis.
- 6 Ad rebelles legatos mittere, maiestati principis non conuenit.
- 7 In legatis spectanda prudentia & dignitas.
- 8 Nonnunquam mulieribus legationes commissa.

CAPVT NONVM.

Legati apud omnes gentes semper tuti, & inuiolabiles fuerunt, quod iure gentium inductum est: & a Romanis sancti dicti, a sagminibus, quæ legati populi Romani ferre solent: sicut legati Græcorum ferebant ea, quæ *καρπύωνες* uocantur, ut refert Marcius. Itaque qui legatum hostium pulsasset, aut iniuria affecisset, dedi hostibus solet: quod & iure feciali cautum fuisse diximus. Sic M. Emilio Lepido, C. Flamini cons. L. Minucius Myrtibus, & L. Manlius, quod

a l. ult. D. de legatio. c. in uisgentiis. dist. 1.
b in l. sancti. D. de rer. diuis. c. d. l. ult. D. de legatio.

LIBER PRIMVS. 87

quod Carthaginensium legatis manus intulerant, iussu M. Claudij pr. urbis, per feciales, traditi sunt legatis, & Carthaginem auerti. & Q. Fabius & Cn. Apollonia, Romam missos, orta contentione, pulsassent, continuo per feciales dediti sunt. & quidem nisi dederentur, qui legatos violassent, vel si publico consilio id factum esset, bellum legitime inferri solet. Itaque Fidenatibus atrox bellum illatum a Romanis, quod legatos eorum interfecissent, iussu Tolummij regis Veientium, ad quem defecerant: & Illyricis ob legatos securi percussos. Sed & Dauid intulit bellum regi Ammonitarum, propter derisos legatos suos, iniuria enim facta legatis, censetur facta principi vel reipub. cuius legatione funguntur. Sed etsi bello subito exorto, qui apud utrumque populum inueniuntur, ex hostibus serui efficiantur, licet in pace venerint: tamen legatos liberos manere, Pomponius respondit: idque iuri gentium conuenire. Et hæc certe summa ratione legatis tributa sunt: ut essent, qui utroque citroque, de conditionibus pacis, foederis, indutiarum, tuto a-

a *Linus l. 38*
b *Val. Max. lib. 6. c. 6.*
c *Linus l. 4. d l. Florus. l. 2. cap. 5.*
e *Reg. 2. c. 20*
f *c. accusatio in fin. 2. q. 7. et Reg. 2. c. 10*
g *l. in bello. § 1. D. de capti.*
h *in l. ult. D. de legatione.*

M gere

DE IVRE ET OFF. BELL.

gere possent: qui saepe paruo labore, maximas controuersias tollūt. Itaque Romani, cū belli pacisque iura, tum potissimum ius legatorum inuiolabile esse voluerunt: vsque adeò, vt Scipio Aphricanus, cū onustā multis, & illustribus viris Carthaginensium nauem, in suam potestatem redegisset, inuiolatam eam dimiserit: quia se legatos ad eum missos dicebant: quāuis manifestum esset, illos vitandi periculi gratia, falsum legationis nomen amplexos fuisse: sed maluit Scipio Romani imperatoris potius deceptam fidem, quam frustra imploratam iudicari^a. Itē cū Tarquinij, iam regno pulsi, Romā legati venissent, res ablatas repetitum, occulteque cum nobilibus adolescentibus, de rege reducendo tractarent: re detecta, quanquam visi essent commississe, vt hostium loco haberētur, valuit tamen, vt ait Liuius^b, ius gētium. Similiter cū Volsci misissent aliquos exploratores, specie legatorum in castra Romanorum, qui explorarent eorū numerum, & apparatus belli: quamuis conuictos & cōfessos, tamen Postumius dictator, a concitata ad ferendum multitudine, incolumes seruauit, inani legationis

^a Val. Max. lib. 6. c. 6.

^b lib. 2.

LIBER PRIMVS.

88

tionis nomini tantum tribuens: ne scilicet daretur hostibus aliquis honestus belli prætexus, simulaturis legatos violatos, contra ius gentium^a. quo tamen exemplo non putarem legatos similia molientes, omnino iure tutos esse, cū legati nihil extra legationis munus^{*} agere possint^b. Iure itaq; Galli, cū Clusinos inuasissent, vidissentque Fabios legatos Romanorum (qui ad eos missi erant, vt peterent ne Clusinos socios offenderent) post exequutam legationem, arreptis armis contra ius gentium, cum Clusinis in acie versantes, missis Romā legatis suis, questū iniurias, postulatūque, vt pro iure gentium violato, Fabij dederentur: cū nō impetrassent; imo de quorum pœna agebatur, tribunos militum in sequentem annum creatos audirent: flagrantēs ira, ob honorē vltro habitum violatoribus iuris humani, eulufamque legationem: omissis Clusinis, Romam rectā perrexerunt, & Romanis acie ad Alliam fuis, urbem ceperunt & deuastarunt. que calamitas, vt inquit Liuius^c, Romanis superuenit, ob violatum ius gentium. Porro sciendum est, hoc ius legatorum^{*}, quemadmodum & reli-

^a Dion. Hal. ant. Ro. lib. 6

^b l. Paulus. r. D. de legatio.

^c lib. 5.

DE IVRE ET OFF. BELL.

qua iura belli, hostibus tantum conuenire, non etiam latronibus, rebellibus, aliisque, qui hostium numero non continentur^a. qua de re alio loco diximus supra^b. vnde Cicero^c reprehendit, quod tantum tributum esset legato Antonij, cui portas vrbs patere ius non erat: & eidem reditum ad Antonium prohiberi debere censebat. Iure quoque Theodosius imperator, legatum tyranni cuiusdam sibi rebellis, in carcerem coniecit: & Carolus V. imper. legatos ducis Mediolanensis sibi subditi, & bellum machinatis carcere concludit^d. sed nec ciues, nec subditi^e, qui malo consilio, & proditoris animo apud hostes sunt, quos hostium loco haberi voluit Paulus^f: etiam si munere legationis fungantur, iure gentium tuti erunt. quamuis enim loco hostium habeantur, non tamen iure, quo hostes vtuntur, vt alibi ostendimus^g. sunt enim rebelles, & iniusti hostes, neque se vlla ratione, principis sui iurisdictioni, & potestati, qua vbique locorum subditos tenet, eximere possunt^h. non magis, quam Barbarius Philippus seruus, qui cum Romae praetor factus essetⁱ. & a domino, qui eum persequebatur, in seruitutem

a l. hostes. D.
de capti. l. bo.
ffes. D. de ver.
signif.
b c. 2. & 6.
c Philipp. 8.

d refert Bodin. de rep. l. 1. c. 6.

e in l. postliminium. §. transfug. d. de capti.
f §. de bello iusto, et de fide hosti seruanda.

g l. ult. D. de decret. ab ord. fac. l. mercatores. C. de commer. c. vt annuarum, de constit. in 6.
h l. 2. D. de off. praet.

uisup

s m

tutem

LIBER PRIMVS.

89

tutem vindicaretur, precio se redemit: vt ex Suida refert Bodinus^a. qua ratione etiam iure caesi videntur, a Caesarianis, Rangonus & Fregosa, Caroli v. imper. subditi, legati regis Galliae ad Turcam: quamuis iniussu Caesaris id factum sit.

6 Ad rebelles^{*} vero legatos mittere, maiestati principis nullo modo couenit, itaque Cicero restitit, quantum potuit, ne legati mitterentur ad Antonium, reipub. bellum inferentem. non enim verbis rogandum, sed cogendum armis: quod non cum hoste, sed cum ciue res esset^b. & quidem Deus ipse adeo detestatus est rebelles, & schismaticos, vt cum homo Dei missus esset ad Hieroboam (ad quem decem tribus Israel relicto rege suo defecerant) qui ei peccata sua exprobraret, panem apud illos edere, & aquam bibere vetaretur. & cum non custodisset, & contra praecipitum domini prandisset, vltione diuina, in reditu a leone necatus fuerit^c. neque solum indignum est maiestati principis, legatos ad subditos rebelles mittere, sed etiam minimè tutum est. non enim sperandum est, iura gentium sancta fore apud eos, qui iura diuina & humana contempnunt. Ceterum in legatis^{*}

Ninco, at fra
8059

b Philipp. 5.
dixi s. pra. c. 2
& 6.

c Reg. 13. e.
denique. 7. 9.
i.

M 3

maximè

DE IVRE ET OFF. BELL.

maximè spectanda est prudètia & dignitas. Carthaginenses enim cum Romam de pace legatos misissent, non impetraverunt: quòd iuvenes, & nullius dignitatis legati missi essent, & qui per ætatè non meminisse se dicerent, ea quæ superioribus foederibus acta essent: qua de causa etiã suspecti habiti, & punica fraude electi putabãtur: qui veterem pacem repeterent, cuius ipsi non meminissent. tandem verò, cum iam maximè attritis rebus Carthaginensium, Hannonem Magnum & Asdrubalem Hædum, aliosque ætate dignitateque conspectos ad pacem petendam Romã mitterent: tum demũ Carthaginenses verè, & ex animo de pace agere dixerunt Romani, quare & pacem dederunt^a. Scitum quoque illud Catonis, de legatis Romanorũ missis ad componendam pacem inter Nicomedem & Prusiam: quorum vnus saxo quondam in caput percussus, foedas cicatrices præferebat: alius laborabat pedibus: tertius vsque ad stultitiã simplex habebatur: ita vt Cato in illam legationem cauillaretur, eam nec mentem habere, nec pedes, nec caput^b. In legato quoque nonnunquam prodest grauitas, & rei-

^a *Linus l. 30
Appia, de bel.
punic.*

^b *Appia, de
bell. Nitbrid.*

LIBER PRIMVS.

90

& reipub. causa seueritas: exemplo C. Popilij: cui cum Antiochus venienti dextram porrigeret, tabellas ei Popilius S. C. (quo iubebatur, vt rex bello, quo Prolemæum laceſſebat, abſtineret) continentes tradidit. quibus perlectis, cum se cum amicis consultaturum, quid faciendum sibi esset, Antiochus diceret: Popilius, pro cetera asperitate animi, virga, quam in manu habebat, circumſcripsit regem, ac, Priusquam hinc decedas (inquit) redde responſum ſenatu, quod feram, quo tam violento imperio obſtupefactus rex, cum parumper hæſiſſiſſet, faciam (inquit) quod cenſet ſenatus: ac tum demum Popilius dextram regi, tanquam ſocio atque amico porrexit^a. Nonnunquam verò etiam mulieribus*, cum maximo fructu & reipublicæ utilitate, legationes cõmiſſæ ſunt. itaque regnante Romulo, bello Sabino S. C. factũ fuit, quo Sabinis mulieribus, filios Romæ habentibus, facultas data eſt, relictis apud viros filiis, legationem obcundi apud Sabinos: cuius legationis princeps fuit Herſilia. quæ pacem composuerunt inter Romulum, & Tatium Sabinorũ regem. qua de causa a regibus

^a *Linus l. 45
Val. Max. lib.
6. cap. 4.*

M 4

magni

^a Dion. Hal.
ant. Ro. lib. 2

magni honores illis concessi sunt^a. Pre-
terea cum Marcius Coriolanus, iniquo
exilio multatus, ad vindicandam iniu-
riam, fuis ac cæsis aliquot exercitibus
Romanorum, ad ipsa moenia vrbis ac-
cessisset, & neque legati ad eum depre-
candū missi, neq; sacerdotes cum infulis
quicquam proficerent: Veturia mater,
Volumniam vxorē eius cum liberis se-
cum trahens, filium precibus suis, & la-
crymis expugnauit, & exarmauit^b. atq;
ita, vt inquit Liuius^c, quam armis viri
defendere urbem non potuerunt, mu-
lieres precibus, lacrymisq; defenderunt.
Populus quoq; Romanus Mutiam, ma-
trem Pompeij, minis adegit, vt legatio-
nem ad eum susciperet: qua instigante,
vna cum Iulia vxore, foedus inter Pom-
peium, Antonium, & Octauium Cæsa-
rem percussum est^d. estque memora-
bile, quod de Celtis legimus, qui con-
sultationibus de bello, & pace mulieres
suas adhibebant, & lites cum sociis or-
tas, earum ope discutiebant: ex eo, quod
quondam, cum e graui, & implacabili
discordia, in bellum ciuile incidissent,
mulieres inter media arma progressę cō-
trouersias omnes mira quadam dexteri-

^b Val. Max.
lib. 5. cap. 4.
^c Florus. lib. 1.
cap. 22.
^d lib. 1.

^d Appian. de
bello ciuili. lib. 5

ingam

M

tate

tate composuerant: & concordiam sta-
biliuerant. vnde in suo etiam foedere,
quod cum Annibale percusserunt, scri-
ptum fuit: si Celtæ haberent, quo nomi-
ne Carthaginienses accusarent, iudiciū
fore Carthaginiensium ducum ac præ-
fectorum in Hispania: si verò Carthagi-
nientes Celtis aliquid obijcerent, causæ
cognitionem fore penes Celtarum mu-
lieres^a. Ceterum prudenter M. Cato
censuit, non esse publicè audiendos tres
oratores Atheniensium, Carneadem,
Critholaum, & Diogenem: quòd sciret
eos tantum valere eloquentia, vt
quæcunque vellent, persua-
dere possent, tam æqua,
quàm iniqua.^b

^a Plus, de
virt. mul.

^b Pet. Crinis.
de honest. disc.
cipl. lib. 22.
cap. 4.

M 5

DE

DE IVRE ET OFF. BELL.

- 12 Pro patria salute licet patrem vel filium occidere.
13 In bello non est suscipienda defensio eorum, quæ commodè defendi non possunt.
14 Non temerè deserenda, quæ hostium impetum ferre possunt.
15 Non nimium sauiendum in victos.

CAPVT PRIMVM.

offic. lib. 1.

UM primum iusticiæ munus fit, vt inquit Cicero^a, ne cui quis noceat, nisi lacessitus iniuria: ad officia bellica in primis spectat*, vt non nisi ex iusta causa bellū geratur, ne ius humanæ societatis violetur: & absit omnis dominandi cupiditas, quæ non solum cum iusticia pugnat, sed solet etiam secū adferre multa incōmoda*. nam, vt inquit Liuius, nulla magna ciuitas quiescere potest: si foris hostē non habet, domi inuenit: vt præualida corpora ab externis causis tuta videntur, sed suis ipsa viribus oneratur: & vt legati Darij Alexandro dicebant, periculosum est prægraue imperium: & difficile continere, quæ capere non possis^b. quare D. August^c. Quemadmodū (inquit) in corporibus hominum, fatius est mo-

^b Quintus Curt. lib. 4. c. de ciuit. Dei lib. 3. c. 10.

LIBER SECVNDVS. 93

est modicam staturam cum sanitate habere, quàm ad molem aliquam giganteam perpetuis afflictionibus peruenire: nec cum perueneris quiescere; sed quanto grauioribus membris, tãto maioribus agitari malis: sic imperium paruum & quietum, præstat magno & inquieto. quod indicasse quoque videtur Calanus Indus, in philosophiæ studiis magni nominis: qui ad Alexandrum Magnum veniens, bubulam pellem aridam, in medium coniecit, obambulansque eius extrema pedibus premebat: pellis cum ad vnã tantum partem calcaretur, reliquis in altum attollebatur. eo facto, media deinceps firmus institit, atque ita pellis vndique immota conqueuit. tali exemplo Alexãdrum commonens, ne in longinquis locis tempus tereret, sed imperij medium tueretur. ita enim in eius finibus quietura omnia^a. idque etiam Lacedæmoniorum exēplo fati docemur: qui cum terra marique vniuersæ Græciæ imperarent, tantaque iam dominandi cupiditate flagrarent, vt Asiam omnem suo imperio subigere affectarent: tantum ex ea re inuidiæ, atque odij contraxerunt, vt & imperium, & libertatem

la. 1. lib. 1. c. 10.

la. 1. lib. 1. c. 10.

a in vita Alexand.

la. 1. lib. 1. c. 10.

la. 1. lib. 1. c. 10.

DE IVRE ET OFF. BELL.

bertatem amiserint. Prudenter itaque
Theopompus, Spartanorum rex, cum
primus Sparta regibus Ephoros adiun-
xisset, exprobranti uxori, quod filiis re-
gnum minus, quam accepisset, relictu-
rus esset: respondit, tanto id maius esse
relicturum, quanto firmitus a. & hanc
quoque sententiam comprobasse videtur
armatus Annibal, cum ad Scipionem ait:
Optimum fuerat, eam patribus nostris
mentem datam a diis esse, ut vos Italia;
nos Africa imperio contenti essemus: ita
aliena appetuimus, ut de nostris dimi-
caremus b. Cum itaque in omnibus ne-
gotiis, ut inquit Cicero c, tum praesertim
in bello, priusquam aggrediare, adhibenda
est praeparatio diligens, & percipienda
cogitatione futura: & aliquando ante
constituendum, quid accidere possit, in
vtramque partem, & quid agendum sit,
cum quid euenerit: nec committendum
aliquid, ut aliquando dicendum sit, Non
putaram: quam Iphicrates turpissimam
esse vocem imperatoris dicebat d. Et qui-
dem, ut ad secandum & vrendum medici *,
sic nos ad bella raro inuitiq; veniemus,
nec vnquam, nisi necessario, si nulla re-
perietur alia medicina, exemplo Augusti:
qui ad-

a Plut. ad
princip. erud.

b Linius l. 30

c offic. lib. 1.

d Plut. in a-
popl.

LIBER SECUNDVS. 94

qui admodum bella omnia execratus est,
& non nisi ex maxima causa vnquam bel-
lum alicui genti indixit. iactantis enim
ingenij, & leuissimi esse dicebat, ardore
triumphandi, & ob lauream coronam,
in discrimen, per incertos euentus cer-
taminum, securitatem ciuium praecipit-
tare. Bellum quoque non suscipiendum,
nisi maior emolumentum spes, quam dani
metus ostendatur. alioqui vero, ut Ar-
chidamus Eleos inconsiderate bellum
mouentes, monuit, bonum erit quiesce-
re a. nam ut idem Augustus dicebat, mi-
nima commoda non minimo sectantes
discrimine, similes sunt hamo aureo pis-
cantibus, cuius abrupti amissique detri-
mentum, nullo capturae lucro pensari po-
test b. quare non erit consultum iis, qui
inopes sunt, bellum inferre. Cuius rei
exemplo esse potest Sesostris rex Aegypti,
qui primum Scythis bellum intulit, missis
prius legatis, qui hostibus parcedi legem
dicerent. quibus Scythae responderunt,
se mirari tam opulenti populi regem, sto-
lidum aduersus inopes occupare bellum,
cum magis domi fuerit illi timendum,
quod belli certamen anceps, praemia vi-
ctoriae nulla, damna manifesta essent.
igitur

a Plut. in a-
popl. laco.

b Trem. in
Augusti.

DE IVRE ET OFF. BELL.

igitur non expectaturos Scythas, vt ad se veniatur: cum tãto sibi in hoste plura concupiscēda sint, vltroque prodituros obuiam: quod & fecerunt, & regem in fugam verterunt^a. Expetenda est itaque magis decernendi ratio, quàm decertãdi fortitudo: & prius omnia experiri, quàm armis certare sapientē deceat. quare Spartanorū mos iure laudari potest, qui ante hostium congressum, Amori sacra faciebant: & reges Lacedæmonij, antequam signa inferrent, Musis immolabant, Clementiæ & Amicitia, non Marti: satius ducētes pactione hostium animos, & pace incruenta conciliare, quàm prælij subire aleam. sed vbi tēpus, necessitasque postulat, decertandū manū erit, & honestum bellum, ex Demosthenis sententia, semper turpi paci præferendum erit. prudenter quoque Spartana ciuitas, seuerissimis Licurgi legibus obtemperans, aliquandiu ciuium suorum oculos a contemplanda Asia retraxit, ne illecebris eius capti, ad delicatius vitę genus prolaberentur. quod eos non frustra timuisse dux ipsorum Pausanias satis ostendit: qui magnis rebus gestis, vt primū se Asiæ moribus permisit,

LIBER SECVNDVS.

95

misit, fortitudinem suam effeminato eius cultu, vt ait Valer. Max^a. emollire non erubuit. Fit itaque plerumque, vt plus istiusmodi victoriis amittatur*, quã quæratur, vt eadem Asia testis est: quæ facta Romanorum, cum opibus suis, etiam vitia Romam transtulit^b. Est verò fortis animi, qualē in bello requirimus, secūda moderatē, aduersa fortiter ferre: non perturbari in rebus asperis, nec tumultuantem de gradu deijci, vt dicitur; sed præsentis animi vti consilio: nec a ratione discedere, sed in omni fortuna eūdem animum gerere. & is demū vir erit, vt inquit Lilius, cuius animū nec prospera fortuna flatu suo efferet, nec aduersa infringet: qualis Camillus describitur, cum ait: Nec mihi dictatura animos fecit, neque exilium ademit, exstãtque in hanc rem memorabilia Romanorum exempla, vt dubium sit, an admirabiliores in aduersis, an verò in secūdis rebus Romani fuerint. de quibus fertur*, Neque, si vincerentur, animos illis minui solere, neque, si vincerent, secūdis rebus insolecere^c. Itaque Albino consule, exercitu a Pyrrho cæso, & clade Cannensi accepta, quæ certē grauissima

N fuit,

^a lib. 2. cap. 6

^b Iustini. l. 36

^c Iustini. l. 31

DE IVRE ET OFF. BELL.

fuit, iam tertium victis ab Annibale: nulla vel minima quidem abiecti animi signa edita: nulla metio pacis Romae fuit: quin potius magno animo, de bello restaurando cogitatum, & octo millia captiuorum, quod per deditioem, & sine pugna, in potestate Annibalis venissent, cum paruo possent redimi, non placuit, sed octo millia iuuenum validiorum ex seruitiis empta, publice armata sunt. Hic miles, ut inquit Livius ^a, magis placuit, cum precio minore redimendi captiuos copia fieret. Similiter Romanis praelio equestri victis a Perseo Macedonum rege, cum Perseus consilio amicorum, suadetium, ut secunda fortuna in conditione honestae pacis vteretur potius, quam spe vana euectus, in casum irrevocabilem se daret, ad P. Licinium cons. legatos misisset: qui pacem iisdem conditionibus peterent, quibus Philippo data erat: summotis arbitris, cum consultarent, vicit Romana constantia in consilio, inquit Livius ^b: & responderi placuit, ita pacem dari, si de summa rerum liberum senatui permittat rex, de se, deque uniuersa Macedonia statuendi ius: victi victoribus eas leges, quae victis praescribi solent, statu-

tes.

^a lib. 22.

^b lib. 42.

LIBER SECVNDVS.

96

tes. ita namque tum mos erat, in adversis vultum secundae fortunae gerere: moderari animos in secundis. cui simile est factum Marcelli, qui exercitu suo pridie fuso, fugatoque, postridie grauer in crepitis militibus, in acie prodiit: quod cum nunciatum esset Annibali, cum eo nimirum (inquit) hoste res est, qui nec bonam, nec malam fortunam ferre potest: seu vicit, ferociter instat victis, seu victus est, instaurat cum victoribus certamen Marcellus vero magna victoria potitus est ^a. itaque Pyrrhus, fuis aliquot Romanorum exercitibus, cum videret, eorum qui superessent in reparando exercitu festinationem: Video me (inquit) plane herculis sydere creatum, cui quasi ab angue Lernaeo, tot caesa hostium capita de sanguine suo renascuntur ^b. quae certe animi magnitudo, & constantia Romanorum tantum potuit, ut Pyrrhum, quamuis victorem, & magnis copiis auctore eius exercitu, priorem ad pacem petendam compulerit. cui, licet aequissimas conditiones pacis petendi, auctore Ap. Claudio caeco responderi placuit, uti rex Italia excederet: tum, si e re sua videretur, de amicitia ac societate verba faceret. quoad

N 2

verò

^a Livius l. 27

^b l. Florus, de gest. Rom. l. 1. cap. 18.

DE IVRE ET OFF. BELL.

verò in armis esset, populum Rom. ad-
uersus eum belligeraturum, etiãsi mille
Albinos pugna superasset^a. Et quidem,
quemadmodum rebus aduersis, non fa-
cilè Romanorum animos consternari
solere superioribus exèplis ostendimus:
sic nec prosperis insolecere argumento
sit, quod Scipio Africanus Antiocho
victo, pacem petenti respondit: Romani
(inquit) eosdè in omni fortuna animos
gessimus, gerimusque: neque eos se-
cundè re extulerunt, neque aduersè mi-
nuerunt. eius rei, vt alios omittam, An-
nibalem vestrum vobis darem testem,
nisi vos ipsos dare possem. postquã Hel-
lespontum traiecimus, priusquam castra
regia, priusquam aciem videremus, cum
communis Mars, & incertus belli euen-
tus esset, de pace vobis agentibus, quas
paribus ferebamus condiciones, easdem
nunc victores victis ferimus^b. estq; pro-
fectò hæc animi æquabilitas, & modera-
tio, non solum magno viro digna: (nam
vt Varro scribit, sapiens & bonum ferre
debet modicè, & malum fortiter, ac le-
niter) sed solet etiam plerūque in rebus
gerendis, maximi esse momenti. ferme
enim sit, vt secundæ res negligentiam
creent.

b *Liuius l. 37*

LIBER SECVNDVS. 97

creent. qua fiducia L. Marcius exstinctis
Scipionibus, cum reliquiis exercituum,
milites hortatus, bina castra Pœnorum
in Hispania, vbi omnia neglecta & soluta
inuenit: vna nocte inuasit, & cepit, ho-
stibus cæsis^a. Amyntas, verò cum prælio
superior, Ægyptios Memphim, quam
obsidebat, compulisset, & suos ad popu-
lādum agros eduxisset: ab hostibus, eru-
ptione facta, quod victores palantes &
victoriæ fiducia incautos viderent, cum
omnibus suis ad internecionem cæsus
est^b. Prudenter itaque Q. Fabius Max.
dicebat, se magis prospero Minucij col-
legæ, quàm aduerso euentu, aliquid ti-
mere mali: nec eum sententia fefellit.
nam secundis rebus elatus collega, te-
merè cum hoste conflixit, & se cum e-
xercitu in euidēs periculum cōiecit: sed
a Fabio seruatus fuit^c. Sic quoque cum
Terētius Varro cons. homo temerarius,
in prohibendis prædatoribus, tumul-
tuario quodam prælio superior fuisset:
haud ægrè Annibal id damnū passus est,
quin potius credebat, velut inescatam
temeritatem ferocis consulis, & nouo-
rum militum, vt certè accidit. nam stoli-
da illorum temeritate, nec quicquam ro-

a *Liuius l. 35*

b *Quint. Curtius lib. 4.*

c *Liuius l. 22*

DE IVRE ET OFF. BELL.

luctate collega L. Emilio Paulo, clades illa Cannensis Romanis illata est. & idem Varro, quemadmodum ante cladem ferro, ita clade accepta humilis, nimirum nudando cladem, Campanorum animos a Romanis auertit^a. Est itaque viro forti maximè enitendum, non solum vt non frangatur aduersis; sed etiam, vt non extollatur secundis: eoq; magis, quod plerumque melius malam, quam bonam fortunam ferre possumus. vnde Epaminondas, Leuctrica victoria potitus, postridie processit squalidus, & humilis, solitus alias vncto corpore, & vultu sereno videri: inquiring, se, quod animo elatior pridie fuisset, immoderatum illud gaudium castigare^b. & prudenter Philippus, cum Athenienses, quibus se aliquot ciuitates Græciæ iunxerant, magno prelio vicisset, ita vicit, vt victorem nemo sentiret: & ita inter tacitam læticiam, & dolorem hostium temperauit, vt neque apud suos exultasse, neq; apud victos insultasse videretur: cum tamè illa victoria Philippo vniuersæ Græciæ imperium dederit^c. Porro ad officia bellica, vel maximè spectant duo illa præcepta Platonis^{*}: quæ iis, qui reipubl. præfuturi sunt,

^a Linius l. 22
in fine, & lb.
23. in princ.

^b Plut. in a.
popl.

^c Iustus. li. 9.

LIBER SECVNDVS. 98

sunt, præscribuntur: vnum, vt vtilitatem ciuium sic tueantur, vt quidquid agant, ad eam referant, oblitum commodorum suorum: alterum, vt totum corpus reipublice curent: ne dum partem aliquam tuentur, reliquas deserant. vt enim tutela, sic procuratio reipubl. ad vtilitatem eorum, qui commissi sunt, non ad eorum quibus commissa, gerenda est^a. Quare cauendum erit viro forti^{*}, vt Cicero ait, ne pro sua vtilitate potius bella gerat, & periculis sese offerat, quam pro vtilitate communi. nam animi magnitudo, quæ cernitur in periculis, & laboribus, si iusticia vacat, pugnatque non solum pro salute communi, sed pro suis comodis, in vitio est. Siquidem rectè Stoici, fortitudinem virtutem esse dicunt, pugnantem pro æquitate: nihilque honestum esse posse, quod iusticia vacat. Animus itaque paratus ad periculum, vt idem Cicero ait, si sua cupiditate, non vtilitate communi impellitur in pericula: audaciæ potius nomen habebit, quam fortitudinis. Vnde Callicatridas Lacedæmoniorum dux, meritò reprehensus: qui classis, quæ priuata gloriæ iacturam facere maluit: atque item Cleombrotus, qui inui-

^a Cic. offic.
lib. 1.

diam timens, temerè cum Epaminonda
conflixit. quãto rectiùs Q. Fabius Max.
qui suum imperium minui per vanitatẽ
populi maluit, quàm secunda fama malẽ
rem gerere. idem L. Æmilium Paulum,
ad bellum contra Annibalem cum C.
Teretio Varrone collega, temerario ho-
mine, proficiscentem monens, vt sedẽdo
cum Annibale bellum gereret, neque
temerè cum hoste confingeret: ita allo-
cutus est: Resistes autẽ, inquit, aduersus
famam, rumoresque hominum, si satis
firmus steteris: si te, neque collegæ vana
gloria, neque tua falsa fama mouerit. a
veritate laborare, ius sæpe aiunt; extin-
gui nõquam, gloriam qui spreuit, veram
habebit. siue timidum pro cauto: tardũ
pro considerato: imbellem pro perito
belli vocent: omnia audentem contenet
Annibal, nihil temerè agẽtem metuet.
Exstat quoque in hanc sententiam præ-
clara Lentuli principis viri oratio, Ro-
manis ad furcas Caudinas inclusis, & a
Samnitibus legatione accepta, non alias
conditiones pacis esse, quàm si inermes
cum singulis vestimẽtis sub iugum mit-
terentur: in hæc verba: Patrem meum,
inquit, consules, sæpe audiui memoran-
tem,

a Livius l. 22

tem, se in capitolio vnum non fuisse au-
torẽ senatui, redimendæ auro a Gallis
ciuitatis, quando nec fossa valloque, ab
ignauissimo ad opera ac muniendũ ho-
ste, clausi essent: & erumpere, si non sine
periculo magno, tamen sine certa perni-
cie possent. quod si, vt illis, decurrere ex
capitolio armatis in hostem licuit (quo
sæpe modo obsessi in obsidentes erupe-
runt) ita nobis æquo aut iniquo loco di-
micandi tantummodo cum hoste copia
esset: non mihi paterni animi indoles in
consilio dando deesset. Equidem mortẽ
pro patria præclaram esse fateor, & me
vel deuouere pro populo Rom. legionibusque,
vel in medios me committere
hostes paratus sum. sed hic patriã video,
hic quicquid Romanar. legionum est:
quasi pro seipsis ad mortẽ ruere volunt:
quid habent quod morte sua seruent?
tecta vrbs, dicat aliquis, & mœnia, & eã
turbã a qua vrbs incolitur. imo hercule
produntur ea magis omnia, deleto hoc
exercitu non seruantur. quis enim illa
tuebitur? imbecillis videlicet & inermis
multitudo? tam hercule, quàm a Gallorũ
impetu defendit. an a Veijs exercitum
Camillumque ducem implorabunt? hic
N 5 omnis

DE IVRE ET OFF. BELL.

omnis spes, opesque sunt: quas seruâdo, 22
patriam seruamus; dedendo ad necem, 22
patriam deserimus ac prodimus, at foeda 22
atque ignominiosa deditio est. sed ea 22
charitas patriæ est, vt tam ignominia eâ, 22
quàm morte nostra, si opus sit, serue- 22
mus. subeatur ergo ista, quantacunque 22
est, indignitas, & pareatur necessitati, 22
quam ne dii quidem superant^a. Qua- 22
cunque igitur ratione patriæ & reipub.^{*} 22
consulere debemus, & pro ea defenden- 22
da, nullam infamiam, nec ipsam quoque 22
mortem, si res ita postulat, recusare de- 22
bemus. sed, vt inquit Plato: Si patria mâr- 22
darit verberari te, siue in vincula conijci, 22
siue in prælium miserit, ad vulnera acci- 22
pienda, mortemque subeundam: obe- 22
diendum est omnino, & neque tergi- 22
uerlandum, neque fugiendum erit, sed & 22
in bello, & in iudicio, & prorsus vbique, 22
ea quæ respub. vel patria iusserit, facien- 22
da sunt. quæcunque enim a nobis ge- 22
runtur, non ad nostram vtilitatem & cõ- 22
modum, sed ad patriæ salutem conferre 22
debemus^b. mori autem pro patriâ*, glo- 10
riosissimum semper habitum fuit^c, itaq; 22
exclamat Cicero^d: O fortunata mors, 22
quæ naturæ debita, pro patriâ est potissi- 22
mum

^b Cicer. in
Vatin.

^c l. bello a
missi. D. de
excus. tut.

^d Philipp. 14

LIBER SECVNDVS.

100

mum reddita, turpissimum verò est, cum
possis cum summa virtute & honore,
pro patria interire: malle per dedecus &
ignauiam viuere^a. Qui verò pro defen-
sione ecclesiæ moritur, cæleste regnum
consequitur^b, eoque spectat, quod Ci-
cero ait^c: Illi igitur, quos cæcidistis, etiã
ad inferos poenam parricidij luent: vos
verò, qui extremum spiritum in gloria
effudistis, piorum estis sedem & locum
consecuti. & quidem Cimbrorũ antiqui
milites, adeo gloriosum duxerunt pro
repub. mori: vt non existimarent, nisi in
bello morerentur, se felices, quasi ad finẽ
vitæ non perseuerâtes. vnde in acie gau-
dio exultabant, tanquam gloriosè, & fel-
liciter vita excessuri, lamentabantur in
morbo, quasi turpiter, & miserabiliter
perituri^d. Itaque non statim mortalis
criminis damnandi^{*} sunt duces belli, vel
milites, qui vt victoria potiãtur, se maxi-
mo committunt prælij & conflictus pe-
riculo, ex quo certior est mors, quam e-
uasio, nam, vt inquit D. August.^e Non
culpatur in bello, quòd moriantur quã-
doque morituri, hoc enim reprehẽdere,
est magis timidorum, quàm religiosorũ.
quãuis enim nulli liceat sibi ipsi mortem
conscif-

^a Auctor ad
Her. lib. 4.

^b c. omni ti-
more. 23. q. 8
cap. omnium.
23. q. 5. &
H. ip. reg. l. 3.
ut. 25. par. 2.

^c Philisp. 14.

^d Val. Max.
lib. 2. cap. 6.

^e lib. 22. con-
tra Faust.
Man. c. quid
culpatur. 23.
q. 1.

consciscere: (quo casu mortale crimen contrahitur ^a) licet tamen, ex iusta causa, veluti pro patriæ, aut Catholicæ ecclesiæ defensione, se mortis vel maximo periculo obijcere. itaque Eleazarum, virum fortissimum, a peccato defendit, & laudibus effert Ambrosius ^b: qui supereminentem ceteris elephantem, lorica vestitum regia, arbitratus quod in eo rex esset, interfecit, & a cadente bestia oppressus est ^c. Pro patriæ quoque salute, ¹² si quis patrem occiderit, vel filium, non solum sine scelere erit, sed etiam premio afficiendus ^d. quod ita verum puto, si res omnino ad perniciem patriæ spectabit, neque filius monendo, neque minitatio quicquam profecerit, vt patrem ab instituto auerteret. patriæ enim salutem anteponet saluti patris, ex frequentissima Philosophorum sententia ^e. quod etiam iure probatur ^f: quicquid dicat Bodinus ^g: qui contrarium sensit, & temerè reprehendit iuris interpretes. Præclare etiam Fulvium senatoris filium, ad Catilinam proficiscētem, retractum exitinere iussit parens necari ^h. qui verò patriam prodit, criminis læsæ maiestatis reus est ⁱ. Ceterum, quod ad secundum Pla-

^a c. non licet. 23. q. 2. D. Aug. de civit. Dei l. 1. c. 20. & 21.

^b de offic. l. 1. cap. 40.

^c Machab. 1. cap. 6.

^d l. minime. de relig. & sumptib. funer.

^e Cicer. off. lib. 3.

^f in l. veluti. D. de iust. & iur. l. advocati. C. de adu. diuer. iudicio.

^g d. l. minime. Borradius in addition. ad Terrarum. beam. tract. 3. ars. 3. faciunt tradita a C. a. ro in §. feudū. q. 21. nu. 4.

^h de republ. l. 1. cap. 4.

ⁱ Salustius in cōsu. Catil. l. 1. c. 2. D.

^k d. l. Tul. Mat.

tonis præceptum attinet: illud maxime cauendum, ne, dum singulas partes tueri volumus, totum corpus reipub. in periculum trahamus. Quare in bello non temerè suscipienda ¹³ est defensio sociarum vrbium, aliorumque oppidorum, quæ comode defendi non possunt: præstatque illa deserta hostibus relinquere, quam nec quicquā defendēdo, de summa rerū in discrimē venire, aut etiā famæ periculum facere: quæ plerunque latius, inflatiusque, quam res est, percrebrescere solet, & sæpe ad vniuersi belli euentū, maximi esse momenti, itaque famam bellū gerere aiunt, & parua momenta, in spē, metumque, impellere animos. Qua de causa Philippus Macedonū rex, a Romanis prelio victus, vrbes socias, aliaque oppida, quæ defendere non poterat, incendit ac vastauit: homines, qui sequi possent, exciuit: rerū suarū, quas possent, ferendarum secū dominis ius fiebat: cetera militis præda erat. quæ quidē faciēti Philippo acerba erāt, sed e terra mox futura hostiū, corpora saltē eripere volebat ^a, in quo Sueuorum morē imitatus videtur, qui cū bellū ipsis inferretur, cōsilio habito, nūcios in omnes partes dimittebāt, vt de oppidis dem-

^a Livius l. 12.

DE IVRE ET OFF. BELL.

demigrarent: liberos, vxores, suaq; omnia in silvas deponerent: atque omnes, qui arma ferre possent, in vnum locum conuenirent^a. Simili ratione Versingetorix, nouis rebus studens, & Gallos ad defectionem a Romanis sollicitans, Biturigibus persuasit, vt oppida incenderent, quæ non munitione, & loci natura ab omni essent periculo tuta: ne suis essent ad detrectandam militiam receptacula: neque Romanis proposita ad copiam commeatu, prædamque tollendam^b. Cauendum tamen omnino erit, ne quid horum crudeliter, aut auaritiæ causa fiat. nam cum Annibal, quod neq; omnes Italiæ populos, qui se illi coniunxerant, tenere præfidiis, nisi vellet in multas paruasque partes carpere exercitum, quod minimè tum expediebat, posset: neque, deductis præfidiis, spei liberam, vel obnoxiam timoris sociorum relinquere fidem: præceptis in auaritiam, & crudelitatem ad spolianda, quæ tueri nequibat, inclinasset: quàm foedum id consilium esset, inquit Lilius^c, exitus docuit: non enim indigna patientium modò ab alienabantur animi, sed ceterorum etiam: quippe ad plures exemplum;

^a Cæf. de bel. Gall. lib. 4.

^b Cæf. de bello Gal. li. 7.

^c lib. 26.

LIBER SECVNDVS. 102

plum, quàm calamitas pertinebat: Cõsultius verò Romani, qui accepta Cannensi clade, & circumspectis omnibus imperij sui viribus, lōginquis sociis præfidium implorantibus, non quidem miserunt, quòd vires non suppeterent, sed cõsulere sibi seipos iusserunt: nihil crudele in illos exercentes^a. Solerter verò M. Porcius Cato conf. in Hispania bellū gerens, cum legati ab Ilergetum regulo Biligaste ad eum venirent, querentes castella sua oppugnari, nec spem vllam esse resistendi, nisi præfidio Romanus miles esset, & consulem anceps cura agitare: nolle deferere socios: nolle minuere exercitum: quod aut moram sibi ad dimicandum, aut in dimicando periculum afferre posset, & statuisset non minuere exercitum, ne interim hostes quid inferrent ignominia: sociis spem pro re ostendendam censuit: sæpe vana pro veris maximè in bello valuisse: & credentem se aliquid auxiliij habere, perinde atq; haberet: ipsa fiducia, & sperando, & audendo seruatum. Itaque legatis respondit, quanquam vereretur, ne suas vires, alias eas commodando, minueret: tamen illorum, tēporis, & periculi, magis quam sui

^a Lilius. 23

DE IVRE ET OFF. BELL.

fui, rationem habere: & denunciari mi-
litū parti tertiæ ex omnibus cohortibus
iubet, vt cibum, quem in naues impo-
nant, mature coquāt, nauesque in diem
tertium expediri præcepit. legati non
antè profecti, quam impositos in naues
milites viderunt, id pro haud dubio iam
nunciantes, non suos modò, sed etiā ho-
stes, fama Romani auxiliij aduentantis
impleuerunt. consul verò, vbi satis quod
in speciem fuit, ostentatū esset, reuocari
ex nauibus milites iussit. qua ratione so-
ciis, spe auxiliij, ad obsidionem ferendam
animum dedit, hostemque ab obsidione
deterruit: & ipse integris viribus ad ho-
stem profectus, præclara victoria potitus
est. Porro quemadmodū non est susci-
pienda temerè defensio eorū, quæ tueri
non potes: sic nec facilè deserenda sunt,
quæ hostium impetum excipere & fran-
gere possunt. in quo Antiochus turpiter
lapsus fuit, qui prælio nauali à Romanis
victus, quia possessione maris pulsus, lō-
ginqua tueri diffidebat se posse: præfidiū
ab Lysimachia, ne opprimeretur ibi à
Romanis, deduci prauo, vt res ipsa po-
stea docuit, cōsilio iussit. non enim tueri
solum Lysimachia a primo impetu Ro-
manorum

b Linius l. 34

14

LIBER SECVNDVS. 103

manorum facile erat, sed obsidionem e-
tiam per totam hiemem tolerare, & ob-
sidentes quoque ad vltimam inopiā ad-
ducere, extrahendo tempus. Inter ce-
tera denique officia bellica refert Cice-
ro, ne sauiatur supra modū in victos.
cū nihil laudabilius sit, nihil magno &
præclaro viro dignius placabilitate, &
clementiā, &

Parcere deūctis, & debellare superbos.

Parcendum itaque multitudini, & ij qui
in imperatorum fidem cōfugiunt (quā-
uis murum aries percusserit, vt inquit
Cicero) recipiendi, & auctores tantum
turbarū puniendi. nam, vt inquit auctor
ad Heren. viri fortis est, quide victoria
contendunt, eos hostes putare, qui victi
sunt, eos homines iudicare: vt possit bel-
lum fortitudo minuere, pacem humani-
tas atgere. De euertendis autem, diri-
piendisque vrbibus valde illud confide-
randum monet Cicero, ne quid temerè,
ne quid crudeliter fiat. Itaque M. Mar-
cellus maximam cōsecutus est laudem:
qui antequam Syracasas vrbem opulē-
tissimam, prædæ pro concione militibus
ediceret, fleuit, edicto que cauit, ne quis
corpus liberum violaret, & Scipio, qui
capta

a Linius l. 37
Apris. de bel.
Syr.
b offic. lib. 1.

c lib. 4.

d refert D.
August. deci-
mit. De lib. 14
capit. 6.

Q

DE IVRE ET OFF. BELL.

capta Carthagine, quæ repleta erat stauis, donariisque Græcanicis, ex Sicilia aduectis, edixit, vt e singulis vrbibus venirent, qui dinoscerent, suaque auferrēt. & nihil quicquam suorum quemquam passus est, vel liberum, vel seruū de præda accipere, nec emere quidem, aliis direptioni vacantibus^a. C. Cæsar quoque dicere solet, nihil sibi gratius esse, quam multitudini parcere:isque Trebonio legato, Massiliam oppugnanti, per litteras magnopere mandauit, ne per vim oppidum expugnari pateretur: ne grauius permoti milites, & defectionis odio, & cōtemptione sui, & diutino labore, omnes puberes interficerent: quod se facturos minitabantur^b. Est itaque clemētia, non solum magno viro digna, sed solet etiam plerumque esse fructuosa, & gloriosa. quò spectat illud Philippi patris Alexand. Magni, qui suadētibus quibusdam, vt acerbè in Athenienses statueret: absurdè eos sentire dixit, qui tot, tantaq; gloriæ causa agentem, ac tolerantem, iuberent gloriæ theatrum euertere^c. Spartani quoque, cum Athenienses ad deditiōnem compulissent, & quidem censerent, infestissimam urbem, cum ipso nomine

^a Plut. in a. poph.

^b Cæsar de bel. ciuil. lib. 2

^c Plut. in a. poph.

LIBER SECVNDVS.

104

mine abolendam: negarunt se permissuros, vt e duobus Græciæ oculis, vnus erueretur^a. & Macedonum reges acie debellare solitos scribit Liuius^b; vrbibus parcere, quantum possent: quò opulentius imperium haberēt. nam de quorum possessione dimicaretur, tollentē nihil sibi præter bellum relinquere, quod consiliū esse? Itaque terrium Romuli institutum fuisse scribit Dionysius Halicarnassensis^c. ne captas bello vrbes funditus euertent: sed bellorū ius esse scribit Liuius^d, vt victi victoribus cum bona pace dominantur, & imperent. Non alienum videtur, prudētē admonitionem Belisarij, qua Totilam a diruenda Roma auerit, hic subijcere. cum enim Totila urbem victor ingressus, eam omnino solo æquare constituisset: monuit eum Belisarius per litteras, ne quid temerè faceret. nam, inquit, alterū e duobus necessario eueniet: aut victus in hoc bello succumbes; aut annuente fortuna superabis. si victor euaseris, Romamque deleueris, si non alienam, sed tuam perdideris; si seruaueris, regiam certè omnium pulcherrimam, atque ditissimam seruaueris: si verò a nobis deuictus fueris, seruata vr-

^a Paul. Oros. lib. 2. cap. 17. ^b lib. 21.

^c ant. Rom. lib. 2.

^d lib. 1.

O 2

be, at-

*a refert Petr.
Crisost. de ho-
nesta disci-
plin. lib. 6. ex
Procopio.*

DE IVRE ET OFF. BELL.

be, atque incolumi, gratias immortales a victore exspectare debes; sed ea diruta, nulla humanitate contra te agetur. & his literis motus Totila a diruenda vrbe destitit^a. Simili dilemmate, principis Arausini efferatum animum emolliuerunt nonnulli praestantes viri huius Academiae Louaniensis: cum enim in expeditione illa nefanda contra patriam, anno salutis CIO. IO. LXXII. ciuitatem Louanensem destitutam praesidio, cum validissimo exercitu oppugnaret, & videret viri prudentissimi, se vim hostium ferre non posse: quamuis turpe esset pacisci cum nefario, & iniusto hoste, ne tamen videret diuina, humanaque omnia violari: templa profanari: academiam longe praestantissimam deuastari a scelestissimis hostibus: maluerunt necessitati cedentes, haec omnia oblato certo pecuniae precio redimere, quam crudelitatem hostis experiri. cumque ille non contentus redemptionis precio, eod impudentiae venisset, vt etiam iusurandum, quod citra crimen laesae maiestatis illi praestari non poterat, a ciuibus Louaniensibus exigeret: iidem illi viri, qui mori maluissent, quam tanto scelere se adstringere, hac ratione

LIBER SECVNDVS. 105

tionem hostis impudentiam represserunt, dicentes: Aut in hoc praelio, quod tibi restat cum regio exercitu, cui Dux Albanus praerat, vinces; aut vinceris: si viceris, nihil certe negotij tibi erit nobiscum: qui velimus, nolimus, in tua potestate erimus. sin verò victus fueris, (vt dubia est fortuna belli) non est cur velis nos indignationem incurrere, & Regis, & Ducis Albani, atque ita Regis maiestate illaesa, & pacatione necessaria, neque turpi, maxima prudentia reipubl. consuluerunt. Est tamen ita probanda mansuetudo, atque clemetia, vt adhibeatur reipubl. causa seueritas, praesertim si sic omnino reipubl. conueniat: qua de causa Romani Numantiam & Carthaginem funditus sustulerunt: quamuis Scipio Nasica pontifex max. nolebat aemulam imperij Romani Carthaginem dirui, & decernenti vt dirueretur, contradicebat Catoni, timens infirmis animis hostem securitatem, & taquam pupillis ciuibus idoneum tutorem, necessarium videns esse timorem: nec eum sententia fefellit, ex eo enim tempore coepit Romana ciuitas otio & luxu diffluere. qua de re pulchre D. August^a. & Samuel quoque

*a de ciuit. Dei
lib. 1. cap. 29
Appian. de
bell. punica.*

a Regum 1.
cap. 12. et 14.
dib. 2. 3. 4.

b Plut. in a.
poph.

c l. si cui. C.
de edfic. pri.
uat. l. edifi.
cia. C. de o.
per. public.

DE IVRE ET OFF. BELL.

fatis ostendit populo, Deū excitasse ho-
stes contra Israëlitas, vt eos in officio
contineret^a. solent enim homines, cum
ad externa bella supersunt vires, iis abu-
ti, inter semetipfos certando: quæ bella
longè exitiosissima sunt. Preclare itaque
Spartani, qui, cum rex ipsorum pollice-
retur, se deleturum urbem, quæ illis ne-
gotium exhibuerat, non permiserunt,
inquietes: Noli delere cotem virtutis^b.
Porro tempore belli, si sic reipubl. expedi-
at, non solum hostium, sed etiam ci-
uium ædes, ad moenia cõstitutæ, ex qui-
bus incendiū, vel insidiæ timeri possunt,
prostreri ac dirui posse, etiam nullo so-
luto precio, legibus statutum est.^c

DE IMPERATORE VEL DVCE
EXERCITVS,

- 1 Nihil rarius perfectõ imperatore.
- 2 Imperatoris nomen quibus commune.
- 3 Præstat habere bonum ducem, quàm bo-
nos milites.
- 4 Qua aetate eligendi duces.
- 5 Leges annales Romanorum.
- 6 Quatuor in imperatore requiri.
- 7 Virtutes imperatoris.
- 8 Imperator non temerè cum hoste cõstiget.

9 Pra-

LIBER SECVNDVS. 106

- 9 Præstat ingenio superare quàm gladio.
- 10 Cautus imperator præferendus audaci.
- 11 Hostis re frumentaria prohibendus.
- 12 Ab inceptis non facile discedendum.
- 13 Constãtia & fiducia imperatoris in bello.
- 14 Militum animi ante cõflictum variis
modis confirmandi.
- 15 Exercitus incommoda tegenda.
- 16 Optimus imperator qui maximè cognitas
habet res hostium.
- 17 Non temerè transfugis credendum.
- 18 Imperator ad omnia aspera se ducem præ-
beat.
- 19 Imperator cautè versari debet in periculis.
- 20 Cõsiliū Antigoni.
- 21 Non solum bellandi virtus, sed etiam a-
lia virtutes quærendæ in imperatore.
- 22 Imperatori liberum arbitrium permit-
tendum.
- 23 Carthaginienses asperi in duces belli.

CAPVT SECVNDVM.

SI bellum gerendum est, in primis cer-
tè videndum, quem exercitui præfi-
ciamus, tanti enim esse exercitum, quãti
imperatorem verè proditum est: nihilq;
rarius inueniri posse perfectõ impera-
tore*, quod nomẽ olim commune erat
iis, qui

O 4

Bibliotheca Appian. in
proem Rom.
Hist. Tacitus
ann. lib. 3.

DE IVRE ET OFF. BELL.
iis, qui exercitui* ad certum tēpus præ-
essent: quamvis postea Cæsar, quem alij
secuti sunt, summum principatum ade-
ptus, perpetuum imperatoris nomen
sumpsit^a. Itaque Philippus Macedo
admirari se aiebat, quod Athenienses sin-
gulis annis novos imperatores eligerēt:
cum ipse in omni vita, non nisi vnum
ducem bonum Permeniona inuenisset.
& idem dicebat, præstatiorem esse exer-
cituru* ceruorū imperante leone, quàm
leonum duce ceruo. atque ita C. Cæsar,
cum iret in Hispaniam cōtra Petreium,
dicebat se non magni eum facere, quod
iret ad exercitum sine duce. & C. Fabri-
cius, cum audiret Romanos a Pyrrho
victos: non (inquit) Epirotæ Romanos,
sed Pyrrhus vicit^b. Et certè exemplo
Marcij Coriolani satis apparet, ducibus
superiorem, quàm exercitu rem Roma-
nam fuisse, inquit Liuius^c. Volsci enim,
semper antea victi, à Romanis, Coriola-
no duce, victores exstiterunt. Hinc Epicra-
tes de re militari differens, ait exercitum
esse, quasi quoddā animal homini persi-
mile, cuius caput sit imperator: acies in-
structa, pectus, ac thorax: pedites, ma-
nus: equites autem, pedes: & sicut in
corpore

^b Plut. in a-
popb.

^c lib. 2.

corpore conturbato, commotoque ca-
pite, membra reliqua nullum officium
prestare possunt: sic perturbato impera-
tore, exercitus omnis fluctuet, periclite-
tur, ac pereat necesse est. Et, mortuo A-
lexandro, exercitum eius vagantem, &
in seipsum impingentem, Leosthenes si-
milem dixit Ciclopi esse: qui amisso o-
culo, vsquequaque manus intendebat,
nullum ad certum scopum directus: ita
sublato duce, magnitudinem exercitus
incertis motibus agitari: atque adeo si-
cut anima deserente, cadauera non sub-
sistunt, non cohærent, sed dissipantur, &
dissoluuntur: ita exercitum Alexandri,
eo mortuo palpitare, concuti, atque æ-
stuarē^a. Et quidem, quo difficilius bellū
instat, eo maiori cura elaborandum est,
vt superiorem; sin minus, parem impe-
ratorem hostium duci quæramus. nam
quilibet nautarum, vectorumque, vt Q.
Fabius dicebat, tranquillo mari guber-
nare potest: vbi sæua orta tempestas est,
ac turbato mari rapitur vëto navis, tum
viro & gubernatore opus est^b. Quare
4 Plato ante trigesimum ætatis annum*,
neminem militiæ præficiendum statuit:
etiamsi spectatæ virtutis esset, & aliqua

^a Plut. de for-
titud. & vir-
tu. Alexand.
crasso, 2.

^b Liuius l. 24

DE IVRE ET OFF. BELL.

militari gloria illustris. Hanc ætatē legi-
timā bellicis muneribus arbitrati quo-
que sunt Athenienses: tametsi huic legi
aliquando derogatū sit: & præcipuè Al-
cibiadis gratia, qui ad eò gratus fuit po-
pulo in adolescētia, vt omnium ciuium
oculos, quoties in publicum prodiret,
in se conuerteret: nemoque ei par Athe-
nis censeretur. is ante ætatem bello Sy-
racusano præfectus fuit: cui tamen duo
longè maiores natu collegæ dati sunt,
Nicias & Lyfimachus, vt tutius reipubl.
consuleret. Romani verò etiā suas leges
annales* habuere, quibus grandior ætas
(quòd adolescentiæ temeritatem vere-
rentur) ad consulatum, aliosque magi-
stratus constituta fuit. veteres tamen il-
los admodum antiquos leges annales
non habuisse dicit Cicero^a: quas multis
post annis attulit ambitio, vt gradus ef-
set petitionis inter æquales, quo factum
est, vt idem Cicero ait, vt sepe magna in-
doles virtutis, priusquā reipub. prodesse
potuisset, extincta sit. At antiqui illi, ab
excellēti eximiaque virtute progressum
ætatis expectari non debere existiman-
tes, nulla ætatis, nec generis quoque, aut
conditionis cuiusquam ratione habita-
sed

^a Philipp. 5.

LIBER SECYNDVS. 108

sed virtutis cuiusque veri æstimatores:
vt quisque maximè virtute excelluit, ita
quemque ad honores prouexerunt: vt
constat ex Dionysio^a. Et quidem, vt ait
Cicero^b, Rulli, Decij, Coruini, multiq;
alii: recentiore autē memoria superior
Aphricanus, T. Flaminius, admodum a-
dolescentes, consules facti, tãtas res ges-
serunt, vt populi Romani imperium au-
xerint, nomen ornauerint. Alexander
verò Magnus, cū ab ineunte ætate res
maximas gerere cœpisset, nonne tertio
& trigesimo anno mortem obiit? quæ
est ætas Romanis legibus decem annis
minor, quàm consularis, ex quo, vt idem
ait, iudicari potest, virtutis esse, quā æta-
tis cursum celeriozem. Valerius porro
Coruinus, vigesimo tertio ætatis anno
consul creatus, dicebat consulatum esse
præmium virtutis, non sanguinis. & L.
Quintius Cincinnatus, pauper admo-
dum, quattuor tantum iugerum agrum
possidens, eundemque suis manibus co-
lens, ab aratro ad dictaturam capessendā
Romā accersitus est: qui vnica spes po-
puli Rom. fuit. quod opere præcium esse
audire dicit Liuius^c, iis, qui omnia præ-
diuitiis humana spernunt: neq; honori
magno

^a ant. Rom.
lib. 6.
^b Philipp. 5.

^c lib. 3.

DE IVRE ET OFF. BELL.
magno locum, neque virtuti putat esse,
nisi ubi effuse affluant opes. Attilium
quoque, qui ad eum accersendum a se-
nato missi erant, ad imperium populi
Romani suscipiendum, semina spargen-
tem viderunt: sed illa rustico opere at-
tritæ manus, salutem publicam stabili-
uerunt, & ingentes hostium copias pes-
sum dederunt^a. Porro in summo impera-
tore^x quattuor has res esse oportere, exi-
stimat Cicero^b: scientiã rei militaris, vir-
tutem, auctoritatem, & felicitatem: vir-
tutes autem imperatoris^x præcipuas has
esse: laborem in negotiis, fortitudinem
in periculis, industriam in agendo, cele-
ritatem in conficiendo, consiliũ in pro-
uidendo, nihil tamen quicquam magna
laude dignum, sine usu, & exercitatione
consequetur. nam quemadmodum in
ceteris artibus, sic quoque in arte impe-
ratoria tria spectantur: natura, doctrina,
& usus, natura ingenio, doctrina scien-
tia, usus fructu diiudicandus est. Cete-
rum cum nusquam minus, quam in bel-
lo euentus respondeant: ideoque maxi-
mæ cuique fortunæ minimè credendum
sit, vt Annibal Scipioni dicebat: omni-
no cauendum erit imperatori, ne temerè

^a Vale. Max.
lib. 4. cap. 4.

^b pro lege
Manil.

cum

8 cum hoste configat^x, & aleam belli sub-
eat, sed cauta potius cum ratione, quam
prospera ex casu sequatur: & eum ratio
ducat, non fortuna, quæ fallax est, & par-
uis momentis magnas rerum commu-
tationes efficit. Itaq; Cæsarem legimus,
extremo vitæ tempore cunctatorem ad
dimicandum factum: quo sæpius vicisset,
hoc minus experiēdos casus existimās:
neque se tantum acquisiturum victoria,
quantum auferre calamitas posset^a. Et
quidē sicut felicitas rerum gestarum, vt
inquit Cæsar, exercitus beneuolentiã:
sic res aduersæ, odia conciliant. quare
consultius, tutius, & gloriosius quoque
9 erit imperatori, ubicunq; poterit, inge-
nio & ratione hostē superare, ex Periclis
sententia, quàm gladio, vt enim multo
maiora sunt opera animi, quàm corpo-
ris, vt ait Cicero, sicæ res, quas profe-
quimur ingenio, gratiores sunt, quàm
illæ quas viribus. q̄ etiã significasse vidē-
tur Lacedæmonij: apud quos dux, q̄ for-
titer dimicasset, & cruēto Marte, magna-
que hostium clade vicisset, trophæi loco
gallũ: qui verò deditione, & pacto, indu-
stria sua, nec nimis cruēta victoria poti-
tus, belli mala vitasset, bouē immolabat.

^a Sueton. in
C. Cæsare.

Dion

DE IVRE ET OFF. BELL.

Dion quoq; in libris suis, qui de regno inscribuntur, dicit longè maiora geri paucorum consilio, quàm multitudine, aut viribus. quod etià Homerus indicat, cùm Agamemnonem inducit afferentē, se longè facilius posse rem Troianam euertere, si decem Nestores, aut Vlisses in cōsilio haberet, quàm si totidem Aiaces, & Achilles fortiter dimicantes. quò spectant illa verba Vlissis ad Aiace[m], apud

a Metamor.
23.

Ouidium: a
*Quippe manu fortes, nec sunt tibi Marte se-
Consiliis cessere meis: tibi dextera bello
Vtilis: ingeniu[m] est q[ue] eget moderamine nostro:
Tu vires sine mēte geris, mihi cura futuri est:
Tu pugnare potes, pugnandi tempora mecum
Eligit Atrides: tu tantum corpore prodes,
Nos animo: quantoq; ratē qui temperat, anteit
Remigis officiu[m]: quanto est dux militū maior:
Tantum egote supero: nec nō in corpore nostro
Pectora sunt potiora manu: vigor omnis in illis.
Et cetera, quæ carmine prosequitur O-
uidius: ubi dicit arma Achillis, de qui-
bus cum Aiace contēdebat Vlisses, quæ-
que digniori erant proposita, in præmiū
Vlissi tributa fuisse. non itaque tantum
in viribus corporis, & lacertis fortitudi-
nis gloria est: sed magis in virtute animi,*

vt in-

LIBER SECVNDVS. 110

vt inquit Ambrosius^a. Vnde quoque gi-
gantes, de quibus in sacris litteris, quā-
uis viribus & corpore præstarent: quò-
niam non habuerunt sapientiam, perie-
runt propter suam insipientiam^b. contra
verò de viro sapiente scriptum est: Sur-
rexit filius sensatus, & propter illum de-
iecit omnem potentiam inimicorum^c.
Cautus ergo imperator, & prudens, ex
Euripidis sententia, audaci & temerario
præferendus est. consilio enim sapienti,
vt idem dicebat, magna militum manus
vinci potest: sic Xerxes, qui tot hominū
millia contra Græcos duxerat, vnus
Themistoclis industria superatus fuit.
Quare Aristides dicebat, non armis so-
lum contra hostes, sed consilio in primis
vtendū esse. nam cùm consilio, & indu-
stria superiores euadere possumus, quid
opus est pericula suscipere? Hinc rei mi-
litaris periti, in eo præcipuam impera-
toris laudem constituunt^d, si ea ratione
bellū gerat, qua ipse, & exercitus, quàm
commodissimè re frumentaria, aqua, li-
gno, pabulo vtatur; hostis verò iis om-
nibus prohibeatur: & inopia, si fieri po-
test, ad deditiōem compellatur: & vt
maximè se tutò dimicare posse existi-
met,

a de off. l. 1.

b Barnab. c. 3

c Eccles. c. 47

d Job. 40. 15

e Job. 40. 15

DE IVRE ET OFF. BELL.

met, tamē tutius arbitretur, obsessis viis, cōmeatu intercluso, sine vulnere victoria potiri. quæ ratio Iulio Cæsari, summo imperatori maximè probabatur: cui erat propositum, vt non nisi coactus prælium committeret cum Afranio, & Petreio, Pompeianarum partium. nam in eam spem venerat, se sine pugna, & sine vulnere suorum, rem cōficere posse: quòd re frumentaria aduersarios interclusisset: cur etiā secundo prælio aliquos ex suis amitteret, secum pensitans: cur vulnerari pateretur optime meritos de se milites: cur denique fortunam periclitaretur: præsertim cum non minus esset imperatoris consilio superare, quam gladio. & tādē omnium rerum inopia coactos aduersarios, ad deditionem cōpulit^a. & hac ratione facile fuisset Pompeio, Cæsarem ad Pharsalum egestate omnium rerum opprimere, vt proposuerat: nisi a suis Dirachina victoria elatis, se a proposito dimoueri passus fuisset^b. Fabius autem Max. ex hoc genere belli gerendi, summam laudem meruit, etiā ipsius hostis Annibalis testimonio, qui dicebat, se magis a non pugnante Fabio, quam a pugnante Marcello timere:

^a Cas. de bel. civil. lib. 1.

^b Appian. de bel. civil. lib. 2.

LIBER SECVNDVS. III

mere^a: nec cum sententia sefellit. nam Fabius suis artibus eò iam Annibalem sedendo redēgerat, vt non solum nihil ex raptis in diem cōmeatibus superaret, sed ne vnde raperet quidem, quicquam reliqui esset, omni vndique frumento, posteaquam ager parum tutus erat, in vrbes munitas conuecto, vt vix decem dierum, quod compertū postea est, frumentum superesset, Hispanorū ob inopiam transitio parata fuerit, si maturitas temporum expectata fuisset: quam Terentius Varro cons. sua temeritate impediuit: cuius aduentu Annibal, in hisce difficultatibus constitutus, quāuis parte dimidia auctas hostiū copias cernebat, mirè gaudebat, sperans, id quod accidit, fortunam præpostero ingenio & temeritati consulis materiam daturam: cuius culpa ingens illa clades Cannensis Romanis illata fuit^a. hoc quoque consilio C. Sulpitio dictatori aduersus Gallos, ne utiquam placebat, quando nulla cogeret res, fortunæ se cōmittere, aduersus hostem, quem tempus deteriorē in dies, & locus alienus faceret, sine præparato cōmeatu, sine firmo munimento morantē: ad hoc iis animis corporibusque,

^a Linius l. 22

a Livius l. 7.

DE IVRE ET OFF. BELL.

quorum omnis in impetu vis esset: parua eadem languescere mora. Alexander verò cum Leucadiam obsideret, passus est ex finitimis locis omnes eò confugere, vt citius alimenta, quæ habebat, consumerentur: quibus cõsumptis, facilem victoriam consecutus est. & Antigonus vastatis Atheniensium agris, sementis tempore decessit, & quod reliquum habebant frumenti, in sationes sparso, reuersus nouo vere adultam segetem protripuit, & ad famem redactos Athenienses, in suam volutatem pertraxit. Vnde præcepti Cabyris meminisse debemus, quo Cyrum filium monuit, nunquam expectandam esse egestatem, & in reru copia, maximè de inopia cogitandum. sapius enim videmus exercitum consumi penuria, quàm pugna: & vt ait Vegetius, ferro sauior est fames. Itaq; vt diximus, hisce artibus præcipuè superandi sunt hostes, neque temerè in acie versandù, nisi vbi tempus necessitasque postulat: exemplo Scipionis, qui in Numantinos missus, cum vidisset coniuncta cum insania hostium temeritatem, dicebat se tempore redimere hostium temeritatè, & quod loco sapientiæ est, aliena operiri

improp

q

stulti-

LIBER SECUNDVS.

112

stultitiam. bonum enim imperatorem, itidem vt medicum, ad malum curandù vltimo demum loco ferru adhibere debere: nihilominus tamen suo tempore adortus Numantinos fudit a. His ascribi posse videtur consilium Sertorij, qui proserptione Syllana dux Lusitanoru fieri coactus, cum eos oratione flectere non posset, ne cum vniuersa Romanorum acie configerent: duos in cõspectu eorum constituit equos: alterum validissimum, alterum infirmissimum: ac deinde validi caudã ab imbecillo sene paulatim carpi: infirmi a iuvene eximiarum virium vniuersam conuelli iussit: subiiciens, equi caudæ consimilem esse Romanorum exercitù, cuius partes aliquis aggrediens opprimere possit; vniuersum conatus profertere, celerius tradiderit victoriam, quàm occupauerit. quo exemplo Sertorius barbaros, quos ratione flectere non poterat, in suam sententiam pertraxit b. Porro quemadmodum non temerè fortuna tentada est, & ardua suscipienda: sic ab inceptis * non facile discedendum est, exemplo Marcelli, cum enim multa, succedentes temerè moenibus, in oppugnatione Casilini, Roma-

a Plot. in 8.
p. 17.

p. 17.

p. 17.

b Val. Maxi
lib. 7. cap. 38

22

P a

ni mi

DE IVRE ET OFF. BELL.

ni milites acciperet vulnera, neque satis
coeptis succederet: & Fabius omittenda
rem parvam, ac iuxta magnis difficilem,
& abscedendum inde censeret, quod res
maiores instarent: Marcellus, multa ma-
gnis ducibus sicut non aggredienda, ita
semel aggressa non dimittenda esse di-
cendo, quia magna fame momenta, in
vtramque partem fierent: tenuit ne in-
cepto abiretur^a. Quare laudandi quoq;
Caesaris milites, qui cum in obsidione
Auarici, omnium rerum difficultate affi-
cerentur, & Caesar ob inopiam se dimis-
surum oppugnationem diceret: vniuersi
ab eo, ne infecta re discederet, petebant:
hoc se ignominie loco laturos, si inceptam
oppugnationem relinquerent, dicendo^b,
fama siquidem bella stare merito summi
duces existimauere, & eum, qui recede-
bat, fugere credi. Vnde cum in reliquis
rebus, tum praesertim in bello constantia
* atque fiducia imperatoris plurimum¹³
praestant, & saepe ad vniuersi belli euentum
maximi sunt momenti, cuius rei speciosa
exempla nobis praebent Romani, & in
primis, quod Cannensi clade, exhaustis
imperij viribus, supplementum exercitus
in Hispaniam mittere ausi, fecerunt ne
hosti-

^a *Linus 1, 24*

^b *Ces. de bel. gall. lib. 7.*

LIBER SECVNDVS: 113

hostilium locus castrorum, tum maxime
Capenam portam armis Annibale pul-
sante, minoris veniret, quam si Poeni illam
non obtinuissent. Ita se gerere, inquit
Val. Max^a. quid aliud est, quam saeuientem
fortunam in adiutorium sui pudore
victam conuertere? Quod spectat, quod
Caesar dicebat, si non omnia secunda ce-
derent, fortunam esse industria subleuan-
dam. Pari fiducia Scipio Africanus,
speculatores Annibalis, in castris suis de-
prehensos, nec supplicio affecit, nec de-
consiliis & viribus Poenorum percuncta-
tus est: sed traditos eos tribunis militum,
iussosque, omisso metu visere omnia, per
castra, quod vellat, duci iussit: percuncta-
tusque satim percommode omnia ex-
plorassent, datis qui prosequerentur re-
tro ad Annibalem dimisit, quo tam pleno
fiduciae spiritu Scipio prius animos ho-
stium, vt inquit Val. Maxim^b. quam ar-
ma contudit: nam Annibal maxime ho-
stis, fiducia percussus, protinus nuncium
ad Scipionem misit, vt colloquendi se-
cum potestatem faceret, aequiorem im-
petrari posse pacem ratus, si integer, quam
si victus peteret^c. Porro summi duces
facile percipientes, quantum haberet in

^a *lib. 3, c. 7.*

^b *lib. 3, c. 7.*

^c *Linus 1, 30*

DE IVRE ET OFF. BELL.

se boni constantia, atque fiducia, solent ante confictum magno studio illud agere*, quò maximè confidentē sibi red- 14
derent exercitum, & militum animos confirmarent, quod variis modis faciebant. Valerius Corvinus dictator, cum Samnitibus bellum gerens, priusquam signum pugne proponeret, leuibus certaminibus, tentandi hostis causa, aliquot dies moratus est, ne scilicet nouum bellum suos, nouusque hostis terreret^a. Q. Fabius consul, decertaturus cum Hetruscis, quò animus militum multitudine territus restitueretur, Samnitium bella, quæ magna felicitate confecerant, extollebat, eleuabat Hetruscos, nec hostē hosti, nec multitudinem multitudini comparandam esse aiebat: præterea telum aliud occultum scituros in tempore, interea taceri opus esse: quibus ambagibus prodi simulabat hostes, & suos mirū in modum confirmabat^b. in quo certè solertia Fabij meritò laudanda, & ab imperatoribus imitanda est. communi enim fit vitio naturæ, vt Cæsar dicebat^c, vt inuisis latitantibus, atque incognitis rebus magis confidamus, vehementiusque exterreamur. &, vt inquit Liuius, sæpe

^a Liuius l. 7.

^b Liuius l. 9.

^c de bel. ciuil. lib. 2.

LIBER SECVNDVS. 114

sæpe vana pro veris maximè in bello valuerunt. Veteres quoque ad confirmandos militum animos, causam religionis peridoneam censebant. quò spectat omnia auspicia & oracula, quæ si fortè aduersi quid signi facere viderentur, solent nonnunquam imperatores, solerti quadam interpretatione, in bonum vertere, vt militibus timorem eximerent. cuius rei exstant innumera exempla. Et quidem, quemadmodum multa ad confirmandos militum animos facienda sunt, sic quoque magno studio, illa quæ merū
15 inferre possent*, aut militū animos quacunque ratione alienare, suppressenda sunt. nam, vt Cæsar dicebat, vt corporis vulnera, ita exercitus incommoda regenda sunt: ne ea nudando, militibus timor addatur, & hostibus audacia crescat. in quo, iure Terentius Varro reprehendus videtur. nam cum accepta clade Cænensi, Campani legatos ad eum Venustiam misissent, quò cum paucis, ac semiarmibus venerat: ita auxit rerum suarum suique contemptum, nimis detegendo cladem, nudadoque, vt qui prius ægrè ferre se, aduersi aliquid accidisse Romanis nūciassent, pollicitique essent, omnia quæ

DE IVRE ET OFF. BELL.
ad bellum opus essent: reuersis domum
legatis (qui ex contéptu consulis, & eius
oratione, quæ desperatione rerû omniû
continebat, quasi deletû videretur no-
men Romanorum, referebant) omnes
ad defectionem spectarent: consili se to-
tius Italiae imperio potiri posse, atq; ita
a *Liuius l. 22* foedus cum Annibale fecerunt^a. Simili-
ter Philippus Macedonum rex, impru-
denti consilio, aliquid ad charitatē suo-
rum, & vt promptius pro eo periculum
adirent, ratus profecturum se, si equitû,
qui ceciderant in leui quodâ prælio cum
Romanis, sepeliendorum curam habuif-
set: afferri eos in castra iussit, vt conspi-
ceretur ab omnibus funeris honos. nam
quod promptiores ad subeundam om-
nem dimicationem putabat facturû, id
metum pigritiamque incussit. qui enim
hastis, sagittisque, & rara lanceis vulne-
ra facta vidissent, inquit *Liuius b*, cum
b *l. 31.* Græcis, Illyricisque pugnare assueti:
postquam gladio Hispaniensi detrûcata
corpora, brachiis abscissis, aut tota cerui-
ce defecta, diuisa a corpore capita, paten-
tiaque viscera, & foeditatem aliam vul-
nerum viderû: aduersus quæ tela, quos-
que viros pugnâdum esset, pauidi vulgò
cerne-

cernebant. Itaque Romani, cum P. Ru-
tilij Lupi cons. bello sociali cæsi, cada-
uere, & aliorum non paucorum nobi-
lium, in urbem relato, videret populum
eo spectaculo commoueri & terreri: S.
C. decreuerunt, vt exinde mortuorum
in bello corpora, ibi humarentur, vbi-
que cecidissent: ne ob eorum conspectû
reliqui segniore ad militiam fierent.
quod decretum mox cognitû, & hostes
imitati sunt^a. Ceterum Chabrias Athe-
nienstem dux, optimum hunc impera-
torem esse dicebat, qui maximè co-
16 gnitas haberet res^a hostium^b: quarum
certè ignoratione multos fugatos exer-
citus, & de summa rerum non semel in
periculum ventum fuisse legimus. Itaq;
Cassius a Cæsarianis in suo cornu vi-
ctus, & castris exutus, credens Brutum
quoque superatû, qui in suo cornu vice-
rat, quasi desperatis rebus, sibi ipsi mortē
consciuit. Simili errore, cum inter Ro-
manos & Volscos magno prælio certa-
retur, & nox incertos diremisset: tantus
ab imprudentia euentus vtraque castra
tenuit timor, vt relictis sauciis, & magna
parte impedimētorum, ambo pro victis
exercitus se in montes proximos recipe-
rent.

a *Linus li. 4* rent a, & Curio legatus Cæsaris, bello
ciuili, temerè credens per fugis, qui Iu-
bam regem (qui Pompeio cum magnis
copiis auxilio venerat) reuocatum fini-
timo bello, & Suburræ eius præfectū,
cum mediocribus copiis missum assere-
rent: prælium temerè commisit, & vna
cum exercitu a copiis regis circumuentus,
ad interuentionem cælus est *b*. Vnde
cum vitio naturæ, vt ait Cæsar, quæ vo-
lumus, & credimus libèter, & quæ senti-
mus ipsi, reliquos sentire speramus, non
temerè transfugis, & exploratoribus **fi-*
dem habere debemus. in quo Gallorū *27*
morem idem Cæsar^o reprehendit: qui
quibuscunque rumoribus, & auditioni-
bus permoti, de summis sæpe rebus cō-
silia ineunt, quorum eos e vestigio pæ-
nitere necesse est: cum incertis rumori-
bus seruiant, & plerique ad eorum vo-
luntatem ficta respondeant. Quare ex-
pedit, vt illi, qui cum imperio sunt, vbi
duriora quedam occurrunt, speculatum
ipsi prodeant: exemplo Marcelli, qui ad
collegam dicebat: Quin imus ipsi cum
equitibus paucis exploratum: subiecta
enim res oculis, certius dabit consilium.
Omnium autem maximè proderit im-
perator,

b *Cæs. de bel.*
ciuil. lib. 2.

c *de bello gal-*
lico lib. 4.

18 perator^{*}, si ad omnia quæ aspera atque
ardua sunt, se ducem præbeat. si quid e-
nim iniungere inferiori velis, id prius
in te, ac tuos si ipse iuris statueris, facilius
omnes obediens habeas. Imitari itaq;
debet quilibet bonus imperator, fortem
& strenuum ducem, populo Israëlitico
diuinitus excitatum & datum, Gedeonem,
suos ita alloquentē: Quod me vi-
deritis facere, id vos quoque facite, a ca-
pite enim, vt inquit Seneca, bona valetudo
transit in reliqua membra. suntque
in hanc rem præclara Valerij Coruini
verba inquentis: Cùm gloria belli, ac
virtute sua quemque fretos, ire in aciem
debere; tum etiam intueri, cuius ductu
auspicioq; ineunda pugna sit: vtrum qui
audiendus, duntaxat magnificus adhor-
tator sit, verbis tantum ferox, operum mi-
litariū expers: an qui & ipse tela tractare,
procedere ante signa, versari in media
mole pugnae sciat. facta mea, non dicta;
vos milites sequi volo, nec disciplinam
modò, sed exèplum etiam a me petere,
qui hac dextra mihi tres cōsulatus, sum-
mamque laudē peperit^a. Sic certè C. Cæ- *a* *Linus l. 7.*
sar in ordinatā aciem sæpe restituit, ob-
stans fugientibus, retinensque singulos,
& con-

DE IVRE ET OFF. BELL.

& contortis faucibus conuertens in hostem a. Itaque ancipiti illo praelio, quocum iuniore Pompeio in Hispania conflictit, suis prae pauore trepidè pugnantibus, cum res esset in maximo discrimine, & nihil exhortationibus proficeret, arrepto cuiusdam clypeo, increpitisque militibus, procurrit in hostem, dicens: Nunc & mihi finis vitæ erit, & vobis militiæ. quo facto pudori cedente metu, aciem restituit, ducentis telis in clypeo acceptis b. In quo tamen maximè industriam imperatoris* requiro, vt sua quidem alacritate militum animos ad quodnis periculum subeundum paratiores reddat: non temerè tamen periculo sese exponat: præsertim ad quem summa rerum spectat: nisi maxima necessitate id exigente, & cum de totius belli euentu agitur. multas enim vrbes euersas, plures fusos fugatosque exercitus, imperatorum temeraria morte legimus. Itaque mors P. Scipionis in Hispania, dum sese nimium hostium telis offert, vt hostes haud dubiè pro victoribus, & Romani pro victis essent, effecit c. & vulnus Cn. Scipionis ad Mundam vincetibus egregiè Romanis, sed de salute imperatoris solli-

b Appian. de bell. civil. l. 2.

c Linius l. 25

LIBER SECVNDVS. 117

sollicitis pauorem iniecit, & haud dubiè & præclaræ victoriæ impedimèto fuit. a Linius l. 24. Sic quoque cum Annibal in Saguntum oppugnatione, dum murum incautius subit, vulneratus caderet, tanta circa eum fuga atque trepidatio fuit, vt non multum abesset, quin opera ac vineæ desererentur b. Sic cum Epaminonda, dum non ducis tantum, verum etiam fortissimi militis officio fungitur, vires quoque reipubl. Thebanæ ceciderunt, nam vt inquit Iustinus c, sicuti telo si primam aciem perfregeris, reliquo ferro vim nocendi sustuleris: sic illo velut mucrone teli ablato duce Thebanorum, reipubl. vires hebetate sunt: vt non tam illum amisisse, quam cum illo interiisse omnes vires Thebanorum viderentur. Non itaque nimium fidant fallaci fortunæ principes, neque etiam clypeo Iouis: sub quo eos versari dixit Homerus: sed in periculis suscipiendis, vt inquit Cicero d, consuetudo imitanda medicorum, qui leuiter ægrotantes leuiter curant, grauioribus autè morbis periculosas curationes adhibere coguntur. Huc spectare videtur, quod Æmilius Paulus dicebat, cum victo Perseo pro gratulatione victoriæ cõiuiua cele-

a Linius l. 24.

b Linius l. 21

c lib. 6.

d offic. lib. 1.

op. l. 1. 1. 1.

a Plud. in a.
Biblioteca

et. i. i. i. d.

2. 110

et. i. i. i. d.

b Elinus l. 40

DE IVRE ET OFF. BELL.
celebraret: eiusdem scilicet esse peritiā,
exercitum hostibus valde terribilem, &
amicis conuiuium valde iucundum red-
dere^a. Et Scipio African. cum eum qui-
dam parum pugnacem dicerent: Imper-
ratorem me mater, non bellatorem pe-
perit, respondit: vt ostenderet, vincendi
rationem in vnus potius scientia & in-
genio, quam in multorum viribus & ar-
mis esse. non enim eadem militares, &
imperatoria artes sunt. Præterea impe-
rator, vel potius summus princeps²⁰, me-
minisse debet cōsiliij Antigoni: qui sæua
tempestate iactatus, cum in eadem naue
secum suos omnes habuisset: præcepisse
liberis dicitur, vt & ipsi meminissent, &
ita posteris proderent: ne quis cum tota
gente simul in rebus dubiis periclitari
auderet. cuius præcepti memor Philip-
pus, Romanis bellum illaturus, duos si-
mul filios in aleam eius, qui proponere-
tur casus, cōmittere noluit: itaque ma-
iorem secum duxit; minorem ad custo-
diam regni remisit in Macedoniā^b: pru-
dentes patres familias imitatus, qui soliti
sunt, non omnem vnum in locum pecu-
niam reponere, ne si chasmate, incēdio,
aut bello fortè periret, vniuersa etiam
interi-

interiret hominis substātia. quò spectat
iactatum inter agricolas adagium, cuius
admonet Celsus^a: Pecuniā sine peculio
fragilem esse. quem locum pulchrè ex-
plicat Corrasius^b. Porrò nō solum bel-
landi virtus^c, vt inquit Cicero^c, in sum-
mo & perfecto imperatore quæreda est,
sed multæ sunt artes eximię huius admi-
nistræ, comitesque virtutis. In primis
autem requiritur in eo, qui aliis impe-
rare vult, vt sibi, & cupiditatibus suis im-
perare possit, & imperium, quod in alios
exercere vult, omnium grauissimè & se-
uerissimè in seipsum exercent. neque e-
nim potest exercitum continere is im-
perator, qui seipsum non continet: neq;
seuerus esse in iudicando, qui alios in se
seueros esse iudices non vult. refrenet
ergo libidines, spernat voluptates, ira-
cundiam teneat, coërceat auaritiam, &
ceteras animi labes repellat. cui quidem
ita affecto, vt inquit Cicero^d, quæ vim
habere maximam dicitur, præsertim in
bello, fortuna ipsa cedit: quę, sicut sapiēs
poëta dixit, suis cuique fungitur mori-
bus: quemadmodum de M. Porcio Ca-
tone traditur, viro omnibus virtutibus
prædito, tantam in eo vim animi inge-
niique

a in l. si cho-
ryss. §. 1. P.
de legat. 3.

b Miscellana.
iur. civil. lib. 1.
cap. 13.

c pro lege
Manil.

in d. dil. 100

in d. dil. 100

in d. dil. 100

d in Para-
dox.

DE IVRE ET OFF. BELL.

nique fuisse: vt quocunq; loco natus
esset, fortunam sibi ipse facturum videre-
tur, tam in rebus bellicis, quam civili-
bus^a. & non temere creditum fuit, feli-
ciorem futurum Alexandrum Magnum,
si vicisset superbiam, atque iram, mala in-
uicta, aliaque animi vitia: sed quem Per-
sarum arma non fregerunt, vitia vice-
runt^b. Agefilus vero summus dux, di-
cebat, malle se vincere malas cupidita-
tes, quam maximam hostium urbem ca-
pere. melius enim esse, suam ipsius con-
seruare libertatem, quam aliis eam adi-
mere^c. & Scipio ex capta Carthagine
non maiorem gloriam meruit, quam
quod captiuam adeo eximia forma inter
ceteras, vt quacunque incederet, con-
uerteret in se omnium oculos, inuictam
& intactam sponso Allucio restituerit,
precio redemptionis illi in dotem dato^d.
& idem Scipio, conciliata sibi clementiae,
& continentiae fama plus in Hispania
profecit, quam inuictis Romanorum ar-
mis. Itaque cum poetarum monstra ab Her-
cule domita, & tyrannos occisos fingunt,
inducunt bonum imperatorem, cuius
exemplum nobis Herculem proponunt,
corruptos animi affectus comprimere de-
bere.

^a Livius 2.39

^b Quintus Curtius lib. 6.

^c Plutarchus in a-
pophe.

^d Livius 1.26

LIBER SECVNDVS.

119

22 bere. Ceterum imperio alicui delato,
consultum erit, liberum illi de summa
rerum statuendi arbitrium permittere,
exemplo senatus, populi que Rom. qui
omnium rerum arbitrium, quod ad bel-
lum attinet, imperatori permittebant, &
vtrum sedendo, an dimicando rem gerere,
hoc vel illud oppidum oppugnare visum
esset, ipsius iudicio relinquebant, neque
quicquam sibi reseruabant, quam aucto-
ritatem noui belli indicendi, aut foederis
faciendi cum hoste: quae summi imperij
esse alio loco ostendimus^a. Itaque Q.
Fabius consul in Hetruscos missus, vt so-
cietatis Sutrinis, quos Hetrusci obsidebant,
opem ferret, Hetruscis praelio fuis, fu-
gatisque, inconsulto senatu, per siluam
Ciminiam hostes persecutus, in Hetruriam
bellum transtulit^b. & Cn. Manlius
consul. Antiocho deuicto, Gallograecis,
quod Antiochum auxiliis iuuisent, sine
senatus auctoritate, & iniussu populi,
bellum intulit: & nec quicquam crimi-
nantibus eum legatis, qui cum eo fue-
rant, triumphas in urbem inuectus est^c.
Similiter Caesar, cui Gallia prouincia
obtigerat, Germanis Gallia expulsis
Rhenum transiit, vt cum Sicambis bel-
lum ge-

^a Livius 1.1.6.

^b Livius 1.9.

^c Livius 1.38.

DE IVRE ET OFF. BELL.

lum gereret, quòd illos, qui sibi Gallia-
que bellum intulerāt, & in fines Sicam-
brorum se receperant, dedere nollent: &
in Britanniam quoque exercitum tran-
stulit, quòd omnibus fere gallicis bellis,
hostibus Romanorū inde subministrata
auxilia intelligebat: hæcque omnia ex
suo tantum arbitrio fecit^a. Cn. autem
Pompeio bellum aduersus piratas lege
Gabinia in triennium ita mandatū fuit,
vt toto mari, quod est intra columnas
Herculis, & in maritimis prouinciis, vsq;
ad quadragesimum a mari stadium,
potestatem haberet imperandi regibus,
præsidibus, ciuitatibus, vt se omnibus ad
eius belli administrationem necessariis
iuuaret^b. & Q. Fabio Max. dictatori per-
missum fuit, vt omnia faceret, vt e re pu-
blica duceret. & T. Quintio cons. liberū
arbitrium pacis, ac belli cum Philippo
permissum fuit^c. in quo meritò pruden-
tiam senatus populique Rom. laudes.
nam qui ex alieno metu, voluntateque
pendet, nihil magnum præstare potest.
Difficile quoque fuisset senatui, ea quæ
oculis subiecta non sunt, suo iudicio ad-
ministrare: & vbi castra locanda essent,
scire: quæ loca præidiis occupanda:
quando

^a Caesar de
bell. gal. lib. 4

^b Plut. in Pō.
pe. Cice. pro
lege man. Ap-
pian. in Ms.
strud.

^c Linius l. 32

LIBER SECVNDVS

120

quando cum hoste confligendum: quā-
do quiescendū esset, præscribere: & e ter-
ra, quod aiūt, gubernare: præsertim cum
puncto tēporis, vt inquit Linius, cuius
præteruolat opportunitas, si cunctatus
paululū fueris, ne quicquā mox amissam
queraris. Porrò quò maiori animo, &
omnibus curis libero, ad summā rerum
imperatores consulere possent, ne metu
supplicij a re gerenda deterrerentur: se-
natus, populusq; Romanus, re fortè ma-
le gesta, fortunā tantum belli incusans,
nunquam crudelius quicquā in eos sta-
tuit: nec vnquam atrocior in eos, qui te-
meritate, atq; inscitia, exercitus amisisset,
fuit, quā vt pecunia eos multaret: capite
anquisitum ob rem bello male gestā, de
imperatore fere nunquā fuit: ipsam ca-
lamitatē satis poenæ esse existimantes, &
laude frustrari. cuius rei exēplo sunt M.
Sergius, & P. Virginius tribuni militum
cōsulari potestate, bello contra Veiētes.
nā cum fortè hostes ea regione, qua M.
Sergius præerat, castra adorti essent: nec
se iā Romani ab hostibus tueri possent;
& sola spes esset, si a maioribus castris
subueniretur, quibus Virginius præ-
erat priuatim Sergio inuisus & infestus:

Q 2

noluit

DE IVRE ET OFF. BELL.

noluit Virginius collega auxilium submittere, nisi peteret. & Sergius, ne quam opem videretur ab inimico petisse, vincti ab hoste, quam vincere per ciuē maluit: ita vt huius pertinaciam arrogantia alterius æquaret: quo factū est, vt milites diu in medio cæsi, postremò desertis munitionibus perpauci in maiora castra, pars maxima atq; ipse Sergius Romanam pertenderet: vbi acta vtriusq; causa in senatu, & apud populum die dicta, tantum denis millibus æris grauis rei damnati sunt^a. Similiter M. Postumius tribunus militum cōsulari potestate, quod ad Veios eius opera male pugnatū esset, decem quoque millibus grauis æris: & C. Sempronius conf. ob ignominiam Volscici belli, quindecim millibus æris damnati sunt^b. solū inuenio de Cn. Fulvio prætore, ob exercitum in Apulia amissum (cū omnibus probris oneraretur, & iurati multi dicerent fugæ paucisq; initium a prætore ortum, ab eo desertos milites, cū haud vanum timorem ducis crederent, terga dedisse) capite anquisitum fuisse: qui priusquam dies comitorum adesset, exulatum Tarquinios abiit^c. Multis verò annis ante,

Sp. Ser-

^a *Liuius l. 5.*

^b *Liuius l. 4.*

^c *Liuius l. 36.*

LIBER SECVNDVS. 121

Sp. Seruilus, vt consulatu abiit, reus capitis fuit, a trib. pleb. die dicta, quod Hebruscos in castra fugientes audacius quā prudentius persecutus, robor iuuentutis amisisset. sed cū id indignissimè ferrent patricij, rem non ferendam dictitantes, eos qui se pro republica impigrè hostibus obijciant, si fortuna minus faueat, ignauix accusari ab iis qui nunquā in acie steterint: tantum potuerunt apud populum, vt omnium calculis reus absolueretur: ostendentes non esse e repub. damnari duces ob infortunium^a. Atqui in C. Terentium Varronem consulem, cuius temeritate, inconsulto collega L. Emilio Paulo clades illa Cannensis Romanis illata est, ex qua relicto exercitu, & collega fortiter mortuo profugit, nō solū non est animaduersum ob rem male gestam, sed etiam ex tanta clade redeunti obuiam itum frequenter est, & gratiæ actæ, quod de republ. non desperasset: cui, si Carthaginensium ductor fuisset, nihil recusandum supplicij foret^b. Fuere enim^c Carthaginenses in militiæ negotiis tam asperi, vt imperatores, qui prauo cōsilio, quamuis prospero euentu rem gessissent, in crucem tollerent;

Q 3

^a *Dion Hal. ant. Ro. lib. 9.*

^b *Liuius l. 22.*

^c *Liuius l. 36.*

^a Vale. Max.
lib. 2. cap. 7.
Livyus lib. 38

^b Justin. l. 19

^c Plut. in vi.
Timoleonis

^d J. de offic.
legati tribuni
lib. 3.

^e in l. credi.
tor. §. Lucius.
D. mandati.

^f l. in perso.
navi. §. gene.
raliter. D. de

reg. iur. l. hac
reditio. D. de
constr. ony. tio.

^g l. si in lege. D.
locati. l. si so.
cietatem. D.

pro socio.

DE IVRE ET OFF. BELL.

rent: quod bene gesserant, deorum im-
mortalium adiutorio, quod male admi-
ferant, ipsorum culpæ imputantes^a. Ita-
que Mago insignis Carthaginensium
imperator, qui primus omnium impe-
rium Pœnorum ordinata disciplina mi-
litari constituit, viresque civitatis non
minus bellandi arte quam virtute firma-
vit^b, ob rem male gestam contra Syra-
cusanos, metu supplicij seipsum interfe-
cit: quo non contenti Carthaginenses,
mortui corpus in crucem sustulerunt^c.
Sciendum autem hanc laxam, & largam
de summa rerum liberè consulendi po-
testatem, imperatori tributam, in magi-
stro equitum, tribuno, vel alio qui im-
peratore inferior est, admodum restrictâ
fuisse: vt suo loco dicemus^d. & quidem,
quantumvis libera permittatur duci re-
rum omnium, ex arbitrio suo admini-
stratio: nihilominus, si quid fraudulen-
ter fecerit, de eo tenebitur. nam plenè
quidem, vt inquit Scæuola, sed quatenus
res ex bona fide agenda est, mandatum
censetur^e. & quod in arbitrium alius
confertur, semper ad boni viri arbitrium
referendum est.^f

SE-

LIBER SECVNDVS. 123

SEQVNTVR PROPO-
SITIONES QVAEDAM BEL-
LICÆ, ET CAUTIONES IMPERATO-
RIÆ, veterum exemplis stabilitæ.

- 1 Vnum non plures exercitui præfici debere,
cum potestate libera, eundemq; ctinuum,
nec eum quem prius offenderis, ignomi-
niæ affeceris.
- 2 Plurium imperium bello inutile.
- 3 Quando dictator creari solitus apud Ro-
- 4 Dictatoris potestas. (manos.)
- 5 Non nisi confecto bello successor impera-
tori mittendus.
- 6 Monarchia optima reipub. status.
- 7 Periculosum cum quem offenderis sum-
ma rerum præficere.

CAPVT TERTIVM.

Quattuor tribuni militum consulari
potestate Romæ creati, quorum
tres delectu habito profecti sunt Veios,
documento fuere, inquit Livius^a, quam
1 plurium imperium * bello inutile esset:
tendendo ad sua quisque consilia, cum
aliud alij videretur, a peruerunt ad occa-
sionem locû hosti: incerta namq; acie, si-
gnû aliis dari, receptui aliis cani iubêti-
bus, inuasere opportune Veiêtes, & in fu-
gâ egere. Cõsimiliter L. Æmilius Paul^a,

Q 4

ac Te-

DE IVRE ET OFF. BELL.

ac Terentius Varro aduersus Annibalē:
nec ita pridem Germanorum principes
aduersus Carolum v. magno suo damno
experti sunt, nihil a pluribus rectē im-
perari posse. Itaque Græci & Romani*, 2
cū graue bellum, aut seditio ciuili rē-
publicam perturbaret: ad vnius dictato-
ris aut Archi, aut Harmostæ imperium,
velut ad sacram anchoram confugiebāt.
vnde Romanis a Veientibus victis: Mœ-
sta ciuitate, inquit Liuius^a, vinci insuera,
ad dictatorem creandum recursum est.
& alibi, Tumultuante Romæ plebe, cū
res ad maximam seditionem spectaret,
trepidi patres, inquit Liuius^b, ad duo vl-
tima auxilia, summum imperium, sum-
mūque ad ciuem decurrunt, dictatorē
dici placet: dicitur M. Furius Camillus.
Item Flamini cum maxima parte exer-
citus ad Trasymenum cæso, cū magna
trepidatio Romæ esset, ad remedium iā
diu desideratum, inquit Liuius^c, nec ad-
hibitum, dictatorem dicendum ciuitas
confugit. & vt idem refert^d, cū Præne-
stini discordia Romanorum freti, ra-
ptim agmine facto, peruastatis agris ad
portam Collinam signa inferrent, Ro-
mani a seditione ad bellum versi, dicta-
torem

^a lib. 4.

^b lib. 6.

^c lib. 22.

^d lib. 16.

LIBER SECVNDVS. 123

torem T. Quintium Cincinnatum crea-
uere: quod vbi auditum est (tantus eius
magistratus terror erat) simul hostes a
mœnibus recessere, & iuniores Romani
ad edictū sine detrectatione conuenere.
Itaque non temerè creditum est, quod
Liuius sensit^a, Gallos urbem Romā non
capturos fuisse, si, quē admodum aduer-
sus Fidenatem ac Veientem hostem, a-
liosque finitimos populos, vltima experi-
ens auxilia, multis tēpestatibus ciuitas
fecerat: dictatorem dixisset, contra inusi-
tatum, & inauditū hostem, ab Oceano,
terrarumque vltimis oris bellum cien-
3 tem. Dictator verò* optima lege crea-
tus, summum imperium belli, pacis, pœ-
narum ac præmiorū sine prouocatione
habebat: vt liber impedimentis omni-
bus melius ad summam rerum cōsulere
posset^b. Qua ratione T. Quintio, & A-
grippa Furio cōsulib. in Æquos & Vol-
scos profectis, cū duo cōsules in exer-
citu Romano pari potestate essent, quod
saluberrimum in administratione rerū
magnarū est, inquit Liuius^c, summa im-
perij, concedente Agrippa, penes colle-
gam erat. Similiter Aristides, summus
vir, & Atheniensium imperator bello

^a lib. 5.

^b Pomp. in l.
2. §. populo.
D. de orig. iur.

^c lib. 3.

DE IVRE ET OFF. BELL.

Marothonio, cum plures imperatores more Atheniensium creati essent, pari potestate, Milciadi collegæ, ut solus imperaret, concessit, atque reliquis collegis, ut idem facerent, auctor fuit. idque consilium constat sublatis contentionibus, gloriosissimam de Medis victoriam Atheniensibus peperisse^a. Quam autem expediat, duci exercitus liberam de summa rerum consulendi potestatem permittere, superiore capite ostendimus. Porro cum minimè conueniat, interrumpi tenorem rerum, in quibus peragendis continuatio ipsa efficacissima est; non nisi confecto bello successorem imperatori mitti expedit. nam inter traditionem imperij, nouitatemque successoris: qui noscendis prius, quam agendis rebus imbuendus sit: sæpe bene gerendæ rei occasiones intercidunt. Quare Fabius Max. monuit populum, ut magno iudicio consules crearent, qui possent esse pares Annibali: Nam, inquit, cum, qui est summus in ciuitate dux, eundem elegerimus, tum repente lectus in annum, aduersus veterem & perpetuum imperatorè comparabitur, nullis neque temporis, neque iuris in-

clusum

^a Plus. in A. v. 1. 2. 3. 4.

LIBER SECVNDVS. 124

clusum angustiis, quo minus ita omnia gerat, administretque, ut tempora postulabunt belli: nobis in apparatu ipso, ac tantum inchoantibus res minus circumagitur^a. Vnde etiam Liuuius^b, cum Romanos duces cum Alexandro comparat, eo mirabiliores illos quam Alexandrum, aut quemquam alium regem facit, quod denos vicenofque dies quidam dictaturam, nemo plus quam annum consulatum gessit: ab tribuno pleb. delectus impediti sunt: post tempus ad bella ierunt: ante tempus comitiorum causa reuocati sunt: in ipso conatu rerum circumegit se annus: collegæ nunc temeritas, nunc prauitas impedimento aut damno fuit: male rebus gestis, rebus alterius successum est: tyronem, aut male imbutum disciplina exercitum acceperunt. At hercle reges (inquit) non liberi solum impedimentis omnibus, sed domini rerum temporumque, trahunt consiliis cuncta, non sequuntur. præterea supra hæc omnia incommoda, quam arborem quis conferuit, ab ea legere alium fructum indignum videtur. ut Qu. Fabius Max. dicebat, petens Hetruriam, extra ordinè prouin-

^a Liuus 1. 24

^b lib. 9.

DE IVRE ET OFF. BELL.

prouinciam sibi dari: qui aperuisset Ci-
miniam siluam, viamque per deuos sal-
tus Romano bello fecisset^a. Et his qui-
dem argumentis, & exemplis, multum
iuuatur sententia eorum, qui monar-
chiam* & regiam potestatem vniuersæ
naturæ congruentem, optimum reipub.
statum constituerunt. Quare etiam Si-
bylla carminibus suis augurata dicitur
reipub. Romanæ salutem in regno posi-
tam esse, & ciues aliter seruari non posse,
quàm si regem haberent. Nam vt Tibe-
rius dicebat, fieri non potest, vt respubl.
bene constituta, quod vnum tantum est
corpus, plura capita habeat. Ceterum,
periculosissimum quoque erit*, eum
quē offenderis, vel ignominia affeceris,
summæ rerum præficere. cuius rei exem-
plo esse potest M. Liuius: qui cū ex con-
sulatu populi iudicio damnatus, igno-
miniam ægrè ferens, in rus migrasset, &
octauo post damnationem anno, in urbē
reductus, iterum consul factus esset: me-
moriam proditum est, plenum adhuc ira
in ciues M. Liuium, ad bellum profici-
scientem contra Annibalem, moneri Q.
Fabio, ne priusquam genus hominum
cognosceret, temerè manum cōsereret,
respon-

LIBER SECVNDVS. 125

respondisse, vbi primū hostiū agmen
conspexisset, pugnaturum: cumque
quæreretur, quæ causa festinandi esset:
Aut ex hoste egregiam gloriam, inquit,
aut ex ciuibus victis gaudium meritum
certè, etsi non honestum capiam^a. Simi-
liter Harpagus, cū Astyages Medorum
rex illi infestus, in vltionem seruati ne-
potis Cyri, filium eius interfecisset, epu-
landumque patri tradidisset: ad tempus
dissimulato dolore, odium regis in vin-
dictæ occasionem distulit: & postea cū
Cyrus Astyagi bellū inferret, & Astya-
ges summam belli Harpago cōmisisset:
exercitum acceptum, statim Cyro per
deditionē tradidit, & regis crudelitatem
perfidia defectionis vltus fuit.^b

Vtrum lenitate & benevolentia: an verò se-
ueritate & sœuitia plus proficiet imperator.

1. Nullum animal maiore arte tractandum,
quàm homo.
2. Scipio humanitate, Annibal crudelitate,
parem in rebus bellicis gloriam conse-
cuti sunt.
3. Manlius seueritate, Valerius benigni-
tate milites in officio continuerunt.
4. Cauendum ne nimia lenitas pariat con-
temptum.

DE IVRE ET OFF. BELL.

temptum, neque nimia saevitia odium.

- 5 In principe requiritur benevolentia.
- 6 Non potest amor cum timore misceri.
- 7 Imperator apud suos milites plus proficiet comitate, quam morum asperitate.
- 8 Homo beneficio & benevolentia inuitari cupit.
- 9 Obsequio mitigantur imperia.
- 10 Benevolentia etiam apud hostes multum potest.

CAP. QVARTVM.

NON solum belladi virtutem in summo, ac perfecto imperatore quærendam esse alibi diximus: sed multas alias esse artes eximias, huius administras, comitesque virtutis. & quidem, cum nullum sit animal*, vt sensit Seneca, maiore arte tractandum, quam homo: queri solet, vtrum in imperatore requiratur magis asperitas & saevitia; an vero humanitas, & benevolentia. qua de re in vtramque partem innumera possent adduci exempla: & in primis sese offerunt Annibal, & Scipio*, summi duces, qui diuersissimis ingeniis, longè diuersiore modo, ac ratione, parem ex rebus belli-

LIBER SECVNDVS. 126

bellicis gloriam reportauere. hic enim in Hispaniam missus, innata sibi humanitate, & benevolentia, non solum militum animos sibi deuinxit: sed etiam conciliata clementiæ fama, totam Hispaniam Romanæ ditionis fecit: ille contra, magna violentia, crudelitate, & rapina Italiam deuastauit, & omnes populi Italiæ, omnia fere oppida ad eum defecere: ita vt, quemadmodum Hispania, benevolentia Scipionis, sic Italia, timore Annibalis subacta fuerit. Simile exemplum habemus in Manlio Torquato, & Valerio* Coruino, qui pari virtute & gloria vixere Romæ: dispari tamen ingenio, & ratione procedendi. Manlius enim ferox natura, maxime seuerus in disciplina militari fuit: Valerius verò omni genere humanitatis, & benevolentia milites profecutus est. vsque adeò, vt ad milites in officio continendos, ille filium victorem, & speciosa spolia referentem, quod eius iniussu pugnasset cū hoste, virgis cæsum securi percussisset: hic verò neminem vel offenderit quidē. attamen pro tam dissimili ratione agendi, non dissimile fructū & gloriam retulere. nulla enim vnquam feditio

DE IVRE ET OFF. BELL.

feditio inter vtriusque ducis milites or-
ta fuit: nūquam vllus pugnam detrecta-
uit, aut dicto minus obediens fuit: & v-
terque maximas res gessit. Manlius itaq;
sua seueritate & imperiosis edictis, disci-
plinam militarem mirum in modū sta-
biliuit: Valerius verò, tātum in militari
disciplina seruans, innata sibi humani-
tate & lenitate militum animos flexit, &
obedientissimos habuit: & si quos forte
legum, & disciplinae contemptores pu-
niebat, non hoc imperatoris seueritati,
sed constitutioni legū ascribebant. non
enim vbi imperio, vbi lege agi poterat,
volebat. & hæc exempla propositā quæ-
stionem satis dubiam relinquunt. Porrò
illud certè magno iudicio, vtramuis viā
sequamur, cauendum: ne nimia lenitas
pariat contemptum: quod Scipioni e-
uenit: inter cuius milites maxima sedi-
tio mota est in Hispania: neque nimia
seueritas odium excitet: quod Annibali
accidit: qui crudeliter & auarè spoliādo
ea, quæ tueri nequibat, vt vasta hosti re-
linqueret, omnium animos a se abalie-
navit, neque indigna patientium modò,
sed ceterorum etiam: quippe ad plures
exemplum, vt inquit Liuius^a, quàm ca-
lamitas

LIBER SECVNDVS.

127

lamitas pertinebat. Ceterum qui de in-
stitutione principis * scripsere, potius
Valerium, & Scipionem imitādos pro-
ponunt, & humanitatem, beneuolentiā,
& similes virtutes in principe requirūt:
vt de Cyro scripsit Xenophon. malus e-
nim custos *, vt inquit Cicero^a, diutur-
nitatis metus, contraque beneuolentiā
fidelis est, vel ad perpetuitatem. & Præ-
textatus apud Macrobiū^b, Qui colitur,
inquit, etiam amatur: non potest amor
cum timore misceri. vnde putas arrogā-
tissimum illud manasse prouerbiū, quod
iactatur: Totidē nobis hostes esse, quot
seruos? non habemus illos hostes, sed fa-
cimus, cum illis superbissimi, contume-
liosissimi, crudelissimi sumus. Itaq; præ-
clare Ennius.

Quem metunt, oderunt;

Quem quisque odit, perisse expetit.

Et multorū odiis nullas opes posse ob-
sistere, interitu C. Cæsaris ostendit Ci-
cero^c. atque hanc sententiam, etiam in
Imperatore* confirmat exemplum Ap-
pij Claudij, & T. Quintij consl. Appius
enim in Volscos missus, vexando sæuo
imperio exercitum, hoc sua acerbitate
effecit, vt milites omnia segniter, ociosè,

^a offic. lib. 2.

^b Satur. lib. 1.

^c 2.

^d 1.

^e 1.

^f 1.

^c offic. lib. 1.

DE IVRE ET OFF. BELL.

negligenter, contumaciter agerent: & eos nec pudor, nec metus coërceret, odio consulis exacerbatis omnium animis: vsque adeo ut Romanus exercitus in aciem productus, non solum vincere noluerit, sed vinci voluerit, & turpi fuga petierit castra. Quintius vero in Volscos missus, natura lenior, comitate & beneficiis animos militum sibi concilians, præda omni militi data, & laudes addens, quibus haud minus quam præmio gaudent militum animi, rebus egregie gestis, in urbem rediit^a. Item Cælo Fabius cons. in Veientes missus, cum præter ceteras imperatorias artes, quas parando, gerendoque bello ediderat plurimas, ita instruxisset aciem, ut solo equitatu emisso, exercitum hostium funderet, insequi fusos, pedes odio consulis, propter morum asperitatem, noluit, & iniussu signa retulit: nec huic tam pestilenti exemplo, inquit Liuius^b, remedia vlla ab imperatore quaesita sunt: adeo excellētibus ingeniis citius defuerit ars, qua ciuem regant, quam qua hostem superent. Similiter L. Papyrius dictator, ob sæuitiam, qua M. Fabium magistrum equitum (quod eius iniussu quavis prosperè

^a Liuius lib. 2
De m. Hal.
lib. 9.

^b lib. 2.

LIBER SECVNDVS. 128

sperè pugnauerat cum hoste) constanter ad supplicium poposcerat, neque militibus gratus fuit, neque hostibus terribilis: quam tamen maximam imperatoris laudem esse cœset Agesilaus. itaque cum hostes ad castra Papyrij accessissent; tantum momenti in vno viro Papyrio erat, inquit Liuius^a, ut si ducis consilia fauor subsecutus militum foret, debellari eo die cum Samnitibus potuisse pro haud dubio proditum sit: ita instruxerat aciem loco ac subsidiis, ita omni arte bellica firmauerat: sed cessatum a milite, ac de industria, ut obrectaretur laudibus ducis, impedita victoria fuit. verum sensit peritus dux, quæ res victoriæ obstarer: temperandum ingenium suum esse, & seueritatem miscendam comitati: atque ita maxima dexteritate, fauciorum præcipuè curam suscipiēs, tantum profecit, ut medēdis corporibus, animi prius militum imperatori conciliarentur: & refectio exercitu, cum hoste congressus, haud dubia spe sua militumque, fudit fugauitque Samnites. Est itaque comitate condienda* grauitas, nam ut sapienter a Xenophonte scriptum est: cum tribus præcipuè rebus ad obtemperandum

^a lib. 2.

R 2 addu-

DE IVRE ET OFF. BELL.

adducantur alia animalia, cibis abiectio-
ra, delinimentis erectiora, verberibus
contumacia: homo, quod est animal ge-
nerosissimum, neque minis, neque sup-
pliciiis cogi vult, sed beneficio & bene-
uolentia inuitari cupit. Cum enim bruta
se vi trahi sinant, homo non nisi ratione
seduci patitur. Nihilominus tamē sciend-
um est, regum, ducumque clemētiam,
vt Alexander Magnus dicebat, non in
ipsorum modò, sed etiam in illorū, qui
parent, ingeniis sitam esse: obsequio e-
nim mitigantur imperia. vbi verò reue-
rentia excessit animis, & summa imis
confundimus, vi opus est, vt vim repel-
lamus^a. Ceterum beneuolentia^a & hu-
manitas, nō solūm apud milites & ciues
prodest, sed etiam apud hostes nō semel
plus potuit, quàm inuicta Romanorum
arma, vt exemplo Scipionis iam ostēsum
est. & facit quoque exemplum Camilli,
cūm Faliscos obsideret, qui alioqui diu-
turnus videbatur futurus labor, nisi sua
beneficentia, tradens proditorem filio-
rum regis, ipsos ad deditiōem pellexif-
set^b. Fabricij quoque liberalitas, cūm in-
fidiantem vitæ Pyrrhi medicum, ipsi in-
dicaret, regis animum fregit & vicit.

Huma-

LIBER SECVNDVS. 129

Humanitas itaque, vt inquit Valerius
Maximus^a, vincit iram, prostermit odiū, ^a *lib. 5. ca. 4*
hostilemque sanguinē hostilibus lacry-
mis permiscet.

Temporum rationem præcipuē in
bello habendam.

- 1 *Aliter in bello, aliter in pace agendum.*
- 2 *In pace consuetudini, in bello utilitati pa-
rendum.*
- 3 *Sententia Fabij Max. de Altimio trans-
fuga.*
- 4 *Marcellus L. Brantium beneficio sibi con-
ciliare, quàm pœna cohibere maluit.*
- 5 *Scipio Nasica, priuato consilio conuocatis
bonis, Gracchum oppressit.*
- 6 *Octavius Cæsar sua sponte bellum intulit
Antonio.*
- 7 *Silent leges inter arma.*
- 8 *Neccesitas ex illicito facit licitum.*
- 9 *Non dicitur fieri contra legem, quod vr-
gente neccesitate fit.*
- 10 *Ex occasionibus belli ratio commutanda.*
- 11 *Fabius natura cunctator non iudicio.*

CAP. QVINTVM.

QVI de officiis scripsere, in omnibus
actionibus maximam tēporum ra-
tionem

R 3

DE IVRE ET OFF. BELL.

tionem habendam censuerunt, præsertim in iis, quæ in casu consistunt. unde, ut Q. Fabius Max. Q. Fabio Max. filio consuli dicebat, aliter in medio ardore belli*, aliter in pace tranquilla arbitrandum, & agendū est. in pace enim liberè, prout æquitas & iustitia dictat, consulendum est, & legibus insistendum: in bello autem, & turbulentis temporibus, ordinariis hisce remediis, irritantur sepe magis, & accenduntur bella & seditiones, quàm sedantur. Unde fit plerunque, ut leges quæ in pace latæ sunt (nisi forte eæ quæ perpetuæ utilitatis causa in æternū latæ sint) bellum abroget, quæ in bello pax^a. ut in navis administratione alia in secunda, ut inquit Linius, alia in aduersa tempestate vsui sunt. Itaq; maiores nostri inquit Cicero^b, semper in pace consuetudini*, in bello utilitati paruerunt: 2 semper ad novos casus temporum novorum cōsiliorum rationes accommodarūt. & alibi: Necesse est, inquit, in tāta concursatione perturbationum ac rerum, temporibus potius parere, quàm moribus. Quæ ratione Q. Fabius Max.* 3 pater, Classium Altiniū Arpinatem (qui clam nocte in castra Romana venerat, promit-

^a l. vi. in pr.
C. de cad. tol.

^b pro lege
Manil.

^c Philipp. xi.

LIBER SECVNDVS. 130

promittens si sibi premio foret, se Arpos prodituro esse) noluit pro transfuga verberari necariq;e, quod aliis videbatur, quia post Cannentem cladem, tanquam cum fortuna fidē stare oporteret, ad Annibalem defecisset, traxissetq;e ad defectionem Arpos: & tum posteaquam res Romana, contra spem vota; eius, veluti resurgeret, nouā refert prodicionem. documentum enim statui oportere censebat Fabius, si quis respiceret, & antiquam societate respiceret, nam si abire a Romanis liceret, redire ad eos non liceret, cui dubium esset, quin breui deserta ab sociis Romana res, foederibus Punicis omnia in Italia iuncta visura esset. non tamen fidei quicquam Altinio habendum cēsebat, sed mediam consecutus cōsiliij viam, neque cum pro hoste, neque pro socio habēdum^a. Item 4 cū in maximo discrimine Nola esset*, quam non tam fiducia sui præsidij, quam volūate principum Marcellus habebat, plebe ad defectionem spectare, quæ plurimū timebatur, & ante omnes L. Brantius iuuenis acer, quem consensus attētatæ defectionis, ac metus a prætore Romano, nunc ad prodicionem patriæ, nūc

^a Linius l. 24.

R 4

ad transf.

DE IVRE ET OFF. BELL.
ad transfugiendum stimulabat: & Mar-
cellus eum aut poena cohibendum, aut
beneficio conciliandum videret: sibi af-
fumpisse, quam hosti ademisse, fortem
ac strenuum maluit socium, accitumque
ad se, ita comitate sua, additis etiam præ-
miis, ferocis iuuenis animum emolliuit,
vt nemo inde sociorum, rem Romanam
fortius ac fidelius iuuerit. De ceteris
verò Nolanis proditoris reis Marcel-
lus, Annibale demum prælio victo, clau-
sis portis quæstionem habuit^a. Et huc
quoque spectare videtur, quod de Sci-
pione Nasica proditum est*. nam cum
Tib. Gracchus, in tribunatu profusus
largitionibus, fauore populi occupato,
rempub. oppressam teneret, palamque
dicitarer, interempto senatu, omnia per
plebem agi debere, & consentientibus
cunctis, vt cõsul armis rempub. tueretur,
Mucius Scæuola consul negaret se vi-
quicquam esse acturum: tum Scipio Na-
sica: Quoniam, inquit, consul, dum iuris
ordinẽ sequitur, id agit, vt cum omnibus
legibus Romanum imperium corruat:
egomet priuatus voluntati vestræ me
ducem offero: & sublata dextra procla-
mauit: Qui rempub. saluam esse volunt,
me se-

^a Liniu l. 23

me sequantur: eaque voce, cunctatione
bonorum ciuium discussa, Gracchum
cum scelerata factione, quas merebatur
poenas soluere coëgit^a. Hinc quoque
⁶ Cicero^b laudat Octaviũ * Cæsarem, qui
non expectato senatus decreto, bellum
contra Antonium sua spõte susceperat.
Decernendi enim tempus, vt ille ait, nõ-
dum venerat; belli autem gerendi tẽpus,
si prætermisisset, videbat repub. oppressa
nihil posse decerni. Silent ergo nõnun-
⁷ quam leges* inter arma, nec se expectari
finunt: cum ei qui expectare velit, ante
poena luenda sit, quam iusta repetenda^c.
Eoque spectat, quod de C. Mario prodi-
tum est, qui cum duas cohortes Camer-
tium, quod mira virtute vim Cimbrorũ
in acie sustinuisent, aduersus conditio-
nem foederis, ciuitate donasset: excusa-
uit factum dicendo, inter armorum stre-
pitum, verba se iuris ciuilis exaudire nõ
potuisse. erat enim id tempus, quo ma-
gis defendere, quam audire leges oport-
tebat^d. Et certẽ necessitas sæpe facit lici-
⁸ tum*, quod alioqui esset illicitum^e. Ita-
que clade Cannensi afflictis Romanorũ
viribus, eò res deducta est, vt M. Iunij di-
ctatoris opera, spolia hostium affixa tẽ-
plis,

^a Val. Max.
lib. 3. cap. 2.
Appian. de
bel. ciuil. lib. 3.
^b Philipp. 3.

^c Cicero pro
Milane.

Nota

^d Val. Max.
lib. 5. c. 2.
^e c. de cupis
de cõsec. dist.
A. cap. si quis
propter neces-
sitate de iur.

DE IVRE ET OFF. BELL.

plis, deorum numini consecrata, instrumenta militiæ futura, conuellerentur: ac pretextati pueri arma induerent: addictorum etiam, & capitali crimine dānatorum, atque feruorum aliquot milia (cū ad id tempus capite censos habere milites fastidierant) conscriberentur^a. Quæ si per se aspiciantur, vt inquit Val. Maximus^b, aliquid ruboris habent: si autem adiunctis necessitatis viribus, ponderentur, sæuitiæ temporis conuenientia remedia videbuntur. nam vt idē ait: Cedendum fortunæ est, vbi nisi tutiora eligantur consilia, speciosa sequenti concidendum est. Sic quoque C. Mario, & Cn. Carbone consf. bello civili cum Sylla dissidentibus: quo tempore non reipubl. victoria quærebatur, sed præmiū victoriæ res erat publica: SC.^{to} aurea atq; argentea templorū ornāmēta, quæ Numa Pōpilius solēnibus deorū sacris dicauerat, ne militibus stipendia deessent, conflata sunt, tanta fuit in summa egestate honoris publici ratio. non autē patrū conscriptorum voluntas, vt inquit Valerius Max^c. sed tua teterrima necessitas, truculenta manus illi consulto stylū impressit. Neq; etiam dicitur fieri contra legem,

^a Lin. lib. 23
^b lib. 7. cap. 6

^c lib. 7. cap. 6

LIBER SECVNDVS. 132

9 legem*, quod vrgentē necessitate fit, & suadēte vtilitate publica. Supremo enim iure, quod Iuppiter sanxit, vt inquit Cicero^a, omnia quæ reipub. salutaria sunt, legitima & iusta habentur. Itaq; Scipio Africanus, cū ad necessarium reipub. vsum, pecuniā ex ærario pmi opus esset: idq; quæstores, quia lex obstare videretur, aperire non auderēt, protinus claus poposcit, patefactoq; ærario legē vtilitati cedere coëgit^b. & Lacedæmonij, necessitati leges posthabere coacti, dixisse ferūtur: Dormiāt leges hodie^c. Hinc nō nulli existimāt, si subitū & improuisum bellū timetur, vel alias ex maxima necessitate, teneri ecclesiā ad contributionē.

Ceterū etiam q̄ ad ipsam belli administrationē attinet, vel maximè imperatori, vel duci exercitus, tēpori seruiendū est^d, & ex occasionibus, belli ratio cōmutanda est, & nūc impetu quodam & alacritate animi ferociter tēporis beneficio vtēdo: nunc cunctando & sedēdo, cautē res geri debet. quod quia difficile est, repugnante natura, cū non omnia eidē, vt inquit Liuius, dij dederint, magna cura & diligētia, vt ingenium tempōri ac cōmodemus, enitendum: neque semper exem-

^a Philipp. 8.

^b Val. Max. lib. 3. cap. 7.

^c Appian. de bel. punic.

^d Ab. Panor. in sicut. vlt. de iuriur.

DE IVRE ET OFF. BELL.

exemplo Fabij bellum trahamus; neque exemplo Marcelli, Scipionis, & aliorū, studio pugnādi facile praelium committamus. Nam Fabius^a natura cunctator, non iudicio, temporis beneficio tantam in rebus bellicis gloriā meruit: qui impetum hostis Annibalis bellicosi, & aliquot victoriis ferocis, cum praelio facile vinci non posset, afflictis Romanorum viribus, sedēdo fregit. sed idem naturam secutus, non tempus etiam restauratis Romanorum viribus, in eadem sentētia perstitit, & Scipioni Africam provinciam sibi decerni petenti, cōtradicebat: cum tamen ea sola ratio esset trahendi ex Italia Annibalem, vt euentus docuit: & Scipio si eo tempore, quo Fabius in Annibalem missus fuisset, verisimiliter nimio studio pugnae, exemplo Flaminij, & aliorum, qui Fabium praecesserant, rem Romanam amplius afflixisset. adeo difficile est ingenium & naturam mutare. Qua ratione Monarchiæ præferre solēt liberam rempub. in qua inuenias diuersissima ingenia temporibus apta. Ceterum quā plurimum imperium bello inutile sit, alio loco obiter ostendimus.^a

^a supra c. 3.

Conten-

LIBER SECVNDVS. 133

Contentiosas & lentas de rebus bellicis deliberationes admodum noxias esse, praesertim vbi facto, magis quā consulto opus est.

- 1 Saluberrimum in consultationibus, vt omnes vnum sentiant.
- 2 Tarda & lēta deliberationes perniciose.
- 3 In rebus asperis fortissima consilia tutissima sunt.
- 4 Praclarum Scipionis facinus.

CAP. SEXTVM.

CVM in omnibus deliberationibus & consultationibus, tum praesertim in bellicis, saluberrimum est, vt vnum omnes sentiant, neque dissentione & pertinacia (quæ plerumque rem in summum discrimen deducere solent) bona consilia corrumpantur. Quod Appollonides principum vnus, Syracusanis, mortuo Hieronymo Syracusarum tyranno, maximaque inter eos orta dissensione, aliis Carthaginensium, aliis Romanorum amicitiam expetentibus, in tanta perturbatione rerum, cum non procul a seditione res esset, oratione salutari, vt in tali tempore disertè ostendisse videtur, inquit: Nec spem salutis, nec perniciē propiorē vnquam ciuitatum vlli fuisse: si enim

DE IVRE ET OFF. BELL.

si enim vno animo omnes, vel ad Romanos, vel ad Carthaginenses inclinarent, nullius ciuitatis statum fortunatiorem gratioremque fore: si alios aliò trahat res, non inter Poenos Romanosque bellum atrocius fore, quam inter ipsos Syracusanos: cum intra eosdem muros, pars vnaqueque suos exercitus, sua arma, suos habitura sit duces. Itaque ut vnus omnes sentiatur, summa vi agendum esse: vtra societas sit vtilior, longè minor a deo rem momenti consultatione esse. Porro quemadmodum contentiosa hæc, sic & tardæ & lentæ deliberationes perniciosissimæ esse solent, præsertim in bello, vbi non semel consilium, alioqui per se tutum, & salubre, mora temerarium & infortunatum fuisse legimus. cuius rei documento fuit Lanuini, qui cum deliberando tempus terunt, Latinis victis demum auxilium ferre coeperunt. itaque cum iam portis prima signa & pars agminis esset egressa: & nuncio alato de clade Latinorum, conuersis signis retro in urbem redirent, prætorem eorum Milonium dixisse ferunt, pro paulula via, magnam mercedem Romanis esse soluendam. potuerat autem Lanuini,

vel

LIBER SECVNDVS

134

vel quiescendo Romanorum amicitiam conseruare, vel suo tempore auxiliũ ferendo Latinis, coniunctis viribus superiores esse. Et huc facere videtur, quod Latinis ad defectionem a Romanis spectantibus, & decem principibus eorum Romam euocatis, consultantibus quid ad ea, quæ secum actum iri crederent, responderi placeret: Annius prætor eorum dicebat: Quanquam ipse ego (inquit) retuli, quid responderi placeret: tamè magis ad summam rerum nostrarum pertinere arbitror, quid agendum nobis, quam quid loquendum sit: facile esse explicatis consiliis, accommodare rebus verba. Nihil itaque cunctationi locus est, ut inquit Tacitus, in eo consilio, quod non potest laudari, nisi per actum. & in rebus asperis, & tenuibus, ut inquit Liuius, fortissima quæque consilia tutissima sunt: quia si in occasionis momento, cuius præteruolat opportunitas, cunctatus paululum fueris, nequicquam mox omissam queraris. Vnde C. Cæsar, audacia & magna facinora facienda, non deliberanda esse dicebat. estque in hanc rem præclarum P. Cornelij Scipionis facinus. nam cum post Cannensem cladem,

ij qui

DE IVRE ET OFF. BELL.

ij qui Cannusium perfugerant, ad Ap. Claudium Pulchrum, & P. Cornelium Scipionem tribunos militum, summam imperij detulissent, & iis consultantibus de summa rerum, P. Philus cōsularis viri filius, nequicquam eos consultare nunciaret, perditam spem fouere, desperatā esse repub. nobiles iuuenes quosdam, quorum princeps esset L. Cæcilius Metellus, mare ac naues spectare, vt deserta Italia ad regum aliquem confugerent: cumque tam malo nuncio omnes stuperent, & qui aderant concilium conuocandum censerent, negabat consilij rem esse Scipio iuuenis fatalis illius belli: audendum atque agendum, non consultandum, in tanto malo esse: irent secum armati, qui repub. saluam vellēt: nusquam verius, quam vbi ea cogitarentur, hostium castra esse. pergit deinde ire sequētibus paucis in hospitium Metelli, & cum concilium ibi iuuenum, de quibus allatum erat, inuenisset, stricto super capita consultantium gladio: Ex mei animi sententia, inquit, iuro, vt ego repub. non deseram, neque alium ciuem Romanum deserere patiar: si sciēs fallo, tum me Iuppiter opt. max. domum, familiam,

LIBER. SECVNDVS. 135

miliam, remque meam, pessimo leto afficias. In hæc verba C. Cæcilius iures exposulo; ceterique qui adestis: qui non iurauerit, in hunc gladium strictum esse sciat. haud secus pauidi, quam si victorē Annibalem cernerent, iurant omnes, custodiēdosque semetipso contra Annibalem Scipioni tradunt. Quod certe a Li. lib. 22 facinus maiorem Scipioni gloriā peperit, quam omnes postea acti ab eo triumphi. Non itaque cunctatione opus est, vt inquit Tacitus, vbi perniciosior est quies, quam temeritas: quod omnium maxime in discordiis ciuilibus & rebellionibus locum habet: in quibus, vt idē Tacitus ait, nihil festinatione tutius, & magis facto quam cōsulto opus est. omne enim malum nascens, vt inquit Cicero b Philipp. 3. agens de bello Antonio quam primum inferendo, facile opprimitur, inueteratum fit plerumque robustius. atque ita Cæsar, Gallis belli consilia renouantibus, coniurationesque faciētibus, magnis itineribus, repente omnibus locis occurrit, nec dabat vlli ciuitati spacium de aliena potius, quam de domestica salute cogitandi: qua celeritate, & fideles animos retinebat, & dubitantes terrore,

S ad con-

a Casar de
bel. gal. lib. 8.

DE IVRE ET OFF. BELL.

ad conditiones pacis adducebat, & maxima facilitate Gallorum conatus compefcuit a. Quare vt est in prouerbio, tēpus nosse debemus: ne vt in infelicibus consiliis euenire solet, optima videātur, vt inquit Tacitus, quorum tempus effugit, & inutili cunctatione agendi tēpora consumantur.

Dum res adhuc sunt integræ, ne minimum quidem regi, vel reipubl. de maiestate sua concedendum esse: & errare eos qui arrogantiam hostium, modestia & patientia vinci posse existimant.

- 1 Regum maiestas ubi cepit labi, facile precipitatur.
- 2 Hosti non facile quid concedendum.
- 3 Præstat bello victum cedere regno, quàm sine certamine.
- 4 Patientia & modestia hostes fiunt ferocios.
- 5 Malis obuiam eundem in tempore.
- 6 Apologus de cane.
- 7 Malis conatibus hostium nunquam belli metu concedendum.
- 8 Apologus de lupo, pastoribus & canibus.

CAP. SEPTIMUM.

Nihil quicquā verius profectò, quàm quod Scipio Africanus Antiocho dicebat,

LIBER SECVNDVS.

136

dicebat, monens ne conditiones pacis, quas dabat, respueret: regum scilicet maiestatem * difficilius ab summo fastigio ad medium trahi, quàm a mediis ad ima præcipitari^a. Quare dum res adhuc sunt integræ, tum reges vel respubl. secū reputare debent, quicquid de maiestate sua cesserint *, cum eo simul de summa rerum periclitandum esse: quod iis quibus cesserint, animum ad plura consequenda accendant; ac suis ad ea defendenda adimant, & omnibus contemptui esse incipiant. Præstat itaque pro fortuna *, dignitateque, vt viro forti dignum est, quodcunque belli casus tulerit, quādiu aliqua spes in armis est, pati, quàm singula concedendo, sine bello, tota possessione excidere; & id de quo cōtenditur bello, omnibus nequicquam tētatis, amittere potius est, quàm metu belli cōcedere. ita enim bello & pace quæritur, vt inquit Lilius^b, vt inter omnes conueniat, nec quicquam turpius esse, quàm sine certamine cessisse regno, nec præclarius quicquam, quàm pro dignitate ac maiestate omnem fortunam expertum esse. eoque magis, quòd ita natura comparatum sit, vt quorum arrogantiam pa-

a Liu. l. 37.

b lib. 34.

S 2

tientia

DE IVRE ET OFF. BELL.

4
tinentia* & modestia vincere arbitramur, ferociores nobis plerunque reddamus: quod pulchrè ostenditur exemplo Latinorum, nam cum Latini vna cum Campanis bellum Samnitibus inferrent, & Samnitium legati Romam missi in senatu questi essent, eadem se foederatos pati, quæ hostes essent passi, & precibus infirmis peteret, vt Latinos, Campanosque, qui sub ditione populi Romani essent, pro imperio arcerent Samniti agro, sin imperium abnuerent, armis coercerent, & aduersus hæc anceps responsum datum esset: quia fateri pigebat, in potestate sua Latinos iam non esse, timerentque ne arguendo abalienarent: Campanorum vero aliam conditionem esse, qui non foedere, sed per ditionem in fidem venissent: itaque Campanos, seu vellent, seu nollent, quieturos: in foedere Latino nihil esse, quo bellare cum quibus vellent, prohiberentur. Responsum hoc, inquit Lilius^a, sicut dubios Samnites, quidnam facturum populum Romanum censerent, dimisit: ita Campanos metu abalienauit: Latinos, veluti nihil iam concedentibus Romanis, ferociores fecit. itaque per speciem aduersus Samnites belli

a lib. 8.

LIBER SECVNDVS.

137

belli parandi, crebra concilia indicentes, omnibus consultationibus inter se principes Romanum coquebant bellum: ad quod Annii prætor hac oratione eos
accendit: Si quando, inquit, vnquam con-
fociandi imperij, vsurpanda libertatis
tempus oprastis: en hoc tempus adest, &
virtute vestra, & Deum benignitate vo-
bis datum. tentastis patientiam: negado
militem, quis dubitat exarsisse eos, cum
plus ducentorum annorum morem sol-
ueremus? pertulerunt tamen hunc do-
lorem: bellum nostro nomine cum Pe-
lignis gessimus, qui ne nostrorum quidem
finium per nos tuendorum ius antea da-
bant, nihil intercesserunt. Sidicinos in
fidem acceptos, Campanos ab se ad nos
descisse, exercitus nos parare aduersus
Samnites, foederatos suos adiuerunt, nec
mouerunt se ab vrbe. vnde hæc illis tanta
modestia, nisi a conscientia virium suarum
& nostrarum? Atque ita Romanis tum
anceps cum Latinis bellum fuit, quod
nimia patientia Romanorum, quia se bel-
lum euitaturos sperabant, infestissimum
fuit: cum alioqui, si primis conatibus
Latinorum obstitissent, paruo negotio
eos in officio continere potuissent. non
belli

S 3

itaque

DE IVRE ET OFF. BELL.

itaque Romani modestia sua euitauerūt
bellum, sed distulerunt magno Latino-
rum commodo, in tempus, quo hostes
omnibus rebus paratior ad bellum ef-
sent. Præcipienda igitur sunt cogitatio-
ne futura, & aliquando ante constituen-
dum, quid accidere possit in vtramque
partem, & quid agendum sit, atque ante-
quam eueniat*, obuiam eundem, neque
expectādum donec obruaris, & malum
in dies crescat, & incurabile fiat, quod in
morbis etiam præcipiunt medici. Itaque
Regulus quidam in Gallia, Commano
Segoregiorum regi dixit, & affirmauit
Massiliam (quam Senanus, cui Comman-
nus successerat, Græcis cōdendam con-
cesserat) aliquando exitio finitimis po-
pulis futuram, opprimendam ergo in
ipso ortu, ne mox validior ipsum obrue-
ret, suasit: subnectens hanc fabulam: Ca-
nem aliquando* partu gravidam, locum
a pastore precario petiisse, in quo pare-
ret: quo obtento, iterato petiisse, vt sibi
educare eodem loco catulos liceret: ad
postremum adultis catulis, fultam do-
mestico præsidio, proprietatem loci sibi
vendicasse. non aliter Massilienses, in-
quiens, qui nunc inquilini videantur,
quan-

LIBER SECVNDVS. I 138

quandoque dominos regionū futuros^a. ^{a Iustin. l. 43}
Si itaque bellum timetur, præstat impa-
ratos hostes inuadere, quàm belli in præ-
sentiarum euitandi causa, lōgè infestius
bellum in futurum excipere. neq; enim
7 malis conatibus* hostium vnquam belli
metu concedendum est. nam hac ratione
non tam euitatur bellū, quàm cum ma-
ximo incommodo differtur. & sæpe etiā
te bellum ostendēdo, potius pacem ha-
biturum confidas, quàm hostium arro-
gantia, armis positis, concedendo. quo
non tam sedatur ferocia hostium, quàm
irritatur & alitur. Quò spectat quod Ci-
cero ait^b, suadens senatui, ne pacem fa- ^{b Philipp. 7.}
cerent cum Antonio: Cauete per deos
immortales, P. C. ne spe præsentis pacis,
perpetuam pacem amittatis. Prudenter
itaque Romani, Philippo, atque Antio-
cho occultè bellum molientibus, primi
vltro bellum intulerunt, & in Græciam
bellum transferre, quàm in Italia exci-
pere maluerunt. eoq; spectat, quod Ve-
getius ait: Qui pacē desiderat, præparet
bellum: & quod Manlius Capitolinus
dicebat: Ostendite modo bellum, pacem
habebitis: videāt vos paratos ad vim, ius
ipsi remittent. Salutaris enim seueritas,

vt inquit Cicero, vincit inanē speciem
clemētiæ. Quod si clementes esse volue-
rimus, nunquam deerunt bella ciuilia. &
vt idem alio loco ait: Hostibus non ali-
ter pax dari debet (de bello ciuili agens)
quam si armis positis eam petāt: sin autē
pugnantes eam postulent, victoria pax,
non pactione parienda est. Quō spectat
quod Mimus ait: Ignoscere humanum,
vbi pudet, cui ignoscitur: alioqui verō
veterem ferendo iniuriam inuitas nouā.
& huc etiam referri posse videtur apolo-
gus ille a Demosthene prolatus: nam
cū Alexander Macedo, sub prætextu
quodam libertatis, magnam Græciæ par-
tem inuasisset, & Athenas obsideret, ex-
cūsaretque se nō ea facere, vt libertatem
eis eriperet, urbemue in seruitutem re-
digeret: sed quōd decem eorum ciues in-
fensos haberet, qui eum continuo maledi-
ctis incesserēt: proinde si pauci illi de-
derētur, fore vt ab obsidione decederet,
pōpulumque a bello & fame liberaret,
poscebat verō in primis Demosthenem,
& nouem itidem alios ciues præstantis-
simos: cum quæ princeps esset senatus, mul-
ti que acclamarent multitudini potius,
quam paucis esse consulendum: formi-
darent.

darēntque pauci illi, qui ad supplicium
poscebantur, vix que fari auderent, quōd
eorum interitu reliqui omnes pacem ac
libertatem sperarent: ventum fuisset in
sententiā vt dederentur, nisi Demosthe-
nes huiusmodi fabella regis dolū & in-
8 „ fidas aperuisset. Lupus aliquando*, in-
„ quit, pastoribus, quorum diligentiam
„ decipere cupiebat, persuasit, vt secum in
„ amicitiam conuenirent, ea conditione,
„ vt canes qui sibi infensi erant, & causas
„ inimicitiarum præbebant, obsides tra-
„ derentur. audiunt pastores, canes que ob-
„ fidem seruandæ pacis traduntur, qui o-
„ uium diligentissimi custodes erant. tunc
„ Lupus adempta formidine, omne pecus
„ pro facietate & libidine lacerat, ac deuor-
„ rat, & pastores ipsos laniat. Sic etiam in-
præsentiarum, inquit, viri Athenienses
Alexander facit: qui omnes illos, qui in
eius conātus concionantur, qui que eius
insidias pandunt, de poscit, quōd facilius
urbem custodibus spoliata inuadere ac
diripere possit. ² ³ ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ⁸³⁶ ⁸³⁷ ⁸³⁸ ⁸³⁹ ⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ ⁸⁴² ⁸⁴³ ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁵ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁷ ⁸⁴⁸ ⁸⁴⁹ ⁸⁵⁰ ⁸⁵¹ ⁸⁵² ⁸⁵³ ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁵ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁷ ⁸⁵⁸ ⁸⁵⁹ ⁸⁶⁰ ⁸⁶¹ ⁸⁶² ⁸⁶³ ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁵ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁷ ⁸⁶⁸ ⁸⁶⁹ ⁸⁷⁰ ⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁵ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁷ ⁸⁷⁸ ⁸⁷⁹ ⁸⁸⁰ ⁸⁸¹ ⁸⁸² ⁸⁸³ ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁵ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁷ ⁸⁸⁸ ⁸⁸⁹ ⁸⁹⁰ ⁸⁹¹ ⁸⁹² ⁸⁹³ ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁵ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ ⁸⁹⁹ ⁹⁰⁰ ⁹⁰¹ ⁹⁰² ⁹⁰³ ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁵ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁷ ⁹⁰⁸ ⁹⁰⁹ ⁹¹⁰ ⁹¹¹ ⁹¹² ⁹¹³ ⁹¹⁴ ⁹¹⁵ ⁹¹⁶ ⁹¹⁷ ⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ⁹²⁰ ⁹²¹ ⁹²² ⁹²³ ⁹²⁴ ⁹²⁵ ⁹²⁶ ⁹²⁷ ⁹²⁸ ⁹²⁹ ⁹³⁰ ⁹³¹ ⁹³² ⁹³³ ⁹³⁴ ⁹³⁵ ⁹³⁶ ⁹³⁷ ⁹³⁸ ⁹³⁹ ⁹⁴⁰ ⁹⁴¹ ⁹⁴² ⁹⁴³ ⁹⁴⁴ ⁹⁴⁵ ⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ ⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ ⁹⁵⁰ ⁹⁵¹ ⁹⁵² ⁹⁵³ ⁹⁵⁴ ⁹⁵⁵ ⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ ⁹⁵⁸ ⁹⁵⁹ ⁹⁶⁰ ⁹⁶¹ ⁹⁶² ⁹⁶³ ⁹⁶⁴ ⁹⁶⁵ ⁹⁶⁶ ⁹⁶⁷ ⁹⁶⁸ ⁹⁶⁹ ⁹⁷⁰ ⁹⁷¹ ⁹⁷² ⁹⁷³ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ ⁹⁷⁶ ⁹⁷⁷ ⁹⁷⁸ ⁹⁷⁹ ⁹⁸⁰ ⁹⁸¹ ⁹⁸² ⁹⁸³ ⁹⁸⁴ ⁹⁸⁵ ⁹⁸⁶ ⁹⁸⁷ ⁹⁸⁸ ⁹⁸⁹ ⁹⁹⁰ ⁹⁹¹ ⁹⁹² ⁹⁹³ ⁹⁹⁴ ⁹⁹⁵ ⁹⁹⁶ ⁹⁹⁷ ⁹⁹⁸ ⁹⁹⁹ ¹⁰⁰⁰

a Plutar. in
vita Demost.

DE IVRE ET OFF. BELL.

- 3 Atheniensibus feliciora bella fuere domi
quàm foris.
- 4 Fabula de Antreo.
- 5 Multum animi addit patriæ aspectus.
- 6 Agathocles cum domi obsidionem ferre
non posset, tamè Africa bellum intulit.
- 7 Consilium Annibalis.
- 8 Sententia Agidis.
- 9 Consilium Hieronis Syracusarum regis.
- 10 Aliter foris, aliter domi bella tractari.
- 11 Melior miles extra patriam.
- 12 Fabij exemplum utile.

CAP. OCTAVVM.

FVit hæc quæstio variè admodum a-
gitata a summis ducibus, multis in v-
tramque partem adductis argumentis &
exemplis: vt vtra sententia sequenda sit,
non faciliè dixeris: fuitque in senatu Ro-
manorum olim magna hac de re cõten-
tio, inter Q. Fabium Max. & P. Scipio-
nem, qui Africam prouinciam sibi de-
cerni petebat: non aliter asserens finem
belli cum Annibale fore*, quàm si exer-
citus in Africam deportaretur, & eo bel-
lum ex Italia auerteretur: referens quale
esset, vltro metum inferre hosti, & ab se
remoto periculo, alium in discrimen ad-
ducere:

LIBER SECVNDVS. 140

ducere: idq; exemplo ipsius Annibalis:
& multum interessè, alienos populari fi-
nes; an proprios vri excindi que videas,
plus enim animi esse inferèti periculum,
quàm propulsanti: tum etiam ad digni-
tatem populi Romani, famamque apud
reges gentesque externas pertinere, non
ad defendendam modò Italiam, sed ad
inferenda etiam Africæ arma videri Ro-
manis animum esse: castraque Romana
potius esse, si Carthaginis portis immi-
nerent, quàm Romani iterum vallum
hostium ex moenibus suis viderent: A-
frica esset reliqui belli sedes, illic terror
fugaque, populatio agrorum, defecio
sociorum, cetera belli clades. Contra ea
2 Fabius* Annibalem recto itinere Italia
prius expellendum, quàm per circuitus
in Africam trahendum censebat: idque
natura prius esse, tua cum defenderis, a-
liena ire oppugnatum, & pacem prius
in Italia optandam, quàm bellum in A-
frica: & vt ipsis prius decederet timor,
quàm aliis inferretur: vbi nõ portus vl-
lus classi Romanæ apertus, non ciuitas
socio, non rex amicus, non consistendi
vsquam locus, non procedendi: quacun-
que circumspexeris, hostilia omnia atq;
infesta:

DE IVRE ET OFF. BELL.

infesta: aliter quoque Carthaginienſes
mœnia patriæ, templa Deum, aras & fo-
cos defenſuros, quàm Hispaniam defen-
derant: vbi Annibal eſſet, ibi caput atque
arcem illius belli eſſe: quem in Africam
tractum propinqua Carthago, & tota
ſocia Africa p̄tentioſiorem armis virisque
faceret^a. Et pro Fabio quoque facit ex-
plum Athenienſium^{*}, qui quoad domi 3
bella geſſerunt, victores ſemper exſtite-
runt: ſed magna claſſe in Siciliam tranſ-
miſſa, vna nauali pugna florentem rem-
pub. ſuam in perpetuum affixerunt. fa-
cit quoque quod de Antæo^{*} Lybiæ re-
ge fertur: qui ab Hercule Ægyptio, dum 4
in ſedibus ſuis bellum geſſit, ſuperari nō
p̄tuit: fraude verò Herculis, extra fines
ſuos tractus, caſus fuit, & vitam eum
regno amiſit, quod fecit locum fabulæ,
quæ fingit Antæum Neptuni e Terra fi-
lium fuiſſe, robore & fortitudine ne-
mini cedentem: cuius membra quotiēs
labore deſecta eſſent, tactu Terræ matris
ſuæ recreabantur: quem Hercules cum
eo pugnans, medium complexus, quod
aliter ſuperari non poſſet, e terra ſubla-
tum, aſtrictum pectori expirare coë-
git^b. Thomyris quoque Scytarum re-
gina,

^a *Luca. de
bel. ciuil. lib. 4.*

LIBER SECVNDVS. 141

gina, nequaquam Cyri aduentu terſita,
maluit aduentum eius operiri, quàm
obuiam ire, felicioſiorem ſibi pugnam in-
tra regni ſui terminos futuram rata, vbi
Cyrum in anguſtias pertractum, ex in-
ſidiis cum ducentis millibus Perſarum
trucidauit^a. Item Lacedæmoniis a
lia bella aduerſus finitimos gerentibus,
cùm Thebani Epaminonda duce, oc-
cupandæ vr̄bis eorum ſpem cepiſſent,
tacitiq; Lacedæmona proficiſcerentur:
non amplius centum iam effoetæ ætatis
viri, qui domi manſerant, aduerſus quin-
decim millia militum pugnæ ſeſe obtu-
lerunt. tantum animorum viriumque
patriæ & penatum conſpectus ſubmini-
ſtrat^{*}, tantoque præſentia, quàm recor-
datione ſui maiores ſpiritus largitur, in-
quit Iuſt.^b nā cùm viderent, intra quæ, &
pro quibus ſtarēt, aut vincendū ſibi, aut
moriendū cenſuerunt. Et huc ſpectare
videtur conſiliū T. Quintij Flaminij cōſ.
quo Achæos bellum inferre Zacyntho
molientes, monuit, ne inſtar teſtudinis
(quæ vbi collecta in ſuū tegmē eſt, tuta ad
omnes iētus eſt, vbi exerit aliquas partes,
quodcūq; nudauit, obnoxiū atq; infirmū
habet) prolato extra Peloponeſū capite,
peri-

^a *Iuſtin. l. 1.*

^b *lib. 6.*

DE IVRE ET OFF. BELL.

periculo sese exponeret^a. Pro Scipione
verò facit ipse euentus belli, quo Anni-
balem (qui tredecim annis in Italia im-
punè bellum gesserat) tractum in Africā
superavit, & præclara victoria potitus
est. Similiter Agathocles tyrānus*, cūm ⁶
Pœni Syracusas obsidione cinxissent, &
sese nec viribus parem, nec ad obsidionē
ferēdam instructum videret: mira pror-
sus audacia (vt qui sua tueri non poterat,
impugnaret aliena) bellum in Africam
transtulit, & castra quinto lapide a Car-
thagine posuit: & Hannone Pœnorum
duce superato, vastata Africa, plurimas
& nobilissimas vrbes, amicitiarum iura
non fide, sed successū ponderātes, a Pœ-
nis deficientes, ad se pellexit^b. Facit quo-
que pro Scipione cōsiliū Annibalis*, ⁷
quo cum ipse primū in Italia per tre-
decim annos cum maxima gloria bellū
gessit: tum etiam Antiocho consilia vo-
lutanti de Romano bello, auctor fuit, vt
in Italia bellum gereret: Italiam & mili-
tes, & comeatum præbituram externo
hosti: in Italia Romanos, suis opibus,
suis viribus, suis armis vinci posse: si ni-
hil ibi moueatur, licerētq; populo Rom.
viribus & copiis Italiæ, extra Italiā bel-
lum ge-

^a Liv. lib. 36.
Plutar. in A-
poph.

^b Iust. lib. 22

LIBER SECVNDVS. 142

lum gerere, neque regem, neque gētem
vllam parē Romanis fore^a. & hæc quo-
que fuit sentētia Agidis Lacedæmonio-
rum regis*, qui dicebat Ætolis intra fi-
nes suos bellum inferendum, nec per-
mittendum, vt Peloponnesi claustra in-
trarent^b. Idem consiliū post cēdem C.
Flaminij, exercitusque Romani ad Tra-
symenum, populo Romano dedit Hie-
ro Syracusarū rex*, amicus populi Rom.
vt scilicet prætor, cui Sicilia prouincia
euenisset, classem in Africam trajceret,
vt hostes in terra sua bellum haberent,
minusque laxamēti daretur iis, ad auxi-
lia Annibali submittenda^c. Hoc quoq;
consilio senatus populusque Rom. Ma-
cedonicum bellum indixit, persuadente
Seruio Sulpitio cons. cui Macedonia
prouincia euenerat: qui populo, vt ro-
gationem de bello Macedonico indicē-
do iuberent, his rationibus suasis: non
hoc agi, vtrum bellum, an pacem habe-
rent Romani (neque id liberum iis per-
missurum Philippum, qui terra marique
ingens bellum moliretur) sed vtrum in
Macedoniam legiones transportarēt, an
hostes in Italia acciperent. Hoc quātum
interesset, Punico proximo bello exper-
tos esse.

^a Liv. lib. 34

^b Plut. in vi-
ta Agidis.

^c Liv. lib. 22

DE IVRE ET OFF. BELL.

tos esse, quis enim dubitaret, quin si Sa-
gūtinis obsessis fidem Romanorum im-
plorātibus impigrē tulissent opem, sicut
patres ipsorum Mamertinis tulerant, to-
tum in Hispaniam auersuri bellum fuis-
sent: quod cunctando cum magna clade
Romanorum in Italia acceperunt. Nec
illud quidem dubium esse, quin Philip-
pum pactum iam per legatos, literasque
cum Annibale, in Italiā trajcere, misso
cum classe Leuino, qui ultra ei bellum
inferret in Macedonia, continuissent,
multo magis florentem Italiam, multo
magis integras res, saluis tot ducibus,
saluis tot exercitibus, quos Punicum
postea bellū absumpsit, aggressum Pyr-
rhum, tamen cōcussisse, & victorem pro-
pe ad ipsam urbem Romam venisse: nec
Tarentinos modò, orāque illam Italiæ,
quam maiorem Græciam vocant, sed et-
iam Lucanos, & Brutios, & Samnites
ab ipsis defecisse: quæ quoque, si Philip-
pus in Italiam transmissurus esset, que-
tura, aut mansura in fide non esse: quem-
admodum nec bello Punico manserūt,
si piguisset Romanos in Africam traj-
cere, etiamnum tunc in Italia Annibalē
futurum fuisse, & Carthaginiēses hostes
habi-

LIBER SECVNDVS.

143

habituos. potius igitur esse, vt Macedo-
nia, quàm Italia bellum haberet, ho-
stium vrbes agrosque ferro & igni vastari:
expertos iam esse, foris ipsis, quàm
domi feliciora potentioraq; arma esse. ^{a Lin. lib. 31.}
Ex quibus certè constat, id quod Aga-
thocles quoque dicebat: Aliter foris; a-
lter domi bella tractari: domi ea sola
auxilia esse, quæ patriæ vires submini-
strent: foris hostem etiam suis viribus
vinci. His adde, quòd melior procul
a domo futurus sit miles*, vbi nullum
est refugium, & necessitas pugnandi
imminet: qua ratione Annibal in Hi-
spania bellum gerens, Africam Hispa-
norum præsidio firmavit: & pro eo sup-
plementum ipse ex Africa petiit. ^{b Lin. lib. 10.}
& tanto audacius, fortiusque pugna-
turus est miles in hostili agro, quanto
maior spes, maiorque animus inferen-
tis est bellum, quàm arcensis. huc ac-
cedit, quòd hostes deuicti, extra fines
suos, facile restaurare bellum possint,
& fines suos tueri: vbi si domi suæ ho-
stes superaueris, nullo spacio recrean-
di dato, facile eos opprimere possis, &
bello finem imponere. quod Annibali
victori ad Cannas non difficile fuisset,
si victo-

DE IVRE ET OFF. BELL.

si victoria & beneficio fortunæ vsus fuisset: & satis constat moram tantum suam saluti vrbi atq; imperio Romano fuisse. Et his quidem argumentis, & exemplis in medium prolatis, vnicuique liberum hac de re constituendi relinquimus arbitrium. illud tamen etiam atque etiam pensandum est, si de bello inferendo, vel excipiendo consultetur, an facilis sit accessus in fines hostium, an arcibus muniti, an plani campi, an loca montuosa, vbi insidiæ timeri possent, an cum hoste armato & bellicoso; an verò inermi & imbelli, & cuius vis omnis in pecunia consistat, res sit: qui suis viribus domi sue facile superari poterit, exemplo Carthaginensium: secus si cum hoste armato, & bellicoso, cui domi omnia ad bellum parata sunt, quales fuere Romani, res sit. Ceterum si cum hoste bellicoso & vincere solito domi tuæ bellandum erit, non inutile videbitur Fabij exemplum sequi, qui Annibalē iam aliquot victoriis ferocem, cum facile certamine vinci non posse videret, sedendo fregit, & vincere Annibalem prohibuit, vt ab aliis vinci posset: satis cito incipi victoriam ratus, vbi prouisum foret ne vinceret: qua ratione

LIBER SECVNDVS: 144

tione imperium Romanum multis claudibus afflictum restituit. Suntque præclara in hanc sententiam eiusdem Fabij verba, quibus L. Æmilius Paulus contra Annibalem euntem ita affatus est:
» Vna ratio belli gerendi aduersus Annibalem est, qua ego gessi, nec euentus modo hoc docet: stultorū iste magister est:
» sed eadem ratio quæ fuit, futuraque, donec res eadē manebunt, immutabilis est.
» in Italia bellum gerimus, in sede ac solo nostro, omnia circa ciuium ac sociorum sunt: armis, viris, equis, cōmeatibus iuuant iuuabuntque. id iam fidei documentum, in aduersis rebus nostris dederunt.
» Meliores, prudentiores, constantiores, nos tempus diesque facit, Annibal contra, in aliena, in hostili terra, inter omnia inimica infestaque, procul a domo, procul a patria, neque illi terra, neque mari est pax: nullæ eum vrbes excipiunt, nulla moenia, nihil vsquam sui videt. in diem rapto viuit, partem vix tertiam exercitus eius habet, quem Iberum amne traiecit: plures fames quam ferrum absumpsit: nec his paucis iam victū suppeditat.
» Dubitas ergo quin eum sedendo superaturi sumus, qui senescat in dies? non cō-

DE IVRE ET OFF. BELL.

meatus, non supplementum, non pecu-
niam habeat^a? Et certè eò Annibalem
tunc redactum fuisse constat, vt nullo
negotio superari potuisset, nisi temeritas
Teretij Varronis occasionem rei bene
gerendæ hosti præbuisset. Simili rati-
one Cn. Sulpitius dictator, aduersus
Gallos in Italia bellum trahebat, nolens
se committere fortunæ aduersus hostem,
quem tempus deteriore in dies & lo-
cus faceret: sine præparato com-
munitate, sine firmo munimento morantem:
ad hoc iis animis corporibusque, quorum
omnis in impetu vis esset, parua eadem
languescere mora^b.

An præstet initio prælij magno clamore, &
concitato cursu in hostes pergere; an verò
loco manere, & hostium impetum exci-
pere.

11 *Lenissima quæque in bello nonnunquam
magni momenti sunt.*

12 *Samnites & Galli primo impetu feroces.*

13 *Fabius sustinuit impetum hostium & vicit.*

14 *Decius impetum faciendo in hostem vi-
ctus fuit.*

15 *Fabij exemplum secutus T. Veturius.*

16 *A. Cornelius Cassus dictator hostium im-
petum excipiendo vicit.*

7 *Casar*

LIBER SECVNDVS. 145

7 *Casar reprehendit consilium Pompeij, qui
prædixerat isuis, vt impetum Casaris
exciperent.*

8 *Mos Gallorum & Germanorum initio
prælij.*

9 *Syri ex clamore indicium sumebant de
futura victoria vel clade.*

10 *Cyri consilium.*

CAP. NONVM.

1 **I**N bello nihil tam leue est*, quod non
magnæ interdum rei momentū faciat.
cuius nobis fidem faciunt Q. Fabius, &
P. Decius consi. bello contra Samnites
& Hetruscos. instructa enim acie, ita vt
Fabius aduersus Samnites in dextro cor-
nu, & Decius aduersus Gallos in sinistro
cornu cōsisteret, haud similis pugna, in-
quit Liuius^a, in dextro lauoque cornu^{a lib. 10.}
fuit. Romani apud Fabium arcebāt ma-
gis, quàm inferebant pugnam, extrahe-
bantq; in quàm maximè serum diei cer-
tamen: quia ita persuasum erat duci, &
2 Sānites & Gallos* primo impetu fero-
ces esse, quo sustineri satis sit: longiore
certamine sensim residere Samnitium a-
nimos: Gallorum quidē etiam corpora
intolerātissima laboris atq; æstus fluere,
T 3 prima-

DE IVRE ET OFF. BELL.

primaque eorum prælia plus quam vi-
rorum; postrema minus quam femina-
rum esse. in id tempus igitur, quo vinci
solebat hostis, quam integerrimas vires
militi seruabat Fabius*. Ferocior De- 3
cius, & ætate & vigore animi, quantum-
cunq; virium habuit, certamine primo
effudit*, impetum faciendo in hostem: 4
quod illi nō bene cessit: nam sui milites,
primo cōflictu in fugam acti sunt, & dis-
sipati: quos cum nulla vi sustinere pos-
set, vt morte sua eam, quam per victoriā
consequi non poterat gloriam, sibi para-
ret, exemplo P. Decij patris, se legiones-
que hostium pro exercitu populi Rom.
quiritum deuouit: & quā confertissimā
cernebat Gallorum aciem, concitauit e-
quum, inferensque se ipse infestis telis,
interfectus est: & Romani amisso duce,
quæ res terrori alias esse solet, sistere fu-
gam, ac nouam de integro instaurare pu-
gnam cœperunt: quibus cum superue-
nissent subsidia ex nouissima acie iussu
Fabij ad præsidium collegæ missi, victoria
potiti sunt. Et Fabij exemplum secutus
T. Vetulus cōs.* in Volscos missus, cum 5
ad dimicandum hostes acie exciuisset, &
multitudine aliquantulum Volsci supe-
rarent:

rarent: nec promouit aciem, nec clamo-
rem reddi passus est, sed defixis pilis stare
suos iussit: vbi ad manū venisset hostis,
tum cohortes tota vi gladiis rem gere-
rent: in quo genere pugne Mars est a-
trocissimus. Volsci cursu & clamore fes-
si, cum se velut stupentibus metu intul-
lissent Romanis, postquam impressionē
sensere ex aduerso factam, & ante oculos
micare gladios, haud secus quam si in in-
fidias incidissent, turbati verterūt terga,
& ne ad fugam quidem satis virium fuit:
quia cursu in prælium ierant. Romani
contrā quia principio pugne quieti ste-
terant, vigentes corporibus, facile adepti
fessos, & castra impetu ceperūt, & castris
exutum hostem, Velitras persecuti, vno
agmine victores cum victis irrupere ^a *Li. 6. 2.*

6 Similiter A. Cornelius Cossus dictator*,
acie decertaturus cum Volscis, quorum
ingens erat exercitus, milites suos ita af-
fatus est: Nostra victoria est milites, si
quid dii vatesque eorum in futurum vi-
dent. itaque vt decet certę spei plenos, &
cum imparibus manus conferturos, pi-
lis ante pedes positis, gladiis tantum de-
xtras armemus: nec procurfari quidem
ab acie velim, sed obnixos vos stabili
gradu

DE IVRE ET OFF. BELL.

gradu impetum hostium excipere: ubi
illi vana iniecerint missilia, & effusi stan-
tibus vobis se intulerint, tum micet gla-
dij, & veniat in mentem unicuique deos
esse, qui Romanum adiuvent, deos qui
secundis auibus in praelium miserint, &
sic vt praeceperat pugnant, nec dux le-
giones, nec fortuna fefellit ducē^a. Hoc
quoque consilio Pompeius, praelio de-
certaturus cum Caesare ad Pharsalū, suis
praedixerat, vt Caesaris impetum excipe-
rent, neue se loco mouerent, aciemque
eius distrahi paterentur: idq; admonitu
C. Triarij fecisse dicitur, vt primus ex-
cursus, visque militum infringeretur, a-
ciesque distenderetur: leuiusque casura
pila sperabat, in loco retentis militibus,
quam si ipsi immixtis telis occurrissent:
simul fore, vt duplicato cursu, Caesaris
militēs examinarentur, & lassitudine cō-
ficerentur: quod Caesari tamen nullo cō-
silio factum videbatur^{*}: propterea quod
est quaedam animi incitatio, atque ala-
critis naturaliter innata omnibus, quae
studio pugnae incenditur: hanc non re-
primere, sed augere imperatores debere,
neque frustra antiquitus institutum esse,
vt signa vndique concinerent, clamo-
remque

^a Liv. lib. 6.

Examinar.

LIBER SECVNDVS.

147

remque vniuersi tollerent: quibus re-
bus & hostes terreri, & suos incitari exi-
stimauerūt^a. Sic Galli & Germani^{*}, qui
bus inconsulta ira & furor erat, si quādo
cum hoste congredi pararent, dissono &
truci cantu, quem harritum vocabant,
cum vlulatu & tripudijs scuta quatien-
tes, praelium inibant, ex quo futurae pu-
gnae fortunam augurabantur. Similiter
Syri^{*} primo congressu, Solem venerati,
cū classico signo dato pugnam inirent,
primo occurſu ad ardorem excitandum,
ardentissimo clamore concurrebant, &
signa inferebant: qui si consona voce
editus, neque impar, varius, vel dis-
sonus foret, haud dubiè satis animo-
rum ad certamen esse, & futuram victo-
riam spondebant, nam is erat index vo-
luntatis & animi cuiusque: si verò ex-
citator crebriorque ab hoste sublatus
esset: quò euentus praelij casurus fo-
ret, indicium haud dubiè praebat.
Quò spectat quod Liuius^b refert, in-
cautè, inconsulteque a C. Sempro-
nio consule praelium commissum cum
Volscis: Clamor, inquit, indicium pri-
mum fuit, quò res inclinatura esset,
excitator crebriorque ab hoste subla-

^a Caes. de bel. civil. lib. 3.

^b lib. 4.

DE IVRE ET OFF. BELL.

tus: ab Romanis dissonus, impar, segnis, saepe iteratus incerto clamore prodidit pauorem animorum. Cyri verò consiliū fuit*, vt si hostes tumultuosius irruerēt, taciti milites impetum exciperent: sin autē taciturni, clamore & strepitu acies inuaderent^a. Plurimum certè refert, vtrum cum tyronibus, & militiae insuetis, qui facillè inusitato clamore, & impressione commoueri possint, an verò cum veteranis & bello assuetis, qui non facillè terri solent, res sit.

^a Alex. ab Alex. genial. dier. lib. 4. c. 7.

Non esse consilij, inuicem inensos ciuilibus disensionibus hostes, sola discordia fratrum inuadere.

- 1 Seditio reip. alioqui aeternam, mortalem facit.
- 2 Fouenda seditiones hostium.
- 3 Hostes dissentientes non sunt inuadendi.

CAP. DECIMUM.

Aeternam esse magnam reipub.* nisi ciues inter semetipsos seditionibus sauiant: id vnum venenum, eam labem ciuitatibus opulētis repertam, vt magna imperia mortalia essent, non temerè ab antiquis creditum est, cuius rei exemplo esse

LIBER SECVNDVS. 148

esse potest Romana resp. quæ tam diu imperium totius orbis tenuit, donec ciuilibus, & intestinis bellis, suis viribus consumpta, & ad nihilum redacta est. Vnde solent prudentes duces fouere seditiones hostium*, si quando possent: vt hac ratione incruenta victoria, hostium viribus potiri possent. Quo cōsilio Marcus Coriolanus, victor ad urbē pergens, cum agrum Romanum popularetur, a Patriciorum agris abstinere iussit, quò illos suspectos plebeiis redderet, & discordiam ciuium iam ante natam incitaret^a. Et Annibal cum videret Q. Fabiū solerti cunctatione illi victoriam præripere, qui bellum ratione, non fortuna gereret: quo nomine contemptui erat Romanis, & timidus dictus, ad augendā Fabij inuidiam ab agro ipsius omnē vim hostilem abstinere iussit, omnibus circa solo æquatis, vt occulti alicuius pacti ea merces videri posset^b. Quam inuidiam vt euitaret Fabius, fertur agros illos vendidisse, & precium in redemptionem captiuorum conuertisse: Periculum imitatus, cuius agros in populatione ceterorum Spartani intactos reliquerāt, sperantes acquirere se illi posse, aut periculum ex in-

^a Liu. lib. 3.
Dion. Hal.
lib. 8.

^b Liu. lib. 22

DE IVRE ET OFF. REII.

ex inuidia, aut ex suspitione proditiōis infamiā: quod ante perspiciebat Pericles, & futurū populo prädixerat, ad inuidiæ impetum declinandū: agros ipsos dono reipub. dederat, atque ita vnde periculū quæsitum fuerat, ibi maximam gloriam inuenit^a. Porro non erit consultum seditiosos hostes^{*}, sola discordiæ fiducia³ inuadere. Nā externus timor, vt inquit Liuius, optimum concordiæ vinculum. Itaque cum Prænestini, ex discordia Romanorum, occasionem sibi dari rati, raptim agmine facto peruastatis protinus agris, ad portā Collinam signa inferret: ingensque in vrbe, trepidatio esset: conclamatum ad arma, concursusque in muros atque portas est: tandemque ab seditione ad bellum versū, dictatorem T. Quintium Cincinnatum creauere. quod vbi auditum est (tantus eius magistratus terror erat) simul hostes a mœnibus recessere, & iuniores Romani ad edictum sine detrectatione conuenere^b. ciuilia enim certamina terror externus cohibet. Sicque cum Cæsar Britannis bellū inferret, summam imperij belli que administrandi Britanni communi consilio permiserūt Cassinellauno, cui cum reliquis ciuitatibus

^a Iustiu. l. 3.

^b Liu. lib. 6.

LIBER SECVNDVS. 149

bus continentia bella intercesserant: sed aduētu Cæsarum permoti, eum toti bello imperioque præfecerunt^a. Similiter Veienti bello, Cn. Manlio, & M. Fabio consules cum ciuilibus dissensionibus exasperatis militum animis, consules castris se tenerent, nec prælio rem committere auderent: quod arma militi non crederent: & his freti hostes, omnibus modis lacesserent ad pugnam Romanos, probra ingerentes, & Romanis insultantes: Romanus non vltra contumeliam pati potuit; cumque externa & domestica odia certarent in animis, tandem superabant externa: adeo superbe insolenterque hostis illudebat. itaque acie instructa, irritatis in hostem, & sibi inuicem reconciliatis militum animis, non alio ante bello, inquit Liuius^b, infestior Romanus prælium iniit. cum sese continuissent hostes, propriis ipsorum viribus, & suo milite facile Romanos superare potuissent: vt exemplo sunt Æqui & Volsci: inter quos agrum Romanum ingressos, ex certamine Volsci, Æquie imperatorem coniuncto exercitui darent, seditio deinde atrox, prælium ortum, & inuicem hostes pernicioso

^a Cæs. de bel. gal. lib. 3.

^b Liu. lib. 3.

^b Liu. 2.

a Tit. lib. 2.
Dion. Hal.
lib. 8.

b Cael. Rhodig. lect. an.
tit. l. 9. c. 50.

DE IVRE ET OFF. BELL.

nicioſo & pertinaci certamine ſe con-
fecerunt, & Romanis victoriam tradi-
derunt. Prudenter itaque Scorio Da-
corum dux, cum ſciret civilibus armis
diſtineri populum Ro. non tamen occa-
ſione inde arrepta laceſſendum arbitra-
batur, proſpiciens externo bello inteſti-
num plerumque reſtingui: & ſuorum a-
nimos, qui ſtudio pugnae ardebat, lepidè
repreſſit, reprehenditque: canes ſiquidè
duos iſſis inſpectantibus commiſit: iſſ-
que mox acriter pugnantibus, lupum in-
geſſit: quem canes, omiſſa protinus inter
ſe ira, communem hoſtem alacriter in-
vadentes confecere. b

Neceſſitatem pugnandi magno ſtudio impo-
nendam militibus eſſe, & hoſtibus remit-
tendam.

- 1 *Vis neceſſitatis.*
- 2 *Militēs neceſſitate ad certamē cōpellendi.*
- 3 *Fugae ſpecies omnibus modis adimēda mi-
litibus.*
- 4 *Neceſſitas pugnandi hoſtibus remittēda.*
- 5 *Hoſtibus aperienda via, qua fugiant.*

CAP. VNDECIMVM.

Qvanta ſit vis neceſſitatis*, a Philo-
ſophis abundè ſatis diſceptatum eſt,
qui

LIBER SECVNDVS.

150

qui ex neceſſitate omnia fieri conten-
dunt. Itaque Thales interrogatus quid
validiſſimum eſſet, reſpondit neceſſitas:
eam enim ſolà ſuperari non poſſe. Cuius
vi ac virtute cognita, & quantum cum
in reliquis omnibus actionibus, tū præ-
cipuè in bello poſſet, quātum animi ad-
deret, conſiderantes ſummi duces, ſolent
hoc ſtudioſè agere, vt milites ſuos ne-
ceſſitate aſtringerēt ad certamen*. nam,
vt inquit Q. Curtius, neceſſitas ante ra-
tionem eſt, maximè in bello. Atq; ita Q.
Fabius dictator, cum per aliquot dies,
poſt ancipitem pugna cum Samnitibus,
cōtinuiſſet ſuos intra vallum, obſeſſi ma-
gis quàm obſidentis modò, ſignum re-
pentè pugnae propoſuit: & efficacius ra-
tus ad accendendos virorum fortium a-
nimos, nullam alibi, quàm in ſemetipſo
cuiquam relictam ſpem, de C. Fabio ma-
giſtro equitum, nouoque exercitu, qui
Roma aduenerat, militem celauit, & tan-
quam nulla niſi in eruptione ſpes eſſet,
locorum anguſtias, & commearus ino-
piam, militibus expoſuit: & niſi quam
victoria patefacerent, viam nullam ha-
bere: caſtra quoque, ne infecta victoria,
ſicut priſtino die, in ea ſe reciperent, in-
cendi

DE IVRE ET OFF. BEL.

cendi iussit: armis munimenta, non munimentis arma tuta esse debere inquit. itaque oratione dictatoris, quæ necessitatis index erat, accensi milites, ibant in hostem: & respectus ipse ardentium castrorum haud paruum erat irritamentum ad victoriam^a. Sic quoque M. Portius Cato in Hispania bellum gerens, circumducto exercitu, procula nauibus suis castrisque, ubi spem nisi in virtute haberet, inter medios hostes prælium commisit, hac exhortatione usus ad suos: Nusquam nisi in virtute spes est milites; & ego sedulo ne esset feci. inter castra nostra & nos, medij hostes, & a tergo hostium agger est. quod pulcherrimum, idem tutissimum, in virtute spem positam habere^b. Et Annibal superatis Alpibus, cum P. Scipione dimicaturus, necessitatem pugnandi suis exposuit, inquit: Dextra lævaque duo maria claudunt: nullam ne ad effugium quidem nauem habemus: circa Padus amnis, maior ac violentior Rhodano: a tergo alpes vrgent, vix integris vobis ac vigentibus transitæ. hic vobis vincendum, aut moriendum milites est, ubi primum hosti occurrisset: & eadē fortuna, quæ necessitatem pugnandi im-

^a *Lin. lib. 9.*

^b *Lin. lib. 34.*

LIBER SECUNDVS. 151

posuit, præmia vobis ea victoribus pro-
posuit, quibus ampliora homines ne a diis quidem immortalibus optare solent. Duos consules huius anni, vnum in Africam, alterum in Hispaniam Romani misere: nihil vsquam nobis relictum est, nisi quod armis vindicauerimus, illis timidis & ignavis licet esse, qui receptum habent, quos suus ager, quos sua terra, per tuta, per pacata itinera, fugientes accipient: vobis necesse est, fortibus viris esse, & omnibus inter victoriam mortemue certa desperatione abruptis, aut vincere, aut si fortuna mutabit, in prælio potius, quam in fuga mortem oppetere. Si hoc bene fixum omnibus, destinatumque in animo est, iterum dicam vicistis. Nullum incitamentum ad vincendum, inquit Liuius^a, homini a diis immortalibus acrius datum est. Item Vectius Messius Volscorum dux, cum videret suos in medio circumuentos a Romanis, eos increpans clara voce: Hic perituri, inquit, vos telis hostium estis, indefensi, inultique quid igitur arma habetis? aut quid vltro bellum intulistis, in otio tumultuosi, in bello segnes? Quid hic statibus spei est? an deum aliquem protecturum vos, ra-

Lin. lib. 9.

Lin. lib. 9.

^a *lib. 21.*

Lin. lib. 9.

V

pturum-

pturumque huic putatis? ferro via faciē-
da est. hac qua me progressum videtis, a-
gite, qui visuri domos, parentes, coniu-
ges, liberos estis: ite mecum. non murus,
nec vallum, sed armati armatis obstant,
virtute pares, necessitate, quæ vltimum
ac maximum telum est, superiores estis.
Porrò vt necessitatem militibus impo-
nerent summi duces, solēt variis modis,
fugæ spem adimere*. itaque Cæsar pri-
mum suo, deinde omnium e conspectu
remotis equis, vt æquato omnium pericu-
lo, spem fugæ tolleret, cohortatus suos
prælium commisit cum Heluetiis^b. idq;
apud Germanos frequens fuit. Agathoc-
les tyrannus cum in Africâ traiecisset,
omnes naues consentiente exercitu in-
cendi iussit: vt omnes scirēt auxilio fugæ
adempto, aut vincendum, aut moriendū
esse^c. Astyages Medorum rex cum Cyro
& Persis prælio decertans, pugnantibus
suis partem exercitus a tergo posuit, &
in tergiuersantes ferro agi, vt in hostes
iussit: ac suis denunciari, ni vincerent, nō
minus fortes etiam post terga inuentu-
ros, quàm a fronte viros: atque ingens
ex necessitate, pugnandi animus militi-
bus accessit^d. Et fuit apud Romanos fre-
quens,

a *Lin. lib. 4.*

b *Cæs. de bel.
gal. lib. 1.*

c *Iust. l. 22.*

d *Lust. l. 1.*

quens, vt fugientes pro hostibus cædi
iuberentur: profuitque sæpius salubre
consiliū, quod in magna cōsternatione,
abscissis rebus, ac desperata salute, a Ro-
manis factitatum legimus: vt dispositis
equitū turmis ante munimenta, fugien-
tes temerè ex prælio ad castra, pro hoste
haberent, illosque strictis gladiis inua-
derent, vt non minus a tergo, quàm a
fronte infestas acies viderēt. Hæc vltima
desperatio nonnunquam militū animos
ita incendit, vt inclinatas, & turpi fuga
profligatas acies plerumque repararit:
tantoque ardore pugna fuerit restituta,
vt milites ancipiti coacti metu, victoriã
ex hostium manibus sæpe eripuerint.
Ceterum eadem ratio, quæ necessitatem
pugnandi militibus imponendã suadet,
eandem hostibus remittendam* esse o-
stendit. fit enim plerumque, vt despera-
tio in virtutem conuertatur, secundum
illud Maronis,
Vna salus victis nullam sperare salutem.
Itaque bello Veienti, cum hostes ex præ-
lio subtractis subsidiis ad castra Romana
oppugnanda iuissent, & Cn. Manlius
cōsul euectus in castra, ad omnes portas
milite opposito, hostibus viã clausisset:
V 2 hæc

DE IVRE ET OFF. BELL.

hæc desperatio hostibus rabiem magis quam audaciam accendit: ita ut cæso cōsule, vis hostium amplius sustineri non posset, & ad extrema ventum foret, ni legati patefecissent vna porta hostibus viam, qua erumperent^a. Quare merito Scipionis sententia laudata fuit, qui viam hostibus, qua fugerent, esse muniendam dicebat*. Quanto enim plus spei, ut inquit Tacitus, tanto minor ad resistendum animus erit: nam ignaviam quoque necessitas acuit, & sæpe desperatio spei causa est: aut saltem, ut Q. Curtius ait, magnum ad honestè moriendū incitamentum. Vnde prudenter Themistocles, Græcis volentibus Xerxis prælio victi transitum impedire, ipsumque regem cum exercitu intercludere, timens ne interclusi hostes desperationem in virtutē verterent, & iter quod aliter nō pateret, ferro patefacerent, cum vincere ceteros consilio non posset, per seruum Xerxem monuit, ut maturata fuga, transitum occuparet^b. Prudenter quoque M. Furius Camillus dictator, cum Veios oppugneret, & cuniculo per Veientanam arcem acto, per quē electos milites immiserat, urbem suis militibus impleisset, & omnibus

^a *Lin. lib. 2.*
Dion. Hal.
lib. 9.

^b *Justin. l. 2.*

331

e V

bus

LIBER SECVNDVS. 153

bus locis pugnaretur, multa iam edita cæde, quo facilius vrbe potiretur, necessitate defendendi hostibus remissa, edicere per præcones iussit, ut ab inermi abstineretur: quo factum est, ut finis sanguinis esset, & dedi inermes inciperent^a. Similiter cum Fregellæ Colonia, nec opinato aduentu Samnitium, nocte occupata esset, & Fregellani pugnam aliquā diu æquam (quod pro aris & focis dimicaretur, & ex rectis adiuuaret imbellis multitudo) sustinuissent: fraus deinde rem inclinavit, inquit Livius^b, quia vocem præconis audiri passi sunt, incolumem abiturum, qui arma posuisset: eaq; spes remisit a certamine animos & passim arma iactari coepta. Eodem astu C. Fabius Ambustus, in Auxuris oppugnatione, cum vrbe capta, magna adhuc resistentiū (quia cedentibus nihil spei erat) pugna esset, pronuciari repente iussit, ne quis præter armatos violaretur, reliquam omnem multitudinem voluntariam exuit armis: qua ratione facili victoria potitus est^c. Simili modo cum Sutrium ex fociis populi Rom. eodem die, quo ab Hetruscis oppugnatum erat, Camillus ex improviso recepisset, & passim tru-

^a *Lin. lib. 5.*

^b *lib. 9.*

^c *Lin. lib. 4.*

V 3

sim tru-

DE IVRE ET OFF. BELL.

sim trucidatis Hetruscis portas claudi iussisset, spe fugæ adempta, restitutum & accensum desperatione hostium præliū fuisse refert Livi^a, ni præcones per urbem dimissi, poni arma, & parci inermi iussissent, nec præter armatos quæquam violari. tum verò etiam, quibus animi in spe vltima obstinati ad decertandum fuerant, postquam data spes vitæ est, iactare passim arma, inermesque, quod tutius fortuna fecerat, se hosti offerre. Cæsar quoque prælio Pharsalico inclinata iam acie Pompeij, prudentissimo consilio, ne hostes rursus instaurarent ordines, quoque facilius victoria potiri posset, dimissis circumquaque præconibus, edixit suis, vt civibus parcerent, & in sola sæuissent auxilia: simulque victores victis occurrentes, iubebant stare securos, quo facto hæc vox, Sta securus, Pompeianis coepit esse pro tessera: itaque Cæsar victoriam obtinuit^b. huc spectare videtur, quod Lycurgus suis præcepit, vt si prælio hostes fudissent ac vicissent, tantisper modò insequerentur fugientes, dum victoriam stabilirent, deinde statim se reciperent: nò modò quia græcanicum non esset, cedentes interficere, sed & utilis hæc

^a lib. 6.
^b Appian, de bel. ciuil. i. 2.

LIBER SECVNDVS. 154

hæc esset ratio. hostes enim, si scirent cedentibus parci, repugnantes occidi, fugã pugna vtiliorem sibi arbitratos.^a

^a Plut. in a. poph.

In victoria potissimum de pace cogitandum.

- 1 *Melius malam, quàm bonam fortunam ferre possumus.*
- 2 *Nec secunda, nec aduersæ res immoderate ferenda.*
- 3 *In victoria paci studendum.*
- 4 *In bello nihil miserius victoria.*

CAP. DVODECIMVM.

I Ta profectò natura comparatum est, vt melius malam, quàm bonam fortunam ferre possimus. etenim, vt inquit Tacitus, secundæ res acrioribus stimulis animum explorant, quàm aduersæ: quia miseræ tolerantur, felicitate corrumpimur. quod cognoscens Abdolominus e stirpe quidem regia, sed inops admodum, & pauper, à Sidonibus permissu Alexandri rex constitutus, rogatus ab Alexandro, qua patientia inopiam tulisset, respondit: Vtinam eodem regnũ pati possim^b. & huius quoque rei exemplo est ipse Alexander Magnus, qui priusquam se fortuna animo eius infudisset, orientẽ

^b Q. Curtius lib. 4.

V 4 cam

DE IVRE ET OFF. BELL.

eam moderatè & prudenter tulit; ad vltimum verò magnitudinem eius nō tulit^a. Fit enim plerunque, vt rebus prosperis insolescat animus humanus, vt iā nec alios ferre possit, nec se. vbi tamen maximæ cuiq; fortunæ minimè credendum sit: cum quid vesper feret, incertum sit. Vnde vt aduersas res^{*}, sic secūdas immoderatè ferre maximæ leuitatis est. & rectè præcipere videntur, qui monent, vt quanto superiores simus, tanto nos submissius geramus. Sicuti enim equos, vt ait Cicero^b, propter crebras contentiones præliorum ferocitate exultantes, domitoribus tradere solent, vt his facillioribus possint vti: sic homines secundis rebus effrenatos, sibiq; præfidentes, tanquam in gyrū rationis, & doctrinæ duci oportet: vt percipiant rerum humanarū imbecillitatem, varietatemque fortunæ. nam non statuendo tandem felicitati modum, nec cohibendo efferentem se fortunam, quanto quis altius elatus fuerit, eo foediùs corruet. Itaq; in victoriā^{*}, 3 quæ alioqui insolens & superba est, potissimum paci studendum: neque expectandum, donec (vt Demades de Atheniēsi. intempestiuo belligerandi studio deditis

^a Q. Curtius lib. 4.
^b offic. lib. 1.

LIBER SECVNDVS. 15

deditis dicebat) atrati eādem petere cogamur^a. nusquam enim minus, quā in bello euentus respondet. Quare cum Mago nūcius victoriæ Annibalis ad Cānas, Carthaginem venisset, & senatu ei dato, res fratris in Italia amplissimis verbis extolleret, & quo propior spes belli perficiendi esset, eo magis omni spe iuandum Annibalē esse diceret: his nihil motus Hanno, quē semper belli suscepti aduersus Romanos pænituit, prudenter monuit, vt in secundis rebus fortuna vti vellent, & de pace potius, quā de bello cogitarent: Nam, inquit, si prætermittas hoc tempus, quo magis dare quā accipere possumus videri pacem, vereor ne hæc quoque lætitia luxuriet nobis, & vana euadat^b. cuius sententia tunc temporis spreta, postea sed serò nequicquam a senatu laudata fuit: cum eò adacti essent, vt quas dare potuissent cōditiones pacis, postea sibi dari petentibus, denegatæ fuerint: & eo statu essent, quo de Latinis refert Liuius, vt neque pacem, neque bellum ferre possent, qui status rerum omnium miserrimus est. Idem euenit Antiocho, cui (iam Romanis in Asiam contra ipsum transfuectis) de pace

^a Plat. de se.
lib. 106.

^b Liu. lib. 23

DE IVRE ET OFF. BELL.

componenda agenti, respondit Scipio, hoc prius faciendum fuisse; non iam, ubi frenum, fessoremq; rex accepisset^a. Non est itaque sapientis, pacem certam, quæ in victoris manu sit, fallaci spe incertæ victoriæ, quæ in fortunæ manu sit, redimere. Quare Hasdrubal Hoædus Carthaginiesium legat^o, cū de pace in senatu Romę ageret, dicebat, raro simul hominibus bonam fortunam, bonamque mentem dari, & populum Rom. eò inuictum esse, quod in secundis rebus saperet, & consulere meminisset: si in secūdis rebus bonam quoque mentem donarent dii, non solū ea quæ euenissent, sed etiam ea quæ euenire possent, reputaremus. Et Cicero^b ad Marcellum scribens: Licet, inquit, omnia sint misera in bellis, miserius tamen nihil, quàm ipsa victoria^{*}: quæ etiam si ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores impotentioresque reddit: ut etiam si natura tales non sint, necessitate tamen tales esse cogātur. Itaque Cęsar memor huius impotentię humani animi, hoc vnum esse tempus, de pace agendi cum Pompeio inquit, dum sibi vterque cōsideret, & pares ambo viderētur: si verò alteri paululum tribuisset for-

^a Plut. in a-
poph. App. de
bel. Syr. Luu.
lib. 37.

^b epist. fam.
lib. 4. epist. 3.

LIBER SECVNDVS. 156

set fortuna, non esse vsurum conditionibus pacis eum, qui superior videretur, neque fore æqua parte contentum, qui se omnia habiturum confideret.^a

^a Cęsar. de bel.
civil. lib. 3.

Deuictis hostibus, qua potissimum ratione perpetua pace quieti obtineri possint.

- 1 Non minor virtus parta tueri, quàm acquirere.
- 2 Consilium Herennij Pontij de Romanis ad Furcas Caudinas inclusis.
- 3 Sententia Camilli de Latinis victis.
- 4 Iudicium senatus de Priuernatibus ad de-
ditionem coactis.
- 5 M. Catonis sententia in rebellantes.
- 6 Romani non permiserunt sociis sine Ro-
mano duce bellum gerere.
- 7 Mos deducendi colonias.

CAPVT XIII.

¹ CVM non minor sit virtus^{*}, quàm querere parta tueri: & victoria rectè uti, quàm vincere, (nā vt rectè Ouidius: *Casus inest illic, hic erit artis opus*.) ideoq; bella geramus, vt in pace viuamus: deuictis hostibus tota cōsultatio esse debet, qua potissimum ratione in perpetuū a rebellando eos contineamus. Quid enim profuit Pyrrho, in deuincendis hostibus

DE IVRE ET OFF. BELL.
sibus magnū fuisse, cū acquisita tueri
non potuerit: tanto melius studebat ac-
quire imperia, quā retinere. a. quam-
obrem collatus fuit ab Antigono indo-
cto lusori, qui cū & multa & feliciter
edat, iis tamen nesciat uti. in quam rem
longè vtilissimum censeo consilium He-
rennij Pontij * C. Pontij patris. nam cū 2
Samnites, duce C. Pontio, Romanos
fraude ad furcas Caudinas inter duos
saltus pertraxissent, & inopes consilij in
tam latis rebus Herēnium Pōntiū con-
sulendum censerent, consultus a nuncio
filij Herennius, cēsuit omnes inde quā
primū inuiolatos dimittendos. quæ
vbi spreta sententia esset, & iterum ite-
rumque eodem remeante nuncio con-
suleretur, censuit ad vnum omnes inter-
ficiendos: indicans priore cōsilio, quod
optimum duceret, cum potētissimo po-
pulo, per ingens beneficium perpetuam
firmare pacem amicitiamque: altero in
multas ætates, quibus amissis duobus ex-
ercitibus, haud facile receptura vires
Romana res esset, bellum differre: tertiū
nullum consilium esse. & cū filius, alij-
que principes percūctando exquirerēt,
quid si media via consilium caperetur, vt
& dimit-

LIBER SECVNDVS. 157
& dimitterentur incolumes, & leges iis
iure belli victis imponerentur: Ista, in-
quit, sentētia ea est, quæ neq; amicos pa-
rat, neque inimicos tolli, seruare modo
quos ignominia irritaueris. ea est Ro-
mana gēs, quæ victa quiescere nescit: vi-
uet sem p in pectoribus illorū, quidquid
isthuc præsens necessitas iniunxerit, ne-
que eos ante multiplices pœnas expeti-
tas a vobis quiescere finet. At neutra sen-
tentia accepta fuit: sed Romanis sub iu-
gum missis, pax illa Caudina facta fuit:
qua postea spreta a senatu, quod minus
ritè facta esset, deditis pacis auctoribus:
& Samnitibus pro superba pace infestis-
simum cernētibus renatum bellum, om-
nia quæ inde venerunt, non in animis
solum, sed propè in oculis erant: &
sero nequicquam laudata senis Pontij
vtraque consilia: inter quæ se inedia
lapsos victoriæ possessionem pace in-
certa mutasse, & beneficij & maleficij
occasione omissa, pugnaturos cum iis,
quos potuerant in perpetuum vel ini-
micos tollere, vel amicos facere. a. a Liu. lib. 9.
3 Camillus * victis & perdomitis Lati-
nis, ad senatum quid de iis fieri pla-
ceret,

DE IVRE ET OFF. BELL.

ceret, referret, ita locutus fuisse fertur: Reliqua consultatio est, quoniam rebel-
lando sapius nos sollicitant Latini, quoniam modo perpetua pace quietos obtineamus. Dij immortales ita vos potentes huius consilij fecerunt, vt sit Latium, deinde an non sit, in vestra manu posuerint. Itaque pacem vobis, quod ad Latinos attinet: parare in perpetuū, vel saeuendo vel ignoscendo potestis. Vultis crudeliter consulere in deditos victosque? licet delere omne Latium, & vastas inde solitudines facere, vnde sociali egregio exercitu, per multa bella magnaque saepe vsi estis. Vultis exemplo maiorum, augere rem Romanam, victos in ciuitatem accipiendo? materia crescendi per summam gloriam suppeditat. Certè id firmissimum longè imperium est, quo obedientes gaudent. sed maturato opus est, quicquid statuere placet. Tot populos inter spem metumque; suspensos animo habetis: & vestram itaque de iis curam quam primū absolui, & illorum animos dum expectatione stupet, seu beneficio, seu poena praecipuari oportet. haec ille. cuius relationem de summa rerum senatus laudans, sed quod aliorum causa alia esset,

LIBER SECVNDVS. 158

esset, ita expediri posse consilium dicere, vt pro merito cuiusque statueretur, relatione habita de singulis populis. Quo facto ex decreto senatus, aliis ciuitas data, sacraque sua reddita: aliis ciuitas quam habebant seruata, crimenque rebellionis a publica fraude in paucos auctores versum: aliis muri deiecti, & alio habitari iussi*. Est quoque in hanc rem memorabile iudicium senatus de Priuernatibus*, quibus ad deditiōem coactis, & ex senatus decreto dirutis Priuerni muris, Vitrubioque eorum duce necato, cum sociis eius noxae: cum Placius cons. quid de reliqua multitudine fieri placeret, ad senatum referret: vnus ex Priuernaribus legatis, magis conditionis, in qua natus esset, quam praesentis necessitatis memor, interrogatus a quodam ex senatoribus, quam poenam meritos Priuernates censeret: eam inquit, quam merentur, qui se libertate dignos censent. cuius feroci responso cum infestos factos videret consul eos, qui Priuernatium causam impugnabant, vt ipse benigna interrogatione mitius responsum eliceret: Quid si poenam, inquit, remittimus vobis, qualem nos pacem vobiscum habituros speremus?

DE IVRE ET OFF. BELL.

remus? si bonam dederitis, inquit, & fidam, & perpetuam; si malam, haud diurnam. Quibus verbis concitatis nonnullorum animis, pars tamen melior senatus ad meliora responsa trahere, & dicere, viri & liberi vocem auditam: nec credi posse, vllum populum, aut hominē denique, in ea cōditiōne, cuius eum p̄niteat, diutius quān necesse sit, mansurum: ibi pacem esse fidam, vbi voluntarij pacati sunt: neque eo loco, vbi seruitutē esse velint, fidem sperandam esse. Itaque ex auctoritate patrum latum ad populū est, vt Priuernatibus ciuitas daretur. ^a M. verò Cato * ita maximē rebellantes & contineri in officio posse censebat, si effectum esset, ne possent rebellare. itaque arma omnibus cis Iberum Hispanis ademit, vna die muris omnium dirutis: quam rem adeo agrē passi sunt, vt multi mortem sibi metipsis consciscerent: ferrox gens nullam vitam rati sine armis esse ^b. In quo Cato videtur secutus exemplum Cyri, qui Lydis iterum rebellantibus armā & equos ademit, iussitq; cauponias, ludicras artes, & lenocinia exercere. Qua ratione effeminati mollitie, pristinam virtutem perdidierunt, & quos

^a Liv. lib. 8.

^b Liv. lib. 34.

LIBER SECVNDVS. 159

quos ante Cyrum inuictos bella effecerant, in luxuriam lapsos ocium atque desidia superavit. Annibal autem Sagunto capto, signo dato, omnes puberes interfici iussit. quod imperium crudele, vt inquit Liuius ^b, ceterum prope necessarium cognitum in ipso euentu est. cui enim parci potuit ex iis, qui aut inclusi cum coniugibus, ac liberis domos super seipos concremauerunt, aut armati nullum ante finem pugne, quān morientes fecerunt? Quò spectare videtur Agesilai dictum, difficile esse misereri simul & sapere. Hoc quoque consilio Romanis, vt omnem rebellandi occasionem sociis ^c adimerent, non placebat *, socios sine Romano duce exercituque propriis viribus consilioque bella gerere ^d. Vnde cum Æqui Latinum agrum inuasissent, & oratores Latinorum a senatu peterēt, vt aut mitterent subsidium, aut seipos tuēdorū finiu causa capere arma sinerēt: tutius visum est defendi inermes Latinos, quān pati retractare arma ^e. Mos quoq; vetustus erat Romanis, cum quo nec foedere, nec æquis legibus esset amicitia, non prius imperio in eum tanquā pacatum vti, quān omnia diuina huma-
naque

^a Iustin. l. 1.

^b lib. 10.

^c Plat. in A. poph.

^d Dion. Hal. l. 8.

^e Liv. l. 5.

DE IVRE ET OFF. BELL.

naque dedisset, obsides accepti, arma adempta, praesidia urbibus imposita forent^a. Fuit praeterea mos Romanis, nunc hos nunc illos Italiae populos subiugando, parte agri multare^{*}, in eumque colonias ducere: aut in iam ante condita oppida novos colonos sui generis ascribere. haec coloniae tanquam praesidia, partis bello prouinciis imponebantur^b. Itaque prouide Sylla, licet tyrannice, armis oppressa republ. eos, quorum opera in eo bello usus fuerat, colonos deduxit in agros & oppida eorum, qui illi resisterant: qui opportunis locis dispositi, in ipsius potestate continerent Italiae, translatis ad eos veterum possessorum praediis: quo beneficio eos per totam vitam habuit obnoxios, & dominationem suam mirum in modum stabiliuit. cum enim res suas, nisi actis Syllae ratis, tueri nequirent, propugnatores eius dignitatis fuerunt etiam post illius obitum: neque illi, quorum arces, moenia, pecunias, immunitates sustulerat, propter inopiam nocere poterant^c. Perleo autem victo, & Macedonibus liberis esse iussis, regis amicos, purpuratosque, duces exercituum, praefectos nauium aut praesidiorum, aliosque

^a Liv. lib. 8.

^b Dion. Hal. lib. 3. 4. 5. App. de bella civil. lib. 1.

^c Appian. de bel. civil. lib. 1.

LIBER SECVNDVS. 160

liosque ministros omnes, regi seruire humiliter, aliisque superbe imperare asuetos, Macedonia excedere Romani, & in Italiam migrare iusserunt: ne forte quid noui in Macedonia molirentur^a. Huc spectasse videtur Lycurgus in legibus suis, quas Retras vocant, quibus uenit saepius contra eisdem bellum gerere: ne i bellandi rationem discerent. Itaque Agesilao continenter cum Thebanis bella gerente, & in pugna quadam vulnerato, Antalcidam ei dixisse ferunt: Pulchram a Thebanis mercedem reportas, quos nescientes pugnare docuisti. nam reuera narratur, nunquam bellicosiores fuisse Thebanos, quam tum temporis, ob crebras Lacedaemoniorum aduersus eos expeditiones^b. fortuna enim belli, ut inquit Q. Curtius, artem victos quoque docet.

^a Liv. lib. 45.

^b Plut. in Ag. poph.

X 2 DE

DE IVRE ET OFFICIIS

BELLICIS, ET DISCIPLINA MILITARI, LIBER TERTIVS.

DE DISCIPLINA MILITARI.

1. *Disciplina militaris magni est momenti.*
2. *Tyrones & imbelles disciplina militari sunt bellicosi.*
3. *Capuana delicia perdidit Annibalis exercitum, alioqui inuictum.*
4. *Neglecta vel retenta disciplina militaris testimonium.*
5. *Mulieres castra sequi turpe.*
6. *Cura recidendorum impedimentorum,*
7. *Muli Mariani.*
8. *Exercitus unde nomen habeat.*
9. *Leges militares.*
10. *Tria curare debent milites.*
11. *Militaris disciplina.*

CAP. PRIMVM.

D Vantum momenti* in disciplina militari positū sit, docēt nos historiae, & ipsa quotidiana experientia. & certē nulla alia re populum Rom. sibi orbem terrarum subegisse, nisi armorum exercitatione, disciplina castrorum, vsūque

^a Vegetius de
milit. lib. 1.
L. 1. in proc.
hist.
^b in milite
Marian.

^c lib. 2. c. 7.

DE IVRE ET OFF. BELL.
militiæ, satis constat^a, idq; pulchrè ex-
pressit Quintilianus^b cum ait: Si verè
existimemus, imperium populi Rom. ad
hanc diem militari disciplina stetit, non
enim nobis aut multitudo maior, quàm
Cimbris: aut maiores opes, quàm locu-
pletissimis regnis: aut mortis contèptus
facilior, quàm plerisq; barbaris, causam
vitæ non habentibus. principes nos facit
seueritas institutorû, ordo militiæ, amor
quidam laboris, quotidianæ exercitatio-
nes, assidua belli meditatio. Vnde Valeri^c
Max^c. præcipuum decus, & stabilimentû
Romani imperij, disciplinæ militaris te-
nacissimum vinculû fuisse dicit: in cuius
sinu serenus, tranquillusque beatæ pacis
status acquiescit. Et quidem plures exer-
citus seruorum^{*}, tyronum, & imbelliû,
sola disciplina & imperio inuictos, &
bellicosissimos factos fuisse legimus: &
econtra, plurimos exercitus veteranorû
militum, inuictos alioqui, sola licentia,
omnibus vitiis, neglecta disciplina mili-
tari, corruptos & consumptos fuisse, &
longè ante periisse, quàm hostem vidis-
sent. cuius rei fidè facit Tullus Hostilius
Romanorum rex, qui Romanos qua-
draginta iam annos in ocio agentes, ad
bellum

bellum exciuit, & belli expertes, sola di-
sciplina optimos milites reddidit^a. & T.^a Liv. lib. 1.
Sempronius Gracchus, cum ei seruo-
rum exercitus datus esset, breui effecit
exercitatione & ordine militis, vt ne-
mo eorum generis ac sanguinis sui me-
mor in acie esset, præsidio sociis, ho-
stibus terrori essent^b. Sic quoque Pe-
lopidas & Epaminondas, liberatis The-
bis, a seruitute Spartanorum, facilè
eos institutis militaribus ex imbellibus
optimos milites effecerunt: ita vt non
solum pares essent Spartanis, sed etiam
superiores. Scipio verò Æmilianus,
optimus imperator, & qui imperato-
rias artes optimè callebat, vt Numan-
tinæ vrbs magnos spiritus superiorum
ducum culpa nutritos contunderet, col-
lapsam militiæ disciplinam, vt primùm
castra intrauit, eiectis duobus millibus
scortorum, & omnibus iis quæ volu-
ptatis causa comparata erant, restituisse
fertur. qua ratione acrem illam & ani-
mosam Numantiam, incendiis exustam,
ruinisque prostratam, solo æquauit.
ita vt neglectæ militaris disciplinæ iudi-
cium, vt ait Valerius Max^c. Mancini mi-
serabilis deditio, seruata mercés, Scipio-
nis spe-

^b Liv. lib. 26

^c lib. 2. c. 7.

DE IVRE ET OFF. BELL.

nis speciosissimus triumphus exstiterit, quem secutus Metellus, cum exercitum in Africa Iugurthino bello, nimia Sp. Albini indulgentia corruptum accepisset, disciplinam militarem in statum suum redegit: & edicto primum adiumenta ignaviae sustulisse dicitur: atque praeclearas ex hoste victorias adeptus est^a. Et Scipio Africanus posterior, consul in Africam missus, videns corruptam disciplinam militum sub Pisone assuetorum ocio, rapinis & avaritiae, & nunquam se devicturum hostes, ni suos in potestate haberet: castigatis graui oratione militibus, omnibusque, qui non militarent, exactis, disciplina militari stabilita, potentem illam Carthaginem Rom. imperij aemulam euertit^b. Annibalis vero exercitum, aduersus omnia humana mala saepe ac diu durantem, bonis inexpertum atque insuetum, quem nulla mali vicerat vis, perdere nimia bona ac voluptates immodicae Capuanae^c. Somnus enim, & vinum, & epulae, & scorta, balneaque, & ocium consuetudine in dies blandius, ita eneruauerant corpora, animosque, inquit Liuius^c, vt magis deinde praeteritae victoriae eos, quam praesentes turentur vires:

^a Valerius
Max. lib. 2.
cap. 7.

^b App. de bel.
p. 17.

LIBER TERTIUS. 163

vires: maiusque id peccatum ducis apud peritos artium militarium habitum, quam quod non ex Cannensi acie protinus ad urbem Romam duxisset: illa enim cunctatio distulisse victoriam videri potuit: hic error vires ademisse ad vincendum. Itaque hercle, velut si cum alio exercitu a Capua exisset, nihil usquam pristinae disciplinae tenuit. nam & redierunt plerique scortis impliciti: & vbi primum sub pelibus haberi coepti sunt, viaque & alius militaris labor excepit, tyronum modo, corporibus animisque deficiebant: & deinde per omne aestiuorum tempus, magna pars sine com meatu ab signis dilabebantur, neque aliae latebrae, quam Capua desertoribus erat. Itaque M. Marcellus in aciem copiis suis eductis apud Nolas, vt suorum militum animos erigeret, hosti exprobrabat Capuam Annibali Cannas fuisse. ibi virtutem bellicam, ibi militarem disciplinam, ibi praeteriti temporis famam, ibi futuri extinctam: atque ita praelio commisso hostes fudit. & quemadmodum Annibalis exercitui Capua, sic militibus Alexandri Babylonia plurimum nocuit, & disciplinam militarem admodum corruptit: vsque adeo,

X 5 vt Ale-

DE IVRE ET OFF. BELL.

vt Alexandrum ad discrimina, quæ postea sequebatur, haud dubiè debiliorem futurum fuisse, si hostem habuisset; scribat Q. Curtius^a. Et vt breuiter dicam, nullum maius neglectæ, vel retentæ disciplinæ militaris testimonium^{*} habere possumus, quàm de Romanis: qui cum ante iusticiæ opinione, ac belli gloria omnes populos superarent: postea labente disciplina, ab omnibus superati sunt. Itaque Cato apud Sallustium: Nolite, inquit, existimare, maiores nostros armis rem publ. ex parua magnâ fecisse. si ita res esset, multo pulcherrimam eam haberemus: quippe sociorum atque ciuium, præterea armorum, atque equorum maior nobis copia, quàm illis est. sed alia fuere, quæ illos magnos fecere, quæ nobis nulla sunt: domi industria, foris iustum imperium; animus in consulendo liber, neque delicto, neque libidini obnoxius. pro his nos habemus luxuriam, atq; auaritiam: publicè egestatè; priuatim opulentiã: laudamus diuitias; sequimur inertia: inter bonos & malos discrimen nullum est. omnia virtutis præmia ambitio possidet. Scitè vero Fabricius, legat⁹ ad Pyrrhū profectus, cū apud eum

LIBER TERTIVS. 164

eum Cyneam Thessalum narratē audisset, quendam Atheniensem clarum sapientia, suadere, ne quid aliud homines, quàm voluptatis causa facerent: pro monstro eam vocem accepit, continuoque Pyrrho & Samnitibus hostibus istā sapientiam deprecatus est^a. Prudenter quoque Spartana ciuitas, diu ciuiū suorum oculos ab Asiæ aspectu retraxit, quia inde omnes manare delicias, certa corporis & animi venena perniciosissima cognoscebat, & plus similibus victoriis amitti, quàm bello quæri^b. Hinc quoque mulieres castra^{*} sequi apud maiores maximæ turpitudinis fuit, & seuerissimæ animaduersionis, & militi vxorem vel familiam apud se habere non conceditur, nisi cum venia principis^c. Et ne quidem in prouincia vxorē ducere militi licuit^d. Sed & procōsul tenetur de delictis vxoris, quam secum in prouinciã duxit^e. Melius quoque esse dicit Vlpianus^f, vt procōsul sine vxore in prouinciã proficiscatur. idque Seuerus Cæcina apud Tacitum^g censuit: inesse enim dicebat mulierum comitatu, quæ pacem luxu, bellum formidine morentur, & Romanum agmē ad similitudinem barbari incessus

^a Val. Max. lib. 4. cap. 20.

^b Val. Max. lib. 2. c. 6.

^c E. quicumque. C. de remitt. lib. 12. d. l. et si contra. C. de nupt. l. eos. ff. de ritu nupt.

^e l. 4. §. proficisci. ff. de off. proconsul. l. in d. §. proficisci.

^f Annal. l. 3.

DE IVRE ET OFF. BELL.

cessus conuertant. Olim quoque ex cō-
stitutione Constantini, abiectarum mu-
lierum coniunctiones, quibusdam mili-
tibus interdicebantur. quod tamen im-
perator Iustinianus correxit, concedens
militibus, vt quascunque vellent, modò
ingenuas vxores ducerent. Præcipue e-
tiam ad disciplinam militarem spectat * 6
cura recidendorum impedimentorum,
quibus maximè agmen grauari solet.
Vnde Philippus Macedo, cùm primùm
exercitum conscriberet, vehiculorum v-
sum interdixit: equitibus non amplius,
quàm singulos calones habere permisit,
peditibus verò denis singulos, qui mo-
las & funes ferrent. Scipio culcitra ha-
beri prohibuit, primusque ipse culcitra
foenea vsus est: milites in itinere asinos,
aut mulos inequitare vetuit, dicens parū
ab eo homine in bello expectandū esse,
qui suis pedibus ire non posset^b. C. Ma-
rius recidendorum impedimentorū gra-
tia, vasa & cibaria militum in fasciculos
aptata furcis imposuit, sub quibus & ha-
bile onus, & facile esset: vnde & in pro-
uerbiū tractum, Muli Mariani *. idque 7
& constitutionibus regni Hispaniæ cau-
tum est^c. Quò spectare videtur Cicero^d,
cūm

^a Auth. vt li-
ceat mat. vel
aue. §. illo
indubitanter.
l. a caligato.
C. de nupt.

^b Appian. de
bell. Hisp.

^c Reg. lib. 1.
tit. 22. par. 2.
^d Tusc. quæst.
lib. 2.

LIBER TERTIUS. 107

8,, cūm ait: Nostri exercitus* vnde nomen
,, habent vides: deinde qui labor, quantus
,, agminis: ferre plus dimidiati mensis ci-
,, baria, ferre si quid ad vsū velint, ferre
,, vallum. nam scutum, gladium, galeam,
,, in onere nostri milites non plus nume-
,, rant, quàm humeros, lacertos, manus.
,, arma enim membra militis dicunt: quæ
,, quidem, inquit, ita ferunt aptè, vt si vsus
,, foret, abiectis oneribus, expeditis armis,
,, vt membris pugnare possent. Alexander
verò cūm graue spoliis apparatuque lu-
xuriæ agmè vix moueretur, totius exer-
citus sarcinis, exceptis admodum neces-
sariis, conferre iussis, primū suis face sub-
dita, ceteras incendi præcepit, vt potius
sarcinarum, quàm disciplinæ iactura fie-
ret^a. Præterea quod ad militarem disci-
plinam attinet, lege militari cautū fuit,
9 ne * lixæ permixti cū equitibus vagētur,
neue frumentum publicè datum miles
vendat, aut prædas pecorum vel manci-
piorum vino commutet, neue gregarius
miles in acie, vbi in castris seruum aut iu-
mentum habeat, neu quis, vbi tribunus
militum fuisset, postea ordinum ductor
esset, neque qui ordines duxisset, miles
postea fieret. Itaque refert Linius^b, Vo-
leronem

^a Q. Curtius
lib. 6.

^b lib. 2.

DE IVRE ET OFF. BELL.

Ierōnem quendam de plebe hominem, qui superioribus expeditionibus ordines duxisset, inter gregarios ascriptum, recusasse militiā: quia negaret, eō quod ordines duxisset, se militem fieri debere, nullam ignominiam in militia meritū. Miles quoque qui suo tempore annonā non exegisset, ea fraudabatur. Docendos etiam milites monebat Cato, vt feroces aduersus hostes essent; humani erga ciues ac socios: timidi ad iniurias inferendas; prompti verō ad vindictam: vt que nihil magis cuperent, quā laudem & gloriam adipisci. Sedulo quoq; olim cauebatur, vt primum vinculum militū putarent sacramenti religionem, secundum singulorum amorem, velut inexplicabilem nexum, tertium deserēdi nefas. L. Æmilius Paulus dicebat, vnū imperatorem in exercitu prouidere & cōfulere, quid agendum sit, debere, nūc per se, nunc cum iis quos aduocauerit in cōsiliū: qui non sint aduocati, eis nec palam, nec secretō iactare consilia sua: militem hęc tria curare debere: corpus, vt quā validissimum, & perniciosissimum habeat: arma apta: cibum paratum ad subita imperia: cetera scire de se, diis immortalibus & imperatori suo curę esse debere, in quo exercitu cōsul & imperator rumoribus vulgi circūageretur, ibi nihil salutare esse. Nam, vt inquit Tacitus, tam nescire quādam milites, quā scire oportet. Ita se ducum auctoritas, sic rigor disciplinæ habet, vt multa per centuriones tribunosq; tantum iuberi expediat. Parendo quoq; potius, quā imperia ducū sciscitando, res militares continētur: & fortissimus in ipso discrimine exercitus est, qui ante discriminē quietissimus. Itaque Cæsar apud Auaricū temeritatem, cupiditatemq; militum reprehēdit, quod sibi ipsi iudicassent, quō procedendū, aut quid agendū videretur: neque signo receptui dato cōstitissent, neque a tribunis militū, legatisq; retineri potuissēt: & quātō pere eorū animi magnitudinē se admirari dicebat, q̄ non castrorū munitiones, nō altitudo montis, nō murus oppidi tardare potuisset: tātō pere licentiā arrogātiāq; reprehēdere, q̄ pl^o se, quā imperatorē, de victoriā atq; exitu rerū sentire existimassēt: nec minus se in milite modestiā, & continentiā, quā virtutē atq; animi magnitudinē desiderare. Ceterū exstat apud Flauium Vopiscū

a Dion. Hal. lib. 9.

b fortissimi. l. nulli. C. de erog. mili. anno. lib. 12.

LIBER TERTIVS. 166

immortalibus & imperatori suo curę esse debere, in quo exercitu cōsul & imperator rumoribus vulgi circūageretur, ibi nihil salutare esse. Nam, vt inquit Tacitus, tam nescire quādam milites, quā scire oportet. Ita se ducum auctoritas, sic rigor disciplinæ habet, vt multa per centuriones tribunosq; tantum iuberi expediat. Parendo quoq; potius, quā imperia ducū sciscitando, res militares continētur: & fortissimus in ipso discrimine exercitus est, qui ante discriminē quietissimus. Itaque Cæsar apud Auaricū temeritatem, cupiditatemq; militum reprehēdit, quod sibi ipsi iudicassent, quō procedendū, aut quid agendū videretur: neque signo receptui dato cōstitissent, neque a tribunis militū, legatisq; retineri potuissēt: & quātō pere eorū animi magnitudinē se admirari dicebat, q̄ non castrorū munitiones, nō altitudo montis, nō murus oppidi tardare potuisset: tātō pere licentiā arrogātiāq; reprehēdere, q̄ pl^o se, quā imperatorē, de victoriā atq; exitu rerū sentire existimassēt: nec minus se in milite modestiā, & continentiā, quā virtutē atq; animi magnitudinē desiderare. Ceterū exstat apud Flauium Vopiscū

a Liv. lib. 44

b Cæs. de bel. gal. lib. 7.

Aure-

DE IVRE ET OFF. MIL.

Aureliani Cæsaris epistola ad tribunum
quendam: qua disciplina militaris bre-
uiter perstringitur, in hæc verba: Si vis
tribunus esse, imò si vis viuere, manus
militum cõrine: nemo pullum alienum
rapiat, ouem nemo cõtingat, vnam nul-
lus auferat, oleum, sal, lignum nemo exi-
gat, annona sua contentus sit, de præda
hostium, nõ de lacrymis prouincialium
habeat: arma terfa sint, ferramenta fan-
nata, calciamenta fortia, vestis noua, ve-
terem vestem excludat, stipediũ in bal-
teo non in popina habeat, torquem bra-
chiale & annulum apponat, equum sa-
ginarium suum defricet, animal non vè-
dat, mulum centuriatum comiter curet,
alter alteri quasi seruus obsequatur,
a medicis gratis curetur, atuspicius nihil
dent, in hospitiiis castè se gerant, qui litè
fecerit, vapulet. hæc ille. Sed & quò me-
lius milites in officio contineantur, præ-
cipitur præsidibus prouinciarũ, per quas
fit militum transitus, vt in parato habeat
vnde exercitus ali possit, sine querela
prouincialium: & expensæ eo nomine
factæ imputantur tributo, quod forte
principi debetur: milites quoque iubè-
tur iis cibariis contenti esse, quæ in sin-
gulis

LIBER TERTIVS.

167

gulis inueniuntur locis, nec alia exigere
possunt: quod & cõstitutionibus Gal-
liæ statutum est.

*a Athen. de
transf. milit.
coll. 10.*

De officio legati, tribuni & aliorum qui mi-
litibus præsunt.

- 1 *Præcipua militiæ munia apud Rom.*
- 2 *Legati qui.*
- 3 *Alia legati partes, alia imperatoris.*
- 4 *Mandati fines in bello non licet excedere.*
- 5 *Vtrum ex noua rei bene gerenda occasione
a mandato recedi possit.*
- 6 *Officium regentis exercitum.*
- 7 *Commeatus parcè dandus militibus.*
- 8 *Milites pro meritis promouendi sunt.*
- 9 *Tribuni militum imperium habuerunt in
milites, iisdemque vites præferri solent.*
- 10 *Tribunorum munus.*
- 11 *Falsum numerum militum referens quo-
modo puniatur.*

CAPVT II.

QUÆ præcipua fuerint olim apud Ro-
manos* militiæ munia, satis indi-
cât hæc Papyrij dictatoris verba a Liuiio
prolata^b, cum ait: Non miles centurio-
nis, non centurio tribuni, non tribunus
legati, non legatus consulis, nõ magister
equitum

b lib. 8.

Y

DE IVRE ET OFF. BELL.

equitum dictatoris pareat imperio: non
edicta imperatorum obseruentur. De
officio autē imperatoris seu ducis exer-
citus, & eius potestate alibi diximus. Le-
gati verò erant* comites expeditionis &
adiutores negotiorum, qui consulis,
& imperatoribus decernebātur, vt ipso-
rum vices gererent, & eorum cōsilio res
administrarent. consiliorum quoque, &
fortium factorum, ac meritæ virtutis &
ignauix cuiusque, qua cura, qua fide, &
diligentia, quaq; disciplina militari du-
ces exercitui & castris præessent, si quid
fictum vanumque, aut parum integra
veritate afferrent, locupletissimi testes e-
rant legati. quorū etiam auctoritas, tam
in administranda prouincia, quàm du-
cendo exercitu, acieque instruenda tanti
fuit, vt absentibus, vel impeditis consuli-
bus vel imperatore, summam imperij te-
nerent. Porro illud constat, alias esse le-
gati* partes, atque imperatoris, vt ait Cæ-
sar^b, alter omnia ad præscriptum agere,
alter liberè ad summam rerum cōsulere
debet. Ideoque Cæsar dicebat Syllæ, quē
decedens castris præfecerat, consilium
non reprehendendum videri, qui suos
longius Pompeianos persequentes re-
uocauit:

a Alex. ab A-
lex. gen. disc-
ris lib. 6. c. 3.
b de bell. ci-
uil. lib. 3.

LIBER TERTIVS.

168

uocauit: quamuis tamen plerique existi-
marent, si acrius insequi voluisset, bellū
eo die potuisse finiri. Sylla enim a Cæsa-
re castris tantum relictus, liberatis suis,
hoc contentus fuit, neque prælio decer-
tare voluit. Simili ratione Q. Titurius
Sabinus, legatus Cæsar's, bello Gallico
castris se continuit, hostibus iam ad vallū
castrorum accedentibus: quod cum tāta
multitudine hostium, præsertim eo ab-
sente, qui summam imperij teneret, nisi
æquo loco, aut opportunitate aliqua da-
ta, legato dimicādum non existimaret a.
Et quidē quemadmodū Romani in im-
peratores (quibus liberā de summa rerū
consulendi potestatem concedebant) re-
male gesta, remissi admodum fuere, vt a-
lio loco dictum est: sic imperij spreti vel
non seruati, in legatos, tribunos, & alios
imperatore inferiores, asperi vindices
4 existiterūt. Mandati enim fines excedere*
in re militari vitiosissimum semper ha-
bitum fuit, & capite vindicatum, etiam
re bene gesta^b. Qua potissimū ratione,
& veteri instituto vicit cōtentio Papyrij
dictatoris, postcētis Q. Fabium magistrū
equitum ad supplicium, quod cōtra eius
imperium exercitum eduxisset, quamuis

a Cæsar de
bel. gal. lib. 3.

b l. 3. §. in
bello. ff. de re
mil.

DE IVRE ET OFF. BELL.

fufis Sānitibus in castra redierat : intercedente etiam pro Fabio populo Rom. tribunisq̄ plebis: quibus tandem oratione Papyrij victis, & ad preces & obtestationē versis, vt sibi pœnam magistri equitum remitteret, dictator concessit, testatus tamen, non noxæ eximi Q. Fabium, qui contra edictum imperatoris pugnasset, sed noxæ damnatum donari populo Rom. donari tribunitiæ potestati, precarium, non iustum auxilium ferenti: sibi sufficere vicisse disciplinam militarem & imperij maiestatem, quæ in discrimine fuerat a. Sunt tamen qui existiment, si noua occasio rei bene gerendæ offeratur, recedi a mandato posse, si puta repentinus aliquis casus felicem successum & pæne certam victoriam polliceatur: ne oblata diuinitus rei bene gerendæ occasio amittatur b. quod tamen scrupulo non caret, præsertim si alicui Papyrio, Manlio, vel Postumio, hominibus duris & inexorabilibus ratio reddenda sit: qui existimauerunt corrumpi atque dissolui officium omne imperātis, si quis ad id, quod facere iussus est, nō obsequio debito, sed consilio non considerato respondet. Etenim diligenter custodiendi sunt

a *Liui. lib. 8.*

b *Argumento l. si hominem. ff. mandati. Latè Felinus in c. 1. col. 14 de constit. in c. quod super. col. 3. de maio. & obed. Cre men. sing. 150 & Rochus Curt. in c. vit. de cōsuet. col. 2.*

LIBER TERTIVS.

sunt fines mandati, & nihil contra faciendum est, etiamsi eo facto videri possit res euentura prosperius, exq̄, vtilitate eius, qui id tibi negotium mandauit^a. fuit quæ hæc quæstio etiam a philosophis variè tractata^b. Papyrij certè seueritas, alioa re bene gerenda, occasione oblata deterruit: atque ita M. Valerio legato, qui castris præerat, absente Papyrio, in oculis exemplū erat Q. Fabius, inquit Liuius^c, ne quam vim hostium magis, quàm truncem dictatoris iram timeret: itaque frumentatores cum circumuēti ex insidiis, cæsi loco iniquo essent, creditum vulgò est, subueniri eisa legato potuisse, ni tristia edicta exhorruisset. Porro officium^d regentis exercitum, non solum in dāda, vt Marcianus respondit, sed etiam in obseruanda disciplina consistit. & qui militibus præest, quàm parcissimè^e iis com meatum dare debet: vsque adeo, vt neq; piscatum, neque venatum liceat militem mittere: quod in disciplina Augusti cautum fuit^d. Et quidem, vt maximè omnia tuta sint, nō pluribus quàm triginta tribunus com meatum dare potest. si pluribus datus fuerit, eorum stipendia in fiscū deferuntur: iubetur quæ tribunus, qui

a *l. diligēter. ff. mandati.*

b *Aul. Gel. noct. Ast. li. 2 cap. 13.*

c *lib. 8.*

d *l. officium. §. 1. & l. ne mo. C. de re milit. lib. 12.*

a l. i. iubeantur
§ super his. §
non danda. C.
de erog. mil.
anno lib. 12.
b l. 1. C. de
comeat. l. 12.

c l. 1. ff. de re
mil.

d in l. contra
publicam. C.
de re mil.
lib. 12.

e l. 1. § 2.
C. de of. mag.
off.
l. 2. C. de
pres. prat. A.
fri.

DE IVRE ET OFF. BELL.
commeatum dedit, illa militibus refun-
dere, vltra poenam amissionis cinguli^a.
Tempore verò expeditionis, vel hostis
imminētis, nulli omnino a signis abesse
licet, & capitale erit commeatum dare^b.
Adeo autem odiosum est, a signis abesse,
vt miles, qui in commeatu agit, non vi-
deatur reipub. causa abesse^c. Non potest
præterea is, qui exercitui præest, milites
a numeris ad alios numeros pro libidine
transferre, nisi utilitatis publicæ causa^d
princeps concesserit. Nam vt ait impe-
rator^d, honoris augmentum, non ambi-
tione, sed labore ad vnumquemque cõ-
uenit peruenire: & non debet quis ad
dignitatem suffragio, sed laboribus atq;
ordine numerorum prouehi^e. Is namq;
ceteros debet antecedere, quem stipen-
dia longiora, vel labor anteire fecerit^f.
Itaque Q. Metellus consul, quãuis nulla
lege impediretur, quin filium contuber-
nalem perpetuum haberet, maluit tamẽ
cum in ordine merere. & egregio strata-
gemate vsus fuisse Theogenes Atheniẽ-
sis dicitur, qui cùm exercitum Megaram
duceret, petētibus militibus ordines re-
spondit, ibi se daturum: deinde equites
pramissit, eosque hostium specie impetũ
in suos

in suos retorquere iussit. quo factò, quos
tum habebat tanquam ad hostium oc-
cursum præparatos, permisit ita ordinari
aciem, vt quo quisque voluisset loco cõ-
sisteret: & cùm inertissimus quisque re-
tro se dedisset, strenui autem in frontem
profluissent, vt quemque inuenit stan-
tem, ita ad ordines militiæ prouexit. Ve-
teri quoque instituto ad tribunatũ ne-
mo admitti poterat, nisi prius alam du-
xisset: neque alam ducere nisi cohorti
præfuisset. fuitque antiqui moris, vt mi-
les in castris ad centurionem, centurio
ad tribunum mane salutatum iret, & ad
edictum præsto esset. Hadrianus verò
Cæsar, viros ætatis exacte, & summe pru-
dentiæ, doctos etate & vsu ad tribunatum
euexit, vetuitque edicto, ne imberbis a-
dolescens tribunus fieret. & Alexander
Macedo tanti tribunos & ceturiones fe-
cit, vt neminem, nisi sexagenarium, or-
dines ducere permiserit. constat tamen
& olim nõnunquam in indignos, imo in
impuberes has dignitates collatas fuis-
se^a. Fuit quoque lege militari cautum,
ne quis vbi tribunus fuisset, postea ordi-
num ductor esset. namque centurio, de-
curio, & ordinum ductor tribuno infe-

a l. sed est
miles. §. i. in
autem. ff. de
excus. tur. et
l. si. C. de
test. milit.

DE IVRE ET OFF. BELL.

riores erant, id tamen non in fauorem tribunorum, sed in odium P. Salonij, qui alternis fere annis & tribunus militum, & primus centurio erat ad postulationem coniuratorum militum, lege sacrata militari cautum fuisse, auctor est Liuius ^a. Ac licet tribunis, militum centuriones & decuriones subsint, ipsi tamen legati imperio parent. Porro tribunos militum, qui castris & legionibus præerant ^{*}, imperium in milites habuisse, peruulgatum est: iisque non virgas, vt consuli aut prætori, sed ad terrorem audacię, vites lictores præferebant: contumacesque milites Romani non virgis, sed vitibus per centuriones, externos verò fustibus plecebant. quę poena minus infamabat, quàm quę a licitore esset illata ^b. Sciendum est tamen, non licuisse tribunis in caput ciuis Romani animaduertere, neque alterius quidē militis, vt alio loco dicemus ^c. Fuit quoque præsci moris, vt quū princeps ad tribunatum quępiam eueheret, gladium illi in manu daret: quo significabatur in milites iure militari habere imperium. Præcipuum verò tribunorum munus ^{*} fuit, castrorum & exercitus curam gerere, ne sine munimento, sine custodia

a lb. 7.

b Plin. lb. 14 cap. 1.

c j. de iudiciis militari-
bus.

LIBER TERTIVS. 171

stodiis sint: peruigiles excubias iubere, ne quid occultè hostes moliri possint: milites in castris habere dicto audientes, & intentos imperio, ad exercitationes ducere, in stationes mittere, clauas portarum suscipere, vigiliis circumire, frumentationibus cõmilitonum interesse, frumentum probare, messorum fraudem coercere, querelas militum audire, eorumque delicta, secundum suę auctoritatis modum castigare, valetudinarios inspicere, fauciorum curam gerere, in primisque milites ad solenni iusiurandum adigere ^a. Præterea a tribunis, siue in hostes ducere, siue castra metari, siue in prima acie, & fronte locari, aut in subsidij sponi, vel in stationes, & vigiliis ire conueniret, tesseram milites petebant: ipsi verò ab imperatore, quod dari oportebat signum, assumebant. Milites quoque in conflictu præliorum singulos & vniuersos hortari, et monere, atque in cessantes animaduertere tribuni propriū munus erat. missionem quoque militibus perfunctis militia, si causam probarent, ex auctoritate & iussu consulum dabat: propria verò auctoritate hoc facere tribunis non licuit. Itaque Q. Fuluius

a l. officium.
§. officium.
ff. de re milit.

*a Val. Max.
lib. 2. cap. 7.
Liu. lib. 31.*

DE IVRE ET OFF. BELL.

Flaccus censor, Fulvium fratrem, quod cohortem legionis, in qua tribunus erat, iniussu consulis missam fecerat, senatu movit^a. Denique ducibus, tribunis & centurionibus olim præcipuè curadum erat, in locis ubi æstiva habebant, cogere tyrones milites, cum primum merere coepissent stipendia, per turmas hinc inde crebro concurrere, decurrere, clamare, locum tenere, imperium facere, iussa exequi, seque in orbem colligere, cuneum facere, & phalangem, & sequi signa, & pati tædium, æstus ac vigilias assuescerent: ne sine consilio, sine imperio in hostes tenderent, ne pulsi loco cederent, & ut in acie quisque agnosceret ordines suos, ita ut usu quotidiano, non minus ipsi sibi præscriberent, quid facto opus foret, nec hoc incitante vlllo, nec imperante quoquam ab aliis discederet. Quæ disciplina præcipua Iphicrati traditur, ut sine ducis opera, milites ita institueret in acie consistere, ut peritissimè dispositi viderentur. Ceterum tribunus*, II vel centurio, vel alius, qui refert falsum numerum militum, stipendia intercipiens, condemnatur in quadruplum, & dignitate priuatur^b: ex constitutionibus verò

*b l. ult. §. pro
limitaneis C.
de off. pref.
Afric.*

LIBER TERTIVS. 172

verò Gallia capite punitur. Item lege Julia repetundarum tenetur, qui ob militem legendum mittendumve pecuniã acceperit^a: ideoque exilio, vel etiam gravius puniri solet^b. & tyrocini causa datum, repeti potest, tanquam datum ob turpem causam^c. Porro qui occasione transitus, ab urbibus vel prædiis per concussionem quid accipit, tenetur in duplũ^d, qui verò prouinciam nudauit, solet eo remitti, & quadruplũ restituere iuberi^e.

*a l. eadẽ lege.
§. lege Julia.
ff. ad leg. Jul.
repet.
b l. lex Julia.
§. hodie ff.
ad leg. Jul. re-
pet.
c l. 3. C. de
cond. ob turp.
caus.
d Auth. de
transf. milit.
col. 10.
e l. 1. C. ad
leg. Jul. repet.*

DE METATORIBVS SIVE MENSORIBVS.

- 1 Metatores siue mensores qui.
- 2 Hospitia quomodo designentur militibus.
- 3 Quilibet sine molestia accipiendi hospitio.
- 4 Solum hospitium militibus concedendum.
- 5 Metatorum qui ab hospitibus pecuniam accipiunt, pœna.

CAPVT III.

I Metatores, siue mensores*, non solum illi dicti, qui castris ponendis, tentoriis ac tabernaculis collocandis locum deligunt, ac metas præfinit: quæ de re pulchrè Polybius^f: sed etiam qui hospitio excipiendis militibus, in urbibus domos designaturi præcedunt, & notas

*f de Rom. mi-
lit. & castro.
met. & Veger-
tius lib. 2. c. 7*

DE IVRE ET OFF. BELL.

& notas præfigūt, adiecto nomine eius, qui in quaque domo hospitio accipiendus est: quas qui delere ausus fuerit, vt falsi reus cōdemnatur^a. Porro ex rescripto imperatorū Arcadij & Honorij^b, domo in tres partes diuisa, * tertia pars militi deputata fuit: ita tamen vt dominus primam haberet eligendi facultatem, secundā hospes, tertia rursus domino relinqueretur. Tabernæ quoq; mercibus deputatę, liberę ab hac diuisione manere solēt: nisi fortē stabulum militi in tertia dom^o parte deesset. Illustribus autē viris, nō tertia pars dom^o, sed dimidia deputari solet: hac videlicet conditione, vt alter eligeret, alter æquis partibus diuideret^c. Antigonus verò edixit, ne quis minor quinquaginta annis hospitio matrisfamilias vteretur: & cū filiū diuertisse audisset in domum cuiusdam, cui tres filię insignes specie essent: Audio, dicebat, fili, angustē habitare te, pluribus dominis domū possidentibus, hospitium laxius accipe: & cōmigrare iussit. Miles præterea, qui in ea vrbe domum habet, non potest petere aliam sibi hospitij gratia designari^d. Sunt autem liberi^e ab hac hospitio accipiendi molestia, medici sacri palatij, & vrbis

a l. 1. C. de
metat. & E-
pid.
b m l. 2. C.
d. 1.

c d. l. 2.

d l. omnes. C.
de metat. &
epid. lib. 12.

LIBER TERTIVS. 173

& vrbis Romæ magistri liberalium artium, & pictores ingenui^a. vacant quoque ab hac molestia consulares, patricij, consules, eorumque heredes, & alij qui dignitate præfulgent: quibus omnibus magnam immunitatem tribuit Arcadij imperatoris constitutio^b. & Claudius imperator patrū decreto prohibuit milites domos senatorias etiam salutandi causā ingredi^c. Tenuēs quoque vitæ homines cogi non debent ad suscipiendos hospitio milites^d. Ceterū in vrbibus vbi sunt milites^e, solum hospitium illis conceditur: ita vt nihil ab hospite, quod vel ipsis, vel animalium pastui necessarium sit, petere possint, nec quidem volentibus hospitibus accipere^f. Metatores verò^g qui ab hospitibus per concussionem pecuniam acceperint, duplum eius reddere cogentur, & exilio plectentur^h: & constitutionibus quidem Gallię capite puniuntur.

DE MILITIBVS, ET QUI MILITARE POSSVNT.

- 1 Militare non est peccatum.
- 2 Militi permissum hostem occidere.
- 3 Milites qui dicantur.
- 4 Clerici in militiam non sunt recipiendi.

5 Nec

a l. Archia-
tros, C. d. tit.

b in l. hac le-
ge. C. d. tit.

c Suet. in vi-
ta Claud.

d l. illicitas.
§. tenuis. C.
de off. pres.

e l. deuotum.
C. de metat.
& epid. lib. 12

f l. vni. C. de
salga. hosp.
non preb. l. 12

g l. 3. C. de ero.
milit. anno.
lib. 12.

h authen. de
trans milit.
col. 10.

DE IVRE ET OFF. BELL.

- 5 Nec coloni.
- 6 Nec serui.
- 7 Nec capitalis criminis rei.
- 8 Nec heretici.
- 9 Nec infamia laborantes.
- 10 Nec membris debilitati.
- 11 Milites prohibentur agriculturam exercere.
- 12 Duas militias diuersi generis nemo habere potest.
- 13 Miles non potest esse procurator.
- 14 De etate militari.
- 15 Veterani legendi.
- 16 Proprio milite potius quam externo utendum.
- 17 Romani quamdiu suo sumptu meruerint.
- 18 Stipendium militum Rom. quantum fuerit.

CAPVT IIII.

Militare in bello * iusto delictum non est, ut alibi ostendimus: sed propter praedam militarem peccatum est. unde vir ille Deo acceptissimus Ioanes, rogatus a militibus de salute sollicitis, quid faceret: non prohibuit illis militare, sed dixit, Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, sed estote contenti stipendiis vestris. Itaque tam lege canonica, quam civili permissum est militi * hostem in bel-

a c. militare. 23. qu. 1.

b Luca c. 3. a. paratus. 6. nam si Christiana. 23. 9. 1.

LIBER TERTIVS. 174

in bello occidere: imo nisi fecerit, reus erit imperii deserti vel contempti. **M**ilites autem hi demum dicuntur, qui sacramento rogati, adactique, & in numeros relati sunt, sed & in classibus nautae, & remiges sunt milites. Porro non quivis ad militiam recipiendi sunt, neque quicumque cogendi. nam clerici in primis militiae vacationem habent: quod olim Druidibus apud Gallos, qui rebus diuinis intererant, concessum fuit, qui omnium rerum immunitatem habuerunt. Sacerdotes quoque, quos Romulus constituit, a bellicis muneribus liberi fuerunt. Cui tamen legi post captam a Gallis urbem, adscriptum fuit: ita sacerdotibus militiae vacationem esse, nisi bellum Gallicum oriretur. Cicero vero dicit bello Gallico vacationes valere solitas, tumultu vero Gallico & Italico non valuisse. unde etiam infert grauius esse tumultum, quam bellum. Sed & prohibetur clericis militare, de quibus & de seipso dicebat Ambrosius: Non pila querant ferrea, non arma Christi milites, sed dolor, fletus, lacrymae, & orationes fuerunt mihi arma aduersus hostes. Nemo enim, ut inquit Apostolus, militans Deo implicare se debet

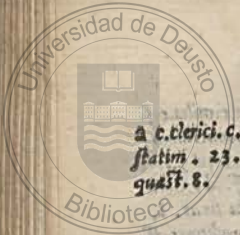
a c. miles. c. ff. homicidium. 23. qu. 5. l. 3. ff. ad l. Corn. de sicar. l. proditores. ff. de re milit. b d. c. miles. e l. vn. §. penult. ff. de bo. poss. ex test. milit.

d Caesar de bel. gal. lib. 6.

e Dion. Hal. ant. Ro. lib. 2

f App. de bel. civil. lib. 2. Plus. in vita Marcel. g Philip. 5. et 8.

h c. non pila. 23. q. 8. c. ff. quis vult. 26. dist. c. 1. c. ff. quis episcopus. e si vobis. 23. q. 8. i ad Timot. 2

DE IVRE ET OFF. BELL.

debet negotiis secularibus. Quod si ve-
rò clericus, militauerit, amittet gradū^a;
in minoribus tamen cōstitutus, in bello
iusto pugnans, nisi quem occiderit, aut
vulnerauerit, non fit irregularis^b. Præ-
terea coloni^{*}, nec vltro se offerentes, ad
militiam admittendi sunt, neque cogēdi
inuiti^c. Non enim minus e repub. est, vt
sint qui agros colant, quā qui bella ge-
rant^d. Hinc edictum est, vt coloni, qui se
militiæ dederunt, ad priorem conditio-
nem reuocentur^e. etenim agrorum sor-
des cū decore militiæ non cōueniunt^f.
Qua ratione quoque seruos^{*} ab omni⁶
militia arceri Marcianus voluit: alio-
quin capite puniri^g. Refert tamen, ex
rescripto Traiani, voluntarij se obtule-
rint, an lecti sint, vel etiam vicarij dati.
lecti enim si sint, inquisitor peccauit: si vi-
carij dati, penes eos culpa est, qui dede-
rūt: si ipsi cū haberēt conditionis suæ cō-
scientiā, venerunt, aduertendū in illos e-
rit^h. Et quidem si sciente domino, serui
obtinuerint militiam, priuabitur domi-
nus & dominij & patronatus iureⁱ. Por-
rò primū M. Iunius dictator, & T. Sē-
pronius magister equitum, post Can-
nēsem cladem, delectu edicto, necessitate
cogen-

^a c. clerici. c.
statim. 23.
quasi. 8.

^b e. petitio.
de homicid.
glos. in c. scif-
citatis. 7. q. 1.

^c l. 3. C. Qui
milit. pos. lib.
12. l. colonos.
C. de agric. et
cenf. lib. 11.
d l. origina-
rios. C. de a-
grico. & cenf.
lib. 11.

^e l. vlt. C. de
Man et colo.
patr. lib. 11.
f l. 2. C. de
prep. sac. cub.
lib. 12.

^g l. ab omni.
C. de re milit.

^h Plin. epist.
lib. 10.

ⁱ l. pe. C. Qui
milit. pos. l. 12.

LIBER TERTIVS.

175

cogente, octo millia iuuenū validorum
exseruitiis, sciscitantes singulos, vellent
ne militare, vnde volones dicti, publicè
empta armauerunt^a: eosdemque postea
disciplina & imperio optimos milites
effecere. & idem T. Sempronius consul
factus, legatis tribunisque præcepit, ne
qua exprobratio cuiquam veteris fortu-
næ, discordiam inter ordines sereret: vt
vetus miles tyroni, liber voloni sese ex-
quari sineret: omnes satis honestos ge-
nerososque ducerent, quibus arma sua
signaq; populus Rom. commisisset: quæ
fortuna coëgisset ita fieri, eādem cogere
tueri factum^b. Neque solū serui, sed
qui status controuersiam patiūtur, pro-
hibentur per id tempus, nomen militiæ
dare: licet reuera sint liberi. Item nec in-
genui, qui bona fide seruiunt, nec qui ab
hostibus redempti sunt, priusquam se-
luant, inter milites recipiēdi sunt^c. Le-
gimus quoque olim populum Rom. de-
disse operam, ne imperatoribus capite
cenfos sacramento rogare necesse esset,
quorū nimia inopia suspecta erat: ideoq;
his publica arma non committebantur:
& primus C. Marius hanc diutina vlr-
patione firmatam cōsuetudinem, capite
Z censum

^a Liv. lib. 22

^b Liv. lib. 23

^c l. qui sta-
tus. ff. de re
milit.

a Val. Max. bb. 2. cap. 3. b l. qui cum. §. reus ff. de re milit. c l. qui cum. §. ad bestias. §. in insulā. ff. d. tit. d d. l. qui cū. §. ad tempus. e l. miles. ff. ad leg. lul. de adul. f Lis. lib. 23. g l. quicunq. C. de heret. §. Ma. h l. 2. §. miles. ff. de his qui not. in sa. i l. qui cum. §. ignominia ff. de re milit. k l. 2. C. Qui mili. post. lib. 12

cenſum legendo militem abruptit^a. Præ-
 terea rei capitalis^{*} criminis, voluntarij 7
 milites capite puniuntur b. Similiter &
 ij, qui ad bestias dati, vel in insulam de-
 portati militiae se dederint, lectiue dissi-
 mulauerint^c. Ad tēpus verò relegatus,
 si expleto spacio fugæ, militiae se dedit,
 causam damnationis quærendā respon-
 dit Arrius Menander: vt si contineat in-
 famiam perpetuam, sacramēto soluatur:
 alioquin in ordinem redire, & honores
 militiae petere non prohibeatur^d. Sed &
 is qui cum adulterio vxoris suæ pactus
 erit, sacramento solui deportariq; iu-
 betur^e. nihilominus tamen M. Iunius
 dictator, post Cannensem cladem, cū
 populus bellis attritus, milite indige-
 ret, edixit, vt qui capitalem fraudē ausi,
 quiq; pecunia iudicati in vinculis essent,
 qui eorum apud se milites fierent, eos
 noxa pecuniaq; exolui iussurum^f. Pro-
 hibentur præterea militare hæretici^{*, g} 8
 & omnes infamia laborantes^h. Vnde 9
 ignominia missi in milites recipiendi nō
 suntⁱ. Item in fraudem ciuiliū mune-
 rum, nemo armatae militiae nomen assu-
 mere potest^k. & qui litis causa militiam
 appetierit, postulante aduersario solui

sacra-

sacramento debet^a. Sic & qui metu cri-
 minis, in quo reus fuerat postulatus, no-
 men militiae dederit, statim sacramento
 soluendus est^b. Vagus quoque & vetera-
 nus non debet in tyrocinium assumi^c.
 indignus etiam militia iudicandus est, qui
 parētes, a quibus educatus est, maleficos
 appellauerit^d. Porro mēbris debilitati^e,
 ita vt inhabiles militiae sint, in milites re-
 cipiendi non sunt^e. Quo numero nō est
 habendus, qui cum vno testiculo natus
 est, quīue amisit. nam iure militabit, se-
 cūdum Traiani rescriptum. Sylla enim,
 & Cotta duces memorantur eo habitu
 fuisse naturæ^f. Legimus quoque Narse-
 tem eunuchū a Iustiniano exercitui præ-
 positum fuisse, qui bello Ostrogotorum
 in Italia finem imposuit. Neque enim
 morbosus vel vitiosus est, qui vnum tan-
 tum testem habet, cū generare possit.
 Cyrus autē custodes corporis eunuchos
 habuit, quo magis in officio essent, eos
 præter illecebras voluptatum firmissi-
 mum præsidium ratus^b. Ceterum ne o-
 misso armorum vsu, ad aliud opus se cō-
 ferant milites, prohibentur^{*} agriculturā
 vel mercaturam exercere, aut quæcunq;
 negotia gerereⁱ. Nam vt Plato in sua re-

Z 2

publ.

a l. i. C. Qui mil. post. li. 12. l. qui cum. §. nō omnis. ff. de re mi. it. b l. ult. ff. de re milit. c l. i. C. de tyro. lib. 12. d l. i. in si. ff. de obse. lib. e l. qui cum. §. qui filium. ff. de re milit. f l. qui cum vno in pr. ff. de re milit. g l. Pompo- nius. §. ult. ff. de Aedilic. edict. h Xenō in ped. Cyril. 7. i l. vni. C. de erog. mil. an- no. lib. 12. l. officium §. i ff. de re mi. it. l. nemo miles. C. de re mi. it. lib. 12. l. mi- lites. l. 7. lib. C. locat.

publ. constituit, singulos singulas artes exercere conuenit. vnde etiam miles agrum in prouincia comparare non potest, ne studio agriculturæ militiã negligat ^a. hinc quoque duas* militias diuersi generis, aut dignitatem & militiam eodem tempore quis habere non potest ^b. & ex eadem causa miles procurator* esse non potest, ne quidem pro patre, vel matre, vel vxore, sed tantum in rem suã ^c. Et quidem ratione possessionum, quas sibi donatas asserit, si iudicij mutãdi causa donatio facta fuerit, agere miles non potest ^d: sed prior dominus debet experiri, ne magis litem, quã rem in militem transtulisse videatur ^e. Prohibentur denique milites accusare ^f, nisi in crimine læsæ maiestatis ^g, vel suam vel suorum iniuriam prosequantur ^h. Qui verò milites priuatis negotiis implicarint, & reipub. subtraxerint, eos Iustinianus publicatione bonorum plecti voluit ⁱ. Reliquum est, vt de ætate* militari aliquid dicamus: & quidẽ Romanos haud fere quenquam minorem septem & decem annis, aut sex & quadraginta maiorem, tyrocinio asseribi voluisse constat. idque a Seruio Tullio veterẽ censione cautum fuisse

^a l. milites ff. de re mil. it.

^b l. 5. c. Qui mil. pos. l. 12

^c l. militem. l. qui stipendia C. de procur.

^d l. pœn ff. de alie. iud. mut. causa.

^e l. vt. C. ne lic. pot.

^f l. qui accusare. ff. de accus.

^g l. famosi. ff. ad leg. iul. maest.

^h l. non prohibentur. C.

ⁱ Qui accus. nõ puss

ⁱ Nouel. 116. de militib.

12

13

14

11

fuisse prius: quod auo subsequente a C. Graccho lege sacrata sancitũ fuit ^a. Laborantibus tamen Romanis contra Veios, delectu habito, non modò iuniores conscriptos refert Liuius ^b, sed etiam seniores coactos nomina dare, vt vrbis interea custodiam facerẽt, quod & Camillus iussit. Rursumque post Cannensem cladem Decius Iunius dictator, iuniores decem & septem annis, imo & prætextatos militiæ asseripit, notatiq; sunt, qui maiores annis sexdecim illo bello nõ militassent ^c. Phociõ verò, vt Athenienses nimis bellicosos, a belli furore, delectu acerbo cohiberet, lecta iuuentute, etiã octogenarios emeritis stipendiis coëgit nomina dare. Exstat tamen constitutio Frederici imperatoris ^d, quæ dicit de duello agens, maiorem sexaginta annis, & minorem viginti quinque non teneri per seipsum pugnare. Historia verò sacra ^e dicit, Dominum præcepisse Moyse, vt omnes Israëlitas vigesimum etatis annum excedentes, militiæ asseriberet. quã ætatem etiam idoneam militiæ censuit Plato. Vt vt sit, bene præcipitur, vt tyro nem quærat, qui veteranum non habet. Longẽ enim pluris faciẽda est exercita-

^a Plut. in vita Gracchi.

^b lib. 5. c. 6.

^c Liu. lib. 32.

^d in 6. constitutione m. de qual. et etat. pug. in s. in v. sib. seu.

^e num. 1.

15

Z 3

torum

a Veget. de re
milit. lib. 1. c. 1

DE IVRE ET OFF. BELL.
torum veteranorū parua manus, quā
indocta & belli expertes multitudo, quæ
cædi exposita minima quæque formidat,
& fugam magis quā gloriam medita-
tur^a. Itaque Alexander, mortuo patre
Philippo, cum quadraginta millibus ve-
teranorum, quos illi pater optimè eru-
ditos, & rei bellicæ peritos reliquerat, va-
rias innumerabilesque hostium copias
superavit, & plurimas orbis terrarū pro-
uincias subegit. & idem ducturus contra
Darium veteranos peritos belli, magna
cura militiæ ascriptis, & parua manu in-
gentem Persarum numerum fudit, fu-
gavitque. Solēt quoque veteres ex cor-
poris habitudine, si apti militiæ, si lato
pectore, si ceruice erecta, si fortes, si stre-
nui, quæ species, qualisque vigor, &
quod robur virium foret, internoscere,
vt illorum forti fidelique opera respubl.
vti posset. Vnde Cato pinguē militem,
velut reipubl. inutilem censuit, cuius in-
ter guttur & inguen cuncta sub ventris
dominio forent. Admonendi quoque
sunt principes, vt potius proprio mili-
te^x, quā externo, qui non tam pro glo-
ria, quā stipendio militant, in bello v-
tantur: exemplo Tulli Hostilij: qui cum
Romani

Romani quadraginta annis in pace & o-
tio vixissent belli expertes, & bellum ge-
rere instituisse, aspernatus externa au-
xilia, suos tantum ad arma exciuit, & bre-
ui tēpore disciplina optimos milites ef-
fecit. Longè enim tutissima sunt dome-
stica præsidia, & longè aptiora sunt pro-
pria arma, quā aliena. quod nobis
quoque ostēdisse videtur historia sacra-
nam David cum se offerret ad singulare
certamen cum Goliath Philistæo: &
Saul, vt illi animum adderet, suis armis
illū armasset: David noluit iis vti, quod
iis impediretur, sed propriis tantum, fun-
da scilicet, & baculo congressus hostem
prostravit^a. Et quidē si omnino externis
auxiliis dux belli vti velit, aut necessitas
cogat: illud cauendum præcipuè, ne ita
illis credat, vt non plus sui roboris, sua-
rumque virium in castris habeat: ne me-
ritò ei eueniat, quod Cn. Scipioni in Hi-
spania cum Asdrubale bellum gerenti
nam Asdrubal, animaduertens exiguum
Romanorum exercitum in castris Cn.
Scipionis, & spem omnem in Celtibe-
rorū auxiliis esse, per occulta colloquia
cum Celtiberorum principibus conue-
nit, magna mercede, vt copias inde ab-
ducerent,

a Reg. 1. c. 15

a lib. 25.

DE IVRE ET OFF. BELL.

ducerent, néue bellum gererét: nec mé-
tusa Romanis erat, quippe tam paucis,
ne se retinerent. Quod exemplum pro
documento habendū Romanis ducibus
suadet Liuius^a. Constantinopolitanus
autem imperator, cū propriis armis
careret, accercitis auxiliis Turcarum, vt
se a vicinis tueretur, eosdem finito bello
expellere nō potuit. vnde vniuersa Græ-
cia Turcarum dominio subacta est. Non
itaque Cyri consilium probo, qui non
ex ciuibus legendos milites, sed velut o-
ptimos equos e longinquo quæri oport-
ere dicebat: neque Alexandrinorum ve-
tustum morem, qui nullos milites nisi
peregrinos admittebant. Rectius Ro-
mani qui quò milite proprio abunda-
rét, in foedere quod cum Antiocho per-
cusserunt, cauerūt ne milites sub ditione
populi Rom. conducere, aut volūtarios
habere liceret^b: & cū bello cum Pyr-
rho contenderent, quamuis bis prælio
victi, auxilia tamen a Carthaginiensibus
missa remiserunt^c. Ceterum notatu di-
gnum est, milites Romani nominis^{*}, a
condita vrbe, per annos fere trecentos
quingenta, suo sumptu & impensa
meruisse. partem enim anni sub pellibus
milita-

b Liu. lib. 38
App. in bello
Syri.

c Iust. lib. 18.

17

LIBER TERTIVS.

179

militabant, partem verò liberis, vxori, &
penatibus, sibi que ac familiæ, agrum co-
lendo & rei rusticæ nauādo operam pa-
rabāt. Quo autem tempore de bello in-
dicendo Veijs agebatur, vbi diutina &
difficili obsidione opus erat, & hyeman-
do continuare bellum, Romani vtili &
necessario exēplo docti, senatus decreto
militibus stipendium de publico collata
stipe statuere: cū ante id tēpus de suo
quisque functus eo munere esset^a. Por-
rò post Cannensem cladem illatam, tāta
inclinatio animorum fuit, ad sustinendā
inopiam ærarij, vt non eques, non cen-
turio, stipendium acciperent: mercena-
riumque increpantes vocarent, qui ac-
cepissēt^b. Stipendium verò^{*} militum
Rom. fuisse decem asses diurnos indicat
Tacitus^c, cū ait: Milites in illa seditione
Pannonica inter alia cōquestos, denis in
diem assibus animam & corpus æstima-
ri: hinc vestem, arma, tentoria, hinc sæ-
uitiam centurionum, & vacationes mu-
nerum redimi: itaq; petiisse vt singulos
denarios mererent. Ex quibus apparet
quod quamuis denarius primum æsti-
matus fuerit decem assibus, quapropter
& decusse x. signabatur: tamen postea
tempo-

a Liu. lib. 40

b Liu. lib. 24

c Ann. ab
excess. Aug.
lib. 1.

Z 5

tempo-

DE IVRE ET OFF. BELL.

temporibus auctam fuisse denarij æstimationem. Itaque Q. Fabio Max. dictatore, cum Annibal premeret rempubl. denarium xvj. assibus permutatū fuisse scribit Plinius: qui tamen in militari stipendio denarium pro decem assibus semper datum fuisse asserit^a. prætorianæ vero cohortes binos denarios accipiebāt^b. Huncverò denarium si cum nostri temporis moneta conferamus in pondere & valore, fere æqualem fuisse regali Hispanico post Endæum & alios aperte ostendit Couarruuias^c: ita vt stipendium nostrorum militum, nihil aut parum a Romano stipendio differat^d. Stipendium verò equitum Rom. quantum fuerit, nō satis constat, quā quod assignabantur illis equi publici, & in prædæ diuisione nonnunquam triplum, nonnunquā duplum eius quod pedites ferrent. Itaque ex prædæ, quam L. Æmilius Paulus fecerat, Perseo victo, pediti, inquit Liuius^e, in singulos centeni dati, duplex centurioni, triplex equiti, ex quo nonnulli de stipendio equitis coniecturam faciunt: sed alio loco idem Liuius^f, ex prædæ Epiri ciuiratum, quæ ad Persea defecerant, tantum fuisse, vt in equites cccc. denarij, pediti-

^a lib. 33. c. 3

^b Tacitus Anna. lib. 1. c. de reue. col. num. cap. 2. Hist. in nomencl. rei vum.

^d Alc. in Tac.

^e lib. 55.

^f lib. 55.

LIBER TERTIVS. 180

peditibus duceni diuiderentur. Itaque nihil certi hac de re affirmare ausim. illud certè cōstat, equites in maximo honore apud Romanos fuisse.

DE SACRAMENTO MILITARI.

- 1 Militia sacramento non ascriptus militare non poterat.
- 2 Sacramentum quomodo præstari solitum.
- 3 Varia formulæ iurandi.
- 4 Quale iuramentum apud Lacedæmonios præstari solitum.
- 5 Quoritu Samnites iurarent.
- 6 Ius iurandum puerum Atheniensium.

CAPVT V.

NEMINI apud Romanos^{*} militare permissum fuit, nec quidem hoste gladio petere, qui sacramento militari non esset ascriptus: perindeque in eum militaris animaduersio fuit, qui hostem militiae sacramento non ascriptus occideret, quā qui ciuē aut socrum iniuria affecisset. itaque cum Pompilius, vel vt alij legunt, Paulus Æmilius, vnam legionem, & Catonis quoque filium, qui in eadem legione militabat, dimisisset, & Catonis filius ardore pugnandi in exercitu

DE IVRE ET OFF. BELL.

citu mansisset: Cato ad Pompilium scripsit, ut, si eum pateretur in exercitu manere, secundo eum obligaret militiae sacramento: quia priore amisso, iure cum hoste pugnare non posset. Idem quoque scribebat ad filium, ut caueret, ne praelium iniret, negans ius esse, qui miles non sit, pugnare cum hoste^a. Sed prius^{*} sua spō-² te decuriati equites, centuriati pedites, sacramenta mutuò præstabant. Paulo deinde Emilio & Terentio Varrone consulibus, primùm, quod nunquam ante factum erat, milites a tribunis militum, a voluntario sacramento ad legitimũ iusiurandum adacti fuere. Quod quidem imperator præstare tenebatur primus, suo mox ordine subsequebantur legati, deinde tribuni, deinde centuriones, postea decuriones, mox præfecti castrorũ, demum milites: quod singulis annis, calendis Ianuariis denuo præstabatur. Iurabant autem per deos^{*} solenne iuramentum, se iussu consulum conuenturos, neque iniussu abituros: sese fugæ neque formidinis ergo non abituros, neque ex ordine recessuros, nisi teli sumendi, aut petendi, aut hostis ferendi, aut ciuis seruandi causa^b. Posterioribus verò tēporibus,

^a Cic. offic. lib. 1.

^b Liv. lib. 22

VI RE

LIBER TERTIVS. 181

ut refert Vegetius^a, iurabant milites per Deum, & Christum, & Spiritum sanctũ, & per maiestatem imperatoris (cui, inquit, tanquam corporali deo fides & devotio præstanda est) se omnia strenuè facturos, quæ imperator iuberet, militiam nunquam deserturos, neque mortem recusaturos pro Rom. rep. Nonnunquam verò cum ingens subeũda dimicatio esset, & in extremũ discrimen res venisset: milites nisi victis, debellatis, fufisq; hostibus victores forent, se in castra nunquam redituros, iurare solitos fuisse legimus. Quod M. Fabio & Cn. Manlio consl. bello cõtra Veientes & Hetruscos factum fuit. nam cum consules castris se tenerent, neque militi arma crederent: (quod priore anno odio Cæsonis Fabij consulis, fufos hostes ab equitatu pedes insequi noluisse, iniussuque consulis signa in castra retulissent) primus M. Flauolenus, ardore pugnae: Victor, inquit, M. Fabi reuertar ex acie: si fallat, Iouem patrem, gradiumque Martem, aliosque iuratos inuocat deos: & idem deinceps omnis exercitus in se quisque iurabat^b. Similiter cum prope Dyrrachium Põpeius constitisset, castraque metari iussisset,

^a de re milis. lib. 2. cap. 5.

^b Liv. lib. 22

^c Liv. lib. 22

^b Liv. lib. 22

^c Liv. lib. 22

DE IVRE ET OFF. BELL.

fisset, perterritō exercitu, Labienus v̄ exercitum cōfirmaret, princeps iurabat se Pompeium non deserturum, eūdemque casum subiturum, quemcunque ei fortuna tribuisset: hoc idem reliqui iurabant legati, hoc tribuni militum, centurionesque sequebantur, atque idem omnis exercitus iurabat^a. Et idem Labienus, cū Pompeius praelio decertare cum Cæsare cōstituisset, primus iuravit, se nisi victorem in castra nō reuersurum, reliquosque vt idem facerent, hortatus est. hoc laudās Pompeius, idem iuravit, nec ex reliquis fuit quisquam, qui iurare dubitaret^b. Petreius quoque legatus Pompeij, suis de transitione ad Cæsarem per colloquia agētibus, ab omnibus iusiurandum exegit, se exercitum, ducesque non deserturos, neque prodituros, neque sibi separatim a reliquis cōsiliū capturos: & princeps in hæc verba iurabat ipse, & ad idem iusiurandum adegit Afranium: subsequebantur tribuni militum, centurionesque: centuriatim producti milites idem iurabant^c. Alexandri verò milites in verba ipsius ipso præeunte iurabant, eosdem se inimicos amicosque habituros, quos ipse habuisset^d. Hoc etiam

^a Casar de bel. civil. lib. 3

^b Casar de bel. civil. lib. 3.

^c Casar de bel. civil. lib. 1.

^d Q. Curtius lib. 7.

LIBER TERTIVS.

182

4 etiam iuramentū apud Lacedæmonios^{*} præstare soliti sunt milites, eosdē scilicet cum imperatore amicos inimicosque habituros: vtque bonorum, malorumque firma cōsensio inter eos & foederatio esset. At Samnites^{*} in magno discrimine, ritu quodam sacramenti vetusto, velut initiatis militibus, delectum habebant, & sacrificio solenni more perfecto, per viatorem imperator acciri iubebat nobilissimum quemque genere, factisque, & circumstantibus ceterionibus, strictis gladiis, admouebatur altaribus miles, magis vt victima, quam vt sacri particeps; adigebaturque iurciurando, quæ visa auditaque in eo loco essent, non cunctiuratum: deinde iurare cogebatur, diro quodam carmine in execrationem capitis, familiæ & stirpis composito, nisi isset in prælium quod imperatores duxissent: & si aut ipse ex acie fugisset, aut si quem fugientem vidisset, non extemplo occidisset. idque abnuentes iuratos se obruncabantur circa altaria: iacentes deinde inter stragem vi&imarum, documento ceteris fuere ne abnuerent^a. Iusiurandum autem^{*} puberum Atheniensium, ex Æschino tale fuisse constat: Arma sancta

^a Lin. lib. 10

DE IVRE ET OFF. BELL.

sancta ne utiquam cum dedecore tractabo, commilitonem, quicumque mihi in acie adiunctus fuerit, in periculo non deseram. pro aris & focis, tam solus quam cum multis strenue pugnabo. patriam, qualem & quam inuenero, neque minorem, neque deteriore, sed & maiorem & meliorem relinquam. Memoriae quoque proditum est, Athenienses, cum propter quotidianas contentiones, & violatum ius gentium, in fensi Megarensibus, & animo hostili essent: quoties milites solito militari sacramento adigebant, hoc etiam iusiurandum illos subire coegisse, se intra militiae tempus, quotannis quoquo modo possent, Megarensium agros, finesque infesto exercitu inuasuros, & peruastatis agris, nihil intactum relictuuros, atque in eos omni clade belli grassatuuros. Ceterum illud notandum est, quod si ab vniuerso exercitu Romano iusiurandum consuli praestandum esset, satis fuisse si centurio, vel tribunus, exercitus nomine, conceptis verbis sublimi voce iuraret: omnisque multitudo, & singuli milites communi conspiratione, & consensu in eadem verba silentio in se quisque iuraret: hocque iusiurandum, ac si concepta

LIBER TERTIVS. 183

cepta verba singuli expressissent, perinde tenebat, atque sanctum & illibatum habebatur. Non omittendum quoque solere tribunos conuenientes, vbi castra metati essent, ab omnibus, qui in castris essent, liberis pariter & seruis, singulatum iusiurandum exigere, se nihil e castris furto ablatuuros: imo si quis etiam inuenisset quippiam, id allaturum ad tribunos^a.

^a Polyb. de Rom. castr.

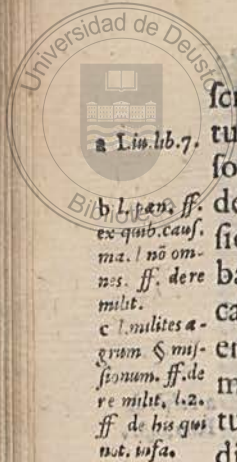
DE MISSIONE.

- 1 Militia semel ascriptus deleri nequibat.
- 2 Miles a signis abesse non potest.
- 3 Tria missionum genera.
- 4 Honesta missio.
- 5 Causaria missio.
- 6 Ignominiosa missio.
- 7 Ignominia differt ab infamia.
- 8 Qui ignominia mitti possint.
- 9 Quartum missionis genus.
- 10 Solus imperator missionem dare potest.

CAPVT VI.

1 **M**ilitiae semel ascriptus*, nisi propter demerita exauctoratus foret, ipso nolente deleri nequibat. fuit enim lata lex sacrata militaris, M. Valerio Corvino dictatore, ne cuiusquam militis

a scripti

DE IVRE ET OFF. BELL.

scripti nomen, nisi ipso volente, deleretur^a. Sed nec miles*, donec sacramento² solutus esset, a signis abesse, vel militiam deserere poterat^b. Fuere autem tria* mis-³ sionum genera, quibus miles exauctora- batur, & sacramento soluebatur: honesta, causaria, & ignominiosa^c. honesta*, quæ⁴ emeritis stipendiis, & functis commodis missionum, vacationis munere donabatur. quo tempore scuta, gladios, & arma dicare solent Laribus, sicut gladiatores Herculi: quod diis iuuantibus perfuncti militia, rudem accepissent, quod missionis tempus militi quinquagenario fuit definitum. Augustus tamen his, qui maiores quinque & quadraginta annis equum retinere nollent, reddendi equi gratiam fecit, illosque velut emeritis stipendiis dimisit. Alij nisi decennio stipendia meruisset, missionem petere nemine putarunt posse. More tamen Romano militare sacramentum in vndecimum diffundebatur annum, quo exacto, militia perfunctis missio dabatur. Deinde vt decimus sextus annus stipendij finem faceret, Tyberio imperante cautum fuit, qui etiam militiae tempus ad vigesimum annum produxit: cavitque vt nisi postvi-
gesimum

LIBER TERTIVS.

184

gesimum annum missio militi daretur, quod iuri nostro conuenit^a. & ita missus^a habet a ciuilibus muneribus vacatione, & plurimis priuilegiis gaudet^b. Causaria⁵ verò* missio dicitur, cum senecta, aut valetudine aduersa, vitioue corporis, minus idoneus militiae quis renunciatur. Quæ non facile concedi solet, nisi renunciantibus medicis, & iudice diligenter examinante vitium: & semel concessa, non solet missus iterum admitti prætextu recuperatæ valetudinis^c. sed & ex quacunque causa missus, denuò in militiam, sine mandato principis, admitti non potest^d. & quidem ex his causis missus, habebit quoque vacationem a muneribus, quamuis non perpetuam^e. nec enim iis priuilegiis fruitur, quibus ij, qui impletis stipendiis missi sunt: aliis tamen veteranorum priuilegiis gaudebit, & præmia veteranis concessa percipiet^f. Causaria enim missio, nullam existimationis maculam aspergit^g: & honesta quoque missio dicitur^h. Ita verò missos vocat Liuiusⁱ causarios, cum ait: Tertius exercitus ex causariis senioribusque; a T. Quintio scribatur, qui vrbi moenibusque præsidio sit. Ignominiosa verò* missio, quæ
a l. sed et milites. §. quandoque. ff. de excus. iur. l. ult. C. de his qui non impl. stip. sac. mis. sunt, lib. 10. b d. §. quandoque. C. l. pau. C. d. tit. de his qui non impler. c l. semel. C. de re mil. l. 12. d l. 2. C. de diuer. off. l. 12. e d. l. sed et si miles. §. quandoque, cum seq. ff. de excus. iur. f l. milites agrum. §. illud ff. de re mil. g l. causaria. C. de re mil. lib. 12. h m d. l. sed et si miles. §. qui aut. ff. de excus. iur. i lib. 7.

a 2 & pro-

DE IVRE ET OFF. BELL.

& probrosa dicitur, est cum miles ob delictum, vel crimen sacramento soluitur, & ita missus ex edicto prætoris fit infamis^a: & dignitatē consequi non potest^b: nec in vrbe cōsistere potest, nec alibi vbi princeps est^c. Et quidem sine ignominia mentione missus, nihilominus ignominia missus intelligitur, vt Marcianus voluit^d. Vlpianus tamē causam ignominia addendam missioni censet^e. Ad tempus verò missis, tempore impleto non porrigitur infamia^f. Sciendum autem est^g 7 ignominiam ab infamia differre, vt ex Cicerone satis cōstat^h: qui dicit animaduersionem censoris non eam vim, quam res iudicatæ habere. censoris enim iudicium nihil fere damnato adferre, quàm ruborem, & ignominia notare: quæ in nomine tantummodo versatur: & sic notatis ad honorem aditum, & in curiã reditum esse: alias verò turpi iudicio dānatos, in perpetuum omni honore ac dignitate priuari, & infamia notari. infamia enim non nisi per sententiã inferri potestⁱ. Sic ignominia missi olim non erant infames, donec prætoris edicto effecti essent infames^j. Itaque ignominia illa dici potest, quam interpretes nostri

vocant

a l. 1. ff. de his qui not.
 b l. 3. C. de re milit. li. 12
 l. 1. C. de his qui non impl. stip. lib. 10.
 c l. milites agrum. §. missionem. ff. de re milit. l. 2.
 §. ignominia. ff. de his qui not. inf. l. 2.
 C. de re milit. lib. 12.
 d in d. l. milites agrum. §. missionem. ff. de re milit.
 e in d. l. 2. §. ignominia. ff. de his qui not. inf.
 f l. 1. C. de his qui in exil. dati sunt. lib. 10.
 g de rep. lib. 4 apud Non.
 h in oratione pro Cluent. h l. infamem. ff. de pub. tud.
 i l. 1. ff. de his qui not. inf.

LIBER TERTIVS.

vocant infamiam facti: infamia verò, quæ infamiam iuris appellant. Non ignorandum quoque est^a, non solum gregarium militem, sed etiam centurionem, tribunum, imo etiam qui exercitui præest, licet consularibus vtatur insigniis, ignominia causa ab imperatore mitti posse, & ita missum nota infamiae laborare^a. Itaque C. Cæsar C. Anienum tribunum decimæ legionis in præsentia exercitus cum ignominia dimisit, his verbis: C. Aniene, quod in Italia milites populi Romani contra rempubl. instigasti, rapinasq; per municipia fecisti, quodque mihi, rei que publicæ fuisti inutilis, tuaque opera militibus tempore necessario resp. careat, ob eas res, causa ignominia, ab exercitu meo te remoueo, hodieque ex Africa abesse, & quanto longius potes, proficisci iubeo^b. Ultra hæc tria missionū genera, quæ enarrauimus, Vlp. adiecit^c quartū. Si quis enim euitandorum munerū gratia militiam subiit, exauctorari iubetur^d: quæ missio existimationem non lædit^e. Ceterum solus imperator^f, vel dux exercitus missionem dare potest^f. Vnde Q. Fuluius censor Fuluium fratrem cohortem legionis, in qua tribunus militum

a 3 erat,

a l. 2. in pr. ff. de his qui not. inf.

b Ant. Hir. lib. 5. de bell. Hisp.
 c in d. l. 2. §. ignominia ff. de his qui not. inf.
 d d. §. ignominia. C. de qui cum vno. §. non omnia. ff. de remi. it. c. d. §. ignominia, et d. l. qui cu. §. exauctoratus. ff. de re milit. l. 1. ff. de his qui not. inf.

DE IVRE ET OFF. BELL.
erat, iniussu cōsulis domum mittere au-
sum, senatu mouit^a.

DE PRIVILEGIIS MILITVM.

- 1 Miles ex causa aris alieni in carcerem duci non potest.
- 2 An nobiles idem privilegium habeant.
- 3 Privilegium ne quis cōueniatur, nisi quatenus facere potest, quale sit.
- 4 Militis absentis bona creditoribus addicere non possunt.
- 5 Miles excusatur a tutela & a dicendo testimonio.
- 6 Res militis non cadit in commissum ob nō solutum vectigal.
- 7 Res emptæ pecunia militis, est militis.
- 8 Miles transfert onus probandi indebitum in aduersarium.
- 9 Militi non nocet iuris ignorantia.
- 10 Iuris ignorantia in delictis non excusat.
- 11 Miles non subijcitur questioni nec plebeiorum pœnis.
- 12 Militia non liberat filiū a patriæ potestate.
- 13 Filius familias miles, quoad castrense peculium, pro patrefam. habetur.
- 14 Quid censeatur castrensis esse peculij.
- 15 De testamentis militum.
- 16 Ex militari delicto capite damnatus testamentum

- mentum condere potest.
- 17 Bona militis, qui successorem non habet, deferuntur legioni.
  - 18 Miles qui inconsulto adiit hereditatem, non tenetur ultra vires hereditarias.
  - 19 Mulieri concubina donare non potest.
  - 20 Mortuus in bello in æternum vivere intelligitur.
  - 21 Miles in bello mortuus prodest patri ad ius trium liberorum.
  - 22 Privilegia militum ad aliorum iniuriam non porriguntur.
  - 23 Præmia mortuis debita, dantur filiis.
  - 24 Militaria privilegia is tantum, qui strenuè militans præstantur.
  - 25 Non solum militibus, sed etiam aliis qui castra sequuntur, quadam privilegia militaria conceduntur.
  - 26 Mulieres quæ castra sequuntur, quæ privilegia habeant.
  - 27 An milites nostri temporis gaudeant privilegiis militum.

CAPVT VII.

CVM, vt rectè Cicero ait^a, honos alat ^{a. Trifol.} artes, & omnes incendamur ad stu- ^{quos. lib. 1.} dia gloria, iaceantq; ea semper, quæ apud quosque improbantur: prudenter pro-

Universidad de Deusto

DE IVRE ET OFF. BELL.

a l. miles. l. 1. de miles. ff. de iud. **b** Dio. scilicet lib. 2.

c in §. sunt praeerea. inst. de actionib.

d l. in condonatione. ff. de reg. iur. l. in ser eos. ff. de re iudic.

e in d. l. miles. & Bald. in d. l. 1. m. fi.

C. Qui bo. ced. pos. Alex. in l. centurio.

col. 5. imp. ff. de vulg. & pupil.

f gloss. & DD. in d. l. miles. & facit text. in l. ult.

c. de rest. mil. g. l. vit. C. ad §. C. Maced. h. l. alia cau.

sa §. eleganter. & ibi Alex. ff. sol. mat.

i Dec. in l. Divus. n. 8. ff. de reg. iur.

k Bald. in l. 1. in fi. C. Qui bo. ced. poss.

Alex. in l. Centurio. ff. de vulg. & pup.

sub. las. in d. l. miles. ff. de re iud.

fecto Romani (qui belli gloria praecipue ad tantum fastigium peruenere) magno in honore disciplinam militare habuere: vnde etiam militibus plurima & amplissima priuilegia concessere, quorum summa tantum capita breuitatis causa hic perstringemus. Et in primis miles * ex causa aeris alieni in carcerem duci non potest: & non nisi quatenus facere potest, conueniri^a. quod & apud Egyptios lege cautum fuit^b. non conuenitur, inquam, nisi quatenus potest, id est quatenus facultates eius patiuntur, ut ait Iustinianus^c: habitas scilicet ratione ne egeat^d. vnde bonis cedere non tenetur, ut est communis doctorum opinio^e. Quod tamen ita plerique procedere arbitrantur, si debitum sit contractum in castris & ex causa militiae f. quod in dubio praesumitur^g. Et quidem huic priuilegio renunciari non potest^h, cum personae cohaereat, non contractui. Idem putant esse plerique in priuilegiis eorum, qui * nobilitatis dignitate decorantur^k. Quod licet iure communi dubium sit, regia tamen Hispaniarum lege constitutum est in his, quos Hidalgos vocant^l. Sed nec iure communi, nec Hispano, hi nobiles habent priuilegium ne conue-

1 Reg. l. 4. & 5. tit. 2. l. 4. ord. et l. 69. Tauris

LIBER TERTIVS.

conueniantur ultra, quam facere possunt, cum id nullibi expressum sit: sed tantum ne ex causa aeris alieni in carcerem ducantur. Arma tamen, & equi, & domus ubi hi nobiles habitant, oppignorari, vel in causam iudicati accipi non possunt: nisi forte regi quid debeat^c. Iure quoque communi, arma militum in causam iudicati accipi non possunt^d: idque merito dicebant. Sed nec in stipendia militum fieri debet executio, si aliunde potest creditor satisfieri^e. Sciendum vero istud * priuilegium, ne quis conueniatur nisi quatenus facere potest, non esse obligationis, nec actionis, nec iudicati. nam actor potest solidum petere, sed iudex condempnabit tantum in id, quod facere potest^f. Et quamuis iudex per errorem condemnauerit in solidum, non potest actor iudicatum exequi, nisi quatenus reus facere potest^g. eoque sensu dicitur spectari tempus rei iudicatae^h. Vnde quamuis tempore sententiae fuerit reus soluendo, proderit nihilominus exceptioⁱ. Porro favore militiae non solum milites, sed nunquam etiam militare volentes, carere soluti fuerunt. nam P. Seruilius con-

a Cyma. & alij in d. l. miles. & in d. l. centurio.

b Reg. l. 3. & 5. tit. 2. lib. 4. ord.

c Reg. l. 24. cu addit. tit. 21. part. 2.

d Acc. & Alc. in l. nepos Proculo. ff. de verb. signific.

Bald. in Rab. C. qui bo. ced. poss. Cyn. & Salic. in l. 1.

C. d. t. col. 13

e l. stipendia. C. de exec. rei iud.

f l. maritum. ff. sol. mat. l. verum. vers. condemnari.

ff. pro socio. g. l. Nescimus ff. de re iudic.

h l. res iudicata. ff. sol. matrum.

i l. verum. §. tempus. ff. pro socio.

ful, Volscis bellum inferentibus, edixit, ne quis ciuem Romanum vincum, aut clausum teneret, quo minus ei nominis edendi apud consules potestas fieret^a. & deinde M. Iunius dictator, post Cannensem ciadem edixit, vt qui capitalem fraudem ausi, quiq; pecunia iudicati, in vinculis essent, qui eorum apud se milites fierent, eos noxa pecuniaque se exolui iussurum^b. Superiori primæ legi affine est & istud^c, quod scilicet, si non defen- 4 datur miles absens rei publicæ causa, possideri quidem eius bona ex causa iudicati possint, non tamen omnino creditoribus addici^e, & si quidem creditores militis bona distraxerint, iure pignoris, secundum normam^d restituetur miles, persoluto debito, vel refuso pretio vëditionis, si fortè minoris venit pignus quàm sit debitum^e. miles enim dum rei publicæ operam suam præstat, quomodocunque læsus, in integrum restituitur^f. Itaque P. Seruilius consul, bello Volscis edixit, ne quis militis, donec in castris esset, bona possideret, aut venderet^g. Præterea miles excusatur a tutela^h, & ab aliis muneribus publicis. miles quoque non cogitur inuitus testimonium dicere^k: ne propter priua-

^b *Lin. lib. 23*

^c *Lignare. C. de rest. milit.*

^d *l. ult. C. de iur. dom. iur.*

^e *l. si cum militibus. C. de rest. milit.*

^f *l. in int. C. de rest. milit.*

^g *l. in integ. restit. C. de iur. non ob. l. q. t. p. pres.*

^h *l. in lib. 1. §. idem. C. de excus. iur.*

ⁱ *l. 3. §. his qui ff. de muner. et honor.*

^k *l. 3. §. ult. l. in iur. ff. de testib.*

priuatam vtilitatem cogatur abesse a signis, vbi tuetur rempublicam vniuersam. 6 Item quamuis miles non sit liber^a a vectigalibus^b: non tamen cadent res suæ in commissum, ex eo quod non profiteatur, neque soluat vectigal^c. Et quamuis res empta pecunia mea non sit mea^d: res tamen empta^e pecunia militis, potest a milite vëdicari^e. Et licet ei qui se indebitas pecunias soluisse cõtendit, probatio incumbat, miles tamen^f eo onere leuatur, quod in aduersariũ transfert, qui se bene accepisse probare debet^f. quod ita verum est, si totam summam indebitam esse cõtendat miles, non etiam si partem tantum^g. Est quoque inter priuilegia militaria, quod militi^h non nocet iuris ignorantia, magis enim arma scire tenetur, quàm leges^h. vnde permittitur militi, si exceptionem peremptoriam per iuris ignorantiam non obiecit, vt eam post sententiam possit opponereⁱ. idem constitutionibus regni Hispaniæ cautum est^k. non tamen excusat iuris ignorantia in delictis^l: a quibus natura duce abstinentum est. in eo tamẽ fauetur militi, quod non subiiciatur quæstioni^m, nec plebeiorum pœnis, etiamsi emeritis stipendiis missus

^a *l. miles. C. locati.*

^b *l. ex præstatione. C. de vectigalibus.*

^c *l. 2. C. de vectigalibus.*

^d *l. si ex ea. C. de res vin.*

^e *l. si ut proponi. C. de res vendicat.*

^f *l. cum de debito. §. si autem is. ff. de cõd. indeb.*

^g *l. §. si autem.*

^h *l. regula. ff. de iur. et fact. ignorat. l. ult. ff. eodẽ.*

ⁱ *l. 1. C. de iur. et fact. ignorantia.*

^k *Reg. l. 24. tit. 21. part. 2.*

^l *l. 2. ff. de res milit. l. miles. in principio.*

^m *ff. ad leg. iul. de adulter.*

peculij^a. & ex eadem causa donatio inter virum & vxorem, quæ alioquin non valet^b, consistit^c. Castrensis verò peculij^{*} censetur, quidquid filiusfamilias occasione militiæ acquisiuit^d. Sed & hereditas vxoris, ex rescripto D. Hadriani militiæ affectione marito filiofamilias relicta, castrensis peculij erit^e. quod tamen secus est in dote marito data, vel promissa, quæ cohærens matrimonij oneribus, liberis communibus, qui in aui sunt potestate, confertur^f. Fratris quoque patruelis, vel alterius commilitonis hereditas commilitoni delata, iure castrensis peculij habetur^g. Quod ita verum est, si in eadem prouincia militauerint, vel affectione militiæ relinquatur: alias secus^h. Porro quod ad testamēta^{*} militum attinet, tam larga illis testandi facultas permittitur, vt omnes omnino solennitates, in testamentis requisitæ, illis remissæ sint. Nam D. Traianus permisit militibus, vt quoquo modo vellent, facerent testamenta, sufficereq; nudā voluntatem voluitⁱ. vnde Papinianus respōdit, militis voluntatē esse testamentū^k. Quod ita demum verum est, si dum in expeditione agunt, testentur^l: & duobus ad hoc

vocatīs

a l. si militis. l. miles præcipua. l. castris. ff. de cast. pecul.
b toto tit. de donat. inter vir. & vxor.
c l. si militis. l. si forte. ff. de cast. pecul.
d l. castris. ff. de cast. pecul.
e l. diuus. l. dorem. ff. de cast. pecul.
f d. l. dorem.
g l. cum allegat. C. de castris. pecul. lib. 12. l. miles filium. in fin. ff. de castris. pecul.
h d. l. dorem. in si. ff. de castris. pecul.
i in l. 1. ff. de test. mil. §. 1. in si. de milit. test.
k l. eius militis. ff. de test. mil.
l d. §. 1. et l. penult. C. ego dem sit.

DE IVRE ET OFF. BELL.

missus sit^a. itaque nec ad bestias, nec in furcam damnari potest^b. Idem in nobilibus locum habere voluit cōstitutio regni Hispaniæ^c. quod & in filiis militum, & veteranorum locum habet^d. Imo vsq; ad nepotes extrēditur, eorum scilicet qui ad summum gradum militiæ peruenerunt^e. Non erit autem locus huic priuilegio, si agatur ex causa criminis læsæ maiestatis^f, prodicionis^g, maleficii^h, falsiⁱ, vel priuati carceris^k. Porro quamuis militia non liberet filium^{*} a patria potestate^l: tamen quod ad castrense peculium attinet^{*}, habetur pro patre familias^m: in quo nihil iuris pater habetⁿ. vsque adeo, vt inter patrem & filium militem, quem in potestate habet (inter quos alias nullus esse potest) ex causa castrensis peculij sit actio^o. Qua ratione etiam filiusfamilias miles, ex quacūque causa pecuniam creditam acceperit, non iuuatur S. C. Macedoniano^p. hinc quoque, quamuis inter patrem & filium, quæ in potestate habet, donatio non consistat: q̄ donatio tamen a patre filiofamilias causa militiæ facta valet, & datum efficitur castrensis peculij.

o l. l. nulla. ff. de iud. p l. vlt. §. penult. C. ad S. G. Maced. q l. 2. l. donationes. §. pater. ff. de donat.

a l. miles. C.

de question.

l. nullus. C.

ad l. l. l. miles de

pace tenend.

b l. 3. §. u

qui. ff. de re

milit.

c Reg. l. 24.

tit. 21. part. 2

d l. 1. et 3. ff.

de priuileg. vet.

e l. Diuo

Marco. C. de

question.

f d. l. nullus.

g l. 3. §. u

qui. ff. de re

milit.

h l. est ex

cepta. C. de ma

lef. & Math.

i l. si quis de

curio. C. de

fals.

k l. 1. C. de

priuileg. carc.

l §. filius fa

milis. in lib.

Quomodo ius

patr. potest.

folij. l. erat. C.

de castris. pe

cul. lib. 12.

m l. vlt. C. de

inoff. testam.

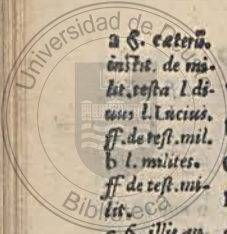
n l. miles præ

cipua. l. ex

nota. C. de

cast. pec.

a §. cetero.
 insit. de ma.
 lit. testa. l. d.
 quis l. Lucius.
 ff. de test. mil.
 b l. milites.
 ff. de test. mi.
 lit. e. c.
 c §. illis au.
 tem. insit. de
 milit. testa.
 d Reg. l. 4.
 tit. 1. par. 6.
 e §. post mis.
 sionem insit.
 de milit. test.
 l. testa. coru.
 ff. eodem tit.
 f l. si miles v.
 nu. ff. de test.
 milit. l. 1. et 2.
 C. eod. titulo.
 g l. in frau.
 dem. §. miles.
 l. miles ita. ff.
 de milit. test.
 h l. si duo.
 bus. l. ex mil.
 tari. §. filiu.
 ff. de mil. test.
 i l. si cum.
 l. sequ. C. de
 milit. testa. l.
 qui iure mil.
 l. militis. §.
 miles. D. eod.
 k l. 2. §. he.
 reditas. D. de
 iure codicil. l.
 hereditatem.
 C. de codicil.
 §. codicillis
 autē insit. de
 codicil.
 l. l. militis co.

DE IVRE ET OFF. BELL.

vocatis testibus voluntas militis probe
 tur, quod in fauorem eorum inductum
 est^a. in ipso tamen prælio testamentum
 militis factum valet, etiam nullo vocato,
 & sufficit si in clypeo, vel in puluere he
 redem scribat^b. sed citra expeditionis ne
 cessitatem, tenetur miles iure communi
 testari^c. quod & regia Hispaniarum lege
 decisum est^d. In expeditione verò testa
 mentum iure militari factum, valebit vs
 que ad annum post missionem^e. in quo
 tam laxa illi testandi, prout vult, permessa
 est facultas, vt pro parte testatus, pro par
 te intestatus possit decedere^f, & ad certū
 tempus possit heredem instituere, & po
 stea hereditatem adimere, & alij directo
 dare, & si neminem vocauerit, legitimi
 heredes hereditatem capient^g. neque
 iuri accrescendi locus erit in testamento
 militis^h. Potest quoque miles filium si
 lentio præterire in testamento, cuius
 præteritio pro tacita exheredatione erit,
 modo prudens id fecerit: vnde & agna
 tione filij testamentum militis nō rum
 pitur, si de mēte eius constetⁱ. Et quam
 uis in codicillis directo relinqui heredi
 tas non possit^k: militi tamen id permis
 sum est^l. Miles quoque incertus de statu
 suo

LIBER TERTIVS. 190

suo rectè testari potest^a, & testam entum
 a pagano iure militari factum valet, si
 miles decedat^b. Licet quoque nuda vo
 luntate, vel cœpto tantū & non p rfecto
 testamento non rumpatur testam entum
 pagani^c: militis tamen testamētum nuda
 voluntate facile rumpitur^d: licet etiā
 duob⁹ testamētis validis miles decedere
 possit^e. Præterea vltra dodrantē mil es le
 gare potest, & eius legata non minu ūtur
 per Falcidiam^f. Mutus quoque & surdus
 miles testamentum rectè facit^g. & si ius
 familias miles de castrensibus iure testa
 bitur^h. quod etiam ad inermem militiā
 extenditurⁱ. & testamenta militum non
 subiacent querelę inofficiosi^k. neque so
 lūm sibi testamentum facere filius fami
 lias miles poterit, sed etiam filio pupilla
 res tabulas de castrensibus^l. hoc tamen
 priuilegium testandi filio familias militi
 concessum, ad impuberes extendi non
 debet, qui forte fauore in militiā recepti
 sunt, quod fieri quandoque solet^m. huic
 enim impuberi testari non licebit, neque
 communi, neque militari iure, propter
 lubricum
 suam. mil. §. quomōdo insit. de milit. test. h l. ex milit. i. §. de
 testam. milit. i l. vlt. D. de inoff. testa. k l. testamentum,
 l. vlt. C. de inoff. test. l. l. cum filius familias miles. l. in fraudem.
 §. miles. D. de test. milit. m l. sed & milites, D. de excus. iur.

dicillis. in
 prin. l. quere
 batur. D. de
 milit. testa.
 a l. ex milita.
 ri. §. miles.
 D. de testa.
 mil.
 b l. in frau
 dem §. testa
 mentum. D.
 d tit.
 c §. ex co. in
 stit. quib. mo.
 test. insit. l. 2.
 D. de inoff.
 ruz. i. i. test.
 l. heres §. si
 quid post. D.
 de testamē.
 d l. in frau
 dem. §. si cu
 ius §. seq. D.
 de mil. testa.
 e l. 1. et 2. D.
 de inoff. ruz.
 §. i. i. i. testa.
 l. querebatur.
 in prin. D. de
 mil. test.
 f l. si certari.
 §. vlt. cum l.
 seq. D. de test.
 milit. l. in te
 stamento mi
 litis. C. eodē.
 l. 1. D. ad l.
 Falcidiam.
 g l. iure mili
 tari. D. de te

a l. ult. C. de testa. milit.
 b l. ult. in fi. de pupil. substit.
 c l. centurio. ff. de vulg. & pupil. l. in testamento. C. de milit. test. l. 5. §. miles i. ea heredē. §. exheredato. D. eodem.
 d l. ex militari. D. de testa. milit. l. si quis filio.
 §. sed etsi quis fuerit. D. de iust. rup. irrit. fac. test. e l. si quis. §. miles. D. de leg. 3. l. cum hic. §. si miles. D. de don. inter vir. et vx. f l. eius qui. §. 1. C. de testa. g l. 1. C. de vet. milit. suc. h l. si quis filio. §. eius qui. D. de iust. rup. irrit. l. 2. C. de hered. decu. i l. ult. in fi. C. de iure de lib.

lubricum illius ætatis consilium, qua de causa Iustinianus ius antiquum, quo id licebat, correxit^a. Præterea licet paganus extraneo, vel filio puberi heredi instituto ita substituere directo nō possit, si heres exstiterit, & intra aliquod tēpus decesserit, alius ei sit heres: sed tantum per fideicommissum testator heredē obligare possit, hereditatem vel totam vel partem restituere^b: id tamen militi concessum est^c. Porrò ex militari delicto capite^d damnatis testamentum condere licet, de bonis scilicet castrensibus, & ita si sacramenti fides rupta non sit^d: & permittente in sententia eo qui damnauit^e. quod secus est in pagano^f. Et quidem ex militari delicto damnati, si intestati decedant, succedent proximi ab intestato excluso fisco^g. bona verò militis^{*}, qui 17 successorem non habet, deferuntur legioni non admissio fisco^h. Miles denique qui inconsultò adiit hereditatem^{*}, non 18 tenetur ultra vires hereditariasⁱ. Ceterū fauor militum non semper in extendēda testandi facultate, sed aliquando etiam in restringenda consistit. Itaque quamuis concubinæ vel meretrici testamento quid relinquere vel donare permissum sit:

fit: miles tamen mulieri, in quam turpis 19 cadit suspicio^{*}, nihil donare vel testamento relinquere potest^b. Militis quoque dispositio, quæ vel turpis, vel bonis moribus contraria est, nihilo magis quam alicuius pagani valebit^c. Superioribus adde singulare & præclarū militare privilegiū, quòd scilicet mortuus in bello 20 pro repub. per rerum gestarum gloriam in æternum viuere intelligitur: modo in acie & in conflictu moriatur; non etiam in obsidione, vel alias ex causa belli. itaque filius familias miles, qui in acie pro repub. pugnās cecidit, prodest patri ad ius 21 trium liberorum^{*}, quòd eum a tutela excusat^d: & aliorum munerum excusationem præbet^e. Itaque cum lege Iulia de maritandis ordinibus cautum esset, vt priori ex consulibus fasces sumendi potestas esset, qui plures liberos quam collega in potestate haberet, eorum quoque ratio habita fuit, qui bello amissi essent^f. id quod ad multa alia adaptari posse videtur. atque ita si forte statuto cautum sit, vt certè multis locis est, vt filius secundò genitus patri superstes, in successione eiusdem patris præferatur nepoti ex filio primogenito mortuo ante patrē: si filius

a l. affectio. nis l. donationes. D. de donat.
 b l. miles. §. mulier. D. de milit. testam.
 c l. mulierē. D. de his quib. vt indig. l. 1. C. de donat. inter vir. et vx.
 d l. si a milite §. edictū prætoris. D. de milit. testa.
 e l. bello amissi. D. de excusat. tut. §. filij autē. in sit. de excusat. tut.
 f l. ult. D. de vac. et excusat. mun.
 g Gell. l. 2. c. 15.
 No.

b ille

DE IVRE ET OFF. BELL.

ille primogenitus in acie pro repub. cecidit, putarem hoc casu nepotem præferendum: quia scilicet pater eius censetur in æternum vivere, cui successio aui iure primogenituræ debetur. & ita in prorsus simili facti specie iudicatum fuisse accepi. non obstat quòd priuilegia militum* ad alienam iniuriam porrigi non

a l. impuberi. D. de adm. & per. tut.

b l. sed cum. D. ad S. C. Treb. l. nec auius. C. de emanc. l. rescripta. C. de prec. imp. off. l. imperatores. D. de ser. rus. pre.

c l. nò videtur. D. de reg. iur.

d l. nò potest. D. de reg. iur.

e in l. non fraudantur. D. de reg. iur. l. qui autem.

in princ. D. que in frau. credito.

f d. l. impuberi. D. de adm. & per. tut.

debeant^a. & beneficia in damnū alterius neque porrigi, neque conferri solent^b. nam nulla iniuria hic inferitur filio secundò genito, cui nihil adimitur, sed tantum non acquiritur. non enim, vt Vlpianus respondit, videtur rem amittere, quibus propria non fuit^c. & ex regula Pauli, nò potest videri defuisse habere, qui nunquam habuit^d. Quò spectat quòd Vlpianus ait, non fraudari creditores, cum quid nò acquiritur a debitore, sed cum aliquid de bonis suis diminuitur^e. Sed & quòd Papinianus respondit, militum priuilegia ad alienam iniuriam non porrigi, nò ita huc facit: nam loquitur in casu, ad quem militis priuilegium non extenditur, & quo euidenter fieret iniuria alteri^f. Itaque in proposita facti specie nepotem patruo in successione aui, non obstante statuto, præferendum existimo: cum &

iure

LIBER TERTIVS.

192 a §. cum fili-

iure communi nepos in parentis sui locum, etiam extra bellum mortui, succedat^a. vnde etiam statutum iure còmuni contrariū quàm strictissimè intelligi debet^b. His adde lege regia Hispaniæ statum esse, vt præmia*, quæ forte quis meruit ob egregiam operam in bello præstitam, eo mortuo debeatur filiis & proximis agnatis^c. quòd & a Romanis obseruatum fuit, & lege Solonis apud Athenienses cautum fuit: vt illorum filij, qui occubuissent in bello, publicè alerentur, & bonis disciplinis imbuerentur. Constātinus verò filios in paternam vocari militiam voluit^d. Sciendum porrò

23 militaria hæc priuilegia* non aliter concedi militibus, quàm si fortiter & strenuè militent^e, & ad veteranos non extendi^f: quamuis & veterani sua habeant priuilegia^g. In classibus verò remiges & nautæ sunt milites, & militari priuilegio fruuntur^h. Præterea nò solum militibus,

24 sed etiam aliis*, qui castra sequuntur, militaria quædam priuilegia conceduntur. & in primis omnibus omnino qui sunt eius gradus, vt iure militari testari non possint, si in hostico deprehendantur, quomodo velint & quomodo possint

25

b 2 testa-

de exc. tut.

h l. unica. §. in classib. D. de bon. poss. ex test. milit.

l. cum filiis. insti. de hered. que ab intest. dese.

b Panor. in c. ex parte. cõ. de decim. tex. in c. 1. in fin. de filiis presbyt. lib. 6.

c Reg. l. 5. tit. 27. par. 5. d l. 1. & 2.

C. de filiis, off. milit. l. 12 c l. ult. C. de restit. milit. l. cum de indobito. §. sin autem. D. de probat.

f l. idem est, et si testamento. cum l. seq. in prin. ff. de milit. testa. l. ult. §. quia militibus. C. de iur. testa. l. ad veterani. D. ad l. Falc. l. filius. §. veterani. cõ §. sequi. D. de proc.

g tit. D. de primil. veter. l. 1. et 2. D. de vet. mil. succ. l. 1. 2. 3. 4. C. de vetera. l. 12 §. illis. insti. de mil. test. l. sed & milites. D.

h l. unica. §. in classib. D. de bon. poss. ex test. milit.

DE IVRE ET OFF. BELL.

testabuntur^a. Itē mulieribus^{*}, quæ cum 26
maritis absunt in bello reipubl. causa, in
actionibus temporalibus, si exclusæ fue-
rint, ad exemplum militum subueniri so-
lere Alexander rescripsit^b. & Diocletia-
nus & Maximinianus mulieri, quæ in ex-
peditione fuit cum marito, non officere
lōgi temporis præscriptionem rescripse-
runt^c. Quò spectat quod Vlpianus re-
spondit, bello amissos ad tutelæ excusa-
tionem prodesse, cuiuscunque sexus vel
ætatis sint, modò in acie perierint. ete-
nim mulieres in acie versari solitas, & e-
gregiam nonnunquam in bello operam
præstitisse in veterum historiis satis ob-
uium est. itaque bello Sabino mulieres
Sabinæ, quæ Romæ erant, quarum ex in-
iuria bellum ortum erat, crinibus passis,
sciffa quæ veste, victo malis muliebri pa-
uore, vt inquit Liuius^d, ausæ se inter tela
volitantia inferre, ex transuerso impetu
facto, dirimere infestas acies, dirimere i-
ras. Est quæ memorabile, quod de Cim-
bricis mulieribus memoriæ proditū est,
cum quibus non minor quàm cum ma-
ritis eorum Mario pugna fuit: & specio-
sior mors earum fuit, quàm pugna, nam
cum missa ad Marium legatione, liber-
tatem

b l. 1. C. de
vxo milit.

c l. 2. C. de
vxo milit.

d lib. 1.

LIBER TERTIUS.

193

tatem non impetrassent, suffocatis elifif-
que passim infantibus, mutuis vulneri-
bus conciderunt, aut vinculo ecrinibus
suis facto, ab arboribus iugis quæ; plaustro-
rum pependere^a. Apud Germanos
verò feminæ nō semel inclinatas aciem
restituiffe feruntur^b. Ceterum licet a
plerisque dubitatum sit, vtrum milites
27 nostri temporis^{*} gaudeant hisce priui-
legiis militaribus, tamen verius est, mili-
tibus, qui in numeros sunt relati, & for-
titer & strenuè militant, hæc priuilegia
concedi, saltem ea quæ vsus nō coarguit.
neque refert, quod quædam solēnitates,
quibus olim milites sacramento militiæ
asscribebantur, exoleuerint. Nam simili-
ter videmus solēnitatem actionum an-
tiquam nostra tempestate nullam esse^c.
cum tamē eiusdem nihilominus sint ef-
ficaciæ^d. Causa quoque & ratio conce-
dendi militibus tã ampla priuilegia fuit,
vt pro tutela & defensione Romani im-
perij omnibus soluti curis expeditissimi
operam armis darent^e. quæ & nostris
militibus conuenit: ergo idem ius quo-
que manere debet^f. & hæc sententia etiã
viris doctissimis probatur^g.

b 3

DE IV-

centurio, m. 23. D. de vul. & pup. Decius in Rubr. C. de mi. n. test.
quos refert Francis. Zoannest. de Roma. imp. m. 80.

a l. Flo. de
gest. Rom. l. 3
cap. 3.

b Crinit. de
honest. disc.
lib. 12. c. 8.

c l. 2. §. de in-
de ex his legi-
gib. D. de o-
rig. iur. l. 1. &

2. C. de form.
& impet. sub.
d l. actio. D.

de neg. gest.
facit l. ordo.

D. de publ. iu-
dic. l. decreto.

C. ex quibus
caus. inf. iro.

e l. aduocati,
C. de aduo.
diuers. iud. l.

militem. in fi.
C. de proc. l. 1
D. de mil. test.

l. milites. C.
locati.

f l. illud que-
stum. in prin.

D. ad l. Aquil.
g Iacob. de
Rauen. Cym.

Bald. Bart.
Salicet. & a-
lij in l. 1. C.

de iur. & fac.
igno. Alb. in l.
militem. C. de
proc. Rom. ci-
ui. 43. & cõ-
cil. 506. Ale-
xander in l.

DE IVRE ET OFF. BELL.
DE IVDICIIS MILITARIBVS.

- 1 Miles non nisi ante suum iudicem conueniri potest.
- 2 Fallit in milite desertore.
- 3 Item in eo qui pactus est se non vsurum fori prescriptione.
- 4 Item in eo, qui postquam in ius vocatus est, miles esse cœpit.
- 5 Item in eo qui falsum testimonium dixit.
- 6 Item in milite negociatore.
- 7 Consules Romani, non nisi in castris in caput ciuis Rom. incōsulto populo, animaduertere poterant.
- 8 Tribuni non habuerunt vitæ necisq; potestatem in milites.

CAPVT VIII.

Milites* non nisi ante suum iudicem conueniri possunt, nec si in culpa sint, coërceri^a. vnde capti a præside ad proprium iudicem remitti debent^b. nisi forte in desertione agens* miles commiserit delictum valde enorme, de quo præses prouinciæ cognoscere poterit, & punire militem in loco delicti^c. alioqui verò neque dux exercitus, vel magister militum in prouinciales, neque præses prouinciæ in milites vllam iurisdictionē habent.

a l. magiste.
C. de iuris.
omn. iud. l. 1.
C. de exhib.
reo.
b d. l. 1.
c l. desertorē.
D. de re milit.
l. 1. C. vbi se.
nat. vel clar.
l. vlt. D. de
accus. l. mili-
tibus. D. de
cust. reo. l. 1.
C. de fals.
mone.

LIBER TERTIVS.

194

habent. si tamen miles in instrumento professus fuerit*, se non vsurum fori prescriptione propter cingulum militiæ, pactum seruandum erit^a. Sed & si quis, potest^a itaquam* in ius vocatus est, miles esse cœpit: in ea causa est, vt ius reuocandi forum non habeat, quasi præuentus^b. nam vbi lis cœpta est, ibi finiri debet^c. Præterea miles*, qui falsum testimoniū dixit, subiicit se iurisdictioni illius iudicis, etiam si paganus sit^d. Miles quoque negociator* subest iudici illius negociationis^e. Porro vnusquisque super causis publicis, quas dum militaret exercuit, & super ratiociniis militaribus in militari iudicio respondere debet, nec fori prescriptione vti potest: etiam si militiæ cingulum deposuerit^f. & capitalis criminis reus, volūtarius miles (qui ex D. Traiani rescripto capite puniendus est) non est remittendus eò, vbi reus postulatus fuit, sed vbi accedente causa militiæ audiendus est, puniri debet^g. Sciendum autem est, quamuis lege Valeria, quā Valerius publicola tulit, & L. Portia cōsulibus prohiberetur*, ne in caput ciuis Romani iniussu populi animaduertere possent, & solum illis relictū esset, vt coërcere possent,

a l. si quis.
C. de pact.

b l. si quis
postea. D. de
iudic.

c l. vbi cœ-
ptum. D. de
iudic.

d l. nullū. C.
de testibus.

e l. vlt. D. de
iuris. om. iud.

f l. 2. C. vbi
de ratio, tam
pub. quā priu.

g l. qui cum
vno. §. resus.
D. de re milit.

b 4 sent,

Universidad de Deusto

DE IVRE ET OFF. BELL.

a in l. 2. §. in
initio. D. de o-
rig. iur. Dion.
Hal. lib. 10.
b Poly. lib. 6.
de remilit. ac
domest. Rom.
c Livijs l. 2.
Cicero
Philip. 3.
d l. de militi-
bus. D. de
cust. et exhib.
reo.
e Auth. quib.
mod. nat. eff.
legit. §. quis
quis.
f in l. officiu.
in fin. D. de re
milit.

g annal. l. 1.

h l. Divus.
D. de feris.

sent, & in vincula publica duci iubere a: in castris tamen ius habebant arbitrato suo supplicium sumere b. quod & pratoribus, aliisque ducibus exercituum permissum fuit c. id tamen Venuileius I. C. ad milites caligatos tantum restrinxisse videtur d: qui erant abiectiores & viliores e. Vnde videtur inferri, quod in alios incōsulto principe animaduerti nō possit. & quidem tribuni *, aliiq̄ue duce inferiores, vitæ necisque potestatem non habuerunt in milites, sed tantum levis coëctio illis permisa est, id quod Marcianus satis indicasse videtur f, cum ait: Tribuni officium esse delicta secundum suæ auctoritatis modum castigare. cui cōuenit, quod Tacitus ait g de seditione illa Pannonica, scribens, Municipi præfectum castrorum, penes quem erat tum summa rerum, absente duce, coëptam seditionem sedasse, duorum militum supplicio: bono magis exemplo quam concessio iure. Ceterum quod ad militaria iudicia attinet, ex D. Traiani rescripto etiam diebus feriatis peragi possunt h.

DE POENIS MILITVM.

1 Duplex causa in puniendis peccatis.

2 Pœna

LIBER TERTIVS.

- 2 Pœna militares.
- 3 Militum delicta aut propria, aut cōmunia.
- 4 Fustuarium quid.
- 5 Decimatio.
- 6 Romani militaribus pœnis asperi.
- 7 Capitalis pœna per vinum aut lasciviam lapsis remittitur.
- 8 Romani in indicādo beneficia cum delictis non compensabant.
- 9 Contrā Persā.

CAPVT IX.

1 D Vplicem* in puniendis peccatis causam esse cēsset Plato in Gorgia, vt refert Gellius a: vnā castigādi & corrigēdi eum qui peccauit, quō attentior fiat, & ad bene viuendum promptior. quōd in minoribus delictis fieri solet pecunia, vel leui coëctio, multa dicta. alteram exempli causa, vt alij a similibus delictis metu pœnæ deterreantur: quod in grauioribus delictis fieri publicè interest. 2 Itaque pœnæ militares* nonnullæ maiores, quæ capitis supplicio luebantur: alia minores, prout grauius aut leuiter delictum esset, delinquentibus militibus, necessariò ad disciplinam militarem stabilendam, a ducibus inferri solent.

a noct. Att. 2.
6. cap. 14.

b s litum

DE IVRE ET OFF. BELL.

litum autem delicta * aut propria sunt, 3
aut communia. Proprium militare delictum est, quod quis ut miles admittit^a: si puta aliter faciat, quàm disciplina militaris exigit^b. Poenæ verò militares, ut ait Modestinus^c, sunt huiusmodi: castigatio, pecuniaria multa, munerum indictio, militiae mutatio, gradus deiectio, ignominiosa missio, in metallum autem non dantur, nec torquentur, nec ad bestias, nec in furcam damnantur^d, nec plebeiorum poenis subiiciuntur^e. At ex gravi delicto solent milites capite puniri^f, aut fuste percuti. id supplicium* huiusmodi 4
erat, ut refert Polybius^g, accepto fuste tribunus vix tantum attingebat damnatum: quod ubi factum erat, omnes qui in castris erant, cædentes fustibus, lapidibusque, plerosque in ipsis castris conficiebant: at si qui euassent, ne sic quidem seruari poterant, quibus nec in patriam redire licebat, neque aliquis ex necessariis domi eum recipere audebat, unde penitus peribant, qui in talem calamitatem incidissent. hoc genus animaduersionis fustuarium dicebatur, teste Cicerone^h, cum ait: Fustuarium meruerunt legiones, quæ consulè reliquerunt. Simile poenæ

a l. 2. D. de re milit.

b l. omne delictis. D. de re milit.

c in l. 3. Poenae. D. de re milit.

d d. l. 2. §. poena. C. de his qui. D. de re milit.

e l. moris. §. ille. D. de poen. l. honor. C. de poen. dixi §. de prou. militum.

f d. l. 3. §. in bello. D. de re milit.

g de Rom. castris.

h Philip. 3.

LIBER TERTIVS.

196

poenæ genus etiam num hodie in castris in usu est. De hac poena censent I. C. cum dicunt, fuste percuti, occidi, animaduertia. Alioqui verò, cum dicunt fustibus cædi, castigari, admoneri^b: non de capitali, sed de leuiori poena agunt. nam multo leuiorem esse fustium, quàm flagellorum poenam iudicat Marcellus^c, Calistratus^d, & Hermogenianus^e: ut annotauit Hieronymus Verrutus^f. Porro si multi milites in aliquod flagitium conspirent, vel si legio deficiat, exauctorari solent^g. nonnunquam auctores turbarum ad palum deligare, aut securi percutere, relique vero multitudinis decimum quemque, sorte 5
ductum* ad supplicium petere peruulgata poena fuit. quod ex verbis Ciceronis pro Cluentio intelligi potest, ubi inquit: Statuerunt maiores nostri, ut si a multis esset flagitium rei militaris admissum, sortitione in quosdam animaduertetur, ut metus videlicet ad multos, poena ad paucos perueniret. Inter alias quoque poenas militares fuerunt hæc: stipendium anni differre militibus, neque his æra procedere, qui ære diruti dicebantur, aut in politia, aut in frequentia notare, vel citra commoda stipendiorum exauctorare, locum in

a ut in l. 7.

§. 1. D. ad Aquil. l. 1. §.

occisorum. D.

ad S. C. Sylbanum. in l. 8

§. 1. D. de poen.

b ut in l. 1. §.

cum patrum.

D. de offic. pref. urb.

l. ult. D. de iniuriis. l. 7.

D. de poen. l. 3

§. 1. C. l. ult.

D. de offic. pref. urb. l.

10. C. l. 28.

§. 1. D. de poen. l. 3 §. in

bello. D. de re milit. l. 1. C.

de his qui not. infra.

c in l. in seruo riu. D. de poen.

d in l. capitulum. §. non oēs.

D. de poenis.

e in l. ult. D. de iniur.

f de verb. signif. lib. 6.

g l. 3. in fin. D. de re milit.

DE IVRE ET OFF. BELL.

cum in quo tenderent in castris adimere, ut humi ac sub dio accubarent, extra vallum sine tentoriis relinquere, viribus cedere, hastas dare iubere, quæ censio hastaria dicebatur, quæ non pro leui noxa, sed pro graui delicto animaduersionis loco aducibus inferri solita est. Hastas autem dare iuebantur milites, quibus propter probra ignominia & luxurie hasta adimebatur. etenim sicut glorie causa, fortes viri donabantur hasta pura, hi qui primū victores in prælio fuissent: ita ignauis & cōtumacibus adimebatur. hoc notabat, tanquam spes merendi illis adempta foret. in politia & in frequētia notabantur hi, qui rudibus, aut parum nitidis armis, vel strigofiore equo, & macie confecto utebantur, qui que prædicto ad pugna die, occasionibus quæsitis contumacius parerent^a. Fuit quoque antiquitus militaris animaduersio, iubere ignominia causa venam militi solui, & sanguinē mitti. quod A. Gell^b. primū in militibus stupentis animi, atque a naturali habitu declinantis (ut non tam poena, quā medicina videretur) factū fuisse credit: postea verò etiam ob pleraque alia delicta factitatum esse per consuetu-

^a Alex. ab Alex. lib. 2. general. disc. c. 13

^b noct. Attic. lib. 10. cap. 8

LIBER TERTIVS. 197

suetudinem: quasi minus sani viderentur omnes qui delinquerent. Ceterum, quāuis alioqui Romanis mitiores poenæ placuerint: apud quos antiquitus cautum fuit, ne quis multam indicendo, bouem priusquam ouem nominaret, grauiorū enim multarū aestimatio bos erat vnus, vel plures; minorum verò ouis: in militaribus tamen poenis seueriores semper fuisse*, quod aspero & abscisso castigationis genere disciplina militaris indigeat. Vnde quamuis consulibus prohibitum esset, ne possent animaduertere in caput ciuis Romani, in castris tamen poterant pro arbitrato suo supplicium sumere: ut alibi diximus^a. Hinc quoque perrarò bis delictum imperatores veniam dignum putauere. Nam. ut M. Cato in libro de re militari scripsit, aliis in rebus errata postmodum corrigi possunt; in bello autem delicta emendationem non accipiunt: quippe cum poena ipsa e vestigio errorem sequatur. præsto enim est ignauie, aut imperitie vltor, qui nunquā delinquenti hosti indulget, & Lisimachus summus dux dicere solet, non esse in bello bis errare, vbi si quid offenditur perperam temeritate, vel inscitia, emendari

^a 5. de ind. milit.

DE IVRE ET OFF. BELL.

dari non potest. nam parua in bello of-
fensa, magnarum sæpe rerum momenta
facit. Nihilominus tamẽ quẽdam delicta
pagano aut nullam, aut grauiorem pœ-
nam irrogāt: militi verò grauiorem, aut
leuiorem: vt Marcellus respondit ^a. &
quidẽ constat, nonnulla militaria delicta
capite puniri, quæ non nisi culpa contra-
huntur ^b. Capitalis tamen pœna per vi-
num, aut lasciuam lapsis ^{*} remittitur, & ⁷
militiæ mutationem irrogat ^c. voluntas
enim & iudicium, quod nullum in ebrio
est, distinguit maleficia ^d. Itaq; Pyrrhus
adolescẽtes, qui inter bibendũ regẽ con-
uiciis & maledictis onerauerāt, ingenuẽ
id fatentes, & culpam omnem in temu-
lentiam coniciẽtes, cùm dicerent se
longẽ plura dicturos fuisse, si plus vini
habuissent, imo ipsum regẽ interfectu-
ros, nisi lagena defecisset, innoxios dimi-
sit ^e. Carolus tamen V. imperator edicto
cauit, ne cui ebrietas in delictis excusa-
tionem præberet, propter nimiam in hisce
regionibus inebriandi frequentiam. &
Pittacus legem tulit, qua ei, qui per e-
brietatem deliquerat, duplam eius, quæ
sobrio infligeretur, pœnam constituit ^f.
Est porrò valde memorabile, quod Ro-
mani,

^a in l. quedã
delicta. D. de
pœnis.

^b vt in l. om-
ne delictũ. §.
1. cum duob.
seqq. l. qui cõ-
meatus. §. 1.
D. de remilit.

^c d. l. omne
delictũ. §. per
vinum.

^d l. 1. D. ad l.
Corn. de sicc.

^e Val. Max.
lib. 5. cap. 1.

^f Plut. in con-
sep. sap.

LIBER TERTIVS. 198

mani, qui alioqui maximam meritorum
cuiusque, & virtutis rationem habuerũt,
⁸ in iudicando tamen ^{*} non solent, etiam si
maxima rei in remp. exstitissent merita,
vero crimini indulgere, aut beneficia cũ
delictis compensare. cuius rei fidem facit
in primis P. Horatius, qui trigemina
spolia Cuiatiorum victor præ se gerens,
quique imperium populo Rom. solus
sua virtute pepererat, perduellionis reus,
quòd sororem ob mortem spõsi Cuiatij
flentem transfixerat, in maximo discrimine
fuit: plusque ad salutẽ ipsius pro-
fecerũt preces, & miseratio patris, quàm
recens rei beneficium ^a. Item M. Manlius
Capitolinus regni affectati reus, quãuis
defenso Capitolio Romam seruasset, &
prope cccc. produxisset, quibus sine fœ-
nore expensas pecunias tulisset, quorum
bona venire, quos duci addictos prohi-
buisset: ad hæc hostium cæforum spolia,
dona imperatorũ plurima conspicienda
protulisset, & ea quæ bello gessisset ora-
tione magna facta dictis æquãdo me-
morasset: nihilominus tamen crimẽ va-
luit, inquit Linius ^b, & populi iudicio dã-
natus Manlius, de saxo Tarpeio deiectus
⁹ est. Contra Perse ^{*} nunquam quemquam
condem-

^a Linius lib. x

^b lib. 6.

DE IVRE ET OFF. BELL.

condemnabant, nisi reus conuinceretur plus mali quàm boni fecisse reipub.^a

DE CONTVMACIBVS ET DV-
CVM DICTO NON PARENTIBVS
eosq; non protegentibus.

- 1 *Qui edicto non paret, capite punitur.*
- 2 *Miles qui tribuno, vel centurioni castigare volenti resistit.*
- 3 *Tribuno non licet modum in castigando excedere.*
- 4 *Qui præpositum defendere noluerunt, vel deseruerunt.*
- 5 *Qui rem a duce prohibitam facit.*
- 6 *Disciplina castrorum Romanis antiquior, quàm charitas liberorum.*

CAPVT X.

AD stabiliendam disciplinam militarè in primis spectat, vt exercitui & militibus præpositi, habeant milites dicto audientes. Itaque qui edicto minus paret*, capite puniri iubetur^b. Augustus verò decimam legionem contumacius parètem, cum ignominia totam dimisit. Porrò vt ordine, ac sine tumultu omnia in agmine, ad nutum imperiumque ducis fierèt, optimè prouidit L. Æmilius Paulus, in Macedoniam missus.

nam

b l. 3. §. in bello. D. de re milit.

LIBER TERTIVS.

199

nam cùm omnibus simul pronunciaretur, si quid agendum esset, neque omnes exaudirent, & incerto imperio accepto, alij plus eo quod imperatum esset, alij minus facerent, clamores quoque dissoni orirentur omnibus locis, & prius hostes quàm ipsi, quid pararetur, scirèt: placuit trib. militum primo pilo legionis secretum edere imperium: illum, & deinde singulos proximo cuique in ordine centurioni dicere quid factò opus esset: siue a primis signis ad nouissimū agmē; siue ab extremis ad primos perferendum imperium esset^a. At verò tribuno, & centurioni permissam fuisse castigationem^b in milites alibi diximus^c. Itaque miles*, qui tribuno vel centurioni castigare volenti restitisset, probro notabatur: qui verò probro notabatur, eū nemini igne, nemini alloquio impartire licebat. qui vero vitem tenuisset, militiam mutabat: si ex industria fregisset, capite plectebatur^c. Tribunis autè vites prælatas fuisse, non virgas alibi ostendimus. Cauèdum tamen tribuno*, ne modum in castigando excedat^d, & si iniuste militem inuadat, & non castigandi animo ob crimen aliquod metas officij sui excedat, puto

a Lio. lib. 34

b 3. de offic. tribu.

c l. miles. §. irruerens. D. de re milit.

d l. officium. in fin. D. de re milit. l. ite queritur. §. item Lulianus. D. locati.

c militi

a argumento
l. prohibium.
C. de iur. fisc.
lib. 10.

b c. quest-
stit. 2. qu. 3.

c l. omne. §.
contumacia.

D. de re milit.

d l. omne. §. 1

D. de re milit.

e l. 2. in fin.

et d. l. omne.

in fin. D. de re

mi it.

f Reg. l. 3. tit.

19. par. 2.

g Val. Max.
lib. 2. cap. 7.

h Val. Max.
lib. 2. cap. 6.

i de bel. gal.
lib. 3.

k l. 3. §. in
bello. D. de re
milit.

DE IVRE ET OFF. BELL.

militi defensionem esse licitam^a: alioqui
verò non erit resistendum^b. nam omnis
contumacia aduersus ducem vel præsi-
dem, capitalis est^c. Neque solum capita-
lis poena statuta est in eos, qui manus in-
tulerunt præposito^d: sed etiam in eos,
qui eum defendere noluerunt^e, vel de-
feruerunt, occidiq; passi sunt^e. idemq;
regia Hispaniarum lege constitutum est
in eos, qui regem suum deseruerunt^f.
Senatus autem Romanorum quàm gra-
uissimè tulit, quòd Q. Petilium consulè
fortissimè aduersus Ligures pugnàtem,
ocidi milites passi essent, & legioni ne-
que stipendium anni procedere, neque
æra dari voluit: quia pro salute impera-
toris hostium telis se non obtulissent^g.
Celtiberi verò nefas esse duxerunt prælio
superesse, cum is occidisset, pro cuius sa-
lute spiritum deuouissent^h. Cuius con-
ditionis homines fuisse apud Gallos,
quos illi Soldurios appellabant, refert
Cæsarⁱ. Porrò vsque adeo seuerè imperio
ducis pareri, eiusq; edicta obseruari
præcipitur, vt capitis poenam subeat, qui
rem a duce prohibitam fecerit^k, aut mã-
data eius nõ seruauerit, etiam si res bene
cesserit^k. Cuius disciplinae seuerissimi
custodes

LIBER TERTIVS.

custodes fuere Postumius, Tubertus &
Manlius Torquatus: quorum alter filiũ,
quia non suo iussu, sed sponte, præsidio
progressus hostes fuderat, victorè securi
feriri iussit. alter verò, cui Imperioso po-
stea cognomen fuit, filium, quòd prouo-
catus a Geminio Metio duce Tuscula-
norum, ad dimicandum contra edictum
patris descenderat, gloriosam victoriam,
& speciosa spolia referentè, in conspectu
exercitus virgis cæsum securi percussit. &
Manlius filius exercitu pro se aduersus
patrem seditionem parante, negauit tantì
esse quemquam, vt propter illum disci-
plina corrúperetur, & obtinuit vt ipsum
puniri pateretur^a. Vnde Paulus ait, disci-
plinã castrorũ antiquiorem Romanis^b
fuisse, quàm charitatem liberorum^b.
Nec minori seueritate Papyrius dictator
Q. Fabium magistrum equitum, quòd
cõtra eius imperium exercitum eduxif-
set: quãquam fufis Samnitibus in castra
redierat, neque virtute eius, neque suc-
cessu, neque nobilitate motus, nudatum,
virgisq; cæsum securi percussurus, apo-
pulo Rom. tribunisq; plebis, qui pro
eo intercedebant, constanter poposcit^c.
Perinde autè in eum militaris animad-
uersio

a Linius l. 4
et 8. Valer.
Max. l. 2. c. 7.
Gell. l. 9. c. 13
b in l. postli-
mum. §. fi-
lius quoque.
D. de capti. et
postl. reuers.

c Linius lib. 8
Val. Max. lib.
2. cap. 7.

DE IVRE ET OFF. BELL.

uersio fuit, qui extra ordinem etiam in prouocantem, cōtra imperium pugna-
set, aut classico reuocatus, tardius paruif-
set, quàm si ciuem aut socium iniuria af-
fecisset. Itaque Cyrus laudasse dicitur
militem, qui cūm hostem interfecturus
gladium eduxisset, classico receptui au-
dito ictus cohibuit, hostem quē dimisit.

DE EMANSORIBVS.

- 1 *Sine comœatu miles a signis abesse non potest.*
- 2 *Qui agmen excessit fustibus ceditur.*
- 3 *Emansor quis, & quomodo punitur.*
- 4 *Qui vallum transcendit.*
- 5 *Qui ad comœatus diem non redit.*

CAPVT XI.

IVre militari apud Romanos cautum fuit, ne miles sine comœatu* ab signis abeat, nēue prælio decedat, nēue locum relinquat, aut e castris fugiat, nēue decedat longius, sed explorato, & sub signis atque subsidiis positus, non modo in acie procedat, sed & lignatum aut populatū vadat, omnia denique, veluti si coram hoste cauta præuisaque essent. qui verò longius a tubæ auditu, nisi imperatoris aut tribuni iussu, extra munimenta abiif-
set, in

LIBER TERTIVS.

201

set, in eum militaris animaduersio erat: ne scilicet vagi milites solutiore cura obambulantes, in hostili loco temerè progressi cædibus essent & periculis obnoxij: tum etiam vt a rapina continerētur: unde qui agmen excessisset*, ex causa vel fustibus cædebatur, vel mutare militiam solet^a. Lysander Lacedæmonius egressum via quendam castigabat, cui dicenti ad nullius rei rapinam se ab agmine excessisse, respondit: Ne speciem quidem rapturi præbeas volo. Alexander Seuerus, si quis de via in alicuius possessionē deflexisset, eum fustibus cædi iubebat, & dum castigaretur, per præconem proclamari & edici: Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris. quod a Christianis aliquādo audiuerat. Pompeius verò missus in Siciliam legatus, cūm audiret milites in itinere faciundo sæpe euagari, vim quæ hominibus facere, & prædas auertere, eos qui temerè oberrabant, suppliciiis compescuit: a se autem missorum gladiis sigilla imposuit^b. Porrò qui diu vagatus sine comœatu ad castra regreditur, emansor^c dicitur: cuius crimē leuius est, quàm desertoris^c: vt erroris leuius est in seruo, quàm fugitiui^d. Examinantur autem

a l. 3. §. sed qui. D. de re milit.

b Plut. in apoph.
c l. 3. §. emansoris. D. de re milit.
d l. fugitiuus D. de verbor. sign.

DE IVRE ET OFF. BELL.

causæ emanationis, & cur, & vbi fuerit, & quid egerit, & datur venia valetudini, affectioni parentum & affinium, & si seruū fugientem persecutus est, vel si qua huiusmodi causa sit: sed & ignorantia adhuc disciplinam tyroni ignoscitur^a. Hostibus tamen imminentibus, qui in exploratione emanet, aut a fossato recedit, capite punitur^b, similiter & is qui vallum transcendit^{*}, aut per murum castra ingreditur^c. muri enim sacrosancti semper habiti fuerunt^d. Is quoque qui comteatu^{*} accepto ad diem comteatus non rediit, perinde in eum statuendum Modestinus respondit, ac si emanasset, vel deseruisset pro numero temporis: facta prius copia dicendi, num fortè casibus quibusdam detentus esset, propter quos venia dignus videatur^e. Vsq; adeo verò odiosum fuit a signis abesse, vt miles qui in comteatu agit, non videatur reipub. causa abesse, vt Vlpianus respondit^f: si pūta vagetur, aut domi suæ ocietur, vt Iabolenus sensit^g. nam vt Vlpianus ait^h: Ij tantum reipub. causa abesse intelliguntur, qui non sui commodi causa, sed coacti absunt, at comteatum quāparcissimè dari debere militibus, alio loco diximus.

a l. qui cum, in fin. D. de re milit.

b l. 3. §. si qui. D. de re milit.

c l. 3. §. in bello. D. de re milit.

d §. sancte. inst. de rer. diuis.

e l. 3. §. si ad diem. l. qui comteatus. D. de re milit.

f in l. 1. D. de re milit.

g in l. milit. D. ex quibus caus. maio.

h in l. reipub. D. ex quibus caus. maio.

i §. de offic. tribuni.

LIBER TERTIVS. 202
DE DESERTORIBVS.

- 1 Desertor quis & quomodo punitur.
- 2 Qui desertorem occultant.
- 3 Desertor restitutus non accipit stipendia temporis quo in desertione fuit.
- 4 Qui filium militia subtraxit.

CAPVT XII.

Desertor^{*} in iure dicitur, qui per longum tempus vagatus reducit^a. Semel autem militiae ascriptus, nisi debite missus, eam deserere non poterat: quod grauissimum crimē habitum fuit. non tamen omnes desertores similiter puniendi sunt. nam habetur ordinis, & stipendiorum ratio, & anteaetæ vitæ. refert etiam num solus, vel cum pluribus, semel, aut iterū quis deseruerit. aliudue crimen desertioni adiunxerit. item temporis ratio habetur. nam qui in pace deseruit, eques gradu pellendus est, & pedes militiam mutat. in bello idē admissum, capitale est^b. Grauius quoque in eo statutum fuit, qui post desertionem in aliam militiam se dedit, legiue passus sit^c. Imperatores verò permiserunt cuilibet desertorem opprimere^d. quod Leo imperator ita restrinxit, si inuentus restiterit^e.

a l. desertor. §. desertor. D. de re milit.

b l. nō omnes. D. de re milit.

c l. qui cum uno. §. qui post. D. de re milit.

d in l. vit. C. quād. lic. vn. sine iud.

e l. 2. C. de desert. lib. 12.

DE IVRE ET OFF. BELL.

Defunctorum autem in desertione bona publicantur^a. Neque solum ipsi desertores puniendi sunt, sed etiam ij qui eos occultant*. item iudex, qui gratia, 2 vel dissimulatione poenam desertori irrogare neglexit^b. qui vero desertorem prodit, praemio afficitur^c. desertori tamen qui se obtulit, indulgeri solet^d. nisi forte quis post quinquennium se obtulerit, qui deportari iubetur^e. Et quamuis desertor* ex indulgentia fuerit restitutus, 3 non tamen stipendia eius temporis, quo in desertione fuerit, exigere poterit^f. Non minus grauiter quam in desertore, statutum est in eum, qui filium suum militiae subtraxisset*. nam si id belli tempore 4 fecisset, exilio & parte bonorum multabatur: si in pace, fustibus caedi iubebatur, & requisitus iuuenis in deteriore militiam dabatur. & qui filium debilitauit delectu indicto, vt inhabilis militiae esset, deportari ex rescripto D. Traiani solet^g. Caesar autem cum conueniret, in ceteris seditiosorum & desertorum acerrimus inquisitor & punitor dicitur fuisse maximus. & Aufidium Cassium memoriae proditum est, nouo exemplo multis desertoribus manus detruncasse & pedes, asferens

^a l. defunctorum, C. de re milit. lib. 12.

^b l. i. C. de deserto. lib. 12

^c d. l. i.

^d l. no omnes.

^e qui in desertione. l. qui cum vno.

^f edictum. D. de remil.

^g l. milites agrum. in fin.

D. de remil.

fl. cu allega.

sis. C. de re milit. lib. 12.

l. pena. D. de re milit.

l. qui cum vno. §. filius.

D. de remil.

ferens maiori disciplinae fore miserabiliter criminolum viuere, quam occidere.

No.

DE TRANSEVGIS ET PRODITORIBVS.

- 1 In transfugas acerrimè animaduersum.
- 2 Qui cum potest redire, & non redit, pro transfuga habetur.
- 3 Exploratores quomodo puniendi.
- 4 Arcana consilia non sunt euulganda.
- 5 Speculatores hostium.
- 6 An sit nobili viro dignum speculatorem esse.
- 7 Minimè tutum per fugis credere.

CAPVT XIII.

IN transfugas*, velut maiore crimine obnoxios, & patriae ac ciuium proditores, acerrimè semper animaduersum fuit, & venia indigni fuere. nam vt Paulus ait: Transfuga, qui malo consilio & proditoris animo patriam reliquit, hostium numero habendus est, & capite punitur^b. & vbicunque inuentus, quasi hostis interfici potest^c: ac legis Iuliae maiestatis reus est^d. torqueri quoque, & ad bestias, vel in furcam eodemnari potest, quamuis milites nihil eorum patiatur^e.

^a in l. post. minimum. §. transfuga. D. de capt. & post. reuif.

^b l. procores. D. de re milit.

^c l. 3. §. ult. D. ad l. Corn. de sica.

^d l. 2. D. ad l. Iul. ma.

^e l. 3. §. si quis. D. de re milit.

buqa

c 5 Is etiam,

Is etiam, qui volens transfugere deprehensus est, capite punitur^a. Itaque Fulvium senatoris filium ad Catilinam proficiscētem retractum ex itinere iussit parrens necari^b. P. autem Scipio Africanus, alioquin mitissimi ingenij, in perfugas & fugitivos acerbus fuit: si quidē devicta Carthagine ad firmandam disciplinam militarem, ex Romanis, qui rupto imperio ad hostes transfugerant, in crucem efferi, nominis verò Latini securi percuti iussit^c. & posterior Africanus transfugas bestiis obiecit^d, Paulus Æmilius elephantis. M. Marcellus Leontinis captis, ad duo millia transfugarum securi percussit^e. Meritum verò Suffetium proditoris reū, quadrigis in diuersum actis discerptum fuisse legimus^f. Et cœclxx. perfugæ, qui ad Annibalem transfugerant, recepti a Q. Fabio Romam missi, virgis in comitio cæsi omnes, ac de saxo deiecti sunt^g. Idem tamē Fabius Maxim. mitius agens, illorum qui contra religionem iurisiurandi transfugerant, dextras amputari mandauit: vt trunca præ se brachia gestantes, defectionis metum reliquis inijcerent, & ceteris, ne idem cōmittere auderent, documēto essent^h.

Apud

^a Idesertorē. §. is qui ad hostes. D. de re milit.

^b Sallust. in coniurat. Catil.

^c Liv. lib. 30. Vd. orax. l. 2. ca. 7. d. Val. Max. lib. 2. cap. 7.

^e Liv. lib. 24

^f Liv. lib. 2.

^g Liv. lib. 24.

^h Val. Max. lib. 2. cap. 7.

Apud Athenienses verò proditoris reū sepelire nefas fuit. eumque cum tota posteritate inter infames referebant: & cadavera eorum extra fines patriæ deportari iusserunt^b. ei tamen, qui transfugit, & postea multos hostes apprehendit, & transfugas demonstraverit, posse parci D. Hadrianus rescripsit^c. Habetur etiam

2 pro transfugis, qui cūm posset redire, non rediit^d. Et quidem ab hostibus remissi milites, non aliter restituendi sunt, quàm si constiterit eos captos fuisse, nō transfugisse^e. Porro exploratores^f, qui secreta hostibus nunciant, proditorum loco habentur, & capitis poenas luunt^f: & viui exuri, aut furca suspendi solent^g. Apud Carthaginenses verò quodā potentissimo ea tempestate Pœnorū proditoris damnato, quod odio Hannonis ducis belli Græcis litteris Dionysio tyranno aduentum exercitus, & segnitiam ducis prænucciaffet, S. C. factum est, ne quis postea Carthaginensis aut Græcis litteris, aut Græco sermoni studeret: ne aut loqui cum hoste, aut scribere sine interprete posset^h. Neque solum pœna digni fuerunt, qui hostibus secreta nunciarent: sed etiam ij, qui apud suos ea euulgarent.

^a Plut. in vita de Rhet. b Plut. de sera inia. yin. c l. nō omnes in fin. D. de re milit.

^d l. non omnes. §. qui captus. D. de re mil.

^e l. nō omnes. §. a barbaris. cū. §. seq. D. de re milit.

^f l. omne. §. exploratores. D. de re milit. reg. H. sp. l. 2. tit. 28. par. 2. & Reg. l. 24. tit. 21. par. 2.

^g l. si quis aliquid ex metallo. §. transfuga. l. aut damnum. §. hostes. D. de poenis.

^h Justin. l. 20.

DE IVRE ET OFF. BELL.

garent*. Itaque apud Ægyptios lege mi- 4
litari cautum fuit, vt qui ducis cōsilium
palam fecisset, lingua multaretur^a. Perse
verò veteri eorum disciplina arcana regū
vitę periculo custodiri sanxerūt^b. Et me-
morix proditum est, multis seculis P.
conscriptorum arcana consilia a nemine
senatorum fuisse euulgata. Itaque Q. Fa-
bius Max. quòd de bello Punico indicē-
do, de quo secreto in curia actum erat, P.
Crasso narrauit, quamuis per imprudē-
tiam, memor eum triennio ante quęsto-
rem factum, ignarusque nondum a cen-
soribus in ordinem senatorum allectum,
vehementer a cōsulibus obiurgatus fuit.
Nunquam enim, vt ait Val. Max^c. taci-
turnitatem, optimum ac tutissimum re-
rum administrandarum vinculum, labe-
factari volebant. Sicque cū Asiæ rex
Eumenes amantissimus Romanorū bel-
lum a Perse aduersus populum Roman.
comparari senatui nunciasset, non ante
sciri potuit, quid aut ille locutus esset,
aut patres respondissent, quā Perse
captum cognitum esset^d. Prudēter verò
Cecilius Metellus tribuno militum per-
cunctanti quid esset factur^{us}: Si eius, in-
quit, rei scirem mihi tunicam consciam,

exutam

LIBER TERTIVS.

205

exutam in ignem conijcerem. indicans
ducū consilia non esse euulganda. Porrò
proditoribus annumerari possunt, qui
ad hostes tela armæ deferunt: quod ca-
pitale est, bonis eorum publicatis^a. Et
Paulus respondit, ferrum hostibus ve-
nundare sine capitis periculo nō licere^b.
qui verò operam dabant, vt barbari Ro-
manos deprædarentur, & prædam cum
hostibus diuidebant, viui exuri solent^c.
5 Ceterum hostiū speculatores* apud nos
forte deprehensos, non tanto odio di-
gnos esse, quanto ij qui ad hostes trans-
fugiunt, & secreta hostibus nunciant, ra-
tio ipsa satis indicat, quippe qui nulla
perfidia notantur. Vnde speculator qui-
dam Carthaginiensis, qui per biennium
fefellerat, Romæ deprehensus, præcis
tantum manibus dimissus est^d. Solet hic
6 quæri, an sit nobili viro dignum* specu-
latorem esse, & explorare hostium con-
silia & facta. Et certè ex professo hanc
artem exercere mercedis gratia, nō puto
viro nobili honori esse, neq; citra igno-
minix notam licere: vt colligere licet ex
iis quę de nobilibus latè tradit Tiraquel-
lus. Si quis verò amore reipub. & pro sa-
lute communi & publica hoc faciat, non

solum

^a Diod. Sicul.
lib. 2.

^b Q. Curt.
lib. 4.

^c lib. 2, c. 2.

^d Val. Max.
lib. 2, cap. 2.

^a l. 1. C. qua
res expor. non
d. b. l. 4. D. ad
l. Tul. ma.
^b l. cotem. D.
de public.

^c l. is qui. C.
de remil. l. 12

^d Liv. lib. 22

DE IVRE ET OFF. BELL.

solum nō indignum viro nobili, sed etiā maximē gloriosum iudico. nam & Dominus pręcepit Moyſi profiſcenti cum Iſraēlitis in terram promiſſionis, vt pręmitteret ſingulos de ſingulis tribubus ex pręcipuis in terram Chanaā, qui cōſiderarent, qualis quantaque eſſet, & vtrum fortis populus, an infirmus, pauci numero, an plures, ipſa terra bona, an mala, vrbes munitę, nec ne, ceteraque omnia explorarent^a. Et Iofue duos exploratores miſit in urbem Iericho, antequam eam oppugnaret^b. Itaq; Sex. Tarquinius, ſimulata patris ſæuitia & odio Gabios profugit: quo aſtu dux ab illis electus, vno aut altero pręlio proſperē regeſta, cūm vniuerſa res Gabina illi credita eſſet, ſublatis de medio primoribus ciuitatis, ſine certamine oppidum patri, qui illud oppugnabat, in manus tradidit^c. Et Zopyrus homo nobilis, Darij Perſarum regis amicus, cūm videret regē longa obſidione Babylonis deſeſſum, & difficilem admodū expugnationem fore, truncatis ſibi ipſi naſo & auribus, lacero corpore ad Babylonios transfugit, ſimulās ſe a Darij tam ſcēdē cęſum, quare credita benignē ab hoſtibus exceptus,

turmis

^a Num. 13.

^b Iofu. cap. 2

^c Liu. lib. 2.

LIBER TERTIVS. 206

turmisequitum pręfectus, vno aut altero pręlio re bene geſta, tandē dux totius exercitus conſtitutus, urbem atque exercitum Darij tradidit^a. Araspa quoque nobiliſſimus Medus, ex Cyri comitibus, iuſſu eius ad Aſſirium regem transfugit, & exploratis hoſtium copiis & conſiliis ad Cyrum reuerſus, in publica concione ab eo laudatus eſt^b. Quibus etiam exemplis docemur, quamminimē tutum ſit 7 perſugis credere^{*}, quibus certē, etiam ſi ſine dolo & fraude ad nos profugiant, & ſuos prodant, non multum fidei habendum erit. quomodo enim ſperari poteſt in alienos fidū fore, qui in ſuos perfidus exiſtit? Itaque Antigonus dicere ſolet, ſe proditores amare dū proderēt, vbi verò prodidiſſent, eos omni odio perſequi. quò ſpectat Auguſti dictum: Proditionem amo, proditorem non laudo^c. Et c^e Plut. in a. facete Philippus Macedo, quāquam de-^{pop.} cepto hoſte ſemper gauderet, conquarenti cuidam, quòd milites eum proditorem vocarent, eo quòd patriam Philippo prodidiſſet: Noli mirari, inquit, hebetes enim ingenio ſunt Macedones, & agreſtes admodum, vtpote qui ſcaphā ſcapham vocant: his verbis docens, proditores

^a Iuſtin. lib. 8

^b Xen. in pad. Cyri l. 6

^c Plut. in a. pop.

a 5. de insid.
& fraud. ho-
stib.

DE IVRE ET OFF. BELL.

ditores omnibus ludibrio esse debere. Romanis certè veteribus illis, insitum fuit Romanis, vt ipsi dicebant, artibus, id est, virtute, opere, armis potius vincere, quàm aliena iniquitate, vt alio loco ostendimus.^a

DE SEDITIOSIS.

- 1 *Intestina seditioes perniciosæ.*
- 2 *In seditiosos acriter animaduersum.*
- 3 *Non temerè experiendum imperium.*
- 4 *Luxus & licentia maxime fouent seditioes.*
- 5 *Seditio mira dexteritate sedata.*
- 6 *Aliter in bello, aliter in pace agendum.*
- 7 *Prius lenienda seditio, quàm in auctores animaduertatur.*
- 8 *Quomodo compescatur seditio.*

CAPVT XIII.

Quàm perniciosæ sint* intestinae diffentiones, disertè Menenius Agrippa orator, ad populum, qui in sacrum môtém secesserat, apologo suo de membrorum humani corporis diffentione, ostendit^b: & Scylurus fasce suo hastarû, quem filiis suis, quos octoginta habebat, confringendum exhibuit. Etenim haud pauciores exercitus discordia & seditio-
ne, pro-

b *Linium l. 2*

LIBER TERTIVS.

215

cogitabundus ciuitatem obambulauit, & familiari suo miranti, querètiq; causam: Vt vobis omnibus liceat potare, & animo esse ocioso, respòdit^a. Prudenter quoque Cambyfes Cyri pater, interrogatus quonam pacto vrbes optimè custodirentur, respondit: Si custodes nunquam sibi satis cautum ab hoste esse arbitrarentur. Solent etiam militum custodia committi captiui*, qui si custodia eorum euaserint, pro modo culpæ castigantur, aut militiam mutant^b. exquirèdum tamen esse, an nimia negligentia militum euaserint, an casu D. Hadrianus rescripsit.^c

a *Plut. in a-
popb.*

b *l. miles. l.
vlt. D. de cu-
stod. reo.*

c *d. l. miles.*

DE EO QVI ARCEM, VEL OP- PIDVM, CVIVS PRÆSIDIO IMPO- fitus est, amittit, vel hostibus dedit.

- 1 *Qui arcem nõ tenuit, læsa maiestatis reus.*
- 2 *Pro arcis defensione mors recusanda non est.*
- 3 *Si præfecto arcis ab hoste capta nulla culpa imputari possit, an puniri debeat.*
- 4 *Præfectus quando non teneatur arcem defendere.*
- 5 *Arci male munita præfectus.*
- 6 *Vix est vt citra ignominiam arx hosti tradatur.*

c

7

Bona

DE IVRE ET OFF. BELL.

- 7 *Boni ne an mali plus adferat reip. arcis
exstructio.*
8 *Extraneis non facile accessus ad arcem cō-
cedi debet.*

CAPVT XVIII.

SI serui dominis periculo capitis cu-
stodiam domus, tam a domesticis,
quàm ab extraneis præstare coguntur^a:
quanto magis illi, quibus custodia arcis
vel oppidi, & publica salus commissa est:
pro qua tuenda nullum periculum, nul-
los cruciatus, nec mortē denique ipsam
quisquam recusare debet: quare exactis-
sima diligētia præstari debet in arcis cu-
stodia^b. Itaque lege Iulia maiestatis tene-
tur^c, qui arcem non tenuit, aut castra ho-
stibus concessit^e. Itaque L. Rupilius cō-
sul eo bello, quod cum fugitiuis gessit in
Sicilia, Q. Fabium generum suum, quia
negligentia Tauritanam arcem amiserat,
prouincia iussit excedere^d. C. Cotta P.
Aurelium Pecuniolā sanguine sibi iun-
ctum, quem Liparitanæ obsidioni, ipse
ad auspicia repetenda Messanam transi-
turus, præfecerat, virgis cæsum gregalis
militiæ munere inter pedites fungi cō-
git, quòd eius culpa agger incensus, &
pæne

^a l. 1. in prin.
D. ad S. C.
Syllan.

^b argumento
l. 1. §. quia
sciendū. D. de
præf. vigil.
^c l. 3. D. ad l.
Iul. maiest.

^d Val. Max.
lib. 2. cap. 7.

LIBER TERTIVS. 216

pæne castra fuerant capta^a. M. Antonius,
cùm agger ab hostibus incensus esset, ex
his qui in opere fuerant, duarum cohortium
legiones decimauit, & in singulos
decuriones animaduertit, legatum cum
ignominia dimisit, reliquis ex legione
hordeum dari iussit^b. T. Turpilius Syl-
lanus Vaccæ oppidi præfectus, quòd v-
nus ex omnibus profugisset, omnibus
suis militibus, qui in præsidio erant, per
fraudem obruncatis, iussus a Metello
causam dicere, postquam se parum ex-
purgat, cōdemnatus, verberatusque pœ-
nas capite soluit^c. Q. Cincinnatus dicta-
tor, eo tempore, quo deuicti Æqui, & sub-
iugum missi, L. Munitium, quem ab ob-
sidione hostium liberauerat, cōsulatum
deponere cōegit, & omnium rerū prædā
suo tantum militi dedit, indignum enim
maximo imperio credidit, quem nō sua
virtus, sed fossa vallumque tutum præsti-
terat, cuique verecundia non fuerat, ar-
ma Romana metu trepida clausis portis
contineri^d. Porrò Alexander Macedo
quendam castelli custodiæ præpositum
ob desertam stationem nece multauit. &
Carthaginenses, cùm Mamertini a Ro-
manis præsidium accepissent, Carthagi-
nensium

^a Val. Max.
lib. 2. cap. 7.

^b Appian. in
bell. Parth.

^c Sallust. in
bel. lugurt.

^d Liv. lib. 3.

a Polyb. l. i.
Hist.

b Plat. in a.
popl.

DE IVRE ET OFF. BELL.
niensium præsidio expulso, præfectum præsidij, quòd formidine atque ignavia arcem amisisset, cruci affixerunt^a. Verissimè certè Alexander audiens Aornum, saxum in India, natura loci inexpugnabilem esse, sed a formiduloso homine teneri: Hoc facit, inquit, vt locus iste iam facilis captu sit^b. Et præclare Lacedæmonius quidam nobilis, Philippo minitanti multis se prohibiturum, nisi ciuitas sibi traderetur: Num, inquit, & pro patria mori prohibebis? Fortiter quoque & prudenter L. Pinarius Ænæ in Sicilia præfectus præsidij, quod in arce erat. nam Ænensium principibus, qui de prodicione præsidij pacti erant cū Himilcone, cū nulla occasio fraudis pateret, propalam agentibus urbem, arcemque suæ potestatis esse debere, & clauas portarū sibi reddi cōtendentibus, eo quòd liberi in societatem, nō serui in custodiam traditi essent Romanis: ita Pinarius respondit: Se in præsidio impositum esse ab imperatore suo, clauasque portarum & custodiam arcis ab eo accepisse, quam nec suo, nec Ænensium arbitrio haberet, sed eius qui commisisset, præsidio excedere apud Romanos capitale esse, & ne libero-

liberorum etiam suorum causa parentes sanxisse. consulem Marcellū haud procul esse: ad eum mitterēt legatos, cuius iuris atque arbitrij esset. Ænensibus verò negantibus se missuros, testatibus si verbis nihil agerent, vindictam aliquam libertatis suę quęsituros: Pinnarius saltem populi consilium sibi dari postulauit, vt sciret vtrum paucorum ea denunciata, an vniuersæ ciuitatis essent, & consensu eorum concione in posterum diem indicta, & vna omnibus clauas reddi iubentibus, cunctantiq̄ue & differenti ferociter minitantibus: tum præfectus, cū nihil proficeret toga, signum, vt conuenerat, militibus dedit, a quibus Ænenses impetu factò miserè trucidati sunt: & Ænna hoc facinore retēta est. Marcellus factum non improbauit, & prædam Ænensium militibus concessit: ratus timore deterritos temperaturos a prodicione præsidiorum Siculos^a. Et hæc certè, quæ hæcenus dicta sunt, conueniunt iis, quæ cōstitutionibus regni Hispaniæ statuta sunt, quibus cautum est, non debere quem² mortem recusare* pro arcis defensione, pro qua tuēda fortiter se quilibet gerere debet, etiam contra patrem, filium vel quondam

a Liu. l. 24.

DE IVRE ET OFF. BELL.

quondam dominum : neque tanti quis
facere debet mortem vel quodcunque
periculum, quæ sunt transitoria, quam
infamiam, quæ illi, posterisque suis in
perpetuum inuritur, si honori suo non
satisfecerit^a. & quidem necessitate famis
cogente, potius filium comedere debet,
quam hosti arcem dedat iniussu Domini^b,
neque excusabitur si dedat arcem, ex eo
fortè quòd hostes minitentur mortem
vuxori, aut liberis, aut quibusvis aliis^c. fa-
lus enim reip. charitati liberorum præ-
ferri debet^d. Itaque Alphonsus Perez
Gusmannus, post semestrem Tarifæ ob-
sersionem, hostibus, nequicquam omni-
bus tentatis, minitantibus, nisi oppidum
dederetur, filium se illius, quem apud se
habebat interfecturum : respōdit, filium
patriæ, neque eum immortalè genuisse,
quo se orbari, si fors ita ferret, quam præ-
sidio decedere, & fidem frangere sibi po-
tius esse. illud enim fieri vel cum sua glo-
ria posse, hoc sine suo dedecore ac scele-
re non posse, atque ita filium in cōspectu
suo ab hoste nefario scelere necari passus
est. Et quidem huius disciplinæ tam se-
veri censores fuere Hispani: vt ex eorum
constitutionibus præfectus arcis, etiam
alio

^a Reg. lib. 12
tit. 18. par. 2.

^b Reg. lib. 7.
tit. 17. par. 2.

facit l. 1. et 2
C. de patr.
qui filios dist.

^c Reg. l. 6. et
12. tit. 18.

par. 2. l. ult.

tit. 21. par. 2.
l. 2. tit. 2. par.

7.

^d l. postlimi-
nium. § filius

quoque. D. de
capt. et post.
reuer.

LIBER TERTIVS.

218

alio ex iusta causa substituto, qui arcem
hostibus tradidit, nihilominus sit reus
criminis læsæ maiestatis^a. Porro cū a
iusticia alienum sit quem sine culpa pu-
niri, & qui culpa vacat, etiam a poena li-
ber esse debeat^b: si præfecto arcis fortè ab
hostibus captæ, vel iis deditæ nulla om-
nino culpa aut negligētia imputari pos-
sit^c, eum etiam a poena securum esse de-
bere æquitas suadet^c. cuius rei etiam a
veteribus rationem habitā fuisse indicat
certamen de M. Livio præfecto arcis Ta-
rentinæ, aliis sententiis suis notantibus
præfectum, quòd eius socordia Tarētum
proditum hosti esset, aliis præmia decer-
nentibus, quòd per quinquennium arcē
tutus esset, maximeque vnus eius o-
pera receptum Tarentum esset: mediis
ad censores, non ad senatum notionem
de eo pertinere dicētibus^d. Et L. Attilio
præfecto præsidij Locrensis, cū videret
deditionem a ciuibus ad Pœnos factam
impedire non posse, vitio datum nō fuit,
quod se cum militibus Romanis, qui cū
eo erant, vt eos crudelitati hostiū eripe-
ret, & reipubl. incolumes seruaret, Rhe-
gium deuehi passus est^e. Itaque qui ne-
cessitate coactus, quam ne dij quidem, vt
quodam

^a Reg. l. 1. et
6. tit. 28. p. 2.

^b l. sancimus.
C. de penis. c.
sine culpa de
reg. iur.

^c facit l. mi-
lites. l. ult. D.
de cust. reor.

^d Liu. l. 27.

^e Liu. l. 24.

a c. ult. de
fen. sin. cul.
non amit. &
ibi, Alvaro et
alij Gloss. &
Bald. in c. 1.
in prin. dict.
rit.
b de exemp.
illust. viro.
lib. 7. cap. 6.
c Matth. de
Afflic. ad co-
stit. reg. que
incipit dubi-
tationem.
d Ioan. Imol.
concl. 34.
Decius con.
600. nu. 13.
Panor. conc. 3
nu. 5. lib. 1.
e Hieron.
Grat. conc. 5.
& concl. 51.
lib. 1.
f c. 1. qual.
dom. et propr.
& ibi Alua-
ro, & alij in
c. 1. §. Domi-
no cōminte,
et ibi Bald. et
alij tit. si de
feu. sue. cōtr.
int. dom. &
agn.
g in addit. ad
con. dec. 604.

DE IVRE ET OFF. BELL.

quodam loco ait Liuius, superare pos-
sunt, omni humana ope destitutus, arcē
hosti tradit, cum nullo supplicio dignū
esse existimo. nam qui facit quod potuit,
legem impleuit. & vasallus non tenetur
fidelitatem præstare domino, nisi quate-
nus facere potest^a. impossibilium enim
nulla est obligatio. Vnde eos qui neces-
sitate coacti Schorā arcem a Turcis ob-
fessam iisdem dederant, Venetias re-
uersos in nullam reprehensionem venisse
refert Egnatius^b. intelligebat enim sena-
tus, quanta vis esset necessitatis, cui nulla
virtus potest resistere. hinc plerique exi-
stimant ciuitatem, quæ iusto præsidio ca-
ret, excusari a crimine læsæ maiestatis, si
hosti dedatur^c: præsertim si non mitta-
tur subsidium^d: & præfectum arcis non
teneri arcem defendere^e, si rex ea quæ ad
defensionem sunt necessaria, non suppe-
ditet^e. Quò facit quod vasallus non te-
netur domino seruitia præstare, nec eum
recognoscere, quoties derelinquit vasal-
lum in necessitate^f. & Carolus Moli-
neus^g tradit, quod antiqui reges Gallix,
urbibus, quas defendere non poterant,
permittebant se hostibus dedere. Itaque
existimo præfectum arcis fortè male mu-
nita,

LIBER TERTIVS.

5 nita^{*}, omni ope humana & spe subsidij
destitutum, quiq̄ vim hostium ferre
non possit, pacto vel quocunque modo
sibi, & præsidio posse consulere, & arcem
relinquere, præsertim cum omnibus ne-
quicquam tentatis, arcem æquè in pote-
statem hostium venturam fuisse constet.
non enim expectandum est id, cuius e-
uentus nihil operari potest^a. Quò facit
quod debitor speciei etiam in mora cō-
stitutus, non tenetur de interitu rei, quæ
æquè apud creditorem erat peritura^b.
non tenebitur ergo arcis præfectus se
præsidiumq̄; indubitatè morti obijcere,
qua non tam rempub. seruat, quàm pro-
dit. Vnde Callicratidas Lacedæmoniorū
dux meritò culpatus fuit, qui classis,
quàm priuatæ gloriæ iacturā facere ma-
luit: & Cleombrotus, qui inuidiam ti-
mens, temerè cum Epaminonda cōstixit,
& Lacedæmoniorū opes euertit^c. magni
enim viri, vt inquit Q. Curtius, magis
est contemnere mortem, quàm odisse vi-
tam. & ita quidem moriendum esse pro
patria docet Cicero^d, si morte nostra pa-
trix profuturi sumus. Quacunque itaq;
ratione omnino salutis reipubl. & patriæ
consulendum erit, siue deditione, siue

a l. stipulatio.
§. diuus. D.
de leg. nom.
caus.
b l. si plures.
D. de pos. l. il-
lā. D. de peti-
hered. l. quod
te, & ibi in-
ter pp. D. si
cert. petat.

c Cicer. off.
lib. 1.

d offic. lib. 1.

DE IVRE ET OFF. BELL.

morte, si opus sit. vir enim fortis nihil sua, omnia pro communi vtilitate facere debet, vt alio loco ostēdimus^a. His adde quod ex cōstitutionibus regni Hispaniæ, quæ alioqui satis seuerę sunt, is qui mandato regis arcis male cōstructæ, & immunitæ, ita vt defendi non possit, præfectus fuerit, idque regi indicauerit, nō incidit in crimen læsæ maiestatis, si hostis vi, & sine culpa præfecti arce potiatur^b. Potest quoque præfectus arcis ex hac causâ, reddita ratione, cur defendi non possit, etiã non expectato hostium impetu, si forte rex non miserit successorem, arcem deserere, secundum normam iisdem cōstitutionib. præscriptam: si puta ipse præfectus noluerit suscipere defensionē arcis^c. Ceterum vt vt sit, non nisi magno iudicio ad arcis, vel oppidi custodiam quis accedere debet, & ita se gerere, vt si fortè quid aduersi contingat, & necessitate ad deditiōnem compellatur: vt non tã videatur id metu mortis fecisse, quàm vt se suosque reipubl. conseruaret, & ex arce mox omnino futura hostium, saltē præsidium reipubl. eriperet. & certè vt maximè viri fortis officio functus sit, tamen vix est, vt citra ignominia notam arcem

^b Reg. lib. 4.
c. 6. tit. 18.
par. 2.

^c Reg. l. 20.
tit. 18. par. 2.

STROM

23

LIBER TERTIVS.

220

6 arcem tradat*. nam si turpe apud veteres habitum fuit, militem vnum in potestatem hostium venire, vt superius ostendimus^a: quid de præfecto dicemus, qui præsidio impositus & iureiurando ad defensionem arcis se astrinxit. Nihilominus subeunda erit potius hæc ignominia, si ita reipubl. expediat, quàm nequicquam defendendo, & se suosque dedēdo ad necem, patriam deserere, ac prodere: vt alio loco diximus^b. Sed & aliæ sunt partes præfecti, aliæ militis: hic fortiter pugnare, ille quod reipubl. expedit curare debet. Porro non mediocris disceptationis fuit inter eos, qui de republ. scripserunt, boni ne an mali plus adferat reipubl. arcis exstructio*. & quamuis pleriq; inutilem & periculosam esse arcem in optima rep. existiment, Roma tamē a Gallis capta præsidio Capitolij recuperata fuit: & Æna oppidum, de qua superius diximus, arcis & præsidij beneficio seruata fuit. Multas itaque puto posse existere causas, ex quibus utilis, imo necessaria sit arcis cōstructio: tam ad hostium impetum excipiendum, quàm ad ciues in pace conseruandos. Quod reliquū est, arcis præfectos monitos velim, ne facile

^a c. de iis qui
in acie loco
cedunt. 5.

^b supra. de
off. bel. lib. 2.

extra-

DE IVRE ET OFF. BELL.

extraneis*, præsertim fortibus viris, & principibus, aditum in arcem præbeant, memores cõsilij Pyrrhi Epirotarum regis: qui cùm Athenas venisset, & in arcẽ Palladis deductus esset, natura & arte munitissimã, quam magna admiratione contempluserat; monuit principes ciuitatis, qui eum comitabantur, ne in posterum vlli regum potestatem facerent amplius arcem ingrediendi, ne opportunitatem præsidij nactus quispiam eam inuaderet: quod consilium gratum fuit Atheniensibus.

DE FVRTIS ET ALIIS QVIBVS-
DAM DELICTIS MILITARIBVS.

- 1 *Milites in furto deprehensi quomodo puniendi.*
- 2 *Tribuni quale insurandum exigere solent.*
- 3 *Non licuit longius a tuba auditu discedere.*
- 4 *Commilitonem gladio ferire capitale.*
- 5 *Dare se militem, cui nõ licet graue crimẽ.*
- 6 *Qui se pro milite gerit punitur.*
- 7 *Qui se pro ciue gerit punitur.*

CAPVT XIX.

Non aliã ob causam, vt est apud Platonem de rep. homo in lupum conuersus

LIBER TERTIVS.

221

uersus fuisse a poëtis fingitur, quàm quòd rapinis & furtis dediti, hominem & humanitatem prorsus exuisse videantur, sintq; iam non tam reipsa homines, quàm nomine. ideoque grauibus poenis coercendi sunt: & quamuis nulla poena corporalis ob furtum, iure ciuili inter ciues statuta sit: solent tamẽ imperatores, ad firmandam disciplinam militarem, a militibus in furto deprehensis seueriores poenas exigere*. Itaque Tiberius militem prætorianum, ob surreptum e viridario pauonem, capite puniuit a. Aufidius Cassius milites, qui prouincialibus vim aut damnum inferrent, in crucem sustulit: extantque in hanc rem innumera veterum imperatorum exempla. Paulus verò I. C. militem in furto balneario deprehensum, ignominia mittendum respondit. Solent autem tribuni, b in l. vlt. D. de furt. bal. vbi castra metata essent*, ab omnibus liberis & seruis, qui in castris erant, iusiurandum exigere, se nihil e castris furto abluros, & si quis quid inuenisset, id ad tribunos allaturum c. eiusque iurisiurandi formulam refert Gell d. & vt a rapina cõtinerentur milites, non licuit longius a tuba auditu*, nisi imperatoris aut tribuni iussu,

a Suetonius, in Tiberio.

b in l. vlt. D. de furt. bal.

c Polybius de Rom. castr. d lib. 16. c. 4

ni iussu, extra munimenta abire, neque
 agmē excedere: qua de re alibi diximus^a.
 M. Cato in furto comprehensis inter cō-
 militones dextras debere præcidi cēsuit.
 Modestinus eum, qui arma aliena surri-
 puit, gradu militiē pellendum respōdit^b.
 Et sedulò olim cauebatur, vt maximum
 militum vinculum putarēt singulorum
 amorem, velut inexplicabilem nexum:
 vnde etiam commilitonem gladio ferire
 * capitale fuit: qui autem lapide vulne-
 rasset, militia reijciebatur^c. Præterea mi-
 les honoris sui prodigus, qui pecunia
 transigit cum mœcho vxoris suæ, sacra-
 mento soluitur, & deportatur^d. Graue
 quoque crimen habetur, dare se militē^e 5
 cui non licet: & augetur, vt in ceteris de-
 lictis, dignitate, gradu, specie militiæ^e.
 Qui autem pro milite se gerit^f, cum mi- 6
 les non sit, punitur pœna falsi^g. Quò spe-
 ctat lex a Crasso & Scæuola consl. lata:
 ne scilicet quis, qui ciuis^h non est, pro 7
 ciue se gerat g: isque peregrinitatis reus
 dicebatur^h. Est autem pœna falsi depor-
 tatio, cum publicatione bonorumⁱ.

b in l. 3. §. qui aliena. D. de re milit.

c l. omne. §. si quis. D. de re milit.

d l. miles. D. ad l. l. de a. d. l.

e l. 2. D. de re milit.

f l. eos in fine. D. ad l. Cor. de falsis.

g Cicero off. lib. 3.

h Tranquil. in Claud.

i l. 1. D. ad l. Cor. de fals.

DE PRAEMIIS MILITVM.

1 Respubl. optimè gubernatur pœna & praemio.

2 Militi-

- 2 Milites premiis excitandi.
- 3 Multa premia militibus proposita.
- 4 Optima spolia qua.
- 5 Triumphus quando decerni solitus.
- 6 Mos triumphandi quamdiu manserit apud Rom.
- 7 Romani ex prouinciis & oppidis subactis nomina sumebant.
- 8 Militaria dona varia fuerunt.
- 9 Militares corone qua.
- 10 Proposito premio primùm muros ascendenti, si plures simul conscendant.
- 11 Praemia parentibus mortuis debita conceduntur filiis.

CAPVT XX.

1 **N**VLLA re melius remp. gubernari, quàm pœna & premio^{*}, multis philosophorum sententiis comprobatū est. ex quibus Solon, qui sapiens vnus ex septem, & legum scriptor solus fuit, remp. constare dixit. & Democritus duos omnino deos esse cēsuit, Pœnam & Beneficium. Lyfander rogatus, quam reip. formam maximè probaret: in qua, inquit, fortibus & ignauis suū tribuitur^a. Theophrastus interrogatus, quidnam vitam humanam maximè conseruaret, respon- dit, be-

a Plut. in a. poph.

DE IVRE ET OFF. BELL.

dit, beneficium & pœna. Cicero neque domum, neque rempub. stare posse, si in ea nec rectè factis præmia exstent vlla, nec supplicia peccatis asserit^a. Et nemo in reip. periculis cū laude ac virtute versatur, vt idem ait, quin spe posteritatis fructuque ducatur^b. Apud quos autem maxima virtutis præmia proponuntur, apud illos etiam optimos viros gubernare dixit Thucydides. vbi enim vberissima virtutis præmia proposita essent, ad ea optimo quosque in rempubl. animo contendere. & vt Plinius ad Traianum scripsit^c: Præmia bonorū malorumque, bonos ac malos faciunt: omniumque beneficiorum, quæ merentibus tribuuntur, non ad ipsos gaudium magis, quàm ad similes redundat. atque eò impendi laborem ac periculum dicit Liuius^d, vnde emolumētum atque honos speretur, nihilque non aggressuros homines, si magnis conatibus magna præmia proponantur, magnosque animos magnis honoribus fieri. Itaque Socrates ciuitatem optimā esse dixit, in qua plurima virtuti præmia essent proposita. Vnde Demosthenes^e: Studio, inquit, & magnæ curæ vobis esse debet, Athenienses, cū vt omnes

^a de nat. deo. lib. 3.

^b orat. pro Rabin.

^c in Panegy.

^d lib. 4.

^e aduersus Lept.

LIBER TERTIVS.

223

omnes leges vestræ præclarissimæ sint; tum verò hæc inprimis, quæ ciuitatē aut magnam aut paruam efficere possunt. eæ verò quæ sunt? hæc nimirum, quæ & bene meritis honorem habent, & improbos suppliciis coercent. nam si omnes pœnarum metu, quæ legibus sancitæ sunt, maleficiis omnibus abstineant, & omnes præmiis beneficiorum inuitati officium facere studeant: quid obstat, quo minus ciuitas florentissima efficiatur? Quare quemadmodum aspero castigationis genere militaris disciplina indiget: ita quodque præmiis ad virtutem^{*} excitandi sunt milites, in quo a plerisque peccatur, eo quòd, vt Tacitus ait, procliui⁹ sit iniuriæ, quàm beneficio vicē exsoluere: quia gratia oneri, vltio in quæstu habetur: cū tamen ideo multæ pereant resp. vt ait Euripides in Hecuba, quòd qui bonus & strenuus est vir, nihil plus quàm ignauus fert præmij. Cyrus autē militari virtute præstantibus viris maximum honorem habuit, & multis eos præmiis affecit. Apud Romanos quoque plurima virtutis præmia^{*} militibus proposita fuere, quæ hic obiter recensēbimus. Itaque inprimis ducibus, regibusque, quorum auspicio

DE IVRE ET OFF. BELL.

spicio res gerebantur, quique suis in
corporibus dimicantes, spolia hostium
ducibus detraxissent, quæ opima* voca- 4
bant, præmij causa tributum est, vt opi-
ma illa spolia Ioui Feretrio in capitolium
ferrent: quæ ter solum a Romanis duci-
bus, qui fortem strenuamque operam
reip. nauarunt, delata fuisse comperimus.
Prima Romulus vrbs auctor & parens,
de Acrone Cæninensium duce, post raptas
Sabinas detulisse fertur: quo tempore
^a Iouis Feretrij templum dicauit^a. neque
magno post interuallo, Cornelius Cos-
sus, dux ea tempestate inelytus, secunda
detulit opima spolia de Larte Tolunio,
rege Veientium, quem acie vicit & con-
^b fecit^b. tertia Claudius Marcellus manu
strenuus, & bonus imperator, de Virido-
maro Gallorum duce, apud Padum victo,
opima spolia deportauit^c. Fuerunt præ-
terea summis ducibus ob rem bello bene
gestam triumphi decreti*: quæ maxima 5
merces victoriae fuit. sed non ex quibus-
cunque victoriis triumphare licitum fuit:
sed cum bellorum & victoriarum causæ
eo munere dignæ viderentur. fuit enim
lege cautum, ne quis triumpharet, nisi
qui quinque millia hostium vna acie ca-
cidisset,

^a Liv. lib. 1.

^b Liv. lib. 4.

^c Val. Max.
lib. 3. cap. 2.

LIBER TERTIVS.

224

cidisset, & magnas copias iusta acie fudisset. poena imperatoribus infligenda, qui aut hostium occisorum in prælio, aut amissorum civium falsum numerum senatui referrent. nam nec cum qui magnis acceptis cladibus, & nimium crucera victoria esset potitus, tanquam lugubri & parui compendij, quod multis funeribus, non multis commodis remp. affecisset, triumphare passi sunt. Fuit quoque lege cautum, vt non nisi pro aucto imperio, non pro recuperatis his quæ bello amissa erant, triumphus cuiquam decerneretur: & quidē ita demum, si suo ductu & auspicio, & in sua, non in aliena provincia, eaque pacata, & nullo manente bello hostes profigasset & vicisset. Præterea si contra piratas, seruos, aut fugitivos, vel aliud genus hominum Romano nomine indignum bellatum foret, tanquam belli causa erubescenda, quamuis parta victoria, aut hostibus fuis, eueris-que, nemini triumphare licuit. Fuit quoque animaduersum, tametsi fuis fugatisque hostibus res triumpho dignas imperatores gessissent, si tamen neque consul, neque prætor exercitui præfuisset: & nisi legitimum haberet magistratum, cu-

f 2 ius

DE IVRE ET OFF. BELL.

ius ductu & imperio victi essent, & profligati hostes, triūphare nemini fas fuit. Sed & ex duobus imperatoribus in magistratu positis, illi, qui supremo gradu erat, soli triumphare permissum fuit: ne scilicet in honore triumphi minor potestas maiori equaretur: neue auspicia, que maioris magistratus erant, cum minoribus confunderentur. ideoque consul cū dictatore aut prætore non triumphabat. ex his autem causis, ex quibus Romani duces triumphare non potuerunt, minoribus triūphis & ouatione honestati sunt. Porro quantumuis quis præclaras res maximeq; vtilis reipubl. ciuili bello gessisset, imperator tamē eo nomine appellatus non est, neque vllæ supplicationes decretæ sunt, neque aut ouans, aut triumphans urbem intrauit: quia vt necessaria istæ; ita lugubres semper existimata victoriæ sunt: vtpote non externo, sed domestico partē cruore. Constat quoque ciuem Romanum, quamuis reipubl. perniciosum & infestum, bello victum in triūpho duci nō potuisse. Mansit autē mos Romæ de domitis nationibus bello victis triumphandi*, ad Probū 6 vsq; imperatorem, qui vltimus Cæsarum trium-

LIBER TERTIVS.

225

triumphasse dicitur. Plura de iure triūphandi, & quo apparatu & pōpa Romani triumphos agerent: videre licet apud Val. Max^a. & Alexand. ab Alex^b. Solent quoq; Romani duces honoris causa, ex oppidis & prouinciis vi subactis cognomēta desumere*, vt tres Metelli: vnus ex deuicta Numidia, Numidici: alter ex Macedonia, Macedonici: tertius ex Creta, Cretici cognomēta sumpsere. Fuit quoque Metellus Balearicus, ex deuictis Balearibus denominatus: Martius Coriolanus, ex Coriolis oppido Volscorū: duo Scipiones Africani, maior & minor, ex Africa: & Scipio quoque Asiaticus, ex Asia cognomina tulere. similiter & alij quamplurimi, quorum exempla secuti postea Cæsares, ex bello domitis gentibus nationibusque illustria cognomēta ad immortalem gloriā tulere. Sæpe populi decreto, nonnunquā acclamatione senatus. vnde Arabici, Adiabenici, Parthici, Armenici, Germanici, Sarmatici, Africi diuersis titulis cognomina cepere. Porro militaria dona, quæ priscis temporibus militibus fortem in bello operā nauantibus, a ducibus dabātur, fuere variā*: & quidē precia militiæ inter alia hæc

a lib. 2. cap. 8
b genial. dier.
lib. 1. cap. 22.
c lib. 6. c. 6.
c 17.

c Alexand.
ab Alexand.
genial. dier.
lib. 2. cap. 11.

DE IVRE ET OFF. BELL.

habita sunt maxima: ut post exhaustos labores, milites emeritis stipendiis, sanguine & sudore partis agris donarentur. hos enim lætissimos fructus, velut optimam prædam laborum periculorumque accipiebant^a. Præter hæc, ut ad decora militiæ magis accenderent animos, quoque honoratior testatiorque eorum virtus foret, præmio proposito militares coronas, amplissimaque alia honoris munera inuenere: utpote aureos torques, duplicem annonam, interdum militiæ vacationem, nonnunquam duplex stipendium ob virtutis præmium imperatores largiti sunt: fuereque illi, quorum opera in bello insignis exstitisset, perditæque & afflictæ res restitutæ essent, pluries donis muneribusque affecti. Itaque legimus L. Sicinium Dentatum, virum clarum ingenio factisque, ob egregia facinora militaria, præter octo aureas coronas, ciucas quatuordecim, murales tres, obsidionalé vnâ, torquibus clxxxiiij. armillis clx. hastis puris duodeviginti, phaleris viginti quinq; donatum fuisse^b. huic proximus fuit Mâlius Capitolinus, qui spolia hostiũ cæsorũ ad xxx. retulit, & dona imperatorum ad xl. accepit: in quibus

^a patet ex l. item si verberatum. §. ite si. D. d. rei vendic. ex l. in agris. D. de acq. rer. dom.

^b Val. Max. lib. 3. cap. 2.

LIBRO TERTIVS. 226

quibus duas insignes murales coronas, ciucas octo^a. Nemo autem, qui præclarũ facinus gesserat, prout cuiusque meritum virtusque fuisset, militaribus donis indonatus abiit. Militares verò coronæ fuerunt multifariæ: triũphales, ouales, obsidionales, ciucæ, murales, nauales, castræses, quibus donabatur imperatores, & alij, qui vrbes, castra, aut exercitus obsidione liberassent, ciuemque seruassent, primũue muros hostium ascendisset^b. Porro proposito præmio*, primũ muros hostium ascendenti, si duo vel plures vna conscendant eodẽ momẽto, an præmium omnibus debeat, quæri solet; an verò nemini. & videtur nemini deberi: quòd inuicẽ sibi obstât, & alter alteri sit impedimẽto^d, & inter partes nulla possit esse victoria^e. idque verũ est, si constet imperatorem vni tantũ dari voluisse: utpote si pro præmio assignet talẽ equũ: nec enim huiusmodi species multiplicatione recipit. alioqui verò omnibus præmium deberi existimo. Nam, ut Africanus respõdit, primus nõ solum is dicitur, qui ante aliquẽ est, sed etiã is, ante quẽ nemo est. & Paulus^h: Proximus est, inquit, quem nemo antecedit. Idẽ dicendũ erit, etiam si dubium

^a Lin. l. 6.

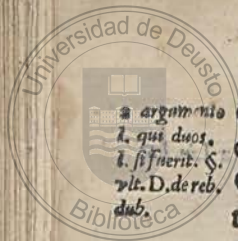
^b Cell. noff. Att. lib. 5. c. 6.

^c l. si fuerit. D. de rebus dubis.

^d l. inuicem. D. de her. inst.

^e l. si reus. D. de duob. reis. f. argumento d. l. inuicem.

^g in l. ex duobus. D. de vul. & pupil. h. in l. proximus. D. de verb. signif.

DE IVRE ET OFF. BELL.

dubium sit, quis prior conscēderit a, idq;
etiam Scipio secutus est. nam cū capta
Carthagine noua, inter Q. Tyberiliū cē-
turionem legionis quartæ, & Sex. Digi-
tium sociū naualē, magna contētio, quæ
prope seditionem esset, oriretur, & quili-
bet profiteretur se primū murum ascē-
disse: ideoq; muralis coronæ decus ad se
pertinere: Scipio cōcione aduocata pro-
nūciauit, se satis compertum habere, Q.
Tyberiliū & Sex. Digiitiū pariter in mu-
rum ascendisse, seque eos ambos virtutis
causa coronis muralibus donare^b. Au-
gustus autem facilius phaleras, torques,
& quicquid auro constaret, quā mura-
les, castrēses, aut ciuicas coronas munera
dedit. Ceterum constitutiones quoque
Hispaniæ multa præmia iis, qui fortem in
bello operam nauarunt, tribuit^c: quæ &
filiis dona parētibus mortuis debita^x cō-
cedit^d. quod Pisistratus olim cauisse fer-
tur. Lege verò Solonis apud Atheniēses
cautum fuit, vt præter eadona, quæ mili-
tibus duces impartiti fuerant, filij qui in
bello occubuissent, publicè alerentur, &
bonis disciplinis instruerentur. & Con-
stātinus filios in paternam militiam vo-
cari voluit.^e

b Liv. l. 26.

c tit. 27. p. 2.

d Reg. l. 5.

tit. 27. par. 2.

e in l. 1. et 2.

C. de fil. offic.

mil. lib. 12.

FINIS

Walter de la Torre
C. de la Torre

[Faint, illegible handwritten text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, illegible handwritten text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.]